

**РЕПУБЛИКА СРБИЈА
АУТОНОМНА ПОКРАЈИНА ВОЈВОДИНА
ГРАД НОВИ САД**

**СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА ПОЉОПРИВРЕДЕ И
РУРАЛНОГ РАЗВОЈА ГРАДА НОВОГ САДА ЗА
ПЕРИОД 2018-2022. ГОДИНА**

Нови Сад, Фебруар 2018. године

САДРЖАЈ

АКРОНИМИ И СКРАЋЕНИЦЕ.....	1
УВОД.....	2
МЕТОДОЛОГИЈА И ПРИНЦИПИ ИЗРАДЕ СТРАТЕГИЈЕ.....	5

ПРВИ ДЕО: СОЦИО-ЕКОНОМСКА АНАЛИЗА СТАЊА У СЕКТОРУ ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНИМ ПОДРУЧЈИМА ГРАДА НОВОГ САДА

1. ОПШТИ ПОДАЦИ.....	12
1.1. Административни и географски положај.....	12
1.2. Историјат Града Новог Сада	12
1.3. Карактеристике насељске мреже.....	13
1.4. Демографске карактеристике и трендови у руралним насељима	16
1.5. Структура администрације Града Новог Сада	18
2. ОСНОВНИ МАКРОЕКОНОМСКИ ИНДИКАТОРИ.....	20
2.1. Основни макроекономски индикатори Републике Србије.....	20
2.2. Структура привреде Града Новог Сада	21
2.3. Значај пољопривреде и агроиндустрије у структури привреде Града	25
2.4. Тенденције на тржишту рада.....	27
3. ПРИРОДНИ УСЛОВИ И РЕСУРСИ И ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ	30
3.1. Рељеф и педолошке карактеристике.....	30
3.2. Основни климатски индикатори.....	31
3.3. Хидрографска мрежа и водни ресурси	33
3.4. Обим, структура и квалитет земљишних ресурса	34
3.4.1. Катастарске културе и класе пољопривредног земљишта	34
3.4.2. Динамичка обележја начина коришћења пољопривредног земљишта	35
3.4.3. Коришћено пољопривредно земљиште пољопривредних газдинстава.....	37
3.4.4. Коришћење и располагање пољопривредним земљиштем и тржиште земљишта	39
3.5. Шумски фонд и ловни потенцијал	41
3.6. Минерални ресурси и обновљиви извори енергије	42
3.7. Заштита животне средине, биодиверзитета и предела	46
4. РАДНА СНАГА У ПОЉОПРИВРЕДИ И ТРАНСФЕР ЗНАЊА И ИНОВАЦИЈА.....	51
4.1. Радна снага на породичним пољопривредним газдинствима	51
4.2. Постојеће структуре за трансфер знања и иновација ка пољопривредницима	53

5. ТРЖИШНИ СУБЈЕКТИ У ПОЉОПРИВРЕДНОЈ ПРОИЗВОДЊИ.....	55
5.1. Пољопривредна предузећа	55
5.2. Породична пољопривредна газдинства.....	56
5.3. Земљорадничке задруге.....	56
6. ПРОИЗВОДЊА И ТРЖИШТЕ ПОЉОПРИВРЕДНИХ ПРОИЗВОДА	60
6.1. Обим и структура пољопривредне производње	60
6.2. Ратарска производња	61
6.3. Производња поврћа.....	65
6.4. Воћарско виноградарска производња	67
6.5. Сточарство	70
6.6. Органска пољопривредна производња и прерада.....	75
6.7. Агротехничка опремљеност: механизација и опрема	77
6.8 Складишни и дорадни капацитети и објекти.....	78
6.9. Прерада пољопривредних производа	79
6.10. Тржишни ланац пољопривредних производа	82
6.11. Политика квалитета пољопривредних производа	84
7. СТАЊЕ РАЗВИЈЕНОСТИ РУРАЛНИХ ПОДРУЧЈА	87
7.1. Оцена стања развијености руралне економије Града.....	87
7.2. Диверсификација руралне економије	88
7.2.1. Прерада пољопривредних производа	90
7.2.2. Рурални туризам и остали видови туризма у руралним насељима	90
7.2.3. Народна радиност и стари занати	93
7.2.4. Активности у шумарству и обрада дрвета	94
7.2.5. Узгој рибе за продају	94
7.3. Удео малих пољопривредних газдинстава и рурално сиромаштво	95
7.3.1 Социјална искљученост у руралним подручјима АП Војводине.....	97
7.4. Организације цивилног друштва	100
8. ИНФРАСТРУКТУРНА УРЕЂЕНОСТ РУРАЛНИХ ПОДРУЧЈА	104
8.1. Водопривредна инфраструктура: водоснабдевање, канализациона мрежа и пречишћавање отпадних вода.....	104
8.2. Наводњавање и одводњавање	106
8.3. Саобраћајна инфраструктура	110
8.4. Енергетска инфраструктура.....	112
8.5. Телекомуникациона инфраструктура	114
8.6. Управљање отпадом.....	116
9. ДРУШТВЕНА ИНФРАСТРУКТУРА И СОЦИЈАЛНИ РАЗВОЈ У РУРАЛНИМ ПОДРУЧЈИМА.....	118
9.1. Васпитање и образовање	118
9.2. Здравствена и социјална заштита	119
9.3. Спорт	120
9.4. Култура.....	120

10. ИНВЕСТИЦИЈЕ И ФИНАНСИРАЊЕ ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНОГ РАЗВОЈА У ПРЕТХОДНОМ ПЕРИОДУ	122
10.1. Инвестиције у области пољопривреде и руралног развоја	122
10.2. Подршка из аграрног буџета Републике и АП Војводине	123
10.3. Буџетска подршка на нивоу Града Новог Сада.....	126
10.4. Остали извори финансирања.....	128

11. SWOT АНАЛИЗА ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНОГ РАЗВОЈА ГРАДА НОВОГ САДА.....	130
---	------------

ДРУГИ ДЕО: АКЦИОНИ ПЛАН ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ СТРАТЕГИЈЕ ПОЉОПРИВРЕДНОГ И РУРАЛНОГ РАЗВОЈА ГРАДА НОВОГ САДА ДО 2022. ГОДИНЕ

12. ВИЗИЈА РАЗВОЈА И СТРАТЕШКИ ЦИЉЕВИ.....	140
12.1. Визија пољопривреде и руралних подручја Града Новог Сада	140
12.2. Стратешки циљеви	141

13. МЕРЕ И АКТИВНОСТИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ СТРАТЕШКИХ ЦИЉЕВА	143
---	------------

14. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА СТРАТЕГИЈЕ	167
--	------------

АНЕКС	170
--------------------	------------

РЕФЕРЕНЦЕ	182
------------------------	------------

АКРОНИМИ И СКРАЋЕНИЦЕ

БДВ	Бруто додата вредност
БДП	Бруто домаћи производ
ГМО	Генетски модификовани организми
ГРЈ	Годишње радне јединице
ЕУ	Европска унија
ЗПП	Заједничка пољопривредна политика
ИЕП	Институт за економику пољопривреде
ИЕН	Институт економских наука
ИПАРД	Инструмент претприступне помоћи за рурални развој
ЈЛС	Јединица локалне самоуправе
ЈП	Јавно предузеће
КО	Катастарска општина
КПЗ	Коришћено пољопривредно земљиште
МПШВ	Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде
МСПП	Мала и средња предузећа и предузетници
МЗ	Месна заједница
НППР	Национални програм за рурални развој
НВО	Невладина организација
ОИЕ	Обновљиви извори енергије
ПСПВШ	Покрајински секретаријат за пољопривреду, водопривреду и шумарство
ПССС	Пољопривредно саветодавна и стручна служба
ПГ	Пољопривредна газдинства
ПЛП	Правна лица и предузетници
ППГ	Породично пољопривредно газдинство
РЗС	Републички завод за статистику
РРА	Регионална развојна агенција
СТО	Светска трговинска организација
ТО	Туристичка организација
PDO	(енг. Protected Designation of Origin) – име/ознака порекла
PGI	(енг. Protected Geographical Indication) – географска ознака
SWOT	енг. <i>Strengths</i> (снаге), <i>Weaknesses</i> (слабости), <i>Opportunities</i> (шансе), <i>Threats</i> (претње)

На основу члана 13. став 1. тачка 11. Статута Града Новог Сада („Службени лист Града Новог Сада“, број 43/08 – пречишћен текст), Скупштина Града Новог Сада, на _____ седници одржаној дана _____ 2018. године, донела је:

СТРАТЕГИЈУ РАЗВОЈА ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНОГ РАЗВОЈА ГРАДА НОВОГ САДА ЗА ПЕРИОД 2018-2022. ГОДИНА

УВОД

Основни правци развоја пољопривреде и руралних подручја Републике Србије дефинисани су Стратегијом пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014–2024. година (Сл. гласник РС, 85/2014), Законом о пољопривреди и руралном развоју (Сл. гласник РС, 41/09 и 10/13 – и др. закон и 101/2016), Законом о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју (Сл. гласник РС, 10/2013, 142/2014, 103/2015 и 101/2016), Националним програмом за прихватање правних тековина ЕУ (Канцеларија за европске интеграције, новембар 2016) и другим законодавним и стратешким документима Републике.

Значај стратешког планирања развоја пољопривреде и руралних подручја од стране јединица локалне самоуправе (ЈЛС) у Србији последњих година је нагло порастао, а разлог томе су решења предвиђена Законом о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју, којим је дата могућност органима Аутономне покрајине (АП) и ЈЛС да могу да утврђују мере подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја за подручје своје територије (члан 13). Овим чланом се прецизира да се средства за спровођење дозвољених мера подршке у оквиру пољопривредне и политике руралног развоја обезбеђују у буџету АП и ЈЛС и користе у складу са годишњим програмима мера подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја, које доносе надлежни органи АП, односно ЈЛС, уз претходну сагласност ресорног министарства¹.

У складу са претходним, Градска управа Града Новог Сада на годишњем нивоу доноси Програм мера подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја за своју територију, који усваја Скупштина Града Новог Сада. Посредством овог Програма, као и годишњих Програма заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта на територији Града Новог Сада, из буџета Града опредељују се средства за реализују мера подршке у области пољопривреде и руралног развоја, а у складу са потребама пољопривредних произвођача и других заинтересованих страна на целокупној територији Града.

Стратегија развоја пољопривреде и руралног развоја Града Новог Сада за период 2018-2022. (у даљем тексту Стратегија) има задатак да буде основни водич који ће усмеравати акције и напоре свих учесника у пољопривредном и руралном развоју

¹ Видети Правилник о обрасцу и садржини Програма подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја (Сл. гласник РС, 24/2015, 111/15 и 110/16).

Града Новог Сада, а превасходно је усмерена ка давању препорука и смерница Градској управи за привреду, Одсеку за пољопривреду Града Новог Сада у циљу:

- повећања конкурентности пољопривредног сектора;
- повећања продуктивности у пољопривредној производњи, уз достизање стандарда ЕУ у области заштите животне средине, безбедности хране и добробити животиња;
- побољшања пласмана пољопривредних производа;
- унапређења технолошког развоја у области пољопривредне производње;
- ефикасног удруживања учесника у пољопривредном и руралном развоју Града;
- повећања запослености (директно и/или индиректно) у пољопривреди и руралним подручјима;
- инфраструктурног развоја руралних подручја и слично.

Стратегија има за циљ да обезбеди: (а) одговоре на кључна питања у сектору производње хране и развоју руралних подручја Града Новог Сада; (б) јасне смернице будућег одрживог и конкурентног пољопривредног и укупног руралног развоја, као и (в) подршку градским административним структурама, укљученим у процес програмирања буџетске подршке пољопривреди и руралном развоју, у акционом, односно оперативном планирању.

Доношењем Стратегије остварују се и други **бројни циљеви** на нивоу Града и самих пољопривредних произвођача и других заинтересованих актера (кључних учесника) у сектору пољопривреде и руралног развоја:

- Градска управа Града Новог Сада, пољопривредни произвођачи и други субјекти у области руралног развоја добијају основ за конкурисање ка финансијским средствима буџета Републике, АП, фондова ЕУ (ИПАРД) и других донаторских програма (GIZ, USAID, Светска банка), а за потребе реализације различитих пројеката у области пољопривреде и руралног развоја;
- Стратегија даје основу за развој међуопштинске и међурегионалне сарадње, као и за успостављање јавно-приватних партнерстава у области пољопривреде и руралног развоја;
- Успоставља се равнотежа/баланс између економских интереса (висока продуктивност, конкурентност, профитабилност) и потреба заштите животне средине и социјалне заштите становништва које живи у руралним подручјима.

Стратегија је усклађена са специфичним локалним потребама и приоритетима развоја и представља одраз градске политике пољопривредног и руралног развоја, уз поштовање **принципа методолошке усклађености Стратегије са законодавним, стратешким и планским документима Града Новог Сада и документима вишег ранга, као што су:** (а) национална законска и стратешка документа и регулативе у овој области; (б) смернице Заједничке европске пољопривредне политике за период 2014-2020; (в) препоручена начела и методологија за израду стратешких докумената у области пољопривреде и руралног развоја.²

Поред тога, израда Стратегије базира се на уважавању:

- процеса стратегијског менаџмента,
- концепта одрживог развоја,

² Приручник за програмирање буџетске подршке пољопривреди и руралом развоју у ЈЛС, Богданов, Богуновић, 2015.

- концепта управљања јавним политикама;
- принципа партнерства и
- LEADER приступа руралном развоју.

Израда Стратегије обухватала је све уобичајене фазе и поступке, који обезбеђују да документ буде заснован на реалној и критичкој анализи природних, материјалних и људских ресурса, те на свеобухватној и респектабилној сагласности широког круга актера и заинтересованих страна.

Документ је представљен у *два дела*.

СОЦИО-ЕКОНОМСКА АНАЛИЗА СТАЊА СЕКТОРА ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНИХ ПОДРУЧЈА ГРАДА НОВОГ САДА чине следећа поглавља:

АКЦИОНИ ПЛАН ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ СТРАТЕГИЈЕ ПОЉОПРИВРЕДНОГ И РУРАЛНОГ РАЗВОЈА ГРАДА НОВОГ САДА ДО 2022. садржи следећа поглавља:

Ефикасна реализација стратешког документа, односно развојних пројеката у области пољопривреде и руралног развоја Града Новог Сада, подразумева: (а) даље јачање људских и материјалних капацитета Градске управе Града Новог Сада у процесу планирања, буџетирања и управљања пољопривредним и руралним развојем Града; (б) постизање заједничког договора и усклађених заједничких активности великог броја учесника у процесу развоја пољопривреде и оснаживања руралних подручја; (в) јачање предузетничког духа и инвестиционих капацитета/способности, како чланова пољопривредних газдинстава, тако и становништва (посебно младих) у руралним насељима; (г) јачање партнерства јавног и приватног сектора и слично.

Поред тога, имплементација овог стратешког документа зависиће и од институционалног амбијента, пословног окружења и климе у којима се одвија развој пољопривреде и руралних подручја Србије уопште: обезбеђеност макроекономске и политичке стабилности земље, успостављање ефикасног система финансирања и осигурања пољопривредне производње, ефикасно функционисање тржишта пољопривредно-прехрамбених производа и инпута за пољопривреду, подстицајна инвестициона и пореска политика у пољопривреди и сл.³

³ На локалне стратешке планове у великој мери утичу законска решења, подзаконска акта, уредбе, одлуке итд., али исто тако и бројне званичне и полузваничне одлуке, односи и партнерства (Богданов, Богуновић, 2015.).

МЕТОДОЛОГИЈА ИЗРАДЕ СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈА ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНОГ РАЗВОЈА ГРАДА НОВОГ САДА ЗА ПЕРИОД 2018-2022. ГОДИНА СА ВРЕМЕНСКИМ ОКВИРОМ ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ ПЛАНА РЕАЛИЗАЦИЈЕ

Стратегија развоја пољопривреде и руралног развоја Града Новог Сада за период 2018-2022. година (у даљем тексту Стратегија) има задатак да буде основни водич који ће усмеравати акције и напоре свих учесника у пољопривредном и руралном развоју Града Новог Сада.

Документ је резултат рада три институције („Институт економских наука“, Београд, „Институт за економику пољопривреде“, Београд и „CMS Consulting Management Services“, д.о.о, Нови Сад), као и консултантне подршке: (а) запослених у Градској управи Града Новог Сада, (б) чланова Савета за развој пољопривреде Града Новог Сада; (в) запослених у јавним предузећима и установама од општег интереса чији је оснивач град Нови Сад; (г) представника породичних пољопривредних газдинстава; земљорадничких задруга, пољопривредних предузећа, удружења пољопривредника, ПСС Пољопривредна станица Нови Сад; (д) других заинтересованих страна у сектору пољопривреде и руралном развоју Града Новог Сада.

Стратегија се доноси на период од пет година и превасходно ће бити усмерена ка давању препорука и смерница Градској управи Града Новог Сада у циљу:

- повећања конкурентност пољопривредног сектора и руралних подручја Града;
- повећања продуктивности у пољопривредној производњи уз достизање стандарда ЕУ у области заштите животне средине, безбедности хране и добробити животиња;
- побољшања пласмана пољопривредних производа;
- унапређења технолошког развоја у области пољопривредне производње;
- ефикасног удруживања учесника у пољопривредном и руралном развоју Града;
- повећања запослености у пољопривреди и руралним подручјима;
- инфраструктурног развоја руралних подручја и слично.

1 ОПИС МЕТОДОЛОГИЈЕ ИЗРАДЕ СТРАТЕГИЈЕ

У процесу израде Стратегије коришћена је методологија која се у Србији користи за израду стратешких и развојних докумената, а која је дефинисана Уредбом о структури, методологији израде, начину усклађивања развојних докумената, начину спровођења јавне расправе, као и начину и роковима излагања на јавни увид развојних докумената регионалног развоја (Сл. гласник РС, 15/2011).

Израда Стратегије базира на уважавању **(1) процеса стратегијског менаџмента, (2) концепта одрживог развоја, (3) концепта управљања јавним политикама; (4) принципу партнерства и (5) LEADER приступа руралном развоју.**

1. **Стратегијски менаџмент** се у литератури дефинише као процес планирања, организовања, вођења и контроле напора, који улажу чланови организације у коришћењу свих ресурса те организације, да би се постигли њени најзначајнији циљеви (Stoner et al., 2000). Важан елемент стратегијског менаџмента јесте **стратешко планирање**. Посматрано на нивоу **јединица локалне самоуправе**,

стратешко планирање јесте процес који помаже локалним властима да реализују своје развојне визије, постављањем циљева и задатака на систематичан начин (Богданов, Богуновић, 2015). Њиме се идентификују одлуке и циљеви који су фундаментални и произилазе из стратешких проблема, предузимају се кораци како би се догодило оно што желимо и ствара се систем који је способан да у дужем временском периоду флексибилно и ефикасно одговори на ненадане изазове и промене у динамичном окружењу, као што су веће природне катастрофе, економске кризе и шокови, системски дебаланси и сл. (Богданов, Богуновић, 2015). **Стратегија**, као један од елемената стратешког планирања, на нивоу **јединица локалне самоуправе**, представља избор **најбољег начина** управљања и коришћења природних ресурса, материјалних и људских ресурса ЈЛС и кључних учесника у привредном (локалном) развоју, која помаже локалним властима у остваривању дефинисане визије и циљева одрживог развоја;

2. Развојна оријентација Србије, усмерена је ка томе да се мора осигурати да економски раст обезбеди добробит и друштву и животној средини у целости, те **одрживост** мора остати прворазредни дугорочни циљ Србије (Студија о достигнућима и перспективама на путу ка зеленој економији и одрживом расту у Србији, 2012. године). **Концепт одрживог развоја** дефинише се као употреба ресурса на начин који омогућује задовољавање потреба садашњих генерација без угрожавања способности будућих генерација да задовоље сопствене потребе (WCED, 1987).
3. **Концепт циклуса јавне политике** односи се на креирање пољопривредне политике и подразумева утврђивање развојних циљева и очекиваних резултата. У том контексту дефинисање проблема у развоју пољопривреде и руралних подручја и предлагање циљева чија реализација води до њиховог решења и унапређења постојећег стања, најзначајнији су кораци у процесу дефинисања стратегије. Генерално, јавне политике успостављају правце деловања, регулаторне мере, законе и приоритете за финансирање који се односе на конкретне области и/или проблеме, као и одговорности за спровођење.
4. С обзиром да израда Стратегије захтева комплексан приступ и истраживање, што се може обезбедити само тимским радом интердисциплинарног састава, један од основних принципа на којима се заснива израда Стратегије јесте и **принцип партнерства** у њеном формулисању и предлагању имплементације. То значи да ће сви релевантни актери, као што су представници Градске управе Града Новог Сада, представници реалног сектора (предузећа, предузетници, пољопривредни произвођачи), представници цивилног сектора (удружења, невладине организације) и сви други актери бити укључени у процес креирања и формулисања овог документа. Сходно претходном, може се закључити да ће Стратегија бити документ заснован на **општем консензусу** о жељеним достигнућима и правцима развоја пољопривреде и руралних подручја Града.
5. **LEADER приступ руралном развоју** подразумева подстицање и активацију властитих потенцијала локалних заједница за развој руралних подручја, уз промовисање иницијативе „одоздо према горе” (bottom-up). LEADER приступ се фокусира на „КАКО“, више него на „ШТА“ је потребно урадити. У том смислу, подразумева формирање мултисекторских локалних партнерстава, тј. локалних акционих група (ЛАГ) на одређеној руралној територији са јединственим идентитетом. ЛАГ-ови управљају развојем у складу са специфичним потребама локалног становништва/територије – кроз доношење одлука, дизајн локалне стратегије руралног развоја, алокацију финансијских средстава и имплементацију пројеката (РРА Браничево Подунавље, фебруар 2017; Regulation EU No. 1305/2013).

Стратегија је усклађена са специфичним локалним потребама и приоритетима развоја и представљаће одраз градске политике пољопривредног и руралног развоја, уз поштовање **принципа методолошке усклађености Стратегије са законодавним, стратешким и планским документима Града Новог Сада и документима вишег ранга**. У наставку се дају документа са којима су циљеви и правци развоја пољопривреде и руралних подручја Града, дефинисани у Стратегији, усклађени:

- **Стратешка и планска документа на нивоу Града:** Стратегија одрживог развоја Града Новог Сада (Сл. лист Града Новог Сада, 64/2015), Просторни план Новог Сада (Сл. лист Града Новог Сада, 11/2012); годишњи Програми подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја на територији Града Новог Сада; годишњи Програми заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта на територији Града Новог Сада и слично;
- **Национална законска и стратешка документа и регулатива:** Закон о пољопривреди и руралном развоју (Сл. гласник РС, 41/09, 10/13 – и др. закон и 101/2016), Закон о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју (Сл. гласник РС, 10/2013, 142/2014, 103/2015 и 101/2016); Правилник о обрасцу и садржини Програма подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја (Сл. гласник РС, 24/2015; 111/15 и 110/16); Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014-2024. година (Сл. гласник РС, 85/14); Национални програм за прихватање правних тековина ЕУ (Канцеларија за европске интеграције, новембар 2016); ИПАРД програм за Републику Србију 2014-2020 (Сл. гласник РС, 30/2016);
- **ЕУ регулатива Заједничке пољопривредне политике за период 2014-2020:** Regulation (EU) No. 1305/13 (питања руралног развоја); Regulation (EU) No. 1306/13 ("хоризонтална" питања, као што су финансирање и контрола); Regulation (EU) No. 1307/13 (директна плаћања пољопривредницима); Regulation (EU) No. 1308/13 (тржишне мере);
- **Препоручена начела и методологија за израду стратешких докумената у области пољопривреде и руралног развоја** (Приручник за програмирање буџетске подршке пољопривреди и руралном развоју у ЈЛС, Богданов, Богуновић, 2015).

II ПРОЦЕС ИЗРАДЕ СТРАТЕГИЈЕ СА ВРЕМЕНСКИМ ОКВИРОМ АКТИВНОСТИ

Стратегија обухвата све уобичајене фазе и поступке, који обезбеђују да документ буде заснован на реалној и критичкој анализи природних, материјалних и људских ресурса, те на свеобухватној и респектабилној сагласности широког круга актера и заинтересованих страна.

ПРОЦЕС ИЗРАДЕ СТРАТЕГИЈЕ СА ВРЕМЕНСКОМ ОКВИРОМ АКТИВНОСТИ

Рб. фазе	Назив фазе активности	Временски оквир реализације
1.	ПРИПРЕМНА ФАЗА ИЗРАДЕ СТРАТЕГИЈЕ. Ова фаза укључује следеће активности: ✓ почетне организационе припреме; ✓ формирање тима истраживача и задатака истраживачког тима; ✓ дефинисање методологије израде Стратегије; ✓ конципирање плана рада, оперативних активности и рокова; ✓ успостављање одговарајуће сарадње на терену и идентификација заинтересованих страна уз подршку Градске управе Града Новог Сада.	28.07- 04.08.2017
2.	АНАЛИЗА ПОСТОЈЕЋЕГ СТАЊА (СИТУАЦИОНА АНАЛИЗА). Реално сагледавања унутрашњих ресурса Града Новог Сада и екстерних фактора развоја засновано је на следећим истраживањима: 2.1. Секундарно истраживање. Подразумева прикупљање релевантних података и информација везаних за: (а) оцену стања и развијености сектора привреде, пољопривреде и укупне руралне економије, (б) област заштите животне средине; (в) развијеност физичке и друштвене инфраструктуре у руралним подручјима и слично. Извори података су: (1) статистички извори, (2) законска, стратешка, планска и друга докумената у области пољопривреде и руралног развоја на нивоу ЕУ, Републике Србије, АП Војводине, Града Новог Сада; (3) званични јавно доступни извештаји, стручна литература, публикације научно истраживачких и образовних институција, интернет извори и слично. 2.2. Примарно истраживање (анализа стања на терену), има за циљ: ✓ квалитативну оцену стања у области пољопривреде и руралног развоја на подручју Града Новог Сада, ✓ верификацију података добијених секундарним истраживањем и ✓ заједничку идентификацију проблема, потреба, циљева и будућих приоритета и праваца развоја пољопривреде и руралних подручја Града. У овој фази рада чланови истраживачког тима консултовали су све релевантне актере пољопривредног и руралног развоја Града, кроз: (а) појединачне или групне састанке, (б) телефонске интервјуе, (в) послате упитнике путем имејл адреса и слично. Заинтересоване стране пољопривредног и руралног развоја Града које су контактирали чланови истраживачког тима су: ✓ запослени у Градској управи Града Новог Сада (представници Градске управе за привреду; запослени у Одсеку за пољопривреду при Градској управи за привреду; представници Градске управе за	07.08 – 22.09.2017.

	заштиту животне средине; изабрани представници других градских управа Града Новог Сада, које су директно или индиректно везане за рурални развој); ✓ чланови Савета за развој пољопривреде Града Новог Сада, ✓ члан Градског већа за привреду Града Новог Сада; ✓ представници јавних предузећа и установа од општег интереса, чији је оснивач Град Нови Сад, који су директно или индиректно везани за развој руралних подручја; ✓ представници пољопривредних произвођача (пољопривредних предузећа, породичних пољопривредних газдинстава, предузетника); ✓ представници земљорадничких задруга, удружења пољопривредника и других удружења у руралним областима; ✓ представници пољопривредно-стручне саветодавне службе и образовних институција у области пољопривреде; ✓ друге заинтересоване стране у области пољопривредне производње и руралног развоја Града Новог Сада. 2.3. Обрада и анализа података и утврђивање стања и трендова пољопривредне производње, као и руралног развоја посматрано кроз сектор услуга, социјалног развоја, развијености физичке и комуналне инфраструктуре, поштовања еколошких принципа и сл.	
3.	ИЗРАДА SWOT МАТРИЦЕ У ОБЛАСТИ ПОЉОПРИВРЕДЕ И РАЗВОЈА РУРАЛНИХ ПОДРУЧЈА ГРАДА. SWOT матрица представља важну аналитичку технику и оквир стратешког планирања. Преко ове матрице на најбољи начин обезбеђује се систематизација ситуационе анализе: интерних (локалних) ресурса, односно снага и слабости Града Новог Сада у области пољопривреде и руралног развоја, као и шанси и претњи домаћег и међународног окружења.	25.09 – 29.09.2017
4.	КРЕИРАЊЕ СТРАТЕГИЈЕ: ДЕФИНИСАЊЕ ВИЗИЈЕ, ЦИЉЕВА, СТРАТЕШКИХ ПРАВАЦА РАЗВОЈА И КОНКРЕТНИХ МЕРА АКТИВНОСТИ СЕКТОРСКИ ПОСМАТРАНО. Ова фаза укључује следеће активности: ✓ Дефинисање визије и стратешког циља развоја пољопривреде и руралних подручја Града Новог Сада; ✓ Дефинисање приоритетних праваца развоја пољопривреде и руралних подручја Града Новог Сада, односно приоритетних подручја деловања пољопривреде политике и политике руралног развоја градске управе Града Новог Сада; ✓ Дефинисање специфичних стратешких циљева по приоритетним правцима развоја пољопривреде и руралних подручја (развојним приоритетима); ✓ Дефинисање мера и пројектних активности по развојним приоритетима (приоритетним правцима развоја пољопривреде и руралног развоја); ✓ Анализа потенцијалних извора финансирања предложених мера и активности; ✓ Предлагање начина имплементације, евалуације и надзора у реализацији Стратегије.	02.10 – 20.10.2017.

5.	ОБЈЕДИЊАВАЊЕ СВИХ ДЕЛОВА СТРАТЕГИЈЕ, ТЕХНИЧКО СРЕЂИВАЊЕ ДОКУМЕНТА И ДОСТАВА ПРВЕ (РАДНЕ) ВЕРЗИЈЕ СТРАТЕГИЈЕ НАРУЧИОЦУ ЗА МИШЉЕЊЕ. Добија се обједињени документ свих претходних фаза и активности и доставља се Наручиоцу за мишљење и верификацију.	23.10 – 25.10.2017. Обједињавање свих делова Стратегије и техничко сређивање документа; 26.10 - 30.10.2017. Достава прве (радне) верзије Стратегије Наручиоцу за мишљење;
6.	ИЗРАДА И ДОСТАВЉАЊЕ ФИНАЛНОГ ДОКУМЕНТА СТРАТЕГИЈЕ Рок за доставу примедби, сугестија и коментара Наручиоца на прву (радну) верзију Стратегије је до 15 дана од дана добијања прве (радне) верзије Стратегије. Након сагледавања и разматрања свих примедби и сугестија Наручиоца, коригује се радна (прва) верзија документа и формулише и доставља финална верзија Стратегије.	21.11.2017. Рок за доставу сугестија, предлога и коментара Наручиоца; 22.11 – 27.11. 2017. Кориговање радне верзије документа у складу са сугестијама Наручиоца; 28.11 - 30.11. 2017. Достава финалне верзије Стратегије Наручиоцу;
7.	ПРЕЗЕНТАЦИЈА ФИНАЛНОГ ДОКУМЕНТА СТРАТЕГИЈЕ ПРЕДСТАВНИЦИМА НАРУЧИОЦА, САВЕТУ ЗА РАЗВОЈ ПОЉОПРИВРЕДЕ ГРАДА НОВОГ САДА И ОСТАЛИМ РЕЛЕВАНТНИМ АКТЕРИМА ОДАБРАНИМ ОД СТРАНЕ НАРУЧИОЦА	У складу са одлуком Наручиоца.

III ИЗЛАЗНА ДОКУМЕНТА У ПРОЦЕСУ ИЗРАДЕ СТРАТЕГИЈЕ

У наставку се презентују **документа** која прате израду Стратегије:

- Уговор у поступку јавне набавке мале вредности за јавну набавку услуга – Израда Стратегије развоја пољопривреде и руралног развоја Града Новог Сада за период 2018-2022. година (*ЈНМВ-У-10/2017-ГУП*), закључен 28.07.2017. године у Новом Саду између Градске управе за привреду Града Новог Сада и групе понуђача (Институт економских наука, Београд, Институт за економику пољопривреде, Београд, CMS Consulting Management Services, д.о.о., Нови Сад);
- Решење о образовању Тима истраживача за израду Стратегије (документ групе институција ангажованих на изради Стратегије);
- Записници са одржаних радних састанака чланова истраживачког тима са заинтересованим странама у области пољопривредног и руралног развоја Града (документи институција ангажованих на изради Стратегије);
- Документ о достави Наручиоцу прве (радне) верзије Стратегије на мишљење (документ групе институција ангажованих на изради Стратегије);
- Достава примедби, коментара, сугестија Наручиоца на радну верзију Стратегије (документ Наручиоца);
- Документ о извршеној услузи: достава финалне верзије Стратегије Наручиоцу (документ групе институција ангажованих на изради Стратегије).

IV ИЗВРШНИ САДРЖАЈ

Садржај документа је конципиран у **два дела**.

Први део Стратегије **СОЦИО-ЕКОНОМСКА АНАЛИЗА СТАЊА СЕКТОРА ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНИХ ПОДРУЧЈА ГРАДА НОВОГ САДА** чине следећа поглавља:

- Социо-економска анализа стања у области пољопривреде и руралног развоја. Овој анализи претходе бројне почетне организационе и истраживачке активности.
- SWOT анализа у сектору пољопривреде и руралном развоју, где се систематично презентују снаге и слабости Града, као и шансе и претње окружења.

Други део Стратегије **АКЦИОНИ ПЛАН ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ СТРАТЕГИЈЕ ПОЉОПРИВРЕДНОГ И РУРАЛНОГ РАЗВОЈА ГРАДА НОВОГ САДА ДО 2022.** садржи следећа поглавља:

- Дефинисање визије, стратешког циља и кључних праваца развоја пољопривреде и руралних подручја Града Новог Сада;
- Фокусирање, односно дефинисање приоритетних подручја деловања пољопривредне политике и политике одрживог руралног развоја и дефинисање специфичних стратешких циљева у оквиру изабраних приоритетних подручја (сектора улагања и подршке пољопривредном и руралном развоју);
- Дефинисање мера и пројектних активности по приоритетним подручјима деловања пољопривредне политике и политике руралног развоја, у складу са специфичним стратешким циљевима;
- Потенцијални извори финансирања мера и активности;
- Имплементација, евалуација и надзор реализације Стратегије.

ПРВИ ДЕО: СОЦИО-ЕКОНОМСКА АНАЛИЗА СТАЊА У СЕКТОРУ ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНИМ ПОДРУЧЈИМА ГРАДА НОВОГ САДА

1. ОПШТИ ПОДАЦИ

1.1. Административни и географски положај

Нови Сад је највећи град Аутономне Покрајине Војводине. Простире се на граници Бачке и Срема, на обалама Дунава и Малог бачког канала, у Панонској равници и на северним обронцима Фрушке горе. Град Нови Сад представља административни, привредни, културни, научни и туристички центар АП Војводине и други је град по величини у Србији. У Граду живи 341.625 становника према попису из 2011. године.

Град Нови Сад представља основну територијалну јединицу у којој грађани остварују локалну самоуправу у складу са Уставом. Територију Града чине подручје две градске општине (Нови Сад и Петроварадин) са 15 насељених места, која улазе у састав ових општина. Укупна површина Града Новог Сада износи око 69.950 ha, од чега је око 17.750 ha површина грађевинског подручја (Сл. лист Града Новог Сада, 28/2015). Град Нови Сад је уједно и центар Јужнобачког управног округа. На основу Закона о територијалној организацији и локалној самоуправи, Јужнобачком управном округу територијално, као и у административном и управном погледу припадају поред Града Новог Сада и општине Бачки Петровац, Бачка Паланка, Сремски Карловци, Темерин, Тител, Беочин, Бечеј, Бач, Врбас, Жабаљ и Србобран. У просторном плану Републике Србије (Закон о просторном плану Републике Србије од 2010 до 2020., стр. 45), Град Нови Сад припада дунавском развојном појасу и представља једну од кључних тачака (дунавску капију), заједно са градовима Београд, Смедерево и Панчево.

Град Нови Сад се налази на 45° 46' северне географске ширине и 19° 20' источне географске дужине. Простире се на обалама реке Дунав, између 1.252. и 1.262. километра речног тока. На левој обали Дунава се налази равничарски део Града (Бачка), док је на десној обали, на обронцима Фрушке горе, смештен брдовити део Града (Срем). Надморска висина са бачке стране је од 72 до 80 метара, док се са сремске стране креће између 250 и 350 метара. Код Новог Сада се у Дунав (са леве стране реке) улива Мали бачки канал, који је део система канала Дунав-Тиса-Дунав. Бачки део Града је смештен са обе стране овог канала. Кроз Град пролази коридор бр. 7 или Дунавски коридор који воденим путем, преко Дунава, повезује земље западне Европе са Црним морем. Град се налази на саобраћајном коридору бр. 10 који на свом основном правцу од Салцбурга до Солуна повезује осам, а заједно са припадајућим крацима још шест европских држава.

1.2. Историјат Града Новог Сада

На простору данашње Петроварадинске тврђаве нађени су археолошки трагови из скоро свих епоха, од праисторије, преко времена доминације Рима до средњег века. На Бачкој страни града има више разних локација са налазиштима која доказују да су на овом простору стално била оснивана нова насеља. На територији Града откривена су насеља земуница из Бронзаног и Гвозденог доба, а на месту Темеринске петље 1981. године, откривени су археолошки остаци из разних временских периода, од Палеолита до данас. На овом простору је откривено постојање некрополе Старчевачке културе и нађени су остаци села из средњег века (Сејдиновић, 2003).

Најстарије помињање имена насеља на подручју Града Новог Сада налази се у повељи угарског краља Беле IV из 1237. године у којој дарује новој цистерциској опатији у Белакуту (средњовековно утврђење на локацији данашње Петроварадинске тврђаве) имања и села на Бачкој страни. У повељи се спомињу места Петурварад. Археолошка истраживања су доказала да је Петурварад (Вашарош-Варад) био смештен код старе Барутане на Темеринском путу, односно код Темеринске петље, а ово је било и најзначајније средњовековно насеље на подручју данашњег Новог Сада, на Бачкој обали Дунава. Насеље је било повезано скелским превозом преко Дунава са тврђавом и манастиром на Сремској обали. Ово је било велико насеље словенског живља које датира из периода сеобе народа (5-6. век), (Ђурчин, Слана, 2002).

На основу историјских података знамо да је насеље на левој обали Дунава из кога ће се развити данашњи Нови Сад основано после протеривања Турака из ових крајева 1694. године а можда и неколико година раније јер знамо да је 1692. године, почела изградња Петроварадинске тврђаве. (Томић, 1990, 214). Насеље које је настајало на овом простору првобитно је било познато под именима: Рацка Варош (Raitzenstadt, Ratzen Stadt, односно Српски град) и Петроварадински Шанац. (Милковић, 2003). Током 1748. године богатији грађани Рацке вароши (Срби и Немци) одлазе у Беч, где за 80.000 рајнских форинти купују од царице Марије Терезије статус слободног краљевског града (Божић и сар., 1972, стр. 187). Поставши слободан краљевски град, Нови Сад добија и данашње име. Царица тим поводом, 1. фебруара издаје едикт.

Због статуса слободног краљевског града, Нови Сад доживљава нагли привредни развој и напредак, тако да шездесетих година 18. века он има око 8.000 становника, претежно занатлија и трговаца, али и ратара и повртар. У 1780. године, Нови Сад има око 2.000 домова, од којих 1.144 српских (Поповић, 1990, 326).

У првој половини 19 века, Нови Сад је имао око 20.000 становника, од којих су око две трећине били Срби (Миросављевић, 1998). У почетку националних превирања 1848. године, Нови Сад је имао значајну улогу. У Сремским Карловцима је одржана 13-15. маја 1848. године Скупштина на којој је проглашена аутономна Српска Војводина, у чијем је саставу био и Нови Сад (Гавриловић, 1981, 62).

Годину дана након овог догађаја, и гушења мађарске буне, Нови Сад постаје део Војводства Србије и Тамишког Баната, као део посебне Хабзбуршке покрајине. После укидања ове области, град је био део Бачко Бодрошке жупаније у оквиру Хабзбуршке Угарске. У свим овим годинама долази до брзог развоја града. Оснивају се и граде се институције, које су и данас од великог националног значаја за Србију. Године 1861. основано је Српско народно позориште, а три године касније, Матица Српска пресељена је из Будимпеште у Нови Сад. До краја века основане су прве новине, политичке странке, именован је Светозар Милетић за првог Србина градоначелника Новог Сада, изграђена је Градска кућа, Жупна црква Имена Маријина и остала здања која и данас красе центар града. У 20. век град такође улази као део Аустроугарске монархије, која се распала након Првог светског рата 1918. Те године у Новом Саду, 25. новембра, одржана је Велика народна скупштина Срба, Буњеваца, и других Словена у Банату, на којој је проглашено присаједињење Баната, Бачке и Барање Краљевини Србији (Митровић, 1984, стр. 562).

У периоду између два светска рата, Нови Сад је био центар тадашње Дунавске Бановине, једне од 9 управа, тадашње државе, која се звала Краљевина Југославија. Након Савске, Дунавска Бановина била је на другом месту, по економској моћи, перспективи развоја и позиције у држави.

Током четворогодишње окупације (од 1941. до 1944. године), окупатори су починили бројне злочине (хапшења, убијања, паљења, стрељања, прогоне) над српским и јеврејским становништвом града. Новосадска рација представља један од познатијих масовних злочина. Извршена је јануара 1942. године. У овом злочину убијено је и под дунавски лед бачено 1.246 Новосађана (Голубовић, 1991). Нови Сад је ослобођен 23. октобра 1944. године. Град су ослободиле партизанске јединице из Срема и Бачке, чиме се Нови Сад поново нашао у оквиру (обновљене) Југославије (Петрановић, 1992).

1.3. Карактеристике насељске мреже

Мрежу насеља Града Новог Сада у обухвату плана чине Нови Сад са Петроварадином и Сремском Каменицом (Слика 1.), затим насеља са наглашеним урбаним карактеристикама Футог, Ветерник и Каћ и насеља: Бегеч, Будисава, Буковац, Ченеј, Кисач, Ковиљ, Руменка, Лединци, Стари Лединци и Степановићево (Сл. лист Града Новог Сада, 11/2012).

Слика 1. Мрежа насеља Града Новог Сада

Према подацима Просторног плана Града, Нови Сад, поред београдске агломерације, представља други градски центар највишег степена урбанизације у Републици Србији. Налази се на Дунаву, важној европској реци, скоро у централном делу Војводине, на важним друмским, железничким и водним коридорима (X,VII). Осим што је административни центар, Град Нови Сад представља центар Јужнобачког округа и главни Град АП Војводине, а према Просторном плану Републике Србије и центар функционалног урбаног подручја (ФУП) међународног значаја и један од кључних чинилаца развоја ширег гравитационог подручја. Препознавање и просторно дефинисање ФУП-а и његових центара на простору АП Војводине од великог је значаја за установљење што равномернијег развоја Покрајине, али и афирмацију функционално урбаних подручја, као носиоца и покретача развоја на овом простору (Регионални просторни план АП Војводине до 2020. године, децембар, 2011).

Један од најбитнијих фактора развоја је положај насеља у односу на комуникације, како оне поред којих су настала, тако и оне из новијег доба. У односу на саобраћајну повезаност, насеља се групишу у: 1) насеља која могу да користе сва три вида саобраћаја, друмски, железнички и водни: Футог, Нови Сад, Лединци; 2) насеља која користе друмски и железнички саобраћај: Ветерник, Кисач, Степановићево, Каћ, Будисава; 3) насеља која користе друмски и водни саобраћај: Руменка, Бегеч; 4) насеља која користе само друмски саобраћај: Ченеј, Ковиљ, Буковац (Сл. лист Града Новог Сада, 11/2012, стр. 205)

Од укупне површине територије Града Новог Сада, површина грађевинског рејона износи око 17.750 ha, а бруто насељеност је 16 становника/ha (Сл. лист Града Новог Сада, 28/2015). Према наведеном плану, наведена насељеност односи се, највећим делом, на насељена места, док густина насељености на ужој територији Града, по стамбеним блоковима изузетно варира и достиже вредност и до 640 становника/ha у најгушће насељеним деловима Града. Насељена места која се налазе на левој обали Дунава имају ушорене улице које су карактеристичне за војвођанска насеља. Насупрот њима, насеља која се налазе на десној обали Дунава, у подручју Фрушке горе, карактерише неправилан распоред улица. Величине и преглед површина по катастарским општинама на територији Новог Сада, са приказом величине грађевинског рејона по појединим насељима, приказани су у Табели 1.

Табела 1. Подаци о површинама

Катастарска општина	Површина К.О. (ha)	Површина грађевинског подручја (ha)
Нови Сад I	1.859,84	-
Нови Сад II	1.177,80	-
Нови Сад III	3.092,81	10.871,02
Нови Сад IV	1.527,52	
Петроварадин	2.591,17	
Ср. Каменица	3.048,87	
Степановићево	4.711,76	393,33
Кисач	2.967,21	566,84
Ченеј	8.611,17	139,37
Руменка	2.823,94	550,3
Бегеч	4.343,04	366,69
Футог	8.326,56	1.789,68
Ветерник	1.940,78	580,62
Каћ	7.487,07	1.095,68
Будисава	1.478,43	394,05
Ковиљ	10.643,70	602,21
Буковац	1.392,76	121,4
Лединци	1.896,96	280,57
УКУПНО	69.952,39	17.751,76

Извор: Сл. лист Града Новог Сада, 28/2015, стр. 1073.

Регионалним просторним планом АПВ, као важан генератор развоја АП Војводине истакнуто је подручје функционалног повезивања метрополитенских подручја Београда и Новог Сада, значајно са становишта њиховог положаја на раскршћу европских коридора X и VII, као и бољег позиционирања међу европским метрополитенским подручјима. На правцу Нови Сад – Београд већ је формиран урбани кластер са урбаним насељима Инђија, Рума, Стара Пазова, Панчево (Сл. лист Града Новог Сада, 11/2012, стр. 204).

Урбани развој Града Новог Сада обухвата велики број области, при чему њихова међусобна повезаност и утицај који имају на друштвени и привредни развој и квалитетну управу, захтевају висок степен компатибилности, ефикасно и ефективно коришћење ресурса, као и правовремено одређивање приоритета. С обзиром на ограниченост буџетских средстава и висока улагања која урбани развој подразумева, интегрално

планирање и пројектни приступ који омогућава финансирање из донаторских средстава и јавно-приватна партнерства, од суштинске су важности за одрживи развој Града (Сл. лист Града Новог Сада, 64/2015).

1.4. Демографске карактеристике и трендови у руралним насељима

Према подацима Пописа становништва, домаћинства и станова из 1981, 1991, 2002. и 2011. године, број становника у Граду Новом Саду има тенденцију раста, што је наставак тренда након другог светског рата.⁷ Према последњем Попису становништва, домаћинства и станова из 2011. године, у Граду Новом Саду је дошло до повећања броја становника за 14,1% (односно 42.331 лица), у односу на 2002. годину (Табела 2.).

Табела 2. Број становника по насељеним местима Града Новог Сада у периоду 1981-2011.

Насеље	Број становника				промена у %		
	1981	1991	2002	2011	1991/81	2002/91	2011/02
Град Нови Сад	250.138	265.464	299.294	341.625	6,1	12,7	14,1
<i>Нови Сад</i>	227.920	241.262	268.067	307.760	5,9	11,1	14,8
- <i>Градска</i>	178.437	189.234	210.238	250.439	6,0	11,0	19,1
- <i>Остала</i>	49.483	52.028	57.829	57.321	5,1	11,1	-0,9
Бегеч	2.717	2.827	3.335	3.325	4,0	18,0	-0,3
Будисава	3.502	3.685	3.825	3.656	5,2	3,8	-4,4
Ветерник	15.803	16.711	18.375	17.454	5,7	10,0	-5,0
Каћ	8.551	9.755	11.166	11.740	14,8	14,5	5,1
Кисач	6.220	5.850	5.471	5.091	-5,9	-6,5	-6,9
Ковиљ	5.279	5.242	5.599	5.414	-0,7	6,8	-3,3
Нови Сад	163.773	173.186	191.656	231.798	5,7	10,6	20,9
Руменка	3.629	4.361	5.729	6.495	20,1	31,4	13,4
Степановићево	2.096	2.020	2.214	2.021	-3,6	9,6	-8,7
Футог	14.664	16.048	18.582	18.641	9,4	15,8	0,3
Ченеј	1.686	1.577	2.115	2.125	-6,5	34,1	1,7
<i>Петроварадин</i>	22.218	24.202	31.227	33.865	8,9	29,0	8,4
- <i>Градска</i>	17.870	19.240	25.178	27.083	7,7	30,9	7,6
- <i>Остала</i>	4.348	4.962	6.049	6.782	14,1	21,9	12,1
Буковац	2.641	3.040	3.585	3.936	15,1	17,9	9,8
Лединци	1.137	1.280	1.641	1.912	12,6	28,2	16,5
Петроварадин	10.338	11.285	13.973	14.810	9,2	23,8	5,9
Сремска Каменица	7.532	7.955	11.205	12.273	5,6	40,9	9,5
Стари Лединци	570	642	823	934	12,6	28,2	13,5

Извор: Попис становништва, домаћинства и станова у Србији за одговарајуће године, РЗС Србије.

⁷ Број становника у Граду Новом Саду је готово дуплиран у периоду 1948-1971. година (Табела 1. у Анексу).

Уколико се посматрају миграциона кретања по окрузима у АП Војводини, уочава се да је миграциони салдо негативан у свим окрузима, осим у Јужнобачком, где је остварен позитиван миграциони салдо од 1.407 лица (Демографска статистика у Републици Србији, 2011). Овакав резултат је у највећој мери резултат високопозитивног миграционог салда Града Нови Сад који износи 1.900 лица. Истовремено, карактеристика новосадског, као и војвођанског подручја је значајна промена у демографским структурама руралних простора, што као резултат има „премештање репродукције становништва“ из сеоских у градске средине (Програм подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја на територији Града Новог Сада за 2017. годину, стр. 2).

Образовна структура становништва у Граду Новом Саду повољнија је посматрано у односу на ниво Републике Србије, а поређењем градског насеља и осталих насеља у Граду Новом Саду уочава се генерално неповољнија образовна структура становништва у сеоским и периурбаним насељима (Табела 3.). Према образовној структури становништва Града старијег од 15 година, на бази „Пописа из 2011. године“, може се рећи да је на подручју Града око 53% популације са средњим образовањем, око 27% популације поседује више и високо образовање, око 14,0% популације поседује основно образовање, док 6,0% становништва нема школско образовање или поседује непотпуно основно образовање.

Табела 3. Образовна структура становништва/¹ у Србији и Граду Новом Саду, 2011. (у %)

Територијална јединица	Без школе и са непотпуним основним образовањем	Основно образовање	Средње образовање	Више и високо образовање
<i>Република Србија</i>	13,7	20,8	48,9	16,2
- градско насеље	7,0	16,8	53,4	23,2
- остала насеља	23,4	27,7	42,4	6,1
<i>Град Нови Сад</i>	6,0	13,6	53,1	27,0
- градско насеље	4,7	11,8	52,5	30,7
- остала насеља	11,5	21,7	55,9	10,7
Нови Сад	5,9	13,4	52,7	27,7
- градско насеље	4,6	11,5	52,0	31,6
- остала насеља	11,6	21,8	55,8	10,6
Петроварадин	6,5	15,5	57,2	20,6
- градско насеље	5,6	14,2	57,2	22,8
- остала насеља	10,4	20,7	57,1	11,7

¹ Становништво старо 15 и више година.

Извор: Попис становништва, домаћинстава и станова у Србији 2011., РЗС.

Старосна структура становништва у Граду Новом Саду (Табела 4.) повољнија је у односу на ниво Републике Србије, како на нивоу градског насеља тако и на нивоу осталих насеља. Једино је у градском насељу Града Новог Сада учешће становништва старијег од 65 година незнатно веће од републичког просека (15,9% у односу на 15,6%). Међутим, према резултатима пројекције становништва, група старијег становништва повећаће се у периоду од 2010. до 2027. године за око 50% и чиниће око петину укупног становништва, тако да ће се у планском периоду Град Нови Сад суочавати са све већим проблемима збрињавања старијег становништва (Просторни план Града Новог Сада, Сл. лист Града Новог Сада, 11, 2012, стр. 203).

Табела 4. Старосна структура становништва у Р. Србији и Граду Новом Саду, 2011.

Територијална јединица	Становништво млађе од 15 година (%)	Становништво старије од 65 година (%)	Индекс старења ¹	Просечна старост (год.)
Република Србија	14,3	17,4	124,6	42,2
- градско насеље	14,5	15,6	114,1	41,3
- остала насеља	13,9	20,1	140,4	43,6
Град Нови Сад	15,0	14,3	102,4	40,0
- градско насеље	14,9	15,9	104,0	40,0
- остала насеља	15,9	13,4	92,5	39,9
Нови Сад	15,1	14,0	100,5	39,8
- градско насеље	14,9	14,2	102,8	39,8
- остала насеља	16,0	13,2	91,2	39,8
Петроварадин	14,4	15,0	113,1	41,2
- градско насеље	14,3	15,3	115,6	41,3
- остала насеља	14,9	14,0	103,7	40,7

¹ Однос броја старог (60 и више година) и младог (0-19 година) становништва.

Извор: Попис становништва, домаћинства и станова у Србији 2011, РЗС.

Иако се предвиђа незнатан пораст броја становника, уочљиво је да ће биолошки квалитет популације бити све слабији због раста учешћа старијих категорија становништва. Сходно томе, проблеми депопулације и старења становништва могу се ублажавати мерама популационе политике, које ће утврђивати и спроводити држава, а Град Нови Сад у оквиру својих надлежности и могућности може предузимати мере којима ће се стимулисати рађање и раст наталитета, са циљем да се ублаже негативне тенденције демографског развоја (Сл. лист Града Новог Сада, 11/2012, стр. 203).

1.5. Структура администрације Града Новог Сада

Структура градске власти је одређена тако што на непосредним изборима грађани бирају одборнике који чине Скупштину града. Скупштина града бира Градоначелника, Заменика градоначелника, помоћнике Градоначелника и Градско веће. Они пак предлажу Скупштини града чланове Градске управе. Скупштина града бира руководећи кадар јавних предузећа, установа и организација чији је оснивач Град Нови Сад.

Структура Градске управе организована је преко Градских управа и служби које се образују као основне унутрашње организационе јединице. У оквиру Градских управа образују се сектори и одсеци.

Градска управа у Новом Саду организована је на следећи начин:

- Градска управа за финансије
- Градска управа за урбанизам и грађевинске послове
- Градска управа за грађевинско земљиште и инвестиције
- Градска управа за спорт и омладину
- Градска управа за социјалну и дечију заштиту
- Градска управа за саобраћај и путеве
- Градска управа за прописе
- Градска управа за привреду

- Градска управа за опште послове
- Градска управа за образовање
- Градска управа за културу
- Градска управа за комуналне послове
- Градска управа за инспекцијске послове
- Градска управа за здравство
- Градска управа за заштиту животне средине
- Градска управа за имовину и имовинско-правне послове
- Служба за заједничке послове
- Биро за пружање правне помоћи
- Градска пореска управа
- Правобранилаштво Града Новог Сада
- Биро за пружање правне помоћи
- Служба извршних органа
- Служба за интерну ревизију Града Новог Сада

2. ОСНОВНИ МАКРОЕКОНОМСКИ ИНДИКАТОРИ

2.1. Основни макроекономски индикатори Републике Србије

У Србији су током 2016. године регистровани повољни трендови већине основних макроекономских показатеља. Као резултат интензивирања укупних економских токова, остварених у условима спровођења мера фискалне консолидације и структурних реформи у 2016. години дошло је до интензивирања привредне активности, раста индустријске производње, грађевинарства и промета у трговини, смањења унутрашње и спољне неравнотеже, као и повећања прилива инвестиција. Дефицит платног биланса, као и фискални дефицит су умањени, уз одржавање ниске стопе инфлације. Према званичним подацима (РЗС, Министарства финансија, Народне банке Србије) евидентирани су следеће тенденције основних макроекономских индикатора Републике Србије:

- У 2016. години остварен је раст бруто домаћег производа (БДП) од 2,8% . БДП је износио 34.115 милиона евра. Тиме је Србија, након пада у 2012. и 2014 години успела да стабилизује привредна кретања, али је стопа раста БДП и даље међу најмањим у региону. У наредном периоду предвиђа се наставак раста реалног БДП-а, а пројектована кумулативна стопа раста реалног БДП-а у периоду 2017-2018. износи 5,7%. Посматрано по основним активностима, највећи раст бележе делатности тзв. терцијалног сектора: трговина на велико и мало, сектор финансијског посредовања, сектор информисања и комуникација те пољопривреде, шумарства и рибарства. И сви остали сектори бележе раст, али блажим интензитетом. Изузетак представља сектор грађевинарства код којег је забележен пад.
- Укупна индустријска производња је 2016. године остварила повећање обима за 4,7% у односу на претходну годину. Посматрано по секторима, најинтензивнији раст у 2016. години забележен у прерађивачкој индустрији од 5,3%, у сектору рударства од 4,7%, и у производњи и дистрибуцији електричне енергије, гаса и воде уз раст од 2,9%. Подаци о индустријској производњи по наменским групама указују да је у 2016. години раст остварен у производњи енергије 2,1%, интермедијарних производа, осим енергије 9,1%, капиталних производа 0,6%, трајних производа за широку потрошњу 11,1% и нетрајних производа за широку потрошњу 4%.
- Вредност изведених радова у грађевинарству извођача из Републике Србије у 2016. године порасла је за 2,6% у односу на претходну годину. Посматрано према врсти грађевина, вредност радова изведених на зградама у том периоду порасла је за 17,2%, док је на осталим грађевинама опала за 3,3%. Вредност нових уговора извођача из Републике Србије у 2016. години порасла је за 22,8%. Динамизирању пословне активности у грађевинарству допринео је и све већи раст инвестиција, као и инвестициона потрошња државе.
- У области пољопривреде током 2016. године забележени су повољни резултати. Процењује се да је пољопривредна производња у 2016. години била виша за преко 8% него у 2015. години. Упркос значајним подстицајним мерама и повећаном аграрном буџету, остварени резултати у пољопривреди и даље су под великим утицајем климатских прилика.
- У трговини на мало током 2016. године регистрован је раст од 7,4% у текућим и 7,5% у сталним ценама. Међугодишњи раст промета категорије *храна, пиће и дуван* износио је 11,5%, у текућим, и 10,5% у сталним ценама. Такође, код категорија: *непрехрамбени производи*, осим моторних горива регистрован је раст промета од

6,4% у текућим, и раст од 5,0% у сталним ценама, док моторна горива бележе раст промета од 8,1% у текућим ценама, и 2,5% у сталним ценама.

- Кретања у спољнотрговинској размени карактерише висок спољнотрговински дефицит. Укупна спољнотрговинска робна размена Републике Србије у 2016. години износила 30.819 милиона евра при чему је извезено робе у вредности од 13.430 милиона евра, а увезено у вредности од 17.390 милиона евра што је повећање за 11,5% и 6,1% у односу на 2015. годину. Робни дефицит је у 2016. години износио 3.960 милиона евра и смањен је за 8,9% у односу на претходну годину. Највећи удео у извозу у 2016. години, имала су друмска возила, електричне машине и апарати, поврће и воће, житарице и погонске машине. Са друге стране највише се увозило друмских возила, нафте и нафтних деривата, електричних машина и апарата, индустријских машина за општу употребу и медицинских и фармацеутских производа. Највећи спољнотрговински партнер у 2016. години биле су земље ЕУ, на које се односило 66,1% укупног извоза и 63,1% укупног увоза. У посматраном периоду 46,9% извоза било је усмерено на тржиште пет земаља: Италија, Немачка, БиХ, Румунија и Руска Федерација. На увоз из Немачке, Италије, Кине, Руске Федерације и Мађарске односило се 44% укупног увоза.
- Иако незапосленост у Србији још увек остаје на високом нивоу, уочљив је тренд смањења стопе. Наиме, за становништво старости 15 и више година, у 2016. години незапосленост је износила 13,6%, док је у 2015. години незапосленост била на нивоу од 17,9%. Стопа незапослености младих је и даље висока и износи 31,2%. Према подацима из Централног регистра обавезног социјалног осигурања просечан број формално запослених у децембру 2016. године повећан је за 3%.
- Просечна нето зарада у 2016. години реално је повећана за 2,5% у односу на 2015. годину и износи 41.508 динара. На повећање просечне нето зараде највећим делом утицао је раст зарада у области прерађивачке индустрије и трговине.
- Према индексу потрошачких цена међугодишња инфлација се и даље креће испод доње границе дозвољеног одступања од циља НБС и у 2016. години је износила је 1,6%. Раст цена у овом периоду, пре свега је последица раста цена свежег меса, моторног горива, туристичких аранжмана и дувана. У наредном периоду према пројекцијама Министарства финансија очекује се раст инфлације.
- Стране директне инвестиције су у 2016. години имале нето прилив у износу од 1,9 милијарди евра. Најзначајнији део се односио на прерађивачку индустрију, финансијске делатности и делатности осигурања, грађевинарство и трговину на велико и мало.
- Учешће јавног дуга у бруто домаћем производу према подацима Министарства финансија Републике Србије у 2016. Години износи 72,9%. У односу на претходну годину дошло је до стабилизације и благог смањења стопе јавног дуга.

2.2. Структура привреде Града Новог Сада

Град Нови Сад је економски центар Војводине и један од највећих економских центара Републике Србије. Распад СФР Југославије и санкције међународне заједнице као и лоше управљање утицало је на пропадања некада великих индустријских предузећа, као што су Новкабел (индустрија електричних каблова), Победа (металска индустрија), Југоалат (алати), Албус и ХИНС (хемијска индустрија). Данас у структури привреде Града Новог Сада доминирају микро и мала привредна друштва која обухватају 98,7% од укупног броја од 10.861 привредног друштва која послују на територији Новог Сада. Према подацима Агенције за привредне регистре на дан 31.12.2016. године у Новом Саду послује и 15.400 предузетничких радњи. Рафинерија нафте Нови Сад је остала водеће велико предузеће на територији града.

Посматрано по делатностима, највећи број привредних друштава регистрован је у делатности трговине на велико и мало и поправке моторних возила и мотоцикла (4.158), те прерађивачке индустрије (1.431). За обављање послова пољопривреде, шумарства и рибарства регистровано је 260 привредних друштва, односно око 2,4% укупног броја привредних друштава (Слика 2.).

Слика 2. Структура привредних друштава по делатностима

Извор: Канцеларија за локални економски развој Новог Сада

Највећа регистрована запосленост на територији Града Новог Сада на крају 2015. године је у делатности Трговина на велико и мало и поправка моторних возила 25.291

запослених и Прерађивачкој индустрији 15.973 запослених. Ове две делатности заједно учествују са 30,2% у укупној регистрованој запослености (Табела 5.).

Табела 5. Регистрована запосленост према секторима делатности у 2015. години

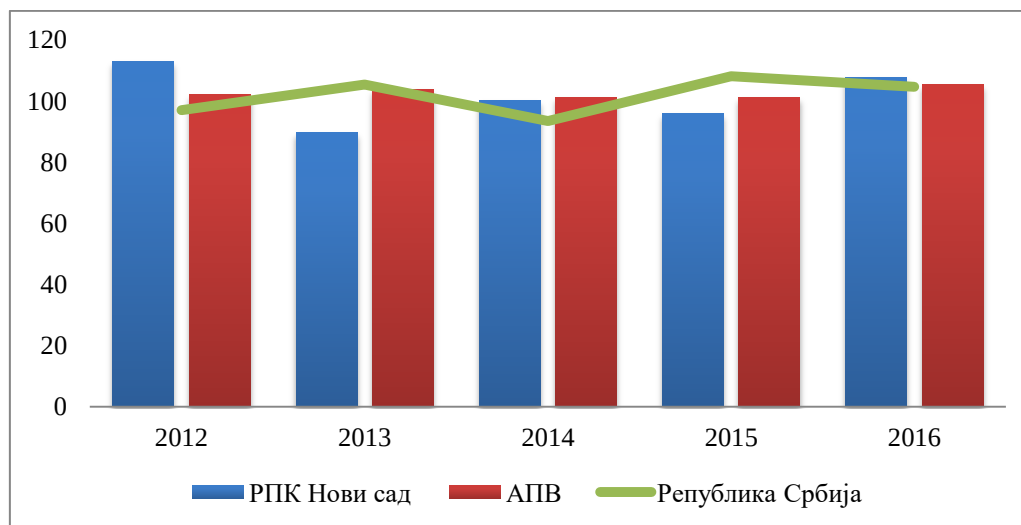
Сектор	Регистрована ⁸ запосленост	Структура у %
Трговина на велико и мало и поправка моторних возила	25.291	18,5
Прерађивачка индустрија	15.937	11,7
Здравствена и социјална заштита	13.242	9,7
Образовање	10.331	7,6
Државна управа и обавезно социјално осигурање	9.359	6,8
Стручне, научне, иновационе и техничке делатности	9.059	6,6
Саобраћај и складиштење	8.396	6,1
Грађевинарство	7.897	5,8
Информисање и комуникације	6.975	5,1
Административне и помоћне услужне делатности	5.900	4,3
Финансијске делатности и делатност осигурања	5.295	3,9
Остале делатности	19.103	14,0
УКУПНО	136.785	100,0

Извор: Општине и региони у Републици Србији, 2013-2016. године, РЗС, Београд

Према подацима РПК, регион Новог Сада, који осим територије Града покрива и 11 општина Јужнобачког округа, је привредно најразвијенији регион Војводине, а уједно и Србије. Више од трећине привредних активности Војводине обавља се на овој територији, а са више од 12 одсто регион учествује у бруто домаћем производу Републике Србије. Индустријска производња региона Новог Сада у 2016. години бележи раст од 7,6% у односу на 2015. годину. Подаци указују да је пораст индустријске производње у региону Новог Сада бржи у односу на Републички просек (4,7%), али и раст забележен на подручју АП Војводина, који је у 2016. години износио 5,4%. Забележени раст у највећој мери је последица раста производње прерађивачког сектора и сектора снабдевања електричном енергијом. Ако посматрамо индустријску производњу према наменским групама производа, висок пораст производње трајних и нетрајних производа за широку потрошњу од 47,9% и 11,4% респективно, надокнадио је пад производње капиталних производа од 10,5%.

⁸ Истраживање о регистрованој запослености засновано на комбиновању података Централног регистра обавезног социјалног осигурања

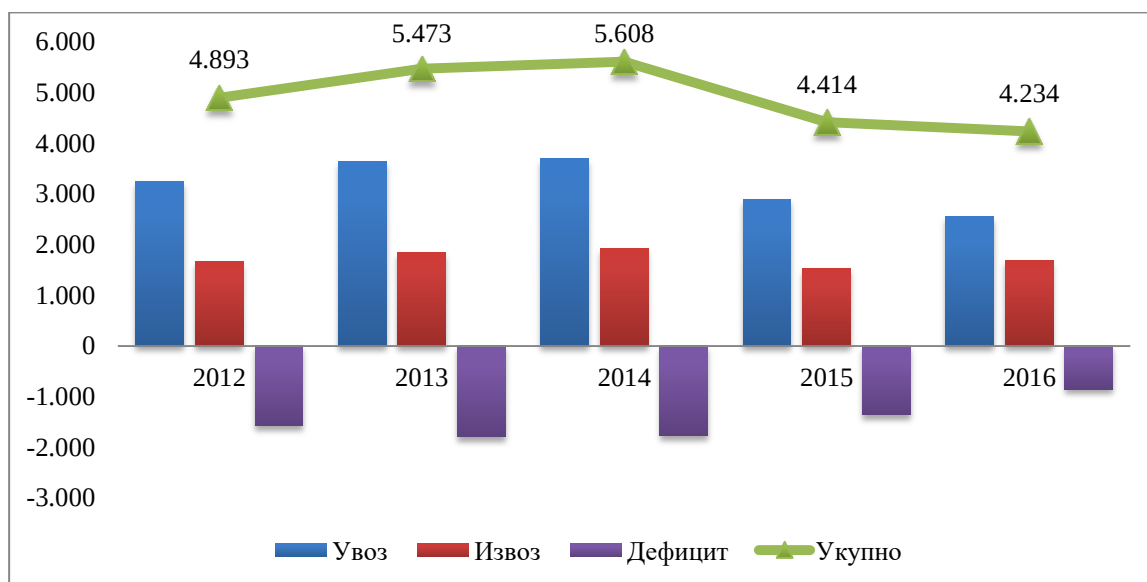
Слика 3. Ланчани индекс индустријске производње у Новом Саду у периоду 2012-2016. година

Извор: Регионална привредна комора Новог Сада

Регион Новог Сада у значајној мери учествује у спољнотрговинској размени Републике Србије. Укупна вредност размене у 2016. години износила је 3.143 милијарди УСД. Укупна вредност извоза износила је 1.047 милијарди УСД, уз пораст од 0,6% у односу на 2015. годину. Увоз у 2016. години износио је 2.095 милијарди УСД, што представља пад од око 18,0% у поређењу са 2015. годином. Подручје Новог Сада је у 2016. години учествовало са око 10,0% укупног увоза и 5,8% извоза Републике Србије (Слика 4.).

Слика 4. Спољнотрговинска робна размена у Новом Саду у периоду 2012-2016. година

Извор: Регионална привредна комора Новог Сада

У току 2016. године спољнотрговинска робна размена остварена је са укупно 149 земаља. Највећа спољнотрговинска робна размена била је са Руском Федерацијом (1.019,6 мил. УСД), Румунијом (419,6 мил. УСД) и Италијом (256,7 мил. УСД). Посматрано по производима у 2016. године највеће учешће у извозу имају кукуруз (196,8 мил. УСД), шећер бели (87,1 мил. УСД) и пшеница (71,4 мил. УСД), док се са друге стране највише

увозило сирову нафту (685,7 мил. УСД), гас природни у гасовитом стању (326,6 мил. УСД), и уреа са садржајем више од 45% по тежини азота (60,6 мил. УСД).

2.3. Значај пољопривреде и агроиндустрије у структури привреде Града

Према подацима Републичког завода за статистику бруто додата вредност (БДВ) пољопривреде у периоду 2012-2016. година у просеку учествује са 6,6% у бруто домаћем производу БДП Републике Србије. Сам допринос сектора пољопривреде укупном БДП добија на значају када се делатности пољопривреде дода и остварена вредност у прехрамбеној индустрији, производњи пића и дувана.

Имајући у виду да РЗС не прати економске рачуне пољопривреде на нивоу јединица локалне самоуправе (ЈЛС), значај пољопривреде и агроиндустрије у структури привреде за Град Нови Сад се анализира преко доступних података о бруто додатој вредности за Јужнобачки округ имајући у виду да је Град Нови Сад најзначајнији економски центар овог региона (Табела 6.). Такође, за анализу су коришћени и доступни подаци за Град Нови Сад о броју привредних друштава који се баве производњом и прерадом пољопривредних производа, спољнотрговинском промету Града у области пољопривреде, тенденцијама на тржишту рада, просечним зарада, факторских услова за развој пољопривреде, и слично.

Табела 6. Бруто додата вредност по делатностима* у Јужнобачкој области у 2014. години

Делатност	Вредност, мил. РСД	Структура у %
Пољопривреда, шумарство и рибарство	32.929	8,5
Рударство, прерађивачка индустрија, снабдевање електричном енергијом, гасом и паром, снабдевање водом и управљање отпадним водама	140.439	36,3
Грађевинарство	11.715	3,0
Трговина на велико и мало и поправка моторних возила, саобраћај и складиштење, услуге смештаја и исхране	73.532	19,0
Информисање и комуникације	12.247	3,2
Финансијске делатности и делатност осигурања	11.501	3,0
Пословање некретнинама (са импутираном рентом)	31.556	8,1
Стручне, научне, иновационе и техничке делатности, административне и помоћне услужне делатности	22.463	5,8
Државна управа и обавезно социјално осигурање, образовање, здравствена и социјална заштита	42.282	10,9
Уметност, забава и рекреација, остале услужне делатности, делатност домаћинства као послодавца, делатност екстериторијалних организација и тела	8.698	2,2
Укупно	387.361	100,0

*БДВ се добија као разлика између вредности производње и међуфазне потрошње.

Извор: Статистички годишњак Републике Србије, 2016.

Уколико агрегатно посматрамо сва привредна друштва и предузетнике који се баве пољопривредном производњом и прерадом, на подручју Новог Сада послује преко 1.000 привредних субјеката. Око 56% од овог броја су привредна друштва а остало чине предузетници. Од привредних субјеката која послују у сектору пољопривреде, око трећина се бави пољопривредном производњом, док се остали баве прерадом пољопривредних производа. На ово треба додати и 4.693 активна регистрована

пољопривредна газдинства. Укупно посматрано, у привредним друштвима која се баве пољопривредном производњом запослено је 1.285 радника, док у прерађивачкој индустрији ради готово 5.500 људи.

Слика 5. Прерада пољопривредних производа по врсти привредних субјеката која је обављају

Извор: Привредна Комора Србије

Слика 6. Пољопривредна производња по врсти привредних субјеката која је обављају

Извор: Привредна Комора Србије

Пољопривредни производи заузимају значајно место у спољнотрговинском промету Града. Највеће учешће у структури извоза пољопривредних производа заузимају кукуруз (18,8%), шећер у чврстом стању (7,3%), пшеница (6,3%), семе сунцокрета (2,8%) и соја у зрну (2,6%). Од осталих пољопривредних производа, извозили су се у нешто мањој мери и резанци од шећерне репе и месне прерађевине. Када су у питању извозна тржишта, са подручја Новог Сада се највише извозило у Румунију (учешће од 28,7% у укупном извозу), Босну и Херцеговину (13,8%) и Бугарску (6,9%). Значајан удео извоза пласиран је и у друге земље Европске Уније – Мађарску, Италију и Немачку, те остале земље бивше СФРЈ – Хрватску, Црну Гору и Македонију.

Значај пољопривреде потврђује и чињеница да су на територији Града регистрована и послују неколико веома значајних предузећа мерено према обиму остварених пословних прихода. Нека од њих представљају и значајне регионалне актере у сектору пољопривреде. Највећи број посматраних компанија послују у сектору прераде и промета пољопривредних производа. На бази интерних података Канцеларије за локални економски развој Новог Сада по успешности и величини се посебно издвајају следећа привредна друштва:

- *Victoria Logistic DOO Novi Sad* – део Victoria групе који се бави трговином и транспортом пољопривредних производа, превасходно соје, сунцокрета, уљане репице, пшенице и кукуруза.
- *Agroglobe DOO Novi Sad* – који се бави прометом на велико и производњом пољопривредних производа, те трговином производима и механизацијом који се користе у процесу пољопривредне производње.
- *MK Commerce DOO Novi Sad* – компанија за трговину житарицама и управљање пољопривредном производњом. Послује у оквиру МК групе која се осим трговине бави и производњом пољопривредних производа, угоститељством, управљањем имовином, развојем информационих технологија и низом других активности.

- *IM Matijević DOO Нови Сад* – група која у свом саставу има 30 привредних друштава која се баве трговином, пољопривредом и угоститељством и запошљава око 2,400 људи. Основна делатност је производња меса и месних прерађевина.
- *DOO Promist Нови Сад* - компанија која запошљава 46 људи и бави се претежно увозом, складиштењем и дистрибуцијом вештачких ђубрива.
- *Sunoko DOO Нови Сад* – компанија се бави производњом и дистрибуцијом шећера. Представљају највећег домаћег произвођача шећера са три фабрике које су лоциране у Врбасу, Пећинцима и Ковачици.
- *DOO Konzul Нови Сад* – основна делатност компаније је трговина житарицама, уљарицама, вештачким ђубривима, компонентама за сточну храну и готовом сточном храном. Део је групације *AMEROPA A.G.*, једне од водећих светских компанија у трговини житарицама и вештачким ђубривима.
- *Ad Neoplanta Нови Сад* – компанија се бави производњом месних прерађевина и запошљава око 700 људи. Део је групације *Nelt*, једног од водећих дистрибутера прехранбених и других производа у региону.
- *Savacoop DOO Нови Сад* – бави се увозом и дистрибуцијом средстава за заштиту биља, семенске робе, сточне хране, супстрата, ђубрива и друге опреме за пољопривредну производњу. Запошљава око 120 људи.
- *Uljarice-Bačka DOO Нови Сад* – компанија се бави трговином пољопривредним производима, пре свега житарицама, уљарицама, компонентама за сточну храну и конзумном робом. Спада у 20 највећих извозника у области пољопривреде у Србији.
- *Darkom Doo Руменка* – основна делатност компаније је увоз, извоз и дистрибуција свежег воћа и поврћа.

2.4. Тенденције на тржишту рада

Тенденције на тржишту рада на подручју Новог Сада у претходном периоду имају позитиван карактер, што се може рећи и за привреду у целини. Након благог пада у периоду 2012-2014. године, од 2015. године забележен је значајан пораст запослености. Ипак, требало би имати у виду да је пораст запослености делимично последица и промене методологије Републичког завода за статистику.

Табела 7. Запосленост у периоду 2012-2015. година

Подручје	2013		2014		2015	
	Укупно	Број запослених на 1000 становника	Укупно	Број запослених на 1000 становника	Укупно	Број запослених на 1000 становника
Република Србија	1.715.163	239	1.697.686	238	1.989.617	280
Војводина	443.269	232	443.396	233	506.598	268
Нови Сад	128.405	371	126.416	363	137.723	392

Извор: Општине и региони у Републици Србији, 2013-2016. године, РЗС, Београд

Према подацима РСЗ укупан број запослених у Граду Новом Саду на крају 2015. године износи 137.723, што чини 27,7% свих запослених у Војводини. У односу на 2014. годину број запослених се повећао за 8,2% (Табела 7.).

Табела 8. Незапослена лица и учешће незапослених жена у укупном броју незапослених за период 2012 – 2015. година

Подручје	2013			2014			2015		
	Укупно	Жена %	На 1000 становника	Укупно	Жена %	На 1000 становника	Укупно	Жена %	На 1000 становника
Република Србија	769.546	51,1	107,4	723.621	51,0	101,5	703.020	51,2	99,1
Војводина	199.770	50,0	104,5	184.279	50,2	96,9	174.854	50,0	92,4
Нови Сад	29.872	55,5	86,3	27.666	55,3	79,4	26.406	55,6	75,2

Извор: Општине и региони у Републици Србији, 2013-2016. године, РЗС, Београд и Национална служба за запошљавање, стање на крају године

Ако посматрамо незапослена лица, можемо да видимо да је на крају 2015. године укупан број незапослених лица смањен за 4,8% у односу на 2014. годину и износи 26.404. Од укупног броја незапослених лица 55,5% чине жене (Табела 8.).

Табела 9. Незапослена лица према квалификацијама и искуству у укупном броју незапослених за период 2012 – 2015. година

Подручје	2013		2014		2015	
	Први пут траже запослење у %	Без квалификација у %	Први пут траже запослење у %	Без квалификација у %	Први пут траже запослење у %	Без квалификација у %
Република Србија	34,7	31,9	33,3	31,4	32,4	31,2
Војводина	31,2	36,9	31,0	37,0	30,3	37,3
Нови Сад	27,6	21,2	26,7	21,0	25,9	20,5

Извор: Општине и региони у Републици Србији, 2013-2016. године, РЗС, Београд и Национална служба за запошљавање, стање на крају године

На основу табеле која приказује незапослена лица према квалификацијама и искуству у укупном броју незапослених (Табела 9.) можемо да видимо је на нивоу Града Новог Сада 20,5% незапослених лица без квалификација, што је значајно ниже у односу на просек Војводине (37,3%) као и на просек републике (31,2%). Од укупног броја незапослених лица на крају 2015. године било је укупно 29,5% незапослених који су први пут тражили посао, те и овај показатељ указује на благо смањење учешћа оних који први пут излазе на тржиште рада.

Табела 10. Просечна зарада без пореза и доприноса у периоду 2012-2015. година (у РСД)

Подручје	2012	2013	2014	2015
Република Србија	41.377	43.932	44.530	44.432
Војводина	40.421	42.935	43.092	43.050
Нови Сад	47.502	50.043	50.175	50.441

Извор: Општине и региони у Републици Србији (2016), РЗС, Београд

Просечна зарада на територији Града Новог Сада (Табела 10.) прати трендове на републичком нивоу и на крају 2015 године износи 50.441 РСД. У односу на републички просек, нето зарада у Новом Саду у току 2015. године била је виша за 13,0%, док је у односу на просек у покрајини била за 17% већа.

3. ПРИРОДНИ УСЛОВИ И РЕСУРСИ И ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

3.1. Рељеф и педолошке карактеристике

Рељеф - Град Нови Сад, други по величини у Србији, налази се између 19 ° и 20° источне географске дужине и 45° и 46° северне географске ширине. Геоморфолошке карактеристике на територији Града Новог Сада као града са врло повољним географским положајем, називају га и српском Атином, су подређене антропогеном утицају и активностима.⁹

У административном смислу овај град има две општине - Нови Сад и Петроварадин. Град Нови Сад у геоморфолошком смислу чине две целине - равничарски предели уравњеног дна Панонског басена и планински масив Фрушке горе. У подручју Града који припада Срему заступљени су планина Фрушка гора, сремска лесна зараван и инундациона равна Дунава. Сремски део Новог Сада са брдско-планинским пределом, у коме доминира Фрушка гора, има надморску висину око 250-350 m.

Слика 7. Географски положај

Извор: Студија заштите животне средине на подручју Новог Сада, 2009.

Већи део територије Новог Сада је у јужној Бачкој, што представља део Панонске низије на надморској висини од 72 до 80 m надморске висине. Смештен је на левој обали Дунава, на 1255. километру тока ове реке и на ушћу Малог Бачког канала у Дунав, једног од магистралних канала воденог система Дунав-Тиса-Дунав (Сл. лист Града Новог Сада, 2017). Бачки део Града је смештен са обе стране Малог Бачког канала. Просечна ширина главног корита Дунава у Новосадском подручју је око 600 m. Околини Новог Сада припада најјужнији део уравњеног дна Панонског басена једноличне геолошке грађе и слабо

⁹ www.paunpress.com/user/tur.php?id=989

наглашеног рељефа. Доминантни фактор генезе рељефа је флувијална ерозија ограничена на меандарско усецање корита Дунава, и еолска и флувијална акумулација. На левој страни корита Дунава је алувијална раван променљиве ширине, која у појединим деловима залази у лесну терасу. На десној страни Дунава алувијална раван се јавља местимично. У највећем делу Нови Сад се налази на фрагменту речне терасе. Најнижи геоморфолошки елемент овог подручја је индудациона раван Дунава, која на бачкој страни чини континуирану зону дуж тока Дунава, променљиве ширине. Обзиром да је корито Дунава усечено у инундациону раван, интензиван је процес ерозије инундационе равни, лесне заравни, и планинске суподине, при чему се формирају клизишта и односи материјал са лесне заравни и преноси еродирани материјал који гради острва и спрудове (Студија заштите животне средине на подручју Новог Сада, 2009).

Педолошке карактеристике - На ширем подручју Града Новог Сада геолошки гледано састав стена је различитог минеролошког и петрографског састава и различите старости. Најстарије стене на овом подручју су из доба палеозоика, док су најмлађе холоцене старости. У погледу начина постанка има магматских, седиментних и метаморфних које се и по текстури разликују. Старије стене се јављају у јужном делу Града на Фрушкој гори, а млађе у северном, док је граница између њих корито Дунава. У погледу начина постанка магматске и метаморфне стене се налазе на Фрушкој гори, док су на бачкој страни заступљене седиментне стене.¹⁰

Највиши врх Фрушке горе је Црвени чот 539 m, зато што је окружују низијски терени изгледа масивно, простире се на површини око 500 km².¹¹ У геолошком смислу центри део планинске масе је сачињен од палеозојско-мезозојске формације која је састављена од: кристалних шкриљаца, филита, серпентина, гранита, базалта, кречњака и др. Ове старе геолошке формације су спорадично покривене млађим геолошким творевинама као што су језерско-марински седименти и лес.¹²

На подручју Новог Сада земљишни покривач је хетероген и сачињен од аутоморфног, хидроморфног, халоморфног и субаквалног реда. Земљиште Града Новог Сада припада различитим типовима, међу којима је доминира чернозем са више подтипова, варијетета и форми. Све ове земљишне варијанте имају одређене морфолошке, хемијске, физичке и биолошке карактеристике што је од важности за њихова производна својстава. Земљиште Новог Сада северно од Дунава је добар потенцијал за ратарску и повртарску производњу. У подручјима јужно од Дунава којима припадају и падине Фрушке горе заступљена су углавном еутерична смеђа земљишта (еутерични камбисол), чернозем на лесу и лесоликим седиментима-посмеђеним и рендзином на лесу и лесоликим седиментима, у нижим деловима у приобаљу су алувијална (флувисол) и делувијална (колувијум) земљишта. На падинама Фрушке горе су земљишта погодна за воћарску и виноградарску производњу, поред тога ова се земљишта могу користити као ливаде, пашњаци или као шумско земљиште (Студија заштите животне средине на подручју Новог Сада, 2009).

3.2. Основни климатски индикатори

Подручје Новог Сада обухвата различите геоморфолошке облике, међусобно различите по генези, геолошком и педолошком саставу, а мање или више по биљном свету и по апсолутној висини што проузрокује климатске специфичности. Клима у Новом Саду прелази из умерено континенталне у континенталну са карактеристикама субхумидне и

¹⁰ www.turizmologija.com/clanak/prirodno-geografske-karakteristike-novog-sada

¹¹ www.npfruskagora.co.rs/pages/geografija.htm

¹² <https://sites.google.com/site/novisad791993/fizicko-geografske-karakteristike/reljef>

микротермалне климе, тако да Град има сва четири годишња доба. Главне карактеристике овог типа климе су топла и сува лета са малом количином падавина, док су зиме хладне, са снежним падавинама. Пролећни и јесењи месеци су умерено топли и одликују се већом количином падавина.

Разлике у климатским специфичностима (микроклима) су на овом подручју најизраженије између најнижих терена са леве и највиших терена са десне стране Дунава.

За сагледавање климатских специфичности подручја Града Новог Сада коришћени су метеоролошки подаци дати у статистичким годишњацима републичког завода за статистику за период 2006-2015. година. Анализирани и табеларно приказани климатски параметри који су омогућили сагледавање климатских прилика на овом подручју су: средња годишња температура ваздуха, укупна годишња количина падавина, релативна влажност ваздуха (средња годишња), ваздушни притисак (средњи годишњи), инсолација (осунчавање), киша, снег, грмљавина, јак ветар (Табела 11.).

Табела 11. Преглед важнијих климатских параметара за метеоролошку станицу Нови Сад за период 2006-2015. година

Год.	Температура ваздуха (годишња вредност, °C)	Падавине (годишња вредност, mm)	Релативна влажност ваздуха (%)	Ваздушни притисак (hPa)	Инсолација (сати)	Киша	Снежни покривач	Грмљавина	Јак ветар (преко 6 бофора)
						(број дана)			
2006	11,7	641,0	76	1007,9	2169,0	137	20	33	55
2007	12,5	798,6	74	1006,7	2378,0	132	19	45	57
2008	12,7	528,0	73	1006,7	2299,9	132	14	38	65
2009	12,5	636,6	74	1005,1	2206,1	146	45	42	55
2010	11,6	1041,9	79	1003,7	1992,3	146	58	34	69
2011	11,7	384,6	75	1008,6	2315,2	101	42	24	30
2012	12,6	384,6	72	1006,4	2315,2	101	42	24	30
2013	12,3	485,1	77	1008,5	2462,0	114	42	22	4
2014	13,0	816,0	78	1005,5	2059,5	149	15	41	38
2015	12,9	702,7	76	1008,5	2288,5	133	19	21	31
Просек	12,4	641,9	75,4	1006,8	2248,6	129	32	32	43

Извор: РЗС, 2017.

За испитивани вишегодишњи период просечна температура ваздуха износи 12,4° C. Просечна годишња количина падавина износи 641,9 mm. Због промене климе на глобалном, односно светском нивоу, које се одражавају и на климу нашег подручја, због измењених климатских услова, последњих година се на подручју Новог Сада повећала количина падавина. Просечна релативна влажност је 75,4%, просечна вредност ваздушног притиска је 1006,8 hPa. Просечан број дана са кишом износи 129, са снежним падавинама 32, са грмљавином 32 и са јаким ветром (преко 6 бофора) 43. Преко јесени и зиме повремено дува хладан ветар *кошава*, који обично траје од три до седам дана. Кошава може током зиме да створи наносе и сметове снега током вејавица и мећава. На другом месту по учес-

талости је *северозападни ветар* који дува претежно током лета у другој половини пролећа и зиме. Затим по учесталости следи *западни ветар*. Ветрови из осталих праваца се ређе јављају.

Град Нови Сад има повољне климатске карактеристике за све облике пољопривредне производње, било да се ради о биљној производњи или о сточарству.

3.3. Хидрографска мрежа и водни ресурси

Хидрографску мрежу подручја Града Новог Сада чине природни и вештачки водотоци и хидролошки и хидротехнички објекти. Природни водотоци и хидролошке творевине су фрушкогорски потоци, мања језера, баре и језера.

Кроз Нови Сад протиче река Дунав која се улива у Црно море, удаљена од ушћа 1.254,98 km, са површином слива 254.085 km². Дунав протиче кроз подручје Новог Сада у свом средњем току у дужини од око 2 km. Ширина речног корита на подручју Новог Сада креће се између 500 и 800 m. Код моста „Варадинска дуга“ налази се изразито сужење речног корита, од свега 280 m. На поменутом месту је и највећа дубина реке на овом потезу, која при средњем водостају износи 14 m, а при високом 17 m. Просечна дубина Дунава на подручју Новог Сада износи 10 m. Захваљујући том сужењу и акумулацији пешчаног наноса који река носи, створено је (наталожено) Рибарско острво и низводно од њега Штранд и Бећар Штранд. Низводно од сужења формирана је песковита плажа Официрац.

Средња температура воде Дунава код Новог Сада на годишњем нивоу износи 12,9° C (Табела 12.).

Табела 12. Средње месечне температуре Дунава (°C) код Новог Сада (2016. година)

Месец	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	годишњи просек
Средња темп. воде	2,7	5,2	7,4	13,7	15,8	20,3	22,4	21,9	20,4	13,5	8,4	3,4	12,9

Извор: www.hidmet.gov.rs/podaci/hidro_pov_godisnjaci/2016.pdf

Фрушкогорски потоци припадају групи сталних вода. Северна падина Фрушке горе, којој припада и део територије Града Новог Сада, има велику густину мреже потока. Од запада према истоку тече 7 потока: *Липадија*, *Шандоровац*, *Лединачки*, *Малокаменарски*, *Новоселски*, *Роков* и *Буковачки поток*. Од наведених потока, најзначајнији су: Лединачки, Малокаменарски, Новоселски и Роков поток. Њихове карактеристике, као и површине припадајућих слива су дате у Табели 13.

Табела 13. Основне карактеристике највећих фрушкогорских потока

Поток	Дужина (km)	Кота извора (m.n.m.)	Пад (m/k)	Максимални очекивани (1%) протицај (m ³ /c)	Минимални протицај (l/sek)	Површина слива (km ²)
Лединачки поток	6,5	400	49,3	11,3	6	5,7
Малокаменарски поток	3,0	170	30,0	5,64	1	5,7
Новоселски поток	8,0	500	52,2	12,3	5	15,0
Роков поток	9,0	280	22,5	12,67	0,2	22,9

Извор: Сл. лист Града Новог Сада, 13, година XXXVI, 13, 2017.

За територију Града Новог Сада су значајне и подземне воде, нарочито прва издан која је хидраулички везана за Дунав и под његовим је утицајем. На ужем подручју Града Новог Сада подземна вода се налази на максималној дубини од 72 м.н.м. до 79 м.н.м. Изван ужег подручја Града, у насељеним местима, максимални ниво подземне воде се креће у границама од 74,5 м.н.м. до 82,4 м.н.м., а минимални ниво подземне воде се креће у опсегу од 71,2 м.н.м до 76,7 м.н.м. На десној обали Дунава, према Фрушкој гори, на подручју Мишелука дубина подземне воде се креће од 15 до 20 m од површине терена.

Карактеристична за ово подручје је и вештачка мрежа канала хидросистема Дунав-Тиса-Дунав (ДТД). Ова мрежа канала има задатак да прихвати сувишне површинске воде са терена непосредно уз канал, као и сувишне воде из система за одводњавање и да ту воду одведе до крајњег реципијента (Дунав, Тиса и сл). Територију Града Новог Сада пресеца канал основне каналске мреже Нови Сад-Савино Село из хидрографског система Дунав-Тиса-Дунав. Овај канал, познатији као *Мали бачки канал*, долази из правца Руменке, са северозападне стране, пружа се северном периферијом Града и улива се у Дунав на источној периферији Града. Поред овог канала је подигнут највећи број индустријских објеката, па је познат као новосадска индустријска зона.

Термоминералне воде - Неутрални слој у Војводини је на дубини од 20 m, температура воде се повећава за 1°C сваких 18 m у дубину, а термалне воде леже релативно плитко. Термоминерална вода на подручју Новог Сада се експлоатише у кругу Јодне бање (Новосадске бање) и са простора фабричког круга Минакве. У Новосадској бањи се врши експлоатација природне минералне воде, која је и термална јер има 24°C, од 1898. године, када је избушен први бунар, са капацитетом од 300 l/min. Касније је избушено још шест бунара, а вода се користила за купање у оквиру лечилишта и делимично за флаширање. 1972 године су отворене нове бушотине 2,5 km западно од већ постојећих за каптирање и флаширање воде. Ова вода у оквиру предузећа „Минаква“ је категорисана као алкална и готово нимало не садржи слободног угљен-диоксида. Повољно делује код хроничног обољења желуца и жучних путева и стања после хируршких одстрањења камена из жучних канала (Група аутора, 1987, 101).

3.4. Обим, структура и квалитет земљишних ресурса

3.4.1. Катастарске културе и класе пољопривредног земљишта

Повољни природни услови, саобраћајна приступачност и доступност прерађивачких капацитета и великих градских тржишта чине највећи део пољопривредног земљишта на територији Града Новог Сада погодним за интензивну и разноврсну пољопривредну производњу. Републички геодетски завод (РГЗ) на подручју 16 катастарских општина Града Новог Сада региструје 50.264,9 ha пољопривредног земљишта следећих пољопривредних култура и катастарских класа (Табела 14.):

Њиве прве и друге катастарске класе учествују са 70,4% у укупним површинама њива. Учешће њива од прве до четврте класе у укупним површинама њива износи 95,9%. Пољопривредно земљиште прве и друге катастарске класе у укупном пољопривредном земљишту учествује са 68,3%. Пољопривредно земљиште од прве до четврте класе у укупном пољопривредном земљишту учествује са 95,3%.

Обрадиве површине чине 93,1% пољопривредног земљишта и простиру се на 46.784,4 хектара. Обрадиво земљиште прве и друге катастарске класе чини 69,5% укупних обрадивих површина, треће и четврте катастарске класе 26,4%, а пете катастарске класе 2,2%, што укупно чини 98,1% обрадивог земљишта. Закон о пољопривредном земљишту (Сл. гласник РС, 62/2006, 65/2008 - др. закон, 41/2009 и 112/2015, 80/2017) забрањује коришћење обрадивог пољопривредног земљишта прве, друге, треће, четврте и пете

катастарске класе у непољопривредне сврхе, осим у случајевима предвиђеним законом, уз прибављање сагласности ресорног министарства и плаћање накнаде за промену намене.

Табела 14. Површине пољопривредног земљишта по класама и културама

Култура	Укупно	Класе										
		I, ha	II, ha	I-II, %	III, ha	IV, ha	I-IV, %	V, ha	I-V, %	VI, ha	VII, ha	VIII, ha
Њиве	44798,7	19835,2	11698,0	70,4	8322,3	3114,2	95,9	994,0	98,1	461,1	323,3	50,6
Вртови	2,5	0,8	1,7	100,0	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0
Воћњаци	623,5	83,1	255,2	54,3	266,5	14,6	99,3	3,1	99,8	1,0	0,0	0,0
Виногради	929,7	241,8	320,0	60,4	270,3	86,4	98,8	10,3	99,9	0,0	0,8	0,0
Ливаде	430,0	1,6	85,4	20,2	165,6	98,2	81,6	27,8	88,0	50,2	1,3	0,0
Обрадиво земљиште	46784,4	20162,6	12360,2	69,5	9024,7	3313,4	95,9	1035,2	98,1	512,3	325,4	50,6
Пашњаци	2625,9	103,5	949,1	40,1	1023,5	133,9	84,2	398,1	99,3	16,6	0,6	0,6
Трстици-мочваре	854,6	101,3	632,4	85,9	120,9	0,0	100,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0
Пољопривредно земљиште	50264,9	20367,4	13941,7	68,3	10169,1	3447,3	95,3	1433,3	98,2	528,9	326,1	51,2

Извор: РГЗ, Служба за катастар непокретности Нови Сад, бр. 952-1025-/2016 од 19. 10. 2016. Преузето из Годишњег програма заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта на територији Града Новог Сада за 2017. годину (Сл. лист Града Новог Сада, 18/2017).

3.4.2. Динамичка обележја начина коришћења пољопривредног земљишта

Према подацима редовних годишњих истраживања Републичког завода за статистику (РЗС), у периоду 2002-2011. године¹³ на територији Града Новог Сада је забележено смањење пољопривредних површина за 3.138 ha (-5,9%). Смањене су површине под ораницама и баштама за 4.343 ha (-8,9%) и виноградима за 211 ha (-24,8%), а повећане површине под воћњацима за 43 ha (6,3%), ливадама за 354 ha (144,5%), пашњацима за 558 ha (25,7%) и рибањацима, трстицима и барама за 461 ha (55,1%), (Табела 15.).

Урбана пољопривреда представља комплексан систем који обухвата широки спектар интереса – од активности везаних за производњу, прераду, маркетинг, дистрибуцију и потрошњу пољопривредних производа до бројних изведених користи и услуга које укључују одмор и рекреацију, економску виталност и предузетништво, здравље и добробит појединаца и заједнице, услуге агроекосистема и очување и унапређење животне средине и пејзажних вредности (Butler, Maronek, 2002).

Урбана пољопривреда се развија унутар и/или на периферији Града односно метрополитенског подручја у различитим производним системима, од конвенционалне до органске пољопривреде. Интраурбана пољопривреда се одвија унутар градског језгра. Ради се о екстензивном узгоју поврћа и ситне стоке на окућницама, у јавним градским баштама и сл., или о високо специјализованој производњи лековитог и ароматичног биља, украсног

¹³ Подаци од 2012. године нису упоредиви са претходним периодом због измена у методологији РЗС.

шибља и печурака. Периурбана пољопривреда је лоцирана на градској периферији. Ова, високо интензивна, производња првенствено је окренута производњи свежих намирница намењених градском тржишту у непосредној близини, али и снабдевању сировинама прехранбене индустрије и извозу пољопривредних производа.

Табела 15. Динамичка обележја начина коришћења пољопривредног земљишта, ha, 2002-2011.

Година	Пољ. земљи ште	Оранице и баште					Воћњаци	Вино- гради	Ливаде	Пашња ци	Рибњаци, трстици, баре
		Укупно	Од тога								
			Жита	Инд. биље	Пов. биље	Крмно биље					
2002	53401	48616	33106	6730	5409	2616	678	851	245	2175	836
2003	53589	48740	30320	9801	4928	2540	688	842	300	2175	844
2004	53796	48818	31048	8936	4903	2694	714	827	261	2175	1001
2005	53796	48724	29840	10169	5059	2489	720	804	259	2159	1130
2006	51199	45398	27055	10183	4735	1991	849	839	367	2507	1239
2007	49965	44801	26865	9807	4755	2340	793	809	1055	2507	...
2008	51199	44485	26972	9461	4692	2352	797	784	1395	2507	1231
2009	51199	45326	25177	12168	5012	2367	787	740	542	2507	1297
2010	51429	44745	25405	11521	4926	2336	834	657	808	2733	1652
2011	50263	44273	24123	12234	4799	2239	721	640	599	2733	1297
2011/02, ha	-3138	-4343	-8983	5504	-610	-377	43	-211	354	558	461
2011/02, %	94,1	91,1	72,9	181,8	88,7	85,6	106,3	75,2	244,5	125,7	155,1

Извор: РЗС. Општине у Србији, 2004-2010. Општине и региони у Републици Србији, 2011-2012.

Пољопривредно земљиште у периурбаном подручју је изложено трајним губицима и фрагментацији услед растућих притисака за прекомерним заузимањем у непољопривредне сврхе у процесу урбанизације (Tassinari et al., 2007). Неопходна је активна улога свих заинтересованих страна на различитим нивоима у одрживом управљању земљишним ресурсима (Hurni, 1997).

Урбана пољопривреда има важну улогу у снабдевању становништва и прехранбене индустрије Београда и Новог Сада пољопривредним производима (Поповић et al., 2013). Унапређење структуре пољопривредне производње на територији Града Новог Сада подразумева интензивирање производње поврћа (конвенционалне и органске) и производње крмног биља (посебно у виду међуусева), повећање површина под плантажним воћњацима и виноградима и увођење нових технологија, система и пракси у производњу воћа, грождја и вина. Одрживом коришћењу пољопривредног земљишта допринеће и успостављање складнијих односа између биљне и сточарске производње.

Неконтролисано заузимање пољопривредног земљишта у непољопривредне сврхе на територији Града Новог Сада је евидентно, нарочито у рубним градским зонама и дуж

саобраћајница (Сл. лист Града Новог Сада, 11/2012). Наменско коришћење пољопривредног земљишта обезбеђује се успостављањем ефикасних механизма контроле спровођења урбанистичких и просторно-планских мера за спречавање прекомерног заузимања плодних земљишта у непољопривредне сврхе (Сл. гласник РС, 88/2010). Креирање ефикасног система управљања земљишним ресурсима налази се и међу приоритетима националне аграрне политике (Сл. гласник РС, 85/2014).

3.4.3. Коришћено пољопривредно земљиште пољопривредних газдинстава

Коришћено пољопривредно земљиште (КПЗ) пољопривредних газдинстава¹⁴ Града Новог Сада заузима 35.845 ха (51,3% територије Града)¹⁵ и у власништву је или у закупу 4.761 пољопривредног газдинства¹⁶. На територији градске општине Нови Сад, 3.978 газдинстава користи 33.774 ха, а на територији градске општине Петроварадин 783 газдинства користи 2.071 ха (РЗС, 2013). Највећи део КПЗ чине оранице и баште (93,0%), ливаде и пашњаци заузимају 4,4% КПЗ, стални засади 2,2%, а окућнице 0,4% (Табела 16.).

Према агроеколошким погодностима, традицији, тржишним потенцијалима и усвојеним планским решењима просторног развоја (Сл. лист Града Новог Сада, 11/2012), на територији Града Новог Сада се издвајају два пољопривредна рејона:

- 1) *Бачки пољопривредни рејон*, који обухвата бачки, равничарски део Града (насеља градске општине Нови Сад), са развијеном ратарско-повртарском производњом, и
- 2) *Сремски пољопривредни рејон*, који обухвата сремски, претежно брдски део Града (насеља градске општине Петроварадин), предиспониран за развој воћарско-виноградске производње.

Ратарско-повртарском производњом се бави 3.833 пољопривредна газдинства (РЗС, 2013). Пољопривредна газдинства лоцирана у градској општини Нови Сад располажу са 96,8% укупних површина *ораница и башта*. Највећи део ових површина налази се у атарима насеља: Каћ, Кисач, Ченеј и Ковиљ. Учешће ораница и башта у КПЗ у насељима ове општине прелази 95%, осим у насељу Нови Сад, где износи 62,4%. Атари Футога, Бегеча и Кисача су препознатљиви по повртарској производњи, док су пољопривредници у осталим насељима овог пољопривредног рејона оријентисани претежно на ратарску производњу (жита и индустријско биље). У општини Петроварадин, високо учешће ораница и башта у КПЗ бележи се у Буковцу (90,1%), док се у осталим насељима ово учешће креће у интервалу од 23,2% (Петроварадин) до 62,1% (Лединци). Изградња система за наводњавање је предуслов унапређења ратарско-повртарске производње.

Воћарством се бави 756 пољопривредних газдинстава (РЗС, 2013). Четвртина укупне површине под *воћњацима* Града Новог Сада налази се у Каћу, а још трећина у насељима: Ченеј, Петроварадин, Кисач и Буковац. Иако су сремска насеља предиспонирана за развој воћарства и имају веће учешће површина под воћњацима у

¹⁴ Некоришћено пољопривредно земљиште је у поседу 198 пољопривредних газдинстава и заузима 6.100 ха (4.936 ха у поседу 75 газдинстава на територији општине Нови Сад и 1.164 ха у поседу 123 газдинства на територији општине Петроварадин), (РЗС, 2013). Ово земљиште се не користи из економских, социјалних или других разлога и може се вратити у обраду употребом расположивих ресурса газдинства или давањем у закуп.

¹⁵ Површина Града Новог Сада (2012) износи око 699 km² (РЗС, Општине и региони у РС 2013, преузето од РГЗ).

¹⁶ Број газдинстава представља разлику укупног броја газдинстава са територије Града Новог Сада (5.173) и броја газдинстава која немају земљиште у власништву (412), (Табела 2.1. Газдинства према величини коришћеног пољопривредног земљишта, РЗС, 2013, <http://popispoljoprivrede.stat.rs/popis/wp-content/themes/popis2012/sadrzajcir.htm>).

КПЗ (од 2,5% у Сремској Каменици до 15,2% у Лединцима) од насеља на бачкој страни Града (где се ово учешће креће од 0,4% у Степановићеву до 1,8% у Каћу), бачка насеља располажу са 73,8% укупних површина под воћњацима.

Табела 16. Користишено пољопривредно земљиште према категоријама коришћења, Попис 2012

Територија	КПЗ, ha	Од тога													
		Окућнице		Оранице и баште		Стални засади						Ливаде		Пашњаци	
						Воћњаци		Виногради		Остало					
		ha	% КПЗ	ha	% КПЗ	ha	% КПЗ	ha	% КПЗ	ha	% КПЗ	ha	% КПЗ	ha	% КПЗ
Град Нови Сад	35844,9	138,2	0,4	33327,4	93,0	441,5	1,2	254,0	0,7	100,4	0,3	297,5	0,8	1285,8	3,6
Нови Сад	33774,2	123,5	0,4	32270,9	95,5	326,0	1,0	21,3	0,1	75,7	0,2	119,3	0,4	837,5	2,5
Бегеч	1270,5	1,7	0,1	1241,3	97,7	19,3	1,5	0,3	0,0	0,0	0,0	7,4	0,6	0,5	0,0
Будисава	1458,8	9,5	0,7	1430,0	98,0	7,6	0,5	0,2	0,0	0,0	0,0	1,7	0,1	9,7	0,7
Ветерник	714,8	2,7	0,4	683,9	95,7	12,4	1,7	0,1	0,0	0,8	0,1	0,8	0,1	14,0	2,0
Каћ	6105,4	10,8	0,2	5980,3	98,0	110,2	1,8	0,1	0,0	1,7	0,0	1,4	0,0	0,9	0,0
Кисач	5659,3	27,5	0,5	5595,6	98,9	35,7	0,6	0,2	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0
Ковиљ	4994,6	29,4	0,6	4923,3	98,6	22,5	0,5	4,3	0,1	3,0	0,1	3,0	0,1	9,0	0,2
Нови Сад	2426,2	5,3	0,2	1514,9	62,4	18,5	0,8	10,2	0,4	63,1	2,6	20,5	0,8	793,8	32,7
Руменка	1589,5	8,5	0,5	1547,9	97,4	24,8	1,6	3,8	0,2	1,5	0,1	3,0	0,2	0,0	0,0
Степановићево	1825,9	10,5	0,6	1805,3	98,9	8,2	0,4	0,1	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0	1,4	0,1
Футог	2298,8	6,6	0,3	2260,1	98,3	24,3	1,1	0,8	0,0	0,6	0,0	4,2	0,2	2,3	0,1
Ченеј	5430,5	11,0	0,2	5288,4	97,4	42,5	0,8	1,2	0,0	5,0	0,1	76,8	1,4	5,8	0,1
Петроварадин	2070,7	14,7	0,7	1056,5	51,0	115,6	5,6	232,7	11,2	24,7	1,2	178,2	8,6	448,4	21,7
Буковац	598,0	4,6	0,8	538,5	90,1	31,9	5,3	6,0	1,0	0,0	0,0	14,7	2,5	2,4	0,4
Лединци	132,0	1,1	0,8	82,0	62,1	20,1	15,2	9,4	7,1	12,4	9,4	7,1	5,4	0,0	0,0
Петроварадин	421,8	3,3	0,8	97,8	23,2	36,8	8,7	132,9	31,5	0,3	0,1	13,6	3,2	137,2	32,5
Ср. Каменица	881,2	3,1	0,3	319,0	36,2	21,8	2,5	81,0	9,2	12,0	1,4	140,5	15,9	303,8	34,5
Стари Лединци	37,7	2,7	7,1	19,3	51,0	5,1	13,4	3,4	9,1	0,0	0,0	2,3	6,2	5,0	13,2

Извор: РЗС. (2012). Попис пољопривреде 2012. Пописни подаци за ниво насеља, http://popispoljoprivrede.stat.rs/?page_id=6221.

Производњом грозђа бави се 168 газдинстава (РЗС, 2013). Највећи део површина под *виноградима* на подручју Града Новог Сада припада Фрушкогорском виногорју Сремског виноградарског рејона¹⁷ (Сл. гласник РС, 45/2015). Пољопривредна газдинства лоцирана у насељима градске општине Петроварадин располажу са 91,6% укупних површина под виновом лозом Града Новог Сада (Петроварадин 52,3%, Сремска Каменица 31,9%). Највеће учешће у КПЗ виногради имају у насељу Петроварадин (31,5%), а веће учешће бележе и у Сремској Каменици (9,2%), Старим Лединцима (9,1%) и Лединцима (7,1%).

¹⁷ Фрушкогорско виногорје на територији Града Новог Сада обухвата делове катастарских општина: Лединци, Сремска Каменица, Нови Сад II, Петроварадин и Буковац (Сл. гласник РС, 45/2015).

Повољни природни услови и традиција у бављењу воћарско-виноградарском производњом у Сремском пољопривредном рејону нису искоришћени у пуној мери, првенствено услед уситњености поседа и недовољне тржишне оријентације газдинстава. Развој тржишта пољопривредног земљишта повећаће интерес за укрупњавањем поседа и подизањем савремених воћарских и виноградарских засада.

Ливадама и пашњацима располаже 159 пољопривредних газдинстава (РЗС, 2013). Пољопривредна газдинства у Сремској Каменици и Ченеју располажу са 73,0% укупних површина под *ливадама* на територији Града Новог Сада. Сремска Каменица има и највеће учешће ливада у КПЗ (15,9%). Пољопривредна газдинства у Новом Саду, Сремској Каменици и Петроварадину поседују 96,0% укупних површина под *пашњацима* на територији Града Новог Сада. Највеће учешће у КПЗ пашњаци имају у Сремској Каменици (34,5%), Новом Саду (32,7%) и Петроварадину (32,5%).

Пољопривредно земљиште у заштићеним подручјима и еколошким коридорима и њиховим заштитним зонама на територији Града користи се у складу са потенцијалним природним могућностима и капацитетима простора утврђивањем и поштовањем планске намене коришћења његових одређених делова.

3.4.4. Коришћење и располагање пољопривредним земљиштем и тржиште земљишта

Носилац пољопривредног газдинства може користити пољопривредно земљиште по основу права својине, односно закупа или по основу уступања пољопривредног земљишта на коришћење. Према подацима Пописа пољопривреде 2012. године, 61,5% коришћеног пољопривредног земљишта на територији Града Новог Сада чинило је земљиште у власништву, а преосталих 38,5% земљиште узето у закуп, са или без накнаде (РЗС, 2012).

Према Уставу Републике Србије (Сл. гласник РС, 98/2006), коришћење и располагање *пољопривредним земљиштем у приватној својини* је слободно¹⁸.

Према Закону о пољопривредном земљишту (Сл. гласник РС, 62/2006, 65/2008 - др. закон, 41/2009, 112/2015, 80/2017), власник пољопривредног земљишта не може бити страном физичко, односно правно лице, осим држављана држава чланица ЕУ, којима је, у складу са Споразумом о стабилизацији и придруживању (Сл. гласник РС – Међународни уговори, 83/2008, 12/2014), омогућено стицање до 2 ха пољопривредног земљишта у приватној својини правним послом уз накнаду или без накнаде уколико су најмање десет година стално настањени у јединици локалне самоуправе у којој се врши промет пољопривредног земљишта, обрађују најмање три године пољопривредно земљиште које је предмет правног посла, имају регистровано породично пољопривредно газдинство у активном статусу без прекида најмање десет година и имају у власништву механизацију и опрему за обављање пољопривредне производње. Република Србија има право прече куповине пољопривредног земљишта у приватној својини које је предмет продаје држављанима држава чланица ЕУ.

Пољопривредним земљиштем у државној својини располаже и управља Република Србија преко ресорног Министарства.

Закон о пољопривредном земљишту регулише давање пољопривредног земљишта у државној својини физичким и правним лицима на коришћење без плаћања накнаде и

¹⁸ Осим у случајевима опасности од наношења штете животної средини или да би се спречила повреда права и законом заснованих интереса других лица.

у закуп за период који не може бити краћи од једне године нити дужи од 30 година, а за рибњаке и винограде 40 година. Правна лица као инвеститори имају право првенства закупа пољопривредног земљишта у државној својини. Закон прецизира и услове пречег закупа државног земљишта од стране физичких и правних лица, као и могућност његове продаје физичким лицима - имаоцима регистрованих пољопривредних газдинстава који су држављани Републике Србије и у својини имају највише до 30 ha пољопривредног земљишта. Наведеним законским решењима су поспешени инвестирање и раст запослености у пољопривредном сектору, укрупњавање поседа и повећање прихода газдинстава од пољопривреде, уз истовремену заштиту и одрживо коришћење пољопривредног земљишта, као добра од општег интереса за Републику Србију.

Према подацима „Годишњег програма заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта на територији Града Новог Сада за 2017. годину“ (Сл. лист Града Новог Сада, 18/2017)¹⁹, на територији Града се налази 5.796,4 хектара пољопривредног земљишта у државној својини, при чему је за давање на коришћење без накнаде планирано 851,8541 ha, а дато је у закуп и коришћење без плаћања накнаде 516,6 ha. Закупом или давањем на коришћење без накнаде није обухваћено 2.161,8401 ha, а као разлози за изузимање наводе се разлика између правног и фактичког стања (изграђени грађевински објекти, шума), враћање земљишта по основу Закона о враћању утрина и пашњака селима на коришћење (Сл. гласник РС, 16/1992) и забрана пољопривредне производње на подручју под посебном заштитом.

Према Извештају о стању непокретности за 2016. годину РГЗ (РГЗ, 2017), у периоду 2014-2016. године на територији Града регистровано је 915 купопродаја пољопривредног земљишта²⁰ (ГО Нови Сад 819 и ГО Петроварадин 96). У истом периоду није било регистрованих уговора о закупу пољопривредног земљишта, али се из наведених пописних података може закључити да је тржиште закупа активно. Бржи развој тржишта купопродаје и закупа пољопривредног земљишта отежавају: недостатак кредитних средстава под повољним условима, неадекватна пореска политика (мали порез на пољопривредно земљиште који дестимулише продају), нерешени имовинско-правни односи, неуређено земљиште и неажурни подаци у катастру непокретности²¹.

Тачна и ажурирана база података о власништву над земљиштем и коришћењу земљишних парцела представља један од најважнијих услова за ефикасно управљање пољопривредним земљиштем. Републички геодетски завод, уз подршку Светске банке и других партнера, ради на унапређењу земљишне администрације (Сл. гласник РС, 8/2017). Национална стратегија пољопривреде и руралног развоја (2014-2024) предвиђа посебан скуп активности на јачању институционалних капацитета за ефикасно управљање земљиштем (Сл. гласник РС, 85/2014).

¹⁹ <https://skupstina.novisad.rs/wp-content/uploads/2017/03/predlog-godisnjeg-programa-zastite-uredjenja-i-koriscenja-pol%D1%98oprivrednog-zeml%D1%98ista-na-teritoriji-grada-novog-sada-za-2017-godinu.pdf> (стр. 375).

²⁰ Највећи број регистрованих купопродаја пољопривредног земљишта 2014-2016. године остварен је у Граду Зрењанину (2.462), а изнад 1.500 уговора регистровано је још у градовима: Суботици (2.076), Сомбору (1.952), Шапцу (1.737), Сремској Митровици (1.624) и Лесковцу (1.588), (РГЗ, 2017).

²¹ Ажурност Служби за катастар непокретности на регистрацији достављених уговора током 2016. године је око 66%. Проценат достављених докумената који се не могу регистровати јер не садрже све потребне податке за регистрацију је релативно висок и износи 14% (РГЗ, 2017).

3.5. Шумски фонд и ловни потенцијал

Шумски фонд - У погледу шумског фонда на територији Града Новог Сада, од укупних 70.270 ha на којима се простире овај град, 5.234,45 ha, од чега је у државном поседу 3.468,11 ha, а у приватном поседу 1.766,34 ha, је под шумом (План развоја Јужнобачког шумског подручја за период од 2016. до 2025. године, 2017.) Када овај податак посматрамо процентуално, то представља 7,45 % од укупне површине (нешто више у односу на покрајински просек 7,1 %), што је много мање у односу на републички просек који се креће око 29,1% (на нивоу централне Србије то је 37,6 %), (Национална инвентура шума Републике Србије, 2009).

Подручје Новог Сада се одликује типичним агроекосистемима на бачкој страни, комплексима шума Фрушке горе, фрушкогорским пригорјем са културним пејзажом и подунавским пределом ритских шума и плавних ливада. У овом врло разноликом пределу сусрећемо шумску вегетацију Фрушке горе, биљне заједнице лесних заравни, вегетацију алувијалне равни Дунава, мочварне и ливадске биљне заједнице и антропогене шуме. Шумске заједнице су деградиране у великом степену, што у великој мери ремети стабилност биолошких, климатских, хидролошких и педолошких (шуме спречавају ерозију земљишта) прилика.

На подручју Новог Сада комплекси шума се налазе на приобалном појасу и Дунавским адама, на левој обали Дунава су шуме у катастарским општинама Бегеч, Футог, Нови Сад, Каћ и Ковиљ, док на десној има шума између Петроварадина и Сремских Карловаца и Сремске Каменице и Беочина. Шуме овог подручје су изложене крчењу и потиснуте су на нископлавна подручја односно на просторе испред насипа. Тако је инундациона раван и преостале ниске плавне шуме постале значајне у еколошком, рекреативном, туристичком погледу. Шуме у приобалном појасу Дунава су од значаја за развој излетничког туризма. Обале Дунава су под посебном заштитом у ширини од 100 m, у циљу очувања природе и коришћења за туристичке, рекреативне, риболовачке активности, на принципима одрживог развоја (Студија заштите животне средине на подручју Новог Сада, 2009).

Јавно предузеће (ЈП) Војводинашуме са огранком предузећа шумско газдинство (ШГ) Нови Сад обавља планску експлоатацију и пошумљавање у свом рејону града. На основу планова овог ШГ врши се проредна сеча шума: врбе, тополе, багрема, америчког јасена, граба, липе. Осим тога плански се врши пошумљавање следећим дрвенастим врстама: багрем, бела топола, пољски јасен смрча, врба, липа и храст лужњак (План развоја Јужнобачког шумског подручја за период од 2016. до 2025. године, 2017.)

Део шумског фонда Новог Сада припада Ковиљско-петроварадинском риту као специјалном резервату природе (овај резерват природе се простире на територијама општина: Нови Сад, Петроварадин, Сремски Карловци, Инђија и Тител). Ковиљско-петроварадински рит је комплекс ритских екосистема дуж Дунава на 4.840 ha, као добро од изузетног значаја сврстано у прву категорију заштите. Од дрвенастих биљних врста заступљених у овом подручју издвајају се врба (бела и бадемаста), топола и јасен. Платаже топола су на више од пола површине (55,6 %) овог резервата који је под заштитом (Годишњи програм уређења пољопривредног земљишта, 2017.).

Ловни потенцијал - На нивоу града Новог Сада активна су четири ловачка удружења (ЛУ): Нови Сад, Горњи Срем, Неопланта 1884 и Подунавље, са више ловишта која своје делатности обављају у склопу Ловачког Савеза Војводине. ЛУ Нови Сад располаже са четири ловишта: Курјаковац, Ченејски салаши, Ковиљ север и Ковиљ југ (између ова два ловишта пролази ауто-пут). ЛУ Горњи Срем располаже ловиштем које се исто тако зове и смештено је на сремској страни града од Сремских Карловаца

до Лединаца. Неопланта 1884 има два ловишта - Ратно острво и Славија. ЛУ Подунавље Футог располаже са ловиштем истог назива. Сва наведена ловишта имају по једног ловочувара. Од ловне дивљачи издвајају се дивље свиње, срна, зец, фазан, лисица, шакал, дивља мачка. Од пернате дивљачи присутне су: препелица, гугутка, дивљи голуб, дивља патка и дивља гуска. Развијен је ловни туризам при чему су срдња, препелица и гугутка најтраженије дивљачи. Финансирање ловачких активности је делом од чланарине, ловног туризма и из надлежног министарства. Активности ових удружења се спроводе на основу општих аката као што је Закон о ловству на нивоу Републике и у складу са тим и актима на нивоу покрајине, праве се планови лова и календари ловних сезона одстрела као и узгој углавном јата пернате ситне ловне дивљачи²².

3.6. Минерални ресурси и обновљиви извори енергије

Минерални ресурси - У погледу минералних ресурса на територији града Новог Сада присутна су налазишта опекарске глине, грађевинско-техничког камена и иловастог материјала за производњу цигле и црепа. Налазишта ових сировина налазе се на лесној заравни Фрушке Горе и на подручју Петроварадина. С обзиром да минерални ресурси представљају необновљиве природне ресурсе, експлоатацији минералних ресурса мора се приступити рационално уз поштовање принципа заштите животне средине.

Обновљиви извори енергије - У структури планиране укупне домаће производње примарне енергије за 2017. годину, обновљиви извори енергије (ОИЕ) учествују са 18%. У овој структури највеће је учешће чврсте биомасе 59%, затим хидропотенцијала 40%, док биогас, енергија ветра, сунца и геотермална енергија учествују са мање од 1% (Сл. гласник РС, 110/2016).

И Биомаса - У погледу коришћења ОИЕ на територији града Новог Сада најзначајнији су потенцијали биомасе из пољопривреде и органског отпада из домаћинстава и прерађивачке индустрије. Потенцијали енергије биомасе који се могу искористити на територији Града Новог Сада леже у: *жетвеним остацима пољопривредних култура* (пшенична слама, кукурузовина, остаци од резидбе воћака и др.); *остацима животињског порекла* (стајњак и др.); *органском делу комуналног отпада и производњи одређених пољопривредних култура* (уљана репица, соја, сунцокрет итд.).

Биомаса из пољопривреде представља најважнији вид ОИЕ на територији Војводине а приликом креирања планова за њено коришћење као извора енергије треба имати у виду да се сва преостала биомаса не сме искористити за добијање енергије. Наиме, препоручује се коришћење око $\frac{1}{4}$ остатака биомасе из пољопривредне производње у енергетске сврхе, док се преостале $\frac{3}{4}$ преусмеравају у одржавање плодности земљишта (заоравањем остатака биомасе), производњу сточне хране и сл. Количине биомасе које се могу добити и искористити у енергетске сврхе зависе од биљне врсте у производњи па тако истраживања показују да се нпр. код различитих сорти винове лозе, након орезивања може добити између 4.000 и 8.000 килограма грађевине по хектару који се могу сакупити и користити за добијање брикета и пелета (Новаковић, Ђевић, 2000.). Остаци од воћарске производње представљени су грађевином, као и коштицама и љускама воћних врста, које представљају остатке од прераде воћа, и такође се могу користити за добијање брикета и пелета (Ђевић *et al.*, 2008). Количине биомасе која се може добити од ратарских култура приказана је у наредној табели (Табела 17.).

²² www.lovackisavezvojvodine.com/

Табела 17. Производња биомасе у ратарству Војводине, период 2003 - 2007. године

Култура	Површина, ha	Принос зрна, t/ha	Маса зрна, t/ha	Однос маса, t/t	Принос сламе, t/ha	Маса сламе, t/god
Пшеница	297.403	3.766	1.120.074	1:1	3.766	1.120.074
Раж	1.474	2.547	3.755	1:1,2	3.056	4.506
Јечам	47.921	3.234	154.964	1:1	3.234	154.964
Овас	5.179	2.344	12.140	1:1	2.344	12.140
Кукуруз (стабло + окласак)	636.728	5.165	3.288.447	1:1	5.165	3.288.447
окласак*	-	-	-	1:0,2	1.033	657.689
Сунцокрет (стабло + глава)	171.489	1.985	340.357	1:2	3.970	680.714
љуска**	-	-	-	1:0,3	0.595	102.107
Соја	127.856	2.426	310.179	1:2	4.852	620.358
Уљана репица	4.204	2.090	8.789	1:2	4.180	17.572
Дуван (лист + стабло)	4.321	1.475 (лист)	6.373 (лист)	1:0,35	0.516 (стабло)	2.230 (стабло)
УКУПНО	1.296.575	4.045	5.245.075	1:1,145	4.630	6.003.112

Извор: Елаборат: Развој тржишта биомасе у Војводини, Нови Сад 2010.

Такође, од биомасе могу се добити две врсте течних горива (биодизел и биоетанол) и једна врста гасовитог горива (биогаз), која представљају алтернативу течним фосилним горивима. Као сировина за производњу биодизела користе се пољопривредне културе (уљана репица, соја, сунцокрет) или искоришћена уља и масти (из органске компоненте комуналног отпада). Од 1 хектара уљане репице може се добити 690 литара биодизела, од једног хектара соје може се добити 460 литара биодизела, а од једног хектара сунцокрета око 816 литара биодизела (Могућност производње и коришћења биодизела у Србији, Jefferson Institute, јануар 2010). Сировине за производњу биоетанола представљене су следећим: шећерна сировина (шећерна репа, шећерна трска, сирак, воће итд.), скробна сировина (кукуруз, пшеница, кромпир, јечам итд.) и лигноцелулоза (пољопривредни отпад, попут кукурузовине, сламе од пшенице и јечма, коштица од воћа, комунални отпад, дрвни остаци итд.). Биоетанол се добија ферментацијом наведених сировина у постројењима пројектованим за ту сврху, и затим дестилацијом добија финални производ. Финални производ, односно биоетанол, може се без проблема (или уз мале модификације) сагоревати у бензинским односно дизел моторима (Semenčenko et al., 2011). Принцип добијања биогаза заснива се на анаеробном процесу разградње биомасе од стране бактерија у постројењима који се називају дигестори, при чему се као продукт разградње формира гас. Најчешћа сировина за производњу биогаза су животињски екстременти. Биогаз је хемијски 70% метан, а осталих 30% чине гасови угљен диоксид, угљен моноксид и азот, а његова енергетска вредност износи око 7 kWh/m³. Поред тако добијеног гаса (који служи за добијање топлотне или електричне енергије) из дигестора се добија и остатак богат хранљивим материјама, који се може користити као органско ђубриво у пољопривредној производњи. Од око 100 до 120 говеда, односно свиња може се дневно произвести око 150 m³ биогаза, од којег може да се добије 400 kWh топлотне енергије, 210 kWh електричне енергије, 3m³ течног органског ђубрива и 10% сувог органског ђубрива (Furman et al., 2006).

Од пољопривредних култура значајних за добијање биомасе на подручју Града Новог Сада гаје се кукуруз, пшеница, соја, сунцокрет, уљана репица. Од индустријског биља највише се гаји соја. Воће се гаји на око 440 ha а винова лоза на укупно 250 ha. Укупан број грла стоке је око 3.800 грла, од тога највише свиње и живина.

Иако на подручју Града Новог Сада постоје ресурси биомасе, не постоји њено организовано сакупљање, транспорт, складиштење и искоришћавање у енергетске сврхе.

II Соларна енергија - На територији града Новог Сада, поред биомасе, значајан ОИЕ представља и енергија Сунца. Процењује се да Град Нови Сад има око 267 сунчаних дана, годишњом инсолацијом од 2.070 сунчаних сати и укупним годишњим зрачењем од око 1.473 kWh/m². Соларна енергија може се искористити њеним претварањем у топлотну, односно електричну енергију, инсталирањем соларних уређаја у домаћинствима, индустрији и пољопривреди.

Искоришћавање овог вида енергије на подручју Града Новог Сада постоји али се своди на *појединачне иницијативе*²³. Агенција за енергетику Града Новог Сада спроводи пројекте и активности, пре свега едукативне, које за циљ имају популаризацију ОИЕ међу локалним становништвом одржавањем радионица и предавања у школама и другим институцијама²⁴. Пројекат који је у току је и изградња тзв. соларне долине, која представља насеље недалеко од центра Града, за које је планирано да користи обновљиве изворе енергије, пре свега соларну енергију. Наиме, грејање и припрема санитарне топле воде у овом насељу требало би се вршити употребом соларних колектора и топлотних пумпи.²⁵ Такође, ради се на пројекту изградње Центра за промоцију и едукацију о енергетској ефикасности и обновљивим изворима енергије, еко-центра који треба да буде бренд Новог Сада у области енергетске ефикасности и ОИЕ.²⁶

У пољопривреди, соларна енергија може се користити у многе сврхе. Тако, фотонапонске пумпе за воду могу се користити за наводњавање пољопривредних култура на отвореном или у заштићеном простору, за пуњење појила за животиње водом и сличне намене. Употребом уређаја који користе сунчеву енергију за рад пумпи у циљу наводњавања пољопривредних површина значајно се могу смањити трошкови пољопривредне производње и умањити негативни ефекти суша.²⁷

III Енергија ветра - Мерење параметара ветра се у Р. Србији одвија већ низ деценија преко мреже метеоролошких станица. На подручју града Новог Сада параметри ветра прате се на станици Римски Шанчеви. Просечна годишња брзина ветра износи 3,6 m/sec. На основу анализе резултата мерења, на територији града Новог Сада, процене су да

²³ Предузеће „Телефон инжењеринг“ је 2012. године инсталирало прву соларну електрану снаге 10kW у Новом Саду. Соларна електрана се налази на крову куће. У питању је мрежни систем где се комплетно произведена енергија шаље у мрежу, а тиме власник соларне електране зарађује наплаћујући од електродистрибуције субвенционисану цену од 0,23 евра по испорученом kWh (<http://www.solarni-paneli.co.rs/>)

²⁴ Потписан уговор о сарадњи на реализацији пројекта „зелене енергије“ (www.greenschool.rs/index.php/sr/component/content/article/2-uncategorised/5-ukratko-o-projektu)

²⁵ Соларна долина (<http://solarnadolina.rs/projekat/>).

²⁶ Нови бренд Новог Сада (<http://izgradnja.samogrejnekuce.com/>)

²⁷ У циљу анализе оправданости и одрживости примене соларне енергије у пољопривреди у току 2015. године урађена је студија „Техно-економски аспекти примене обновљивих извора енергије и мобилних роботизованих соларних електро-генератора у пољопривреди“, у оквиру пројекта МПЗЖС. Ова студија је показала да је капацитет анализираних соларних генератора сасвим довољан да задовољи уобичајене захтеве корисника и потисне из употребе „прљаве“ конвенционалне агрегате за наводњавање на бензин и дизел гориво, да с обзиром да је уређај покретан/преносив, као и да је наводњавање електричном енергијом из соларног генератора вишеструко исплативије у односу на наводњавање помоћу пумпи које раде на фосилна горива.

искоришћење енергије ветра у смислу изградње ветропаркова, није исплативо. Међутим, постоји могућност за инсталације ветрогенератора малог капацитета, што би ипак довело до растеређења електро-енергетске мреже.

IV Геотермална енергија - Од укупно 72 хидротермалне бушотине²⁸, на територији града Новог Сада налазе се 4. У Војводини постоје четири хидрогеолошка система а бушотине на подручју Града Новог Сада припадају системима I и III/M. Бушотине су протицаја од 4-17 l/sec а температура воде од 20-42 °C. Воде садрже извесну количину гасова, највише метана и растворене минерале. Ове бушотине нису у производњи тј. не експлоатишу се. Основне карактеристике бушотина приказане су у Табели 18.

Две бушотине припадају првом хидролошком систему који је перспективан у смислу коришћења нискотемпературних вода у рекреативне и балнео-терапеутске сврхе (температуре до 40 °C) као и у енергетске сврхе (температуре изнад 40°C)²⁹. Две бушотине припадају трећем хидролошком систему, који садржи воде високе минерализације које потенцијално могу бити коришћене у балнеолошке сврхе (због високог садржаја одређених минерала).

Према досадашњим истраживањима карактеристика геотермалних бушотина у Војводини, потенцијал за њихово коришћење у производњи механичке (електричне) енергије није значајан. Овакве воде нису од великог значаја за снабдевање енергијом али потенцијално се могу користити у рекреативно-балнеолошке сврхе, загревање рибака, у сточарству за загревање фарми и припрему санитарне топле воде, загревање стакленика и пластеника у пољопривреди.

Табела 18. Карактеристике хидротермалних бушотина на подручју града Новог Сада

Р б	Локација	Назив бушотине	ХГ систем	Дубина бушотине (m)	Температура (°C)	Водоиздашност (l/sec)	Минерализација (g/l)	Салинитет (g/l)	Гасни фактор (g/l)	Термална снага (MW _t)
1.	Нови Сад ³⁰	NSb-1/H	III/M	300.50	25.0	17.1	1.54	0.51	0.205-0.238	0.236
2.	Нови Сад	NSb-2/H	III/M	573.00	42.0	4.40	1.76	0.44	-	0.350
3.	Нови Сад ³¹	NSb-4/H	I	824.00	36.0	6.85	1.09	0.53	0.260-0.270	0.459
4.	Нови Лединци	NL-1/H	I	808.00	20.0	6.05	0.90	0.09	-	0.000

Извор: Геотермални атлас Војводине, 2010; Могућности коришћења енергетског потенцијала геотермалних вода у Војводини, 2005.

V Хидроенергија - Подручје Новог Сада има хидропотенцијал због преласка реке Дунав и канала Дунав-Тиса-Дунав (ДТД) преко његовог подручја, међутим за сада нема искоришћавања овог потенцијала у енергетске сврхе.

²⁸ Бушотине су направљене у периоду 1969-1996. године од стране предузећа НИС Нафтагас.

²⁹ у Војводини овај систем је значајан у смислу водоснабдевања, с обзиром да се скоро сва насеља напајају водом за пиће из овог система (из најближег дела система где температура воде не прелази 30°C).

³⁰ Лоцирана у близини клиничког центра „Стара градска болница“.

³¹ Лоцирана у близини пословног комплекса Нафтагаса на Шангају.

У погледу искоришћавања потенцијала ОИЕ на подручју Града Новог Сада важно је истаћи да не постоји Стратегија развоја енергетике Града Новог Сада, да је енергетска ефикасност ниска и у градској и у руралној средини (јавни објекти, зграде, куће, саобраћај, итд.) као и да је ниска свест становништва у погледу могућности и значаја коришћења ОИЕ.

3.7. Заштита животне средине, биодиверзитета и предела

Квалитет ваздуха - Значајан еколошки проблем агломерације Нови Сад представља загађење ваздуха, како од индустријских постројења, тако и од саобраћаја. На нивоу Републике Србије формирана је државна мрежа за праћење квалитета ваздуха, а допунска мерна места формирају се на нивоу аутономне покрајине и локалне самоуправе. Квалитет ваздуха квантитативно се мери применом критеријума за оцењивање у складу са Уредбом о условима за мониторинг и захтевима квалитета ваздуха (Сл. гласник РС, 11/2010, 75/2010 и 63/2013).

У агломерацији Нови Сад ваздух је у претходним годинама претежно био у I и III категорији³², док је у 2016. години квалитет ваздуха у Новом Саду био II категорије, што је погоршање у односу на 2015. годину када је био I категорије.³³ Променљивост квалитета ваздуха у Новом Саду може се посматрати и кроз релативно мали број валидних података са мерних места, али и великог утицаја главних загађивача. Нови Сад је ипак у предности у односу на градове у котлинама јер је у равници и има присутну добру ружу ветрова.

Према Програму контроле квалитета ваздуха на територији града Новог Сада у 2017. и 2018. години, сачињена је листа фиксних мерних места³⁴ за утврђивање:

- концентрације сумпордиоксида – SO₂,
- концентрације азот-диоксида – NO₂
- концентрације приземног озона – O₃
- суспендованих честица PM₁₀, тешких метала у PM₁₀ (олово (Pb), арсен (As), кадмијум (Cd) и никл (Ni)) и полицикличних ароматичних угљоводоника у PM₁₀ (бензо(а)пирена (C20-H12),
- суспендованих честица PM_{2,5},
- концентрације ВТХ (бензен, толуен и ксилен) и
- концентрације алергеног полена. Као озбиљан проблем, у Новом Саду, издвојени су следећи загађивачи: азот-диоксид NO₂, честице PM₁₀ и приземни озон O₃.

Посматрајући изворе штетних емисија, можемо их поделити на стационарне и мобилне. Од стационарних загађивача на територији Новог Сада издвајамо: 1. ЈКП Новосадска топлана, 2. Термоелектрана-Топлана „Нови Сад“, 3. АД ИМЛЕК Београд, огранак новосадска млекара, 4. Месна индустрија „Неопланта“, 5. Месна индустрија „Матијевић“

³² Категорије квалитета ваздуха према члану 21 Закона о заштити ваздуха (Сл. гласник РС, 36/2009 и 10/2013)

³³ - I категорија - чист или незнатно загађен ваздух где нису прекорачене граничне вредности нивоа ни за једну загађујућу материју

- II категорија - умерено загађен ваздух где су прекорачене граничне вредности нивоа за једну или више загађујућих материја, али нису прекорачене толерантне вредности ни једне загађујуће материје

- III категорија - прекомерно загађен ваздух где су прекорачене толерантне вредности за једну или више загађујућих материја.

³⁴ Мерна места у агломерацији Нови Сад су: МЗ „Соња Маринковић“, АД Холдинг „Дневник“, МЗ „Шангај“, ПУ „Радосно детињство“ – вртић „Дуга“ и за мерење алергеног полена мерна места ће бити одређена по договору са стручном организацијом која врши мерење.

д.о.о, 6. Нафтна индустрија Србије - Рафинерија „Нови Сад“. Мобилни загађивачи у Новом Саду су: 1. Јавно градско саобраћајно предузеће Нови Сад и 2. Укупни саобраћај. Приликом процене квалитета ваздуха у Новом Саду значајно је анализирати и потенцијални утицај из региона. У том смислу, издваја се Лафарж беоцинска фабрика цемента. Загађење ваздуха са NO_2 у Новом Саду из поменуте фабрике присутно је при западном ветру, али оно не може да изазове прекорачење граничних вредности на мерним местима у самом граду.

Као мере спречавања загађења ваздуха у агломерацији Нови Сад убрајају се пре свега активности озелењавања, поштовање законске регулативе, мониторинг аерозагађења и извештавање, модернизација процеса производње великих загађивача и активности на озелењавању површина.

Квалитет воде - Једно од елементарних питања приликом анализе животне средине, како на глобалном, тако и на регионалном, националном и локалном нивоу јесте квалитет воде. Провера исправности воде за пиће на територији Новог Сада обавља се свакодневно на 18 локација³⁵. Вода за пиће у Новом Саду је у преко 95 % узорак исправна и нема никаквих опасности по здравље становништва. Институт за јавно здравље Војводине спроводи микробиолошке и физичко-хемијске анализе воде, која је традиционално у Новом Саду високог квалитета и безбедна за пиће. Дужина водоводне мреже у Новом Саду, укључујући и прикључке износи 1.100 km, док је капацитет водоводног система око 130.000 m³/дан.

У 2016. години утврђено је да је 95,63% узорак воде за пиће из фабрике воде и водоводне мреже ЈКП "Водовод и канализација" Нови Сад здравствено исправно, од тога највећи проценат исправности у насељу Стари Лединци (98,36%), а најмањи у насељу Ковиљ (88,37%). Микробиолошка исправност је утврђена у 97,56%, а физичко-хемијска исправност у 98,03% узорак воде за пиће током 2016. године. Вода за пиће у Новом Саду је по домаћим и међународним стандардима исправна и здрава за пиће, али она улази у застарело и лош водоводни систем, који би требало континуирано мењати и модернизовати. Такође, неопходно је вршити и адекватну заштиту самих изворишта воде.

Приликом анализе површинских вода, Националним програмом мониторинга статуса вода за Нови Сад предвиђена је само једна локација на Дунаву. Градско веће града Новог Сада је донело Програм праћења квалитета површинских вода на територији града Новог Сада за 2016. и 2017. годину. По том Програму предвиђена су три локалитета са индикаторима (физичко-хемијски, индекс апсорбности и микробиолошки-укупни колиформе) и динамиком праћења квалитета површинских вода једном месечно. Поменути локалитети су: (1) Канал ДТД Нови Сад – Савино село, (2) Канал Татарница и (3) Канал Субић. За праћење квалитета површинских вода које се користе за рекреацију и купање изабрано је шест локалитета. Микробиолошко и физичко-хемијско испитивање се врши једном недељно у периоду од 1. маја до 15. септембра за локалитете Дунав Бећар-Штрاند, Дунав-Официрац, Дунав-Футог, Дунав-Шодрош и Бегечка јама, док се једном дневно у истом периоду анализе врше на локалитету Дунав-Штранд.

Квалитет површинских вода у агломерацији Нови Сад у периоду од 2008. до 2016. најчешће је спадао у I/II класу квалитета и веома ретко у III класу. Концентрације раствореног кисеоника, БПК₅, ХПК, суспендоване материје, суви остатак, нитрати, нитрити и амонијум јон су генерално у границама квалитета и на задовољавајућем нивоу. У 2016. и 2017. години резултати анализа површинских вода су између 76% и 84% укупног броја

³⁵ Узорковање је вршено у насељима: Нови Сад, Петроварадин, Степановићево, Футог, Ковиљ, Сремски Карловци, Сремска Каменица, Лединци, Стари Лединци, Ветерник, Ченеј, Буковац, Кисач, Руменка, Каћ и Будисава.

узорака одговарали прописаним и препорученим вредностима параметара еколошког и хемијског статуса I и II класе, односно вода је погодна за купање и рекреацију.

Побољшање квалитета воде може се остварити пречишћавањем индустријских и комуналних отпадних вода као и рационалном употребом ђубрива и средстава за заштиту биља у пољопривредној производњи.

Квалитет земљишта - Земљиште Новог Сада је хетерогено и сачињено од аутоморфног, хидроморфног, халоморфног и субаквалног типа земљишта. Део подручја Новог Сада северно од Дунава има значајан потенцијал пре свега за ратарску и повртарску производњу. Подручја јужно од Дунава и падине Фрушке горе имају потенцијал првенствено за воћарство и виноградарство. Према Попису пољопривреде из 2012. године (књига 1, стр. 54), Нови Сад располаже са 133.670,85 ha земљишта.

Приликом анализе квалитета земљишта, посматра се pH вредност, садржај CaCO_3 , садржај хумуса, азота, фосфора, калијума, количина укупних микроелемената и тешких метала (Cu, Zn, Co, Mn, As, Pb, Cd, Ni, Cr), као и присуство микроорганизама.

Садржај CaCO_3 и pH вредност задовољавају потребе пољопривредне производње у агломерацији Нови Сад, а садржај приступачности фосфора и калијума је такође у класи оптималног садржаја. Тешки метали Co и Zn не прелазе максимално дозвољене концентрације, а и садржај As, Pb, Cd, Ni, Cr не прелази прописане границе квалитета³⁶. Оно што забрињава јесте изразито низак садржај хумуса код свих локалитета пољопривредног земљишта.

Као потенцијални узроци погоршања квалитета земљишта, превасходно се наводе неадекватна пољопривредна пракса – неодговарајућа и неконтролисана примена вештачких ђубрива и пестицида, као и недовољна контрола воде за наводњавање.

На подручју града Новог Сада, највећи део обрадивих површина је под традиционалном обрадом, док се мали део, односно свега око 2.715 ha, обрађује тзв. заштитном обрадом. Конзервацијска обрада земљишта је од великог значаја за чување плодности земљишта, јер спречава збијање земљишта и кварање његове структуре. Активности спроведене на територији града Новог Сада у погледу конзервације земљишта укључују конзервацију озимим усевима (6.979 ha), биљним остацима (2.999 ha) и заштитним усевима (11 ha).

На квалитет земљишта утичу природни и антропогени фактори. Фреквенција саобраћаја и последично издувни гасови у близини земљишта основни су антропогени фактор загађења земљишта, посебно у случају саобраћајних удеса возила која преносе опасне материје. Природни фактори који доводе до пада квалитета тј. деградације земљишта су, клизишта, ерозија, салинизација и губитак органске материје.

Непостојање прецизних података о површинама пољопривредног земљишта у катастру и промене намене пољопривредног земљишта у грађевинско земљиште посебан су проблем који се мора континуирано решавати. Такође треба повећавати пошумљеност и ојачавање и увођење нових ветрозаштитних појасева, који би спречили губитак пољопривредног земљишта услед ерозије ветром.

Биодиверзитет - Предела присутни на територији града Новог Сада укључују природи блиске пределе (заштићена подручја) и преовлађујуће урбане, субурбане и

³⁶ Максимално дозвољене количине ових елемената у земљишту (МДК) наведене су према Правилнику о дозвољеним количинама опасних и штетних материја у земљишту (Сл. гласник Р С, 23/94) за пољопривредно земљиште.

култивисане пределе. Заштићена подручја на територији града Новог Сада обухватају национални парк, специјални резерват природе, парк природе и споменике природе (Табела 19.).

Површина ових предела од 6.212,93 ha у односу на укупну површину Града Новог Сада чини око 8,8% укупне територије. У Новом Саду постоји значајан број дивљих врста, од којих су многе аутохтоне. С обзиром да ова подручја представљају једине остатке некадашњих аутентичних природних система и да се карактеришу значајно већим биодиверзитетом у односу на агро-екосистеме, неопходно је строго поштовати њихову законску заштиту.

Табела 19. Заштићена природна добра на територији града Новог Сада

Заштићена природна добра	Тип заштите	Повр. (ha) у Новом Саду	Укупна повр. (ha)	Општине/Град
Фрушка гора	национални парк	2.831,57	25.393	Нови Сад, Беоцин, Сремски Карловци, Бачка Паланка, Шид, Сремска Митровица, Инђија, Ириг
Ковиљско-петроварадински рит	специјални резерват природе	2.921,57	5.895,31	Нови Сад, Тител, Инђија, Сремски Карловци
Бегчка јама	парк природе	379,4	379,4	Нови Сад
Парк института у Сремској Каменици	споменик природе – заштићени парк	26	26	Нови Сад
Дунавски парк	споменик природе – заштићени парк	12,2659	12,2659	Нови Сад
Футошки парк	споменик природе – заштићени парк	8,1306	8,1306	Нови Сад
Каменички парк	споменик природе – заштићени парк	33,6515	33,6515	Нови Сад
Копривић у центру Новог Сада	споменик природе – заштићено стабло	0,038	0,038	Нови Сад
Амерички платан на Сајлову	споменик природе – заштићено стабло	0,0904	0,0904	Нови Сад
Амерички платан у Футогу	споменик природе – заштићено стабло	0,0707	0,0707	Нови Сад
Платан у дворишту Основне школе Милош Црњански	споменик природе – заштићено стабло	0,0415	0,0415	Нови Сад
Дуд на Ченејском салашу	споменик природе – заштићено стабло	0,0227	0,0227	Нови Сад
Јаворолисни платан у Новом Саду	споменик природе – заштићено стабло	0,0831	0,0831	Нови Сад

Извор: Програм заштите животне средине Града Новог Сада за период 2015-2024. године (Сл. лист Града Новог Сада, 22/15).

На територији Града Новог Сада постоји 27 строго заштићених и 22 заштићене биљне врсте, и то пре свега на подручју Националног парка „Фрушка гора“,

Специјалног резервата природе „Ковиљско-петроварадински рит“ и Парка природе „Бегечка јама“. Регистровано је 5 строго заштићених и 10 заштићених врста риба, али и 3 строго заштићених и 9 заштићених врста водоземаца.

На територији Новог Сада могу се наћи 6 врста гмизаваца и 5 врста змија. Укупан број врста дивљих птица које живе на подручју Града је око 210, док је гнездарица око 115. На територији Града налази се и све већи број сисара, попут слепих мишева, ласица, лисица, куна белица, творова, јазаваца и пухова. Од ловне дивљачи често се сусреће зец, дивља свиња и срна.

4. РАДНА СНАГА У ПОЉОПРИВРЕДИ И ТРАНСФЕР ЗНАЊА И ИНОВАЦИЈА

4.1. Радна снага на породичним пољопривредним газдинствима

Незапосленост у Новом Саду је у благом паду у последњих неколико година. Стопа незапослености је у 2015. износила 17,55%, што је за 0,32 процентна поена мање него у 2014. години. Стопа запослености је у 2015. износила 50,8% за радно способно становништво старости од 15 до 64 године (Анкета о радној снази, Републички завод за статистику, 2016). У пољопривредним друштвима, која се баве пољопривредном производњом запослено је 1.285 радника, док прерађивачки привредни субјекти запошљавају 5.427 радника (Попис пољопривреде, Републички завод за статистику, 2012).

Сектор пољопривреде Града Новог Сада је релативно добро развијен: Град Нови Сад располаже са добрим пољопривредним ресурсима, квалитетним пољопривредним земљиштем и великим бројем пољопривредних газдинстава (породичних пољопривредних газдинстава, земљорадничких задруга, пољопривредних предузећа), где је запослен и значајан број становништва³⁷.

Највећи број становника у сектору пољопривреде запослен је у групацији породичних пољопривредних газдинстава. Према подацима Пописа пољопривреде из 2012. у Новом Саду регистровано је укупно 5.173 пољопривредних газдинстава (5.150 њих са расположивим земљиштем), од којих је 5.090 породичних пољопривредних газдинстава (или 98,4%), а остало су правна лица и предузетници³⁸.

Радна снага на газдинству - На подручју града Новог Сада према подацима Пописа пољопривреде 2012. (ниво насеља) на ППГ је укупно ангажовано 9.691 лице. Код укупно ангажоване радне снаге највеће учешће у укупном броју ангажованих лица је:

- носилаца газдинстава који су обављали пољопривредну активност чије је учешће 52,3% или 5.065 лица;
- осталих чланова породице и рођака носилаца газдинства који учествује са 23,8% или 2.311 лица;
- супружника носилаца газдинства са 23,6% или 2.290 лица;
- учешће стално запослених је на занемарљивом нивоу са 0,3% или свега 25 лица.

Радно ангажовање у пољопривреди је приказано преко броја *годишњих радних јединица (ГРЈ)*. ГРЈ је јединица мере која представља количину људског рада утрошеног за обављање пољопривредне делатности на газдинству. Она представља еквивалент рада једног лица запосленог са пуним радним временом током читаве године: осам сати дневно, 225 радних дана (Попис пољопривреде 2012., РЗС).

³⁷ Према методологији Пописа пољопривреде из 2012, пољопривредно газдинство је дефинисано као технички и економски самостална производна јединица која има јединствено управљање и на којој привредно друштво, земљорадничка задруга, установа или друго правно лице, предузетник или породично пољопривредно газдинство обавља пољопривредну производњу као примарну или секундарну делатност.

³⁸ Према подацима Управе за аграрна плаћања на дан 15.08.2017. године, на подручју Града Новог Сада регистровано је 4.745 *активних* пољопривредних газдинстава, од којих је 97,6% породичних пољопривредних газдинстава.

Табела 20. Ангажована радна снага на породичним пољопривредним газдинствима, 2012.

Територија	ППГ, број	Радна снага на ППГ, број лица	ГРЈ ангажоване радне снаге	Степен ангажовања на пољопривредним пословима (ГРЈ/ број лица)	Просечан број ГРЈ по газдинству
Република Србија	628.552	1.416.349	618.054	43,6	0,98
Војводина	146.269	278.680	118.543	42,5	0,81
Јужнобачка област	31.547	57.103	22.863	40,0	0,72
Град Нови Сад	5.090	9.691	3.902	40,3	0,77

Извор: Попис пољопривреде 2012, интерни подаци Републичког завода за статистику.

Радна снага која је расположива на ППГ у Граду Новом Саду је ангажована са 40,3% капацитета, што је нешто мање у односу на ниво Републике и Војводине. Најмањи је степен ангажовања на нивоу Јужнобачке области (40,0%), (Табела 20.).

Родна структура - По подацима Пописа пољопривреде 2012. године радна снага на ППГ на подручју Града Новог Сада има следећу родну структуру:

- мушкарци чине 83,6% укупног броја носилаца газдинстава који су обављали пољопривредну активност;
- учешће жена је веће када се посматра број супружника носилаца газдинства и износи 88,6%;
- мушкарци остварују веће учешће и у структури осталих чланова породице и рођака носиоца газдинстава од 67%,
- стално запослени на ППГ су 96,0% мушкарци.

Старосна структура - Старосна структура управника (менаџера) ППГ на подручју града Новог Сада је следећа:

- управници старости 65 година и преко (27,1%)
- управници старости од 55 до 64 године (30,8%)
- управници старости од 45 до 54 године (23,7%)
- управници старости од 35 до 44 године (12,7%)
- управници старости од 25 до 34 године (5,1%)
- учешће управника старости до 24 године (0,5%).

Старосна структура управника ППГ на подручју града Новог Сада је повољнија у односу на старосну структуру на нивоу Републике где је највеће учешће менаџера старости 65 и преко 65 година (32,9%).

Образовна структура - Највећи број менаџера на ППГ на подручју града Новог Сада има завршену средњу школу која није из области пољопривреде (43,4%). Затим на основу обучености најзаступљенији су управници ППГ који имају само пољопривредно искуство стечено праксом (41%).

Образовна структура на нивоу града Новог Сада се разликује од образовне структуре у Републици где чак 60% управника ППГ имају само пољопривредно искуство стечено праксом, док 30,3% има завршену средњу школу која није из области пољопривреде (Табела 21.).

Табела 21. Ниво обучености управника (менаџера) на пољопривредним газдинствима, 2012.

Опис	Република Србија		Град Нови Сад	
Само пољопривредно искуство стечено праксом	378.940	60,0	2.121	41,0
Курс из области пољопривреде	4.270	0,7	49	1,0
Пољопривредна средња школа	16.120	2,6	239	4,6
Друга средња школа	191.591	30,3	2.246	43,4
Пољопривредна виша школа или факултет	8.992	1,4	141	2,7
Друга виша школа или факултет	31.639	5,0	377	7,3
Укупан број управника/менаџера на ПП	631.552	100,0	5.173	100,0

Извор: Попис пољопривреде 2012 (ниво насеља)³⁹

Менаџера ПП који имају образовање из области пољопривреде (пољопривредна средња школа и пољопривредна виша школа или факултет или курс из области пољопривреде) на подручју Града Новог Сада има свега 8,3%.

На подручју Града Новог Сада током 2012. године обуку у вези пољопривреде похађао је 271 управник ПП, односно 5,2% од укупног броја.

Према анализи тренутног стања пољопривреде на територији Града Новог Сада долази се до закључка да постоје изузетни пољопривредни ресурси посебно у руралним деловима града, али и недовољан број младих који је ангажован на газдинствима. Радна снага на газдинствима је делимично образована али Град настоји да подигне степен едукације пољопривредника спровођењем обука и тренинга од стране стручних установа из сектора пољопривреде.

4.2. Постојеће структуре за трансфер знања и иновација ка пољопривредницима

Трансфер знања и иновација према пољопривредницима на територији Новог Сада се најчешће организује путем семинара, обука, тренинга, радионица и слично.

У циљу развоја пољопривреде и руралне економије, Град Нови Сад има развијену мрежу институција за подршку пољопривредницима у области трансфера знања и иновација. Најзначајније институције и привредна друштва у овој области јесу:

- Пољопривредна стручна служба „Пољопривредна станица Нови Сад“ д.о.о.⁴⁰ спроводи едукације пољопривредника, пружа стручне и друге помоћи из области пољопривреде у Јужнобачком округу, тачније у девет градова: Бачу, Бачкој Паланци, Бачком Петровцу, Беочину, Темерину, Новом Саду, Сремским Карловцима, Жабаљу и Тителу;
- Пољопривредна школа са домом ученика Футог⁴¹ која пружа средње образовање са оспособљавањем кадрова из области пољопривреде, ветерине и хортикултуре. Настава се обавља на српском језику, а за смер пољопривредни техничар настава се одвија и на мађарском језику;

³⁹ http://popispoljoprivrede.stat.rs/?page_id=6221&lang=cir

⁴⁰ www.polj.savetodavstvo.vojvodina.gov.rs/~svetodavstvo/content/poljoprivredna-stru%C4%8Dnastlu%C5%BEba-novi-sad

⁴¹ www.poljosko.edu.rs/

- Пољопривредни факултет Универзитета Нови Сад⁴², са традицијом дужом од шездесет година, обавља научну и високошколску делатност на осам смерова из области пољопривреде. Факултет спроводи трансфер знања и иновација помоћу курсева за пољопривредне саветнике, наставнике у пољопривредним школама и друге заинтересоване;
- Земљорадничке задруге. На територији Новог Сада је регистровано девет земљорадничких задруга (Програм подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја на територији града Новог Сада, 2016);
- Удружења пољопривредника (нпр. Удружење произвођача и прерађивача футошког купуса и футошког киселог купуса "Футошки купус", Футог)
- Регионална привредна комора Јужнобачког управног округа, Нови Сад и друге институције за подршку пољопривредницима.
- Регионална развојна агенција Бачка, Нови Сад⁴³;

И поред свега наведеног, услед недовољне транспарентности организатора едукација и обука, као и недовољне заинтересованости младих пољопривредника и оних са мањим пољопривредним фондовима (пре свега пољопривредним земљиштем), трансфер информација, знања и иновација ка пољопривредницима требало би да се додатно унапређује у наредном периоду.

⁴² <http://polj.uns.ac.rs/>

⁴³ www.rda-backa.rs/

5. ТРЖИШНИ СУБЈЕКТИ У ПОЉОПРИВРЕДНОЈ ПРОИЗВОДЊИ

5.1. Пољопривредна предузећа

Повољан географски положај, високо урбанизован карактер, потенцијал за развој инфраструктуре и близина главних саобраћајница град Нови Сад чине економским, универзитетским, туристичким, сајамским, пословно административним и логистичким центром региона. Поред тога, Нови Сад је град са електронском локалном управом која подстиче и подржава развој савремене привреде.

Због развијеног и уређеног пословног окружења и свих предности које оно пружа, број предузећа регистрованих у Новом Саду расте из године у годину. Међутим, велики број предузетника своје фирме региструје у Новом Саду, иако основну делатност (производњу и/или прераду) обављају на подручју неке друге локалне самоуправе.

Са стањем на дан 15.08.2017. у Новом Саду има 95 активних пољопривредних предузећа што је за 13% више у односу на 2014. годину када је њихов број износио 84 (Управа за аграрна плаћања). Подаци којима располаже Регионална привредна комора Јужнобачког управног округа указују да се највећи број пољопривредних предузећа регистрованих у Новом Саду бави гајењем:

- жита, легуминоза и уљарица,
- живине,
- поврћа, бостана, коренастих и кртоластих биљака,
- јабучастог и коштичавог воћа.

Према подацима Канцеларије за локални економски развој, најзначајнија пољопривредна предузећа са седиштем у Новом Саду, која савремено и профитабилно послују и запошљавају већи број радника су: ИМ Матијевић д.о.о., Неопланта а.д., Суноко д.о.о., Уљарице-Бачка д.о.о., Масвал д.о.о., Арома зачини д.о.о., Semenapasoор д.о.о., Тенен фарм, Лучић-Пригревица а.д., Кварк д.о.о., Вранић-Фарм д.о.о., Динамика д.о.о., Сорех д.о.о., Пиле-Пром д.о.о. и Слога а.д..

У аграрном сектору Новог Сада постоје и друга предузећа која послују успешно, са мањим обимом производње и оријентисана су пре свега на домаће тржиште, као што су: Аграр АМД д.о.о., Agro&migs д.о.о., Agroprom д.о.о., Агро Стапар д.о.о., Био-шампион д.о.о., Grow Rasad д.о.о., Фруеко д.о.о., Интер Матрикс д.о.о., Ирмово Степановићево а.д., Melissa д.о.о., Пин Аграр д.о.о., Плантен, Продако д.о.о., Семнарство д.о.о. и други (Регионална привредна комора Јужнобачког управног округа).

Оно што карактерише пољопривредна предузећа у Србији, а самим тим и у Новом Саду, између осталог, јесте и честа промена власничке структуре и назива, услед продаја, спајања, припајања, гашења неких предузећа, оснивања нових правних лица и слично.

5.2. Породична пољопривредна газдинства

У Попису пољопривреде 2012. (Методолошко упутство) под породичним пољопривредним газдинством подразумева се „свака породична или друга заједница лица која заједно станују и заједнички троше своје приходе за подмиривање основних животних потреба (укључујући и самачко домаћинство), чији се чланови (један или више) баве пољопривредном производњом, било као примарном било као секундарном активношћу, која има јединствено управљање, заједнички користи средства за

производњу (земљиште, машине, објекте) и рад својих чланова, чији је носилац физичко лице и при томе:

- обрађује – користи 50 и више ари пољопривредног земљишта на којем обавља пољопривредну производњу, без обзира на то да ли је та производња намењена тржишту или не, или
- обрађује – користи мање од 50 ари пољопривредног земљишта, али обавља интензивну ратарску, воћарску, виноградарску, повртарску производњу и производњу цвећа (укључујући производњу под стакленицима и пластеницима), производњу печурака и сточарску производњу, односно обавља пољопривредну производњу која је намењена тржишту, или
- на дан 30. септембра 2012. гаји најмање:
 - два грла говеда, или
 - једно грло говеда и два грла ситне стоке (свиња, коза, оваца – заједно), или
 - пет грла оваца или пет грла коза, или
 - три грла свиња, или
 - четири грла ситне стоке (свиња, коза, оваца – заједно), или
 - 50 комада живине, или
 - 20 пчелињих друштава.

На подручју града Новог Сада по Попису пољопривреде 2012., регистровано је 5.173 пољопривредних газдинстава (ПГ). Од наведеног броја највећи је део породичних пољопривредних газдинстава (ППГ), односно 5.090 евидентирана газдинства, што је 98,4% укупног броја пољопривредних газдинстава.

Ако се посматра ниво приградских насеља највећи број ППГ на подручју града Новог Сада су у Кисачу (716 ППГ), Ковиљу (580 ППГ), Каћу (565 ППГ) и Футогу (461 ППГ).

Од укупног броја ПГ, на подручју града Новог Сада према интерним подацима Управе за аграрна плаћања Републике Србије у 2017. години привређује 4.745 *активних* ПГ, од чега је 4.629 ППГ, што чини 90,9% од укупног броја ППГ евидентираних Пописом пољопривреде 2012. године.

У погледу типа производње на ППГ по подацима Пописа пољопривреде 2012. у Републици Србији највеће је учешће мешовитих газдинства за биљну и сточарску производњу (31,5%), док је учешће специјализованих газдинстава за ратарство износило 20,4% (Цвијановић и сар., 2014).

На подручју града Новог Сада (интерни подаци РЗС), за разлику од нивоа Републике, највећи је број специјализованих газдинства за ратарство чије је учешће у укупном броју ППГ износило 43,9%, а поред газдинстава овог типа значајан је и удео мешовитих газдинства за биљну и сточарску производњу (20,6%) и специјализованих газдинства за узгој свиња и живине (15,6%).

5.3. Земљорадничке задруге

У Стратегији пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014-2024. указује се на неразвијеност и бројне проблеме задружног сектора у националној економији, који су довели до губљење идентитета задружне својине и поверења у задружни систем (Сл. гласник РС, 85/14). Слични проблеми присутни су и у функционисању земљорадничких задруга на територији града Новог Сада: спорост и тешкоће у доказивању и укњижби задружне својине, непоштовање задружних вредности и принципа (што задруге приближава МСП), непоседовање задружне

имовине (земљишта, складишних и/или прерадних капацитета и опреме), финансијски проблеми, проблеми пласмана и наплате и слично.

На основу података Градске управе за привреду, Одсека за пољопривреду и теренског истраживања, на подручју града Новог Сада регистровао је 11 земљорадничких задруга, од којих је 7 старих задруга, а 4 су нове (настале у периоду од 2003-2007. година).

Већина задруга, њих 8, обавља делатност у ратарској производњи. У области повртарства, воћарства и живинарства привређује по једна задруга. Подаци о земљорадничким задругама, који се дају у наставку, добијени су са основу интернет презентација задруга и путем интервјуа са представницима задруга, при чему се три задруге нису одазвале анкетном истраживању или за њих није било могуће добити контакте.

Место Бегеч препознатљиво је по успешном функционисању ОЗЗ „Бегечки повртари“, која је настала 1927. године и у континуитету ради до данас. Ова задруга је прва на Балкану по производњи шаргарепе, а у Европи међу првима⁴⁴. Има 28 задругара, велики број коопераната и велике тржишне произвођаче специјализоване за производњу шаргарепе и осталог раног поврћа (купус, лук), као и младог кромпира⁴⁵. Нема земљиште, нити своје хладњаче, али су у власништву задругара и коопераната хладњаче капацитета око 15.000 тона. Објекти, зграде, продавнице које користи задруга су јавна својина и у поступку су уписа задружне својине. Задруга обезбеђује задругарима и кооперантима семе и минерална ђубрива за производњу поврћа и ратарских култура, организује едукације везано за процесе производње и наводњавања (како би се истим условима производње обезбедио исти квалитет производа), настоји да обезбеди најповољније продајне цене и слично. Уз подршку Градске управе града Новог Сада, успешно је реализовала пројекат *заштите имена порекла за бегечку шаргарепу*, а произвођачи су тренутно у процедури сертификације производње бегечке шаргарепе (производа са ознаком заштићеног географског порекла).

Слика 8. Производња шаргарепе у ОЗЗ „Бегечки повртари“

Извор: www.agrodan.rs/vesti/povrtarstvo/begecki-povrtari.html

У Кисачу послују две земљорадничке задруге:

- ОЗЗ „Кисач“, регистрована 1990. године, има 48 задругара и велики број коопераната. У сопственој производњи и кооперацији организује производњу и откуп пшенице, кукуруза, соје и шећерне репе. У задружној својини има земљиште (око 100 ха), а задружна својина за зграде и објекте је у поступку књижења. Задруга је чланица предузећа „Војводина Аграр асоцијације примарних пољопривредних произвођача“, д.о.о. са седиштем у Бечеју;

⁴⁴ www.topsrbija.com/index.php?option=com_content&view=article&id=4784:ozz-begeki-povrtari-primer-uspenog-poslovanja&catid=306:predstavljamo&Itemid=561

⁴⁵ Више о производњи и приносима шаргарепе и младог кромпира видети у Тачки 6.3.

- пољопривредна задруга „Профортун“, основана 2017. године и регистрована у АПР за гајење јабучастог и коштичавог воћа.

У Футогу ради ЗЗ „Подунавље“, регистрована 1990. године. Иако је била у финансијским тешкоћама (нови задругари уложили су додатни капитал како би се дугови вратили), данас организује производњу и откуп ратарских култура (житарице, соја и слично).

Са седиштем у Новом Саду су три задруге:

- ОЗЗ „Нови Сад“, стара задруга настала још половином прошлог века, а регистрована 1990. године. Има око 30 задругара и око 80 коопераната. Бави се ратарском производњом (доминантне културе су пшеница, кукуруз и соја) на сопственим површинама (око 20 ha), откупом ратарских култура од задругара и коопераната, снабдевањем задругара и кооперанта репроматеријалом и слично. Задруга има своје силосе у Римским Шанчевима;
- Живинарска задруга „Живинарство“, основана је 1918. године, а данас има 12 задругара и 18 запослених. Поседује две фарме живине, једну у Футогу (фарма за товне пилиће, која је пројектованог капацитета од око 30.000 родитеља), а другу у Ветернику (фарма расне живине, коке носиле), као и инкубаторску станицу, капацитета 120.000 једнодневних пилића недељно. У задрузи се узгаја око 22.000 родитеља, расне живине и хибрида, а на тржиште задруга пласира само једнодневне пилиће. У деценијској традицији, задруга је добитник многобројних вредних признања и шампионских пехара за узгој расне живине;
- ОЗЗ „Агро Гвозден“, основана 2003. године, специјализована за ратарску производњу.

У Каћу раде две задруге:

- ЗЗ „Житарице“, основана је 2008. године, има 10 задругара, нема земљиште, нити објекте у задружној својини (располаже силосима које закупљује). Бави се откупом и складиштењем ратарских култура задругара и коопераната (пшеница, кукуруз, соја, сунцокрет, уљана репица и слично);
- ОЗЗ „Каћ“, регистрована 1990. године и специјализована је за ратарску производњу.

Ченеј има само једну, стару задругу, ОЗЗ „Ченеј“, која је регистрована 1991. године, бави се откупом житарица и соје од задругара и кооперанта, као и снабдевањем произвођача инпутима за производњу (семе, ђубрива, заштитна средства и слично).

У Ковиљу је 2013. основана ЗЗ „Агро интерес“, која је регистрована у области ратарске производње. Већ неколико година уназад у статусу је мировања.

Уз законодавну регулативу (Закон о задругама, Сл. гласник РС, 112/2015)⁴⁶ и „Програм подршке спровођењу мера равномерног регионалног развоја Републике Србије кроз учешће државе у економско-финансијским подстицајима за оснивање нових задруга и

⁴⁶ Закон, између осталог, поједностављује процедуру оснивања и управљања задругама (за оснивање задруге потребно је најмање пет пословно способних физичких лица), доприноси решавању имовинско-правних односа у задругарству и обезбеђује посебну заштиту Републике Србије, АП и ЈЛС задругама (кроз подстицајне мере економске и аграрне политике, оснивање посебних фондова за развој задруга од стране ЈЛС, АП и сл.).

инвестиционе пројекте постојећих задруга у 2017. години,⁴⁷, развој задругарства у Новом Саду зависиће од следећих фактора:

- Изградње поверења у задружни систем и јачања мотивације пољопривредника да се задружно организују (посебно уколико би се развој задруга подстицао мерама економске или аграрне политике);
- Обезбеђења финансијских средстава и изградње поверења међу задругарима у процесима инвестиционих улагања у складишне и прерадне капацитете. Ово ће зависити од спремности удруживања пољопривредника сличних ставова и економске снаге, који ће уз високо изражено међусобно поверење и разумевање, улагати у физичку имовину за пољопривредну производњу и прераду;
- Настојања Одсека за пољопривреду града Новог Сада да кроз одговарајуће мере (едукативне и/или финансијске подршке) подстакне и мотивише пољопривреднике на удруживање и задружно организовање;
- Могућности удруживања више специјализованих задруга у региону, како би оствариле економију обима и повећале своју тржишну и преговарачку снагу, у ситуацији високе конкуренције и консолидације пољопривредно прехрамбеног тржишта у земљи и региону;
- Настојања пољопривредних произвођача да кроз укрупњавање и удруживање, односно правну форму задруге, конкуришу за средства опредељена ИПАРД II програмом за Републику Србију. Задруге су, између осталих, један од критеријума за рангирање (бодовање) за подршку у оквиру мере „Инвестиције у физичку имовину пољопривредних газдинстава“ (Сл. гласник РС, 30/2016).

Мала породична пољопривредна газдинства имају важну улогу у руралном развоју сваке локалне заједнице (запошљавању, социјалном развоју, демографским кретањима и слично) и обезбеђују циљеве уравнотеженог територијалног развоја земље. Један од начина подршке овим газдинствима, јесте управо задружно организовање, посебно преко тзв. специјализованих задруга.

Имајући претходно у виду, Градска управа за привреду Новог Сада, Одсек за пољопривреду, путем Програма подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја на територији града Новог Сада, у наредном периоду требало би да пронађе одговарајуће механизме за подршку ситним пољопривредним произвођачима и њиховом задружном организовању, пре свега кроз меру „Унапређење рада постојећих и успостављање нових организација пољопривредних произвођача и прерађивача“.

⁴⁷ Програм спроводи Кабинет министра без портфела задуженог за регионални развој и рад јавних предузећа, у сарадњи са јединицама локалне самоуправе.

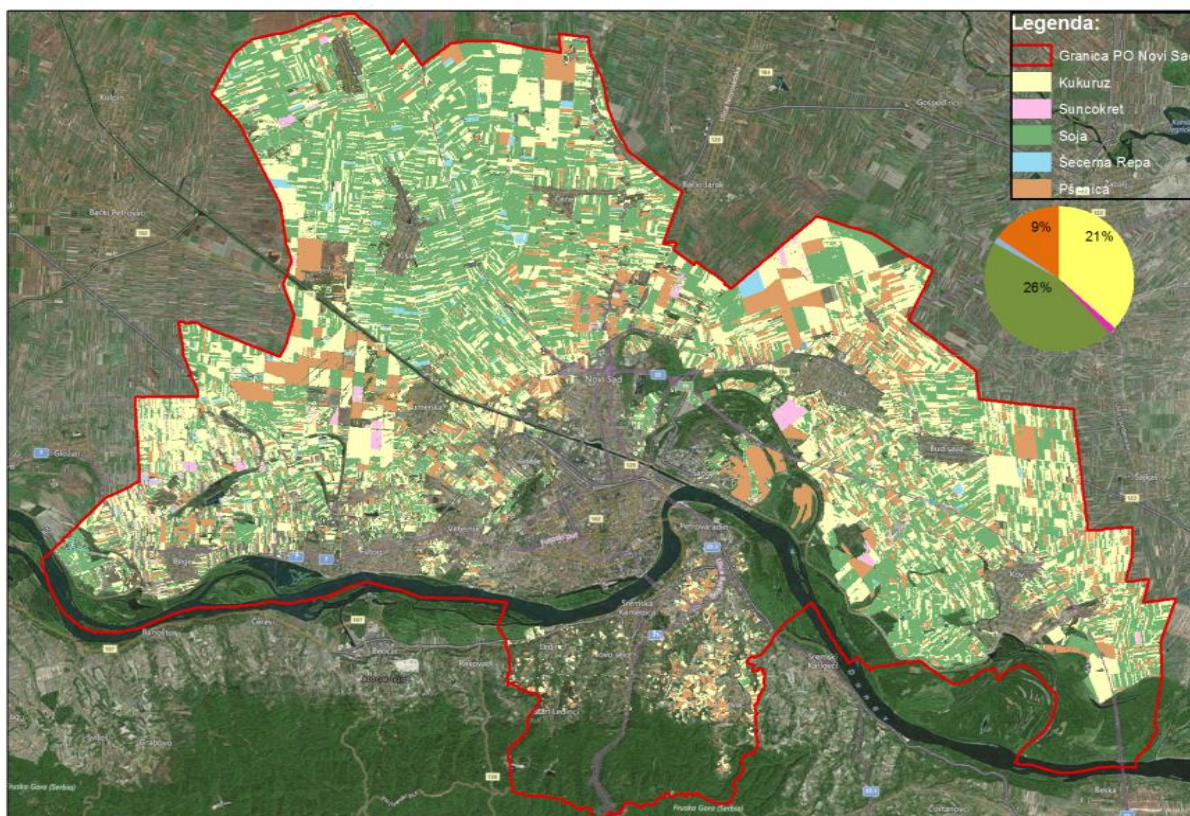
6. ПРОИЗВОДЊА И ТРЖИШТЕ ПОЉОПРИВРЕДНИХ ПРОИЗВОДА

6.1. Обим и структура пољопривредне производње

Богатство природних ресурса, као што су велике површине плодног земљишта, расположивост водних ресурса, повољна клима, затим традиција и друге повољности омогућавају развој интензивне и тржишно конкурентне пољопривредне производње на подручју града Новог Сада. Ограничавајући природни фактори за пољопривредну производњу огледају се првенствено у повременим јављању високих подземних вода и могућности појаве екстремно неповољних климатских утицаја.

Природне одлике тла определиле су и начин коришћења земљишта, те су установљена два основна рејона у домену пољопривредне производње: (а) *равничарски бачки део* на левој обали Дунава који се одликује обрадивим површинама погодним за ратарску, повртарску и сточарску производњу и (б) *брдовити сремски део* на десној обали Дунава, односно на северним падинама Фрушке горе на чијим се обронцима и нижим деловима простиру пашњаци, виногради и воћњаци (Просторни план града Новог Сада, 2012).

Слика 9. Просторни распоред и сетвена структура пет пољопривредних култура у Новом Саду за 2015. годину

Извор: Покрајински секретаријат за пољопривреду

6.2. Ратарска производња

Ратарска производња у Новом Саду анализирана је са становишта резултата Пописа пољопривреде 2012., података РЗС о производњи и приносима важнијих ратарских култура у 2012. години (након 2013. године РЗС не објављује податке о приносима и производњи у биљној и сточарској производњи за ниво ЈЛС), као и на основу података и извештаја ПСС Станице Нови Сад (Табела 2. у Анексу).

Производња жита - Производња жита у Србији има веома велики значај јер представља основ за прехранбену сигурност становништва, има дугу традицију, али и велики трговински значај за државу. Међутим, висок удео жита у сетвеној структури, као и нижи приноси у односу на развијене земље, одраз су екстензивне производње на великом броју малих пољопривредних газдинстава, која недовољно поштују захтеве плодореда, плодосемене и агротехнике (Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014-2024. године).

Према подацима Пописа пољопривреде 2012. године, површине под *житима* у Новом Саду захватају 18.733 ha, што је 56,2% укупне површине ораница и башта (33.327 ha). Производња жита се доминантно одвија на сектору породичних пољопривредних газдинстава, а највеће површине житарица налазе се у насељима Каћ, Ченеј, Кисач и Ковиљ (68% укупних површина под житима у Новом Саду налази се у овим насељима). У сетвеној структури најзаступљенији су *кукуруз* (11.959 ha или 64% површина под житима) и *пшеница* (6.525 ha или 35% површина под житима), док се јечам (160 ha), раж (7,5 ha), овас (30 ha) и друге врсте жита гаје на веома малим површинама (0,7% укупних површина под житима). Мали проценат наводњаваних површина, неадекватна примена агротехничких мера, као и изражено гајење у двопољу и тропољу утичу на неуједначеност приноса и укупне производње.

Према подацима РЗС, *просечан принос пшенице* у Новом Саду остварен у 2012. години износи 4,9 t/ha, што је у нивоу просека Покрајине (4,5 t/ha). Просечни принос пшенице на пољопривредним површинама привредних друштава и задруга (5,0 t/ha) као и просечан принос на породичним газдинствима (3,4 t/ha) већи је од покрајинског просека у овим секторима (3,8 t/ha и 2,9 t/ha) (РЗС, 2013). Варирање приноса пшенице, као последица утицаја поменутих чинилаца, веома је изражено. Тако је просечан принос пшенице у 2016. години износио 6,5 t/ha, а 2015. године 3,8 t/ha (Табела 23.).

У производњи пшенице користе се многобројне сорте, али највећи удео имају домаће сорте селековане у Институту за ратарство и повртарство Нови Сад (65%). Осим домаћих НС сорти, на њивама су заступљене и стране сорте пшенице као што су Лимаграин (15%), RWA (5%), KWS (5%), Syngenta (5%) и остали (5%).

Производња кукуруза представља један од доминантних праваца производње жита на подручју Новог Сада. Просечни принос кукуруза који се остварује на пољопривредним површинама привредних друштава и задруга (5,0 t/ha), као и просечан принос на породичним газдинствима (3,4 t/ha) већи је од покрајинског просека у овим секторима (3,8 t/ha и 2,9 t/ha), (РЗС, 2013). Укупна производња и приноси значајно варирају из године у годину (Табела 22. и Табела 23.). Пољопривредни произвођачи за сетву у већем проценту користе семе домаћих семенских кућа (30% хибриди Института за ратарство и повртарство Нови Сад и 5% хибриди Института за Кукуруз "Земун Поље"), али су присутни и страни хибриди, као што су: Pioneer (20%), Syngenta (15%), DKC (15%), KWS (5) и остали (10%).

Производња индустријског биља⁴⁸, шећерне репе, кромпира и пасуља - Производња индустријског биља на глобалном нивоу је у експанзији због све веће потражње за "зеленом енергијом". На раст производње усева из ове групе у Србији утиче пре свега забрана увоза генетски модификоване соје.

Према подацима Пописа пољопривреде 2012, *индустријско биље* на подручју Новог Сада гаји се на 11.492 ha, што чини 34,5% укупне површине ораница и башта. У сетвеној структури су најзаступљеније површине под сојом (95%), а знатно мање под уљаном репицом (3,1%), сунцокретом (1,5%) и другим културама из ове групе усева.

Производња соје доминантно се одвија на подручју катастарских општина Кисач, Ковиљ, Ченеј и Каћ (67% укупних површина под сојом), под уљаном репицом у Каћу и Степановићеву (98% укупних површина), а под сунцокретом у Ковиљу и Ченеју (80% укупних површина под сунцокретом).

На основу података приказаних у Табели 22. може се констатовати да су пољопривредници све више заинтересовани за гајење соје, чији обим производње расте из године у годину. Производња овог усева у 2016. години била је већа за 87% у односу на 2014. годину. На производним површинама највише су заступљене домаће сорте селектоване у Институту за ратарство и повртарство Нови Сад (75%), док су сорте других селекцијских кућа знатно мање заступљене (Делта са око 15% и остали са 10%).

Укупна производња уљане репице такође расте из године у годину. Према подацима приказаним у Табели 22. производња овог усева у 2016. години (2.279,2 t) троструко је већа у поређењу са 2014. годином (806,2 t). Са друге стране, укупна производња сунцокрета у 2016. години (1.766,4 t) била је мања за 22,6% у поређењу са 2014. годином (2.281,7 t).

Табела 22. Укупно остварена производња најважнијих ратарских култура на подручју Новог Сада, у тонама

Усеви	Године		
	2016	2015	2014
Пшеница	48.477,0	50.420,5	46.238,4
Лечам	2.494,0	2.088,0	3.423,2
Кукуруз	181.324,0	114.394,0	110.928,4
Соја	48.623,2	28.897,2	25.949,7
Сунцокрет	1.766,4	1.993,6	2.281,7
Шећерна репа	82.180,0	72.230,0	72.619,2
Уљана репица	2.279,2	1.785,0	806,2

Извор: Програм подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја на територији Града Новог Сада за 2017, 2016 и 2015 годину

Варирање просечних приноса индустријског биља у великој мери је последица малог процента површина које се наводњавају, недовољне и неадекватне примене агротехничких мера, застареле механизације, као и недовољног генетичког потенцијала сорти. У протекле три године (2014-2016) просечни приноси *соје* кретали су се у нивоу 1,5-3,2 t/ha, *сунцокрета* у нивоу 1,5-3,4 t/ha, а *уљане репице* у нивоу 2,1-3,9 t/ha.

⁴⁸ Према методологији Пописа пољопривреде 2012., индустријско биље обухвата: дуван, хмељ, уљану репицу, уљану тикву, сунцокрет, соју, остало биље за производњу уља, биље за производњу текстилних влакана, лековито и ароматично биље, остало индустријско биље.

На подручју Новог Сада *шећерна репа* се гаји на 613 хектара, што чини 1,8% површина ораница и башта (Попис пољопривреде 2012. године). Површине под шећерном репом сконцентрисане су у насељима Кисач (298 ha) и Ченеј (289 ha). Укупна производња у 2012. години износила је 38.440 тона, уз просечни принос од 35,9 t/ha (РЗС, 2013), док је 2016. године произведено 82.180 тона шећерне репе уз просечан принос од 56 t/ha (Табела 22. и Табела 23.). У производњи су највише заступљене сорте Syngenta и KWS (заједно имају 90% удела у заступљеном сортименту), док сорте других семенских кућа имају знатно мање удела (до 10%).

Према подацима Пописа пољопривреде 2012. године, производња *кромпира* на подручју Новог Сада одвија се на око 388 ha, односно на 1,2% површина под ораницама и баштама. Укупна производња у 2012. години износила је 12.261 t, при чему је просечан принос износио 12,5 t/ha (РЗС, 2013). Према проценама ПСС Станица Нови Сад, у 2016. години произведено је 39.750 тона, уз просечан принос од 65,0 t/ha (Табела 22. и Табела 23.)

Табела 23. Просечни приноси најважнијих ратарских култура на подручју Новог Сада, t/ha

Усеви	Године		
	2016	2015	2014
Пшеница	6,5	3,8	5,1
Јечам	7,1	4,5	5,5
Кукуруз	6,5	4,4	6,2
Соја	3,2	1,5	2,8
Сунцокрет	3,4	1,5	2,1
Шећерна репа	56,0	35,0	47,0
Уљана репица	3,9	2,1	3,3

Извор: ПСС Пољопривредна станица Нови Сад

Површине под махунаркама покривају 173,4 ha, што чини свега 0,5% површина ораница и башта (Попис пољопривреде 2012. године). Најзаступљеније су површине под грашком које захватају 73,6 ha, затим површине под *пасуљем* 53,7 ha, док се остале врсте из ове групе гаје на 47 ha. Укупан обим производње пасуља у 2012. години износио је 288 тона, уз просечан принос од 997 kg/ha (РЗС, 2013).

Према подацима Пописа пољопривреде из 2012. године, на подручју Новог Сада крмно биље се гаји на 660 ha или 2,0% површина ораница и башта. Производња крмног биља је најзаступљенија у насељима Ковиљ (70 ha), Каћ (65 ha) и Буковац (46 ha). У сетвеној структури, доминира производња *луцерке* (380,2 ha – стари и нови засади) и *детелине* (223 ha), док се на знатно мањој површини гаје остали усеви из ове категорије (на 18 ha се гаје остале крмне легуминозе, 19 ha се налази под кукурузом за силажу, 8 ha под мешавином трава и 12 ha под осталим биљем које се жање зелено).

Укупна производња детелине у 2012. години износила је 805 тона, уз принос сена од 4,4 t/ha, док је производња луцерке била знатно већа и износила 5.076 тона при чему је принос сена износио 6,7 t/ha (РЗС, 2013).

Производња довољних количина квалитетне хране за стоку представља основу развоја и унапређења сточарства у Републици Србији. Да би се унапредила сточарска производња, а посебно говедарска и овчарска, потребно је подићи ниво производње и смањити трошкове производње крмних биљака (Ђокић и сар., 2013).

Трендови у производњи - Кретања на међународном тржишту пољопривредних производа утичу на промену сетвене структуре. Генерално, *површине под житима су у опадању*, док *површине под индустријским биљем показују позитиван тренд раста*, захваљујући, пре свега, расту површина под сојом, док површине под другим културама из ове групе бележе знатно спорији тренд раста.

За разлику од кукуруза чије површине стагнирају уз благи раст приноса, површине под *пшеницом* стално варирају због преоријентације пољопривредника на производњу индустријског биља (пре свега соје, а у новије време и уљане репице) која доноси већу зараду по јединици површине. Средњорочно посматрано, приноси пшенице су у порасту.

Производња *соје*, односно површине и приноси на подручју Новог Сада су дугорочно посматрано у сталном порасту. Варирања се јављају као последица утицаја неповољних агрометеоролошких чинилаца, када долази до пада приноса и укупне производње.

Површине под *шећерном репом*, као и *сунцокретом* су у благом опадању. Кључни разлози леже у политици откупа ових усева и немогућности складиштења на дужи временски период у сопственој организацији.

Стање сточарства и трендови у исхрани стоке у великој мери диктирају тражњу за *кормним биљем*. Последњих петнаестак година приметан је пад у сточарској производњи, што је последица све мање производње кормног биља. Површине намењене производњи ове групе усева на подручју Новог Сада захватају свега 2,0% површина ораница и башта.

Технологија производње ратарских усева - Производњу ратарских усева карактерише средњи ниво *употребе минералних ђубрива* који не прелази количину од 100-150 kg/ha. Количина зависи пре свега од врсте усева, затим од агроеколошких услова током године, али и економске снаге газдинства. ПССС Нови Сад истиче проблем изостанка масовног испитивања земљишта, што је генерално проблем на подручју целе Покрајине, а као кључни разлог наводи се недовољна техничка опремљеност пољопривредне службе. За постизање високих и стабилних приноса веома је важно да се дају ваљане препоруке које ће водити рачуна како о плодности земљишта, тако и о потребама усева.

Потрошња *средстава за заштиту биља* генерално је на nižем нивоу у поређењу са економски јаким државама, међутим истиче се проблем велике употребе *генеричких препарата* (чак преко 40%) који представљају копије оригиналних пестицида, имају нижу цену, али и веће могуће негативне последице по животну средину. Такође, сâм начин употребе пестицида је упитан јер га обављају лица која нису довољно обучена за то (у смислу недовољне информисаности и прецизности када су у питању количина, концентрација и комбиновање средстава за заштиту биља), а изостаје и атестирање прскалица којим би се потврдила исправност и квалитет примене пестицида.

У производњи ратарских усева *плодород* се углавном поштује, али је у овом подручју изражено гајење у *двопољу и тропољу*, што говори о специјализацији производње. Брз повратак истих усева на исто место носи са собом и повећан ризик од болести и штеточина, а тиме и повећану употребу пестицида.

Према проценама ПСС Пољопривредне саднице у Новом Саду се *наводњава око 900 ha* површина под ратарским усевима. Системима за наводњавање највише су покривене површине под кромпиром (340 ha), затим кукурузом (279 ha), шећерном репом (150 ha), махунаркама (50 ha), а најмање под стрним житима (34 ha).

Мере подршке биљној производњи - Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, као и Покрајински секретаријат за пољопривреду пружају подршку биљној производњи кроз директна плаћања по хектару и регрес за ђубриво. Према подацима Управе за аграрна плаћања, број захтева који је са територије Новог Сада у 2017. години поднет Министарству за субвенционисање биљне производње, рачунајући и осигурање усева, износи 4.990, што је за 18% мање у поређењу са 2015. годином када је тај број износио 6.138. Са друге стране, произвођачи истичу да су више заинтересовани за подстицаје које пружа Покрајински секретаријат за пољопривреду због једноставније и лакше процедуре за подношење захтева.

Закључак - Нови Сад располаже снажном природном основом за развој модерне, тржишно оријентисане и конкурентне пољопривредне производње. Међутим, бројни ограничавајући чиниоци, ипак, утичу да пољопривреда има карактер екстензивне производње, која је знатно испод својих потенцијала. Веома мали проценат површина које се наводњавају, недовољна и неадекватна примена агротехничких мера, недовољан генетички потенцијал сорти и недостатак примене модерне технологије у пољопривреди имају велики утицај на висину приноса и осцилације у производњи.

6.3. Производња поврћа

С обзиром да Републички завод за статистику у публикацији „Општине и региони у Републици Србији“ не обезбеђује податке о производњи најзначајнијих врста поврћа које се гаје на подручју Града Новог Сада, повртарска производња на овој територији анализирана је са становишта ангажованих површина, на бази података Пописа пољопривреде 2012. (ниво насеља), са напоменом да су одређени подаци за 2017. годину добијени од Пољопривредне стручне службе Нови Сад.

Производња поврћа на подручју Града Новог Сада је развијена и заступљене су све значајне врсте поврћа, а посебно производња кромпира, купусњака, паприке, шаргарепе и црног лука. Производња поврћа одвија се на отвореном пољу и под пластеницима, с тим да је доминантна производња на отвореном пољу.

Од укупног броја газдинстава на подручју Града Новог Сада 9,3%, односно 481 газдинство бави се производњом поврћа. Поврће се производи на укупно 1.315 ha, а стакленици и пластеници у којима се одвија производња простиру се на 31 ha.

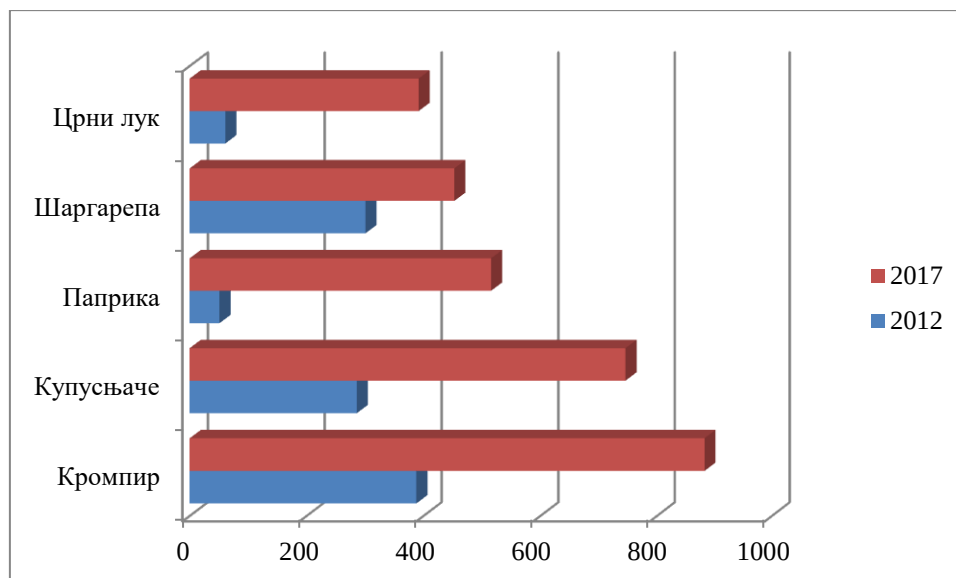
Производња поврћа на отвореном највише је заступљена на подручју Бегеча, где се производња одвија на 353 ha, а затим и на подручју Футога и Ковиља, где се производња одвија на 234 ha, односно 85 ha отвореног поља. Пластеничка производња највише је заступљена у катастарској општини Футог где се налази 14 ha, што чини 45% површина у овом систему производње на територији Града Новог Сада. Следи Ковиљ са 7 ha, а затим и Будисава и Ченеј на чијим територијама производња поврћа у пластеницима одвија на 3, односно 2 ha. У осталим насељима производња поврћа у заштићеном простору одвија се на површинама које су мање од једног хектара.

Највеће учешће у производњи има кромпир са 388 ha односно 29.5% укупних површина под поврћем, шаргарепа која се гаји на 301 ha, што чини 23% укупних површина под поврћем на подручју Града Новог Сада. Следе купусњаке које се производе на 286 ha, односно 22% површина, бостан чија се производња одвија на 79 ha, а затим и црни лук и паприка који се производе на 61 ha, односно 50 ha. Остале врсте поврћа партиципирају са мање од 4% у укупним површинама на којима се одвија повртарска производња (Слика 10.).

Иако подаци Пописа пољопривреде из 2012. године указују да се производња поврћа на подручју града Новог Сада одвија на 1.315 ha, подаци са терена којима располаже ПСС Пољопривредна станица Нови Сад за 2017. годину, показују да се овај вид производње одвија на знатно већој површини, односно на 3.604 ha, што је за три пута више у односу на званичне податке Пописа⁴⁹.

Према подацима ПСС Пољопривредна станица Нови Сад у 2017. години највише се производио кромпир, на површини од 883 ha, што чини учешће од 24% укупних површина под поврћем. Следе купусњаче које се производе на 746 ha, односно 21% површина, паприка чија се производња одвија на 516 ha, односно 14%, а затим и шаргарепа и црни лук који се производе на 453, односно 392 ha, што чини 13%, односно 11% укупних површина које су ангажоване у производњи поврћа на територији Града Новог Сада (Слика 10.). У 2017. години наведена служба евидентирала је производњу поврћа у заштићеном простору (пластеници и стакленици) на 35 ha, која је претежно стационирана на територији Футога, Ковиља и Ченеја.

Слика 10. Површине под поврћем на подручју Града Новог Сада 2012. и 2017. године (хектара)

Извор: Попис пољопривреде 2012; РЗС 2013; Интерни подаци ПСС Нови Сад, 2017.

Годишња производња шаргарепе 33 „Бегечки повртари“ је на нивоу од 30 хиљада тона а просечан принос износи 50 тона по хектару. Производња младог кромпира износи 3700 тона, а у зависности од времена вађења кромпира распон приноса креће се у интервалу од 17 до 20 тона по хектару.

Производња шаргарепе најзаступљенија је у Бегечу где је гајена на 270 ha, што чини 90% укупних површина под овим поврћем на територији града Новог Сада. Производња шаргарепе одвија се и на подручју Футога и Ченеја, на површини од 14 ha, односно 6 ha, док се на подручјима других насеља производња одвија на површинама које су мање од 2 ha.

Највеће површине под купусом налазе се у Футогу где се производња одвија на 205 ha, што чини 72% укупних површина под овим поврћем на подручју града Новог Сада. Затим, значајне површине налазе се на територији Бегеча где се ово поврће

⁴⁹ Интерни подаци ПСС Пољопривредна станица Нови Сад, 2017.

производи на 47 ha, а следе Ветерник и Ченеј са производњом која се одвија на 13 ha, односно 9 ha. На значај производње купуса указује и пољопривредно-туристичка манифестација “Футошка купусијада” која се у Футогу традиционално одржава. Манифестација промовише аутохтону сорту „Футошки купус“ и стратегијски позитивно утиче на континуитет производње купуса у овом крају, али и указује на традицију производње овог поврћа што може бити значајно са становишта повећања тражње за купусом који је произведен на овом подручју.

Бостан је најзаступљенији на територији Ковиља где се производња одвија на површини од 58 ha, што чини 74% укупних површина на подручју града Новог Сада. Следе Будисава и Ченеј са површином од 13 ha, односно 4 ha, док се производња бостана у осталим насељима одвија на површинама величине до једног хектара.

Према Програму подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја на територији Града Новог Сада за 2017. годину, а на основу регионалне анализе продуктивности рада у пољопривреди овог подручја може се закључити да постоје изузетни пољопривредни ресурси, нарочито у руралном делу, те се становништво враћа у пољопривреду, у жељи да се пољопривредна производња, као велика база привреде, поново подигне на некадашњи ниво, у складу са модернизацијом и увођењем модерних технологија.

На подручју Града Новог Сада повртарска производња је погодна за развој због изузетно повољних агроеколошких услова који карактеришу делове у којима се већ одвија производња, али и чињенице да се производња одвија непосредно уз град. Поред наведеног, близина великог тржишта Београда је потенцијала за пласман великог дела производње.

Производња поврћа мора да буде високо интензивна да би ценовно била конкурентна поврћу које се увози из земаља са изузетно повољном климом за повртарску производњу. Интензивирање је могуће увођењем нових приноснијих сорти поврћа, применом квалитетног и сертификованог семена и садног материјала, као и увођењем специфичне механизације. Да би се остварила високо приносна производња поврћа, високог квалитета, важно је очувати квалитет земљишта које је намењено за производњу. Наведено имплицира на неопходност повезаности сточарства и повртарства, односно неопходно је да газдинства имају уравнотежену биљну и сточарску производњу.

Значајно за развој повртарства је и повећање површина под заштићеним простором (стакленици и пластеници), што би омогућило континуирано снабдевање циљних тржишта, првенствено тржишта Града Новог Сада различитим врстама поврћа.

Унапређење повртарске производње ће бити олакшано уз:

- Изградњу стакленика и набавку опреме и материјала за повртарску производњу, као и расадничарску производњу у заштићеном простору (конструкције за пластенике и стакленике; висококвалитетне вишегодишње, вишеслојне фолије за пластенике; системи за загревање пластеника, вештачко осветљавање, наводњавање, одводњавање и ђубрење водотопивим ђубривима; столови за производњу расада).
- Увођење новог сортимента поврћа и примену квалитетног и сертификованог семена и садног материјала у производњи.
- Обезбеђивање подршке произвођачима у процесу имплементације и сертификације стандарда безбедности и квалитета производа.

6.4. Воћарско-виноградарска производња

С обзиром да Републички завод за статистику у публикацији „Општине и региони у Републици Србији“ не обезбеђује податке о производњи најзначајнијих врста воћа и грожђа које се гаје на подручју Града Новог Сада, воћарско-виноградарска производња

на овој територији анализирана је са становишта ангажованих површина, на бази података Пописа пољопривреде 2012. (ниво насеља), са напоменом да су одређени подаци за 2017. годину добијени од Пољопривредне стручне службе Нови Сад.

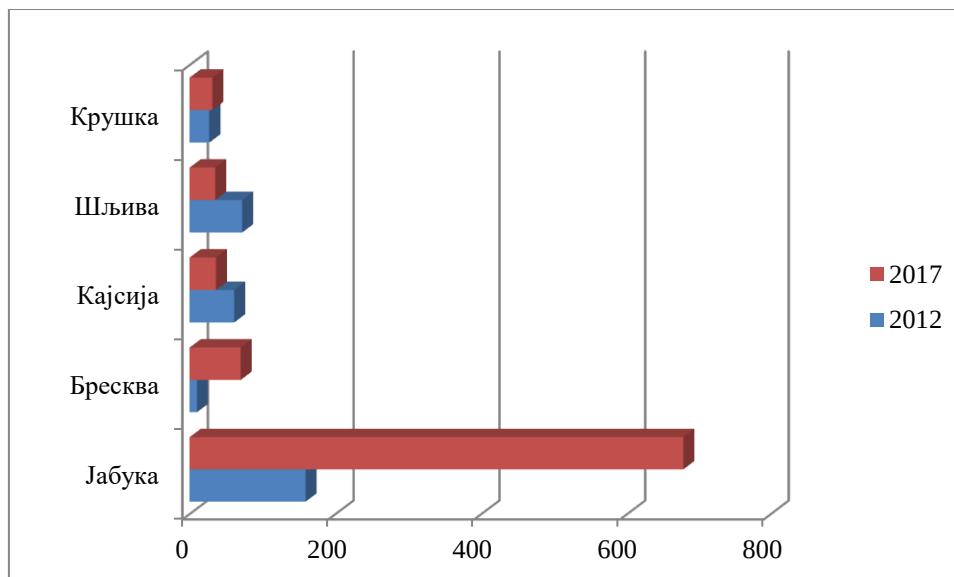
На подручју Града Новог Сада производња воћа и грожђа је развијена и заступљене су све значајне врсте воћа, а посебно јабуке, шљиве, кајсије, лешника, итд. Производња се одвија на плантажним и на екстензивним воћњацима, с тим да доминирају плантажни воћњаци.

Од укупног броја газдинстава на подручју Града Новог Сада 14,6%, односно 756 газдинстава бави се производњом воћа, док се 3,2%, односно 168 газдинстава бави производњом грожђа. Воће се производи на укупно 441 ha, а производња грожђа се одвија на 254 ha. Производња воћа највише је заступљена на подручју Каћа где се производња одвија на 110 ha. Следи Ченеј на чијем подручју се производња одвија на 42 ha, а затим и Петроварадин и Кисач где се налази 37 ha, односно 36 ha под воћем.

Производња грожђа највише је заступљена на сремској страни Града Новог Сада. Највеће површине евидентирани су на територији Петроварадина где се производња одвија на 133 ha, а следе Сремска Каменица са 81 ha и Лединци и Буковац са 9 ha, односно 6 ha под вином лозом.

Највеће учешће има јабука која се гаји на укупно 160 ha, што чини 36% укупних површина под воћем на подручју града Новог Сада. Следи шљива која се производи на 72 ha, односно 16% површина, кајсија чија се производња одвија на 61 ha, што чини 14% површина, а затим и лешник и орах који се производе на 31 ha, односно 28 ha, што чини 7%, односно 6% укупних површина у систему воћарске производње. Крушка и трешња производе се на површинама које појединачно учествују са нешто мање од 6%, док остале врсте воћа које су видљиве на Слици 11. партиципирају са мање од 5% у укупним површинама на којима се производи воће.

Слика 11. Површине под воћем на подручју града Новог Сада 2012. и 2017. године (хектара)

Извор: Попис пољопривреде 2012; РЗС 2013; Интерни подаци ПСС Нови Сад, 2017.

Највеће површине под кајсијом налазе се на подручју Ченеја где се производња одвија на 11 ha, што чини 18% укупних површина под овим воћем на подручју града Новог Сада. Следе Петроварадин и Каћ са површином од 9 ha, односно 8 ha, док се производња кајсије у осталим насељима одвија на значајно мањим површинама.

Иако подаци Пописа пољопривреде из 2012. године указују да се производња воћа на подручју града Новог Сада одвијала на 441 ha, теренски подаци са којима располаже ПСС Пољопривредна станица Нови Сад за 2017. годину, показују да се овај вид производње одвијао на знатно већој површини, односно на 927 ha, што је за два пута више у односу на званичне податке Пописа.

Према подацима ПСС Пољопривредна станица Нови Сад у 2017. години, највеће површине биле су коришћене у производњи јабуке која се одвијала на 678 ha, што чини учешће од 73%. Следе бресква која се производи на 70 ha, односно 7% површина, кајсија чија се производња одвија на 36 ha, односно 4%, а затим и шљива и крушка које се производе на 35, односно 31 ha, што чини нешто мање од 4%, односно 3% укупних површина које су ангажоване у производњи воћа на територији Града Новог Сада.

Воћарско-виноградарска производња није организована кроз задруге односно удружења, већ је организована на индивидуалном нивоу кроз породична газдинства.

Агроеколошки услови за производњу воћа и грожђа значајно су повољнији на сремској страни Града Новог Сада, односно насељима која припадају Фрушкогорском региону, а на наведено највећи утицај има близина реке Дунав и нешто већа надморска висина. Због повољних услова за производњу и мање опасности од измрзавања на наведеној страни Града (Петроварадин, Буковац, Лединци, Сремска Каменица и Стари Лединци) препоручује се производња кајсије, брескве и крушке, али и других воћних врста које су мање осетљиве.

У равничарском делу Града Новог Сада постоји опасност од раних пролећних мразева па се препоручује производња лешника, ораха, јабуке, вишње и других врста воћа које су отпорније на флукуације температура могућих на овом подручју.

Од насеља која припадају равничарском делу града повољни услови за производњу чак и воћних врста које су осетљивије на ране мразеве је Футог, а један од разлога је непосредна близина реке Дунав која значајно утиче на микроклиматске услове који погодују производњи воћа.

Унапређење воћарско-виноградарске производње ће бити олакшано уз:

- Набавку механизације и опреме за садњу, заштиту биља и наводњавање/одводњавање за воћарску и виноградарску производњу, набавка механизације за воћарско-виноградарску производњу (набавка висококвалитетних прскалица или атомизера за заштиту од болести, корова и штеточина; набавка система са микропрскалицама за заштиту воћњака, винограда и расадника од измрзавања; набавка противградних мрежа и пратеће опреме; набавка система кап по кап).
- Избор оптималне структуре сортимента која је прилагођена агроеколошким условима појединих насеља на територији Града Новог Сада, као и примена квалитетног и сертификованог садног материјала у производњи.
- Обезбеђивање подршке произвођачима у процесу имплементације и сертификације стандарда безбедности и квалитета производа.

6.5. Сточарство

Иако постоје повољни природни услови за боље резултате у области сточарства, током последњих десет година, број условних грла по хектару пољопривредне површине у Републици Србији смањен је са 0,34 на 0,27. У Европској унији на 1 ха пољопривредне површине долази 0,78 условних грла што је преко 3 пута више него у Србији. Такође, према подацима FAOSTAT-а, у већини европских земаља учешће аутпута сточарства у укупној производњи пољопривредних добара и услуга је преко 50%, док у Републици Србији у периоду 2007-2014. године просечно учешће аутпута сточарства у укупној производњи пољопривредних добара и услуга износило је 30,8%, што је значајно мање у односу на земље ЕУ (Економски рачуни пољопривреде у Републици Србији 2007-2014⁵⁰).

Према подацима Републичког завода за статистику укупан број говеда (закључно са даном 1. децембар 2013. године) у АП Војводини је износио 247.130 грла, што је за 1,7 индексних поена мање него претходне године (Попис пољопривреде). Број свиња се такође смањено за 6,9%, оваца за 3,2%, коза 25,6% а коња за 18,1%, док је једино код живине дошло до повећања од 2,6 индексних поена (Табела 24.).

Табела 24. Бројно стање стоке у Војводини 2013. године

Година	Говеда	Свиње	Овце	Козе	Живина	Коњи
2013	247.130	1,198.872	247.352	44.704	11,069.967	5.358
Индекс 2013/2012	98,3	93,1	96,8	74,4	102,6	81,9

Извор: Информација о стању сточарске производње у АП Војводини, Привредна комора Војводине, Нови Сад, мај 2014. (РЗС).

Главни снабдевачи сточарским производима су мала и средња породична пољопривредна газдинства (изузев живине), која су суочена са падом сточарске производње (Сл. гласник РС, 30/2016). Током последњих десет година уочена је и концентрација одређених сектора сточарске производње (пре свега, живинарства и свињарства) на ПГ правних лица и великим ПГ.

Према Попису пољопривреде из 2012. године, на подручју Града Новог Сада 71,6% ПГ држи стоку. У структури ових газдинства највише је оних која гаје *живину* (79,7% газдинства), а која располажу са укупно 504.637 грла живине, као и пољопривредних газдинства која држе *свиње* (66,9% газдинства), при чему она располажу са укупно имају 47.624 грла свиња. Најмањи је удео газдинства која гаје *пчеле*, 4,0%. Гајењем *говеда* бави се 10,4%, *оваца* 8,0% и *коза* 13,1% пољопривредних газдинстава.

Посматрано по насељима највећи удео газдинстава која гаје стоку у укупном броју газдинстава (82,5%), има *насеље Нови Сад* 71,4%, а значајан број и удео газдинстава која држе стоку је и у насељима Петроварадин (17,75%), Кисач (15,7%), Ковиљ (13,3%) и Каћ (11,9%).

Учешће Града Новог Сада у Јужнобачкој области, са аспекта укупног броја стоке, креће се од 8,1% за говеда, преко 8,8% за овце, 14,3% за свиње, до 16,8% за живину,

⁵⁰ <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2015/pdf/G20159083.pdf>

20,8%, за козе, и 23,9% за пчеле. У односу на укупан сточни фонд Републике, највећи удео имају живина (1,9%), свиње (1,4%) и козе са 1,1% (Табела 25.).

Табела 25. Сточни фонд (број грла) и учешће Града Новог Сада у сточном фонду Јужнобачке области и Републике Србије, 2012. године

Територија	Говеда укупно	Свиње укупно	Овце укупно	Козе укупно	Живина укупно	Пчеле, пчел. друштва
Р. Србија	908.102	3.407.318	1.736.440	231.837	26.710.921	668.120
Јужнобачка област	47.537	332.512	52.632	11.969	3.004.507	22.617
Град Нови Сад	3.853	47.624	4.652	2.492	504.637	5.411
Град Нови Сад/Јужнобачка област (%)	8,1	14,3	8,8	20,8	16,8	23,9
Град Нови Сад/Р.Србија (%)	0,4	1,4	0,3	1,1	1,9	0,8

Извор: Попис пољопривреда 2012. Пољопривреда у Републици Србији, Београд 2013. и обрачун аутора

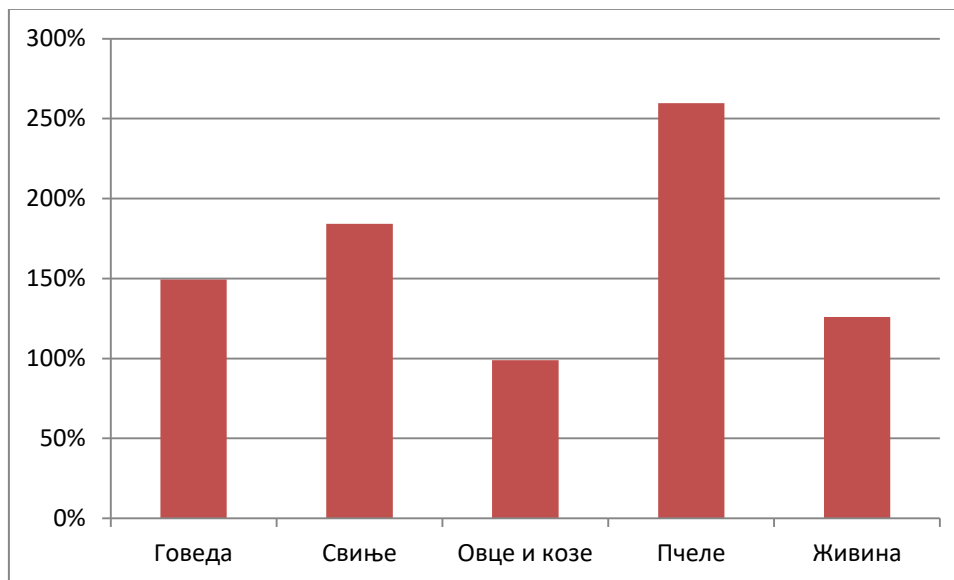
Програмом подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја на територији Града Новог Сада у 2017. години, дата је следећа структура расположивог сточног фонда: број грла говеда 5.754, свиња 87.753, оваца и коза 7.069, коња 405, живине 635.938 и број пчелињих кошница 14.052 (Сл. лист Града Новог Сада за 2016. годину). Са друге стране, подаци Пописа пољопривреде 2012. указују на следеће бројно стање крупне и ситне стоке, и пчела на подручју Града Новог Сада:

- **Говедарство** - Град Нови Сад има укупно 3.853 грла говеда, која су у поседу 385 ПГ. Од тога, у приградском насељу Футог има 33 ПГ са 1.306 грла говеда, у Ковиљу има 79 ПГ која располажу са 787 грла говеда, у Каћу 68 ПГ која укупно имају 615 грла говеда, у Ченеју има 39 ПГ која укупно имају 313 грла говеда, док у Кисачу 42 ПГ располажу са укупно 261 грлом говеда.
- **Свињарство** - Град Нови Сад има 2.475 газдинства која укупно имају 47.624 грла свиња. По израженој усмерености ка свињарству се издваја приградско насеље Ченеј у којем газдинства држе укупно 30.288 грла свиња, затим Ковиљ са 423 ПГ и укупно 5.101 грлом свиња, Каћ са 332 ПГ и укупно 2.677 грла свиња, те Кисач са 414 ПГ која располажу са укупно 1.737 грла свиња.
- **Овчарство** - На подручју Града Новог Сада се налази укупно 4.652 грла оваца на 297 газдинстава. У оквиру приградских насеља предњачи Ченеј са 37 ПГ и укупним бројем од 612 грла оваца, Ковиљ са 48 ПГ и 532 грла оваца, Бегеч са 22 ПГ која располажу са 482 грла оваца, односно Степановићево са 37 ПГ и 361 грлом оваца.
- **Козарство** - На подручју Града Новог Сада 485 газдинства гаји укупно 2.492 грла коза. Од тога у приградским насељима Ченеј има 30 ПГ која располажу са 473 козе, у Кисачу 57 ПГ има укупно 388 грла коза, у Ковиљу 49 газдинстава располаже са 300 грла коза, док у Каћу 52 ПГ има 186 грла, односно у Буковцу 51 ПГ располаже са 167 грла коза.
- **Живинарство** – Са аспекта живинарства на подручју Града Новог Сада постоји велики број газдинстава која су орјентисана на држање живине (2.955 ПГ располажу са 504.673 грла живине). Највећи број ПГ која гаје живину у приградским насељима имају Каћ, 342 ПГ располаже са 134.368 грла живине, Ковиљ са укупно 392 ПГ и 61.376 грла, Ченеј са 168 ПГ и 127.133 грла живине,

Футог са 178 ПГ и 17.706 грла живине, односно Степановићево са 205 ПГ и 15.214 грла живине.

- **Пчеларство** - За гајење пчела постоје одлични природни услови на територији АП Војводине. Ова грана пољопривреде је значајна, како због производње меда, тако и због доприноса пчела у опрашивању у воћарству, виноградарству и повртарству. Према Попису пољопривреде 2012. године на територији Града Новог Сада су лоцирана 146 газдинстава која имају 5.411 пчелињих друштава.
- **Коњарство** - Град Нови Сад има 89 ПГ са укупно 516 грла коња.

Слика 12. Промена сточног фонда у периоду 2016 у односу на 2012. годину (%)

Према Програму подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја на територији Града Новог Сада за 2017. годину (Сл. лист Града Новог Сада, 14/2017) на подручју Града Новог Сада постоји 44 фарме за модеран узгој и смештај стоке и то: 7 фарми за тов и узгој говеда, 4 фарме за узгој свиња, 6 фарми коза и оваца, 23 живинарске фарме и 4 инкубаторске станице.

Од тржишно препознатљивих произвођача меса и месних прерађевина на националном нивоу, на територији Новог Сада, у насељу Футог, лоцирана је сточна фарма Индустрије меса „Матијевић“ д.о.о.⁵¹, као и фарма свиња индустрије меса и месних прерађевина „Неопланта“ а.д. Нови Сад.

На бази расположивих података може се дати следећа **квалитативна** оцена стања сточарске производње на подручју Града Новог Сада:

- Недовољно је развијена сточарска производња, посебно говедарска производња. У производњи доминирају говеда Сименталске и Холштајн расе. Код Сименталске расе бележи се пораст броја контролисаних грла за око 31%, док је код грла Холштајн фризијске расе поменути раст износи око 20%. С обзиром на генетске потенцијале Холштајн фризијске расе за производњу млека, просечна млечност у стандардној лактацији је још увек на незадовољавајућем нивоу. У последњих 5 година просечна млечност контролисаних грла ове расе се није мењала, односно налази се у стању стагнације. Код Сименталске расе приметан је благи пораст

⁵¹ <https://matijevic.rs/o-nama/>

млечности у последњих неколико година. *Може се рећи да постојећа генетска основа крвава у АП Војводини није у довољној мери искоришћена, што упућује на то да више пажње треба посветити кориговању утицаја парагенетских фактора (побољшање исхране, система држања као и начина муже) и поправљању фармског менаџмента. Још један од проблема у говедарској производњи је и мали број музних грла по једном пољопривредном газдинству. Производња квалитетног јунећег меса може бити добра шанса за пољопривреду АП Војводине због постојања велике тражње у државама ЕУ за овим производом, те одличним природним ресурсима који постоје на овом подручју. Иако последњих неколико година вредност извоза говећег меса расте, она је још увек за потенцијале који постоје у Војводини јако мала. Поред дугог периода това (12-15 месеци), и велике осцилације у цени сточних хранива, енергената и јунади представљају лимитирајуће факторе производње који чине пољопривреднике несигурним са аспекта уласка у поменути линију сточарске производње.*

- Једна од битних карактеристика свињарства је капацитет за веома брз развој, односно брзо обнављање производње. Међутим, многи су разлози за незадовољство у производњи квалитетног свињског меса, а пре свега смањено домаће и изгубљено светско тржиште, као и ниска куповна моћ локалног становништва, слаба повезаност сточара и прерађивача, те недовољно и споро обнављање и унапређење расног састава стоке. Упркос свему постоје фарме свиња које у корак прате савремену технологију и постижу врхунске резултате у производњи товљеника (висини прираста и трајању това).
- Са аспекта овчарства на територији Града Новог Сада последњих година дошло је до промене у броју оваца, као и израженије интересовање фармера за генетско оплеменавање стада увођењем продуктивних, племенитих раса оваца, првенствено намењених за производњу меса. Међутим, велики број оваца се узгаја за подмирење властитих потреба или овчарство представља допунску делатност, док се код мањег броја стада остварује битнија економска добит (газдинства код којих овчарство представља основну делатност газдинства). Највећи број оваца се гаји због производње меса (јагњетине), док се у мањем броју оне музу, при чему се млеко или прерађује првенствено у сир на газдинству или се продаје малобројним млекарима које врше откуп овчијег млека.
- Такође, присутно је повећање броја коза, које прати већу потражњу за производима козарства. Све је више млекара које прерађују козје млеко у квалитетне козје сиреве за домаће тржиште и извоз. Међутим, упркос повољним природним условима број коза је и даље минималан, а обим производње за тржиште занемарљив. У развоју козарства основни акценат ће бити на повећању броја коза и већем обиму производње по грлу, при чему ће се гајење коза изводити на полу интензиван, односно где је могуће на интензиван начин производње.
- Иако се живинарством бави велики број газдинстава са територије Града Новог Сада, те иако се издвајају значајна средства у ову производњу оно је ипак у глобалу запостављено. На основу података Управе за аграрна плаћања о Броју захтева за подстицаје од стране ПП на подручју Града Новог Сада, живинарство је обухваћено само подстицајима за приплодне родитељске кокошке тешког и лаког типа, при чему се за текућу годину (2017.) није пријавило ни једно газдинство (за 2015. је субвенционисано 4, односно за 2016. Годину 3 газдинства).

На основу претходног, приоритетне активности у области развоја сточарства Града Новог Сада везане су за: укупњавање газдинстава и регистрацију фарми, унапређење расног састава стоке, опремање фарми објектима за смештај стоке и складиштење кабасте сточне хране, примену правила добре пољопривредне праксе за

управљање стајњаком, испуњавање стандарда безбедности хране у објектима за складиштење и прераду млека, и слично.

За реализацију ових активности неопходно је на националном нивоу осигурати: (а) континуитет директних плаћања пољопривредницима, (б) већу заступљеност мера руралног развоја усмерених на унапређење физичких ресурса пољопривредника за унапређење конкурентности и достизање стандарда квалитета, (в) стабилизацију цена и дохотка (регулисање тржишта) у периоду тржишних поремећаја и слично. Значајна ће бити и доступност подршке пољопривредним газдинствима кроз ИПАРД II програм, као и доступност повољних банкарских кредита или других финансијских извора. Поред тога, потребно је и да произвођачи искажу спремност да инвестирају и примењују нова технолошка решења и мере добре пољопривредне праксе, односно ускладе своје производне напоре са ЕУ стандардима у циљу добробити животиња, хигијенских захтева и одлагања стајњака.

Мере подршке сточарској производњи Градске управе Новог Сада - Градска управа, кроз Програм мера за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја за територију Града Новог Сада, континуирано пружа подршку сточарској производњи.

Иако постоје подстицајне мере за унапређење сточарства (одгајивачки програм) у износу од 30-80% извршених улагања, присутан је мали број предатих захтева од стране ПГ са подручја Града Новог Сада током 2017 године: за механизацију и набавку грла - 2 ПГ, за млеко - 28 ПГ, за квалитетне приплодне краве - 4 ПГ, за кошнице - 50 ПГ, за тов јунади - 21 ПГ, за тов свиња - 32 ПГ, односно само једно газдинства за тов јагњади.

У сточарској производњи предвиђена су и директна плаћања, а у зависности од врсте подстицаја карактеришу их следећи максимални износи: код премије за млеко, 7 динара/литар, за квалитетне приплодне млечне краве, 20.000 динара/грло, за квалитетне приплодне овце и козе, 7.000 динара/грло, за квалитетне приплодне крмаче, 5.000 динара/грло, за родитељске кокошке тешког типа, 60 динара/грло, за родитељске кокошке лаког типа, 100 динара/грло, за родитељске ћурке, 300 динара/грло, за квалитетне приплодне матице рибе шарана, 500 динара/матица, за квалитетне приплодне матице рибе пастрмке, 300 динара/матица, за тов јунади, 10.000 динара/грло, код това јагњади, 2.000 динара/грло, код това свиња, 1.000 динара/грло, за краве дојиље, 20.000 динара/грло, за кошнице, 500 динара/кошници, код производње конзумне рибе, 7 динара/кг.

Пчеларство - Природни услови на подручју Града Новог Сада су одлични за гајење пчела о чему сведочи број пчелињих друштава и појачана активност везана за овај сектор пољопривреде. На подручју Града пописано је 5.411 пчелињих друштава, што чини четвртину пчелињих друштава у Јужнобачком округу. Највише пчелињих друштава налази се у насељу Нови Сад (1.170), те у насељима Ветерник (679), Сремска Каменица (554) и Стари Лединци (542). Укупно 60 газдинстава из поменута четири насеља држе 54% пчелињих друштава на подручју Града Новог Сада. Са овог подручја потичу и познате војвођанске породице са дугом традицијом у пчеларству, чији су производи препознатљиви на националном тржишту⁵².

Последњих година пчеларство заузима све значајније место у пољопривреди овог подручја, а највише активности усмерено је ка производњи и промовисању липовог меда са Фрушке Горе, чије је географско порекло законом заштићено⁵³. Овај мед, који у

⁵² Пчелињак Воргић, затим Владимир и Марија Хуњади и други.

⁵³ У периоду 2013-2015. године реализован је пројекат *Липов мед за одрживи развој Дунавског микрорегиона*, финансиран од стране ЕУ и Аустријске развојне агенције у оквиру програма Социо-економски

себи садржи велики проценат полена и нектара липе, који му дају специфичан и оригиналан укус, на тржишту достиже већу цену у односу на друге врсте меда. За овакав статус пчеларства и меда са овог подручја, у великој мери заслужно је друштво пчелара „Јован Живановић“ из Новог Сада, које има дугу традицију и чија је главна функција повезивање, едукација и информисање пчелара.

Од промотивних активности познате су фестивал меда у Новом Саду и сајам пчеларства. Фестивал меда у Новом Саду одржава се већ 23 године и окупља велики број излагача, произвођача меда и других пчелињих производа, као и произвођача опреме за пчеларство. Фестивал је познат и по избору тзв. *краљице меда*, титуле која се сваке године додељује женама за њихов допринос у области пчеларства. Такође, у Новом Саду се већ 7 година заредом одржава и сајам пчеларства, који окупља велики број пчелара из земље и света.

6.6. Органска пољопривредна производња и прерада

Сектор органске пољопривреде у Републици Србији регулисан је *Законом о органској производњи* (Сл. гласник РС, 30/10). Овај закон прате и *Правилник о контроли и сертификацији у органској производњи и методама органске производње* (Сл. гласник РС, 48/11), као и *Правилник о изменама и допунама правилника о контроли и сертификацији у органској производњи и методама органске производње* (Сл. гласник РС, 40/12) који детаљно регулишу сва питања која се односе на методе органске производње, контролу и сертификацију, прераду, складиштење, транспорт, промет и обележавање органских производа. Систем контроле органских производа у Србији је успостављен по угледу на систем контроле који је прописан регулативама Европске уније (Уредба Савета, бр. 834/2007 и Уредба Комисије, бр. 889/2008).

Подстицаји за органску производњу у Републици Србији су уведени 2004. године, али су тек 2014 године, доношењем *Правилника о коришћењу подстицаја за органску производњу* (Сл. гласник РС, 38/13), јасно дефинисане врсте подстицаја, услови, начин и обрасци захтева за остваривање права на те подстицаје и максимални износи подстицаја по кориснику и по врсти поједине мере.

У оквиру Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде, Дирекција за националне референтне лабораторије, односно Група за органску производњу води базу података о органској производњи. База података се формира на основу годишњих извештаја о органској производњи састављених од стране овлашћених контролних организација. На основу ових података из 2015. године, површине под органском производњом (сертификоване и површине у процесу конверзије) захватају 15.298 ha, што чини 0,44% укупних обрадивих површина у Србији. У оквиру сточарства, методом органске производње (укључујући и период конверзије) обухваћено је највише грла оваца (4.848 грла) и говеда (2.746 грла). Према истом извору, површина под органском производњом и број произвођача који се баве овом производњом расту из године у годину, а повећава се и количина и вредност извоза.

Према подацима Пописа пољопривреде 2012., ниво насеља, од укупног броја пописаних газдинстава у Граду Новом Саду (5.173) само се њих 11 бави органском производњом. Површине под органском производњом захватају 86,05 ha (сертификоване површине захватају 28,44 ha, површине у процесу конверзије 57,61 ha), што је 0,2 % од

развој Дунавске регије у Србији. Основни циљ Пројекта био је повећање тржишног удела липовог меда фрушкогорских пчелара, изузетног квалитета и аутентичног укуса. Овај пројекат освојио је прву награду на такмичењу Европске комисије за најбољу идеју у промоцији предузетништва за 2016. годину у Словачкој.

укупно коришћеног пољопривредног земљишта. Насеља где су идентификоване значајније површине за органску производњу су Футог (33,85 ha), Кисач (31,97 ha) и Ченеј (16,72 ha).

У систему органске пољопривреде на подручју Града највише се гаје жита (45,35 ha) и поврће (35 ha). Највећа производња органских жита одвија се у насељима Футог (32,75 ha) и Ченеј (10,1 ha), док је готово целокупна производња органског поврћа смештена у Кисачу (29,47 ha). Гајење махунарки (3 ha), воћа (2,87 ha), ливада и пашњака (1,1 ha), као и органског кромпира (0,25 ha) је знатно мање заступљено.

Гајење стоке према принципима органске пољопривреде у Граду Новом Саду је веома слабо заступљено. На подручју Града гаје се 44 грла говеда, 92 грла оваца и коза и 195 грла живине. На нивоу насеља нема евидентираних података о броју грла стоке која се гаји применом метода органске производње (подаци су скривени)⁵⁴.

Органски произвођачи су углавном окупљени око Удружења "Органски Сад-Нови Сад", са циљем заједничког наступа на тржишту, повећања производње и промоције органских производа. Чланови Удружења своје производе продају хипермаркетима, као и на Рибљој пијаци, где им је ЈКП "Тржница" доделило 8 тезги које су видно обележене и назване "Органска улица". Продаја органских производа врши се суботом ујутру. У понуди је пре свега сезонско воће и поврће, док једно газдинство из Футога током 2017. године очекује сертификат и за сушено воће.

Један од највећих произвођача органске хране на подручју Града Новог Сада, али и Србије уопште, јесте породица Возар из Кисача. Газдинство се првенствено бави производњом поврћа и то од 1990. године, што их и чини препознатљивим. Палета поврћа укључује све купусњаче од којих посебан значај има броколи, затим тиквице, лукови, блитва, спанаћ. Производња се тренутно обавља на 13 ha, од чега 10 ha сопственог земљишта док се 3 ha узима у закуп. Оријентисани су само на домаће тржиште, али би уз већу подршку државе своје производе могли да пласирају и на инострано тржиште. Пласман производа се врши у хипермаркетима Универекспорт и Меркатор, као и преко трговаца у Београду. На газдинству се врши и полупрерада органских производа, која међутим није сертифицивана, а највише се производи салата од цвекле и кисели купус, нешто мање кувани парадајз и рендана бундева. Породица Возар истиче да има велику подршку Града и Пољопривредног факултета - Универзитета у Новом Саду.

Градска управа за привреду пружа јаку финансијску подршку сектору органске производње. Наиме, трошкови који се односе на *семенски и садни материјал* дозвољен за употребу у органској производњи, затим *контролу земљишта и плодова*, као и *сертификацију* финансирају се у максималном износу до 100%. Поред тога, *инвестиције* које се односе на органску производњу, а део су свих осталих мера руралног развоја, финансирају се у износу до 50%. Укупан износ средстава за подстицаје у органској производњи у 2017. години већи је за 30% у односу на 2015. и 2016. годину (Табела 26.).

Од 2016. године Град подржава органске пољопривредне произвођаче и путем субвенционисања неопходне *опreme* у органској пољопривредној производњи (мреже за засенчење, траке за наводњавање кап по кап, фолије за малчирање и слично).

⁵⁴ У складу са Законом о званичној статистици и заштити индивидуалних података, ови подаци (са три или мање од три газдинства) су сакривени, односно приказани словом „П“.

Табела 26. Планиране мере и финансијска средстава за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја на територији Града Новог Сада

Мере	2015	2016	2017
Мере директних плаћања	7.000.000	3.350.000	2.000.000
Мере руралног развоја	5.043.282	6.650.000	12.420.000
Органска производња	1.500.000	1.500.000	2.000.000
Остале мере	1.100.000	-	1.250.000
Укупно	13.143.282	10.000.000	15.670.000

Извор: Програм подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја на територији Града Новог Сада за 2015., 2016. и 2017.

Захваљујући природно-географским ресурсима и друштвеним карактеристикама Град има веома снажне потенцијале за развој сектора органске производње. Велику подршку развоју овог сектора пружа Градска управа за привреду, кроз субвенционисање различитих сегмената производње, али и Пољопривредни факултет у Новом Саду кроз сталне едукације. Тежња је да се у наредном периоду ради на повећању пољопривредних површина са органским производима и популаризацији, органске и контролисане производње на територији Града.

6.7. Агротехничка опремљеност: механизација и опрема

Пољопривреду Србије последњих деценија осликава диференцијација и раслојавање сеоског становништва, које је главни носилац пољопривредне производње. Појавили су се произвођачи који имају већу економску моћ, која им омогућава да прате савремена технолошка достигнућа, како по питању коришћења нове опреме тако и у спровођењу нових технологија. У другој групи су они сиромашнији, без довољно средстава за озбиљну промену, а таквих је у Србији велика већина (Радивојевић, 2014).

Проблеми које пољопривредници у Граду Новом Саду имају у домену пољопривредне механизације, слични су оним проблемима које имају пољопривредници на подручју целе Републике Србије, а најзначајнији су следећи:

- структура и експлоатациони век постојеће механизације у неким гранама пољопривредне производње је неповољан. Технолошки застарео и непоуздан, постојећи машински парк, посебно у заштити гајених култура у свим видовима пољопривредне производње, може ову грану озбиљно угрозити;
- неповољни банкарски кредити за куповину нове механизације;
- недовољна сарадња пољопривредника на плану коришћења заједничке механизације (неразвијени тзв. машински прстенови), чиме би се трошкови механизације значајно могли смањити, а економски ефекти повећати.

Према подацима Пописа пољопривреде из 2012. у Граду Новом Саду је евидентирано: 532 једно-осовинских трактора; 3.781 дво-осовинских трактора и 348 комбајна. Код прикључних машина регистровано је следеће: 547 берача кукуруза, 3.094 плугова, 1.115 тањирача, 1.607 дрљача, 1.700 сетвоспремача, 201 ротофреза, 1.532 растурача минералног ђубрива, 108 растурача стајњака, 1.216 сејалица, 1.800 прскалица, 3.803 приколица и 485 косилица. У просеку свако пољопривредно газдинство у Новом Саду располаже са 4,2 јединица прикључних машина и опреме (3,9 просек за Републику Србију), што је нешто повољније у односу на национални просек.

Са друге стране, просторна дистрибуција пољопривредне механизације (Табеле 3., 4. и 5. у Анексу) показала је да су насеља са највећом агротехничком опремљеношћу: Кисач, Ковиљ, Футог, Каћ и Буковац. Истовремено, најмању агротехничку опремљеност имају: Ветерник, Лединци и Стари Лединци (Попис пољопривреде 2012, Пољопривредна механизација, ниво насеља). За остала насеља се може рећи да имају просечну агротехничку опремљеност уз одређено осцилирање броја пољопривредне механизације по насељима.

Пољопривредни произвођачи би требали да ојачају сарадњу кроз формирање *машинских прстенова*. Машински прстенови пружају својим члановима бројне предности и омогућавају да дође до раздвајања пољопривредника у две основне категорије: (1) оне који примају услугу и (2) оне који те услуге пружају. Оваквом диференцијацијом дошло се до даваоца услуга који су уско специјализовани само за поједине операције, тако да је квалитет пружених услуга на највишем нивоу. Последишно, максималним искоришћавањем механизације, цена тако пружених услуга је нижа, а примаоци услуга могу да се посвете другим проблемима у својој пољопривредној производњи (инпути, пласман производа).

Правилно коришћење нове и правилан избор пољопривредне технике, која прати савремена научна достигнућа, доприноси скраћењу агротехничких рокова извођења радова, али и знатно смањује енергетске инпуте. Савремена пољопривредна производња у Граду Новом Саду не може се остварити без продуктивне механизације, а основни услов за коришћење таквих машина је обезбеђење упослености, добра организација рада, обученост руковођа, тачно дефинисани односи. Управо машински прстен пружа својим члановима све ове предности. У развијеним земљама користе предности оваквог начина организовања и подстичу рад машинских прстенова, а пружене услуге на овај начин нису опорезоване и сматрају се уговореном производњом.

Креирањем машинских прстенова остварила би се ефикаснија производња услед рационалнијег коришћења постојећих ресурса, при чему се стварају услови да пољопривредници који су се специјализовали за давање услуга, прерасту у приватне предузетнике којима је то доминантан извор прихода, што се нарочито односи на скуп пољопривредну механизацију.

6.8 Складишни и дорадни капацитети и објекти

Складишни и дорадни капацитети на подручју Града Новог Сада анализирани су на основу података Пописа пољопривреде 2012., за ниво насеља (Табела 6. у Анексу).

Силоси, амбари, кошеви за кукуруз:

- Евидентирано је 28 пољопривредних газдинстава која поседују *силосе*, као и 60 објеката укупног капацитета 147.341 t. Највеће капацитете силоса имају следећа насеља: Ченеј (106.225 t), Нови Сад (18.091 t) и Ковиљ (19.890 t);
- Што се тиче *амбара*, 183 пољопривредних газдинстава поседује амбаре (укупан број амбара је 206). Највећи укупан капацитет лоциран је у Лединцима (11.219 m³), а затим у Каћу (2.930 m³), Сремској Каменици (2.055 m³) и Ковиљу (1.821 m³);
- *Кошева за кукуруз* има 3.380, а највише их је у насељима Кисач, Ковиљ, Каћ, Степановићево.

Објекти у сточарству:

- Објекти за смештај говеда – 893; капацитет: 10.212, број места;
- Објекти за смештај свиња – 5.362; капацитет: 77.743, број места;
- Објекти за смештај кокошака носиља - 2.140; капацитет: 553.522, број места;

- Објекти за силажу пописани су код 23 пољопривредна газдинства, укупног капацитета 15.022 m³ (укупан број ових објеката је 29). Највећи укупан капацитет објеката лоциран је у насељу Ковиљ (9.581 m³), а затим следе: Кисач (3.307 m³), Руменка (1.050 m³), Футог (796 m³).

Хладњаче. Број хладњача у Граду Новом Саду износи 29, а око 73% укупних капацитета хладњача код пољопривредних газдинстава регистровано је у насељу Бегеч (16.690 m³). Затим следе насеља Руменка (2.788 m³), Каћ (1.593 m³), Футог (1.102 m³), Ченеј (640 m³), Нови Сад (74 m³) и друго.

Сушаре се евидентирају код 18 пољопривредних газдинстава, укупног капацитета 8.378 m³. Анализа просторне дистрибуције капацитета сушара указује да је чак 96% од укупног капацитета лоцирано у насељу Ковиљ (8.023 m³). Преостали капацитети сушара налазе се у насељима: Ченеј (114 m³), Ветерник (100 m³), Футог (75 m³), Кисач (33 m³) и Бегеч (15 m³).

Машина за калибрање, вакумирање и паковање има укупно 20, при чему је њих 8 старије од 10 година. Капацитети су лоцирани у следећим насељима: Бегеч (3), Каћ (1), Кисач (2), Нови Сад (2), Руменка (1), Степанићево (3), Футог (5) и Ченеј (3).

Сходно таквим потенцијалима, иако складишни и дорадни капацитети у Граду Новом Саду постоје, мора се радити на њиховој даљој изградњи, куповини и проширењу, јер се тиме повећава квалитет производа и олакшава пласман.

6.9. Прерада пољопривредних производа

Прерада пољопривредних производа има велики значај за укупну ефикасност пољопривредне производње, за што већу валоризацију производа, снабдевеност становништва довољним количинама здравствено безбедне и квалитетне хране, као и извоз специфичних прехранбених производа. Унапређење активности усмерених на додавање вредности локалним производима чини важну компоненту стратегије коју би сектор пољопривреде требало да развије како би одговорио на тренутне и будуће тржишне изазове. Такве активности могу бити начин да агросектор искористи могућности изразито динамичне природе европског тржишта за пољопривредне производе.

На богатој примарној пољопривредној производњи региона развила се и снажна прехранбена индустрија, чија су представништва у великом броју регистрована у Новом Саду. Предузећа и компаније из сектора прехранбене индустрије, способне су за финализацију производа по високим стандардима, који су намењени домаћем тржишту и извозу. Главни програми прехранбене индустрије, који сировине добијају из примарне пољопривредне производње су програми производње брашна, јестивог уља, шећера, прераде поврћа и воћа, млека и производа од млека, кондиторских производа, безалкохолних пића, сокова и многи други програми из области тзв. секундарне производње (Програм подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја на територији Града Новог Сада за 2016. годину)

У преради пољопривредних производа постоји већи број привредних субјеката:

- Житарица (Данубиус д.о.о., Акционарско друштво хлеб, ПИП д.о.о., Triticum MSM Company д.о.о., Ili Company д.о.о.);
- Уљарица (Уљарице-Бачка д.о.о.);
- Шећерне репе (Суноко д.о.о.);
- Прерада меса (ИМ Матијевић д.о.о., Неопланта а.д., д.о.о. Штранд, Big Trade д.о.о., ИМ Матић д.о.о., Динамика д.о.о., Šakan Commerce д.о.о., Baby beef, Nikam food 2015, RBK д.о.о., Bemark д.о.о.);

- Млека (Mlekara Ekocorp д.о.о.);
- Воћа и поврћа (Аретол д.о.о., Лучић-Пригревица а.д., Panonija aqua food д.о.о., Pety family д.о.о., Caporione Veternik д.о.о.);
- Зачинског биља, чаја и кафе (Macval д.о.о., Арома зачини д.о.о., Melissa д.о.о., Алимента Ветерник д.о.о., Продако д.о.о.);
- Безалкохолних пића и сокова (BB Minaqua д.о.о., Парк систем д.о.о.);
- Производња хране и концентрата за животиње (Тенен д.о.о., Агростеп д.о.о., Дрен д.о.о.).

"Данубиус д.о.о.", чланица Делта Холдинга, располаже силосом капацитета 65.000 тона и модерним млином који произведе дневно 300 тона брашна различитих врста, за све намене. "Данубиус" послује у складу са захтевима стандарда НАССР и FSSC 22000, чиме је обезбеђен и гарантован квалитет производа и услуга (www.danubius.rs/o-nama).

"Уљарице-Бачка д.о.о." је предузеће за пољопривредну производњу, кооперацију и промет. Предузеће се тренутно располаже са око 2.500 ха обрадивог земљишта (у власништву и закупу), на ком производи пшеницу, јечам, кукуруз, сунцокрет и соју. У плану је повећање обрадивих површина и обима производње у скоријем периоду.

"Суноко д.о.о." послује у оквиру холдинга "МК Group", има три фабрике шећера (у Врбасу, Пећинцима и Ковачици) и највећи је домаћи произвођач и извозник шећера. Чланице компаније, у току једне сезоне прераде око 2 милиона тона шећерне репе, која се сеје на више од 40.000 ха обрадиве површине из чега се, на годишњем нивоу, произведе скоро 300.000 тона шећера (www.sunoko.rs/kompanija/o-nama/).

Предузеће за производњу и промет Индустрија меса "Матијевић" је организовано као друштво са ограниченом одговорношћу. Основна делатност предузећа је производња и промет меса и месних прерађевина. У свом саставу има 30 привредних друштава из области пољопривреде, трговине и угоститељства. ИМ Матијевић д.о.о. заједно са тим предузећима чини један конгломерат, који обједињује 2.400 запослених и простире се на око 19.000 ха обрадивог пољопривредног земљишта у власништву на територији покрајине Војводине, а са државним земљиштем у закупу, обрађује се укупно око 31.000 ха пољопривредног земљишта (<https://matijevic.rs/o-nama/>). У саставу ИМ „Матијевић“ је пословна јединица „Планта“ (раније у саставу „Дијамант аграра“). На имању ове пословне јединице обрађује се 1.580 ха и доминантно се узгајају житарице (пшеница и кукуруз), али и соја, шећерна репа уљана репица. Велике површине под системима за наводњавање (980 ха) и примена агротехничких мера обезбеђују високе и стабилне приносе ратарских култура. На имању је регистрована и велика фарма товних јунади, капацитета 1.150 грла у тову, а релативно скоро је изграђено и подно складиште капацитета 1.500 тона⁵⁵.

⁵⁵ www.youtube.com/watch?v=qWh8H-OJfRs; <http://bif.rs/2015/04/matijevic-kupio-dijamant-agrar-od-todorica>; интервју са управником имања Рајком Керкезом

Индустрија меса "Неопланта а.д." је један од водећих лидера на домаћем тржишту у производњи месних прерађевина. Компанија поседује сопствену фарму свиња, једну од највећих у региону са годишњом производњом од око 40.000 товљеника, за које храну производи на око хиљаду хектара. Од октобра 2007. године Неопланта је у саставу компаније Нелт (www.neoplanta.rs).

"Аретол д.о.о." послује у области производње и прераде широког спектра замрзнутог воћа и поврћа. У оквиру компаније се налазе пет производних погона за производњу дубоко замрзнутог воћа и поврћа са капацитетом већим од 20.000 тона које се налазе у Новом Саду, Ади, Мољу, Фекетићу и Змајеву. Сировином се снабдевају откупом од пољопривредних произвођача, са поља која се налазе у близини погона. Највећи део производње се извози на инострана тржишта, у Европску унију, Русију и земље бивше Југославије (www.aretol.com/sr/o-aretolu).

Компанија "Macval" производи лековито и ароматично биље на око 435 ха, од чега је око половина у власништву, око 100 ха у најму, а остало производе кооперанти. Преко 80% производње се извози. Компанија има 25 стално запослених радника, а у сезони се ангажује додатна радна снага. (www.macval.rs/html/o%20namat.html).

Један од најпрепознатљивијих производа у сектору производње и прераде у Новом Саду јесте Футошки свежи и кисели купус, који је 2014. године добио ознаку географског порекла. Носилац ознаке географског порекла било је Удружење произвођача и прерађивача футошког купуса и футошког киселог купуса "Футошки купус" у ком је осим 150 произвођача, регистровано и шест прерађивача од којих су два прерађивача регистрована као деоничарска друштва, а остали организују производњу на породичном пољопривредном газдинству. Иначе, право коришћења ознаке географског порекла данас има само један прерађивач, који има сертификовану производњу футошког киселог купуса. У оквиру прераде, у понуди је за сада једино кисели купус, који се пакује у облику главице, рибанца и листа, док се расол не продаје. Знатне количине Футошког киселог купуса извозе се у Немачку, Француску, Велику Британију, Аустралију као и САД (Институт за прехранбене технологије, 2007).

Иначе, на глобалном тржишту расте тражња за високовредним производима (нпр. "био" или "еко" храна) са специфичним националним или регионалним обележјима. Додавање вредности производу врши се кроз задовољење потреба потрошача (доступност, величина, квалитет, паковање, изглед) за које је он спреман да плати вишу цену, или кроз истинску трансформацију сировина (нпр. прерађевине од меса и млека). Поред захтева дефинисаних законским и подзаконским актима у области безбедности и квалитета хране, ови производи испуњавају и додатне услове, било да су они дефинисани јавним или приватним стандардима (нпр. производи из система органске пољопривреде, производи са ознаком географског порекла и слично), (Додати вредност производима, 2012).

6.10. Тржишни ланац пољопривредних производа

Тржишни ланац у пољопривредно прехранбеном сектору Србије карактерише недовољна хоризонтална и вертикална интегрисаност тржишних субјеката, недостатак уговорне производње, уситњеност понуде у примарном сектору (присуство великог броја малих произвођача са нестабилном понудом по обиму и квалитету), кратак ланац вредности пољопривредних производа (продаја примарних производа, без додавања нове вредности), што све доводи до тога да је велики део примарног сектора пољопривреде искључен из комерцијално оријентисаног пољопривредно-прехранбеног ланца (Сл. гласник РС, 85/14).

Нови Сад има велики број тржишно оријентисаних пољопривредних произвођача и велики број регистрованих откупних места⁵⁶. Повељан географски положај, посебно са аспекта близине регионалних центара и саобраћајне приступачности овим центрима, пружа низ предности за пољопривредне произвођаче, пре свега са аспекта: (а) високог капацитета тржишта (висока и платежно јака тржишна тражња), (б) близине прерађивачких капацитета, односно прехранбене индустрије, (в) трговинских ланаца, (г) складишних капацитета, (д) дистрибутивних центара, (ђ) кванташких и зелених пијаца. Ипак, тржишни ланац је кратак и нема довољно активности у сегменту додавања вредности производима кроз прераду, маркетинг, брендирање, ознаке географског порекла и слично. У наставку се дају канали пласмана значајнијих пољопривредних производа на подручју Града Новог Сада.

Ратарске културе. Ратарска производња је доминантна, а ово тржиште карактерише берзански карактер, велики број пољопривредних и других предузећа и земљорадничких задруга који се баве уговарањем и/или откупом ратарских култура, као и велики број других правних лица у области трговине, прераде и извоза (фабрике сточне хране, млинови и слично), који се такође јављају као купци ратарских производа. Пословна повезаност примарних пољопривредних произвођача са откупљивачима (организатори производње) заснива се углавном на нивоу уговарања заједничке производње (кооперације) или уговарања меркантилне производње за паритетну размену за производне инпуте. У овим пословним аранжманима пољопривредни произвођач често нема адекватну заштиту од ризика ценовних померања.

Повртарске културе. Пласман поврћа на сектору породичних пољопривредних газдинстава није организован и пољопривредници углавном индивидуално пласирају поврће на пијацама (кванташка, зелена). Посматрано по врстама поврћа (купус, шаргарепа), по којима је Нови Сад најпознатији, може се закључити следеће.⁵⁷

- *Купус.* Од укупне произведене количине купуса око 10% иде у прераду, а остало се пласира у свежеј стању на домаћем тржишту (посредством хипермаркета) и земљама окружења. Пласман овог купуса је доста променљив и у зависности од године и потражње, извоз у земље окружења креће се од 10 до 30%, па чак и више у неким годинама. Што се тиче киселог купуса, од укупне производње, око 40% пласира се на инострано тржиште (земље окружења), а 60% на домаће (посредством хипермаркета). Канали којима се извоз одвија су углавном одређене везе са дијаспором.
- *Шаргарепа.* По производњи шаргарепе позната је ОЗЗ „Бегечки повртари“, из Бегеча, која на инострано тржиште извози чак 70% овог поврћа (Бугарска, Хрватска,

⁵⁶ Регистар откупљивача и откупних места где се врши откуп пољопривредних производа и домаћих животиња од пољопривредних произвођача за 2017. годину, база Министарства трговине, туризма и телекомуникација, <http://mtt.gov.rs/download/Registar20170804.pdf>.

⁵⁷ Подаци Удружења "Футошки купус" из Футога и ОЗЗ „Бегечки повртари“, Бегеч.

Црна Гора, Босна и Херцеговина и слично). На домаћем тржишту, које учествује са око 30%, пласман се најчешће уговара преко хипермаркета и мањих трговинских кућа. Пласман другог поврћа организован је пре свега преко домаћих хипермаркета.

Производња воћа и грозђа. У овој производњи велики број газдинстава искључен је из комерцијално оријентисаног пољопривредно-прехрамбеног ланца, због малог обима производње, односно уситњености понуде и разједињености произвођача. Нема уговорних односа произвођача са откупљивачима и прерађивачима, а пласман воћа и стоних сорти грозђа у највећој мери је усмерен ка кванташким и зеленим пијацама, као и мањим трговинским радњама. Што се тиче винских сорти грозђа оне се користе за производњу вина и ракије на газдинствима или се тржишни вишкови износе на тржиште.

Сточарство је у Граду Новом Саду слабо развијено. Породична пољопривредна газдинства која се баве млечним говедарством склапају уговоре са млекарима, а у пласману стоке изостаје уговорна повезаност пољопривредних произвођача и откупљивача/прерађивача (нема организованог откупа). Пласман стоке је индивидуалан и усмерен ка сточним пијацама, кланицама, а један проценат овог тржишта је у зони сиве економије.

Што се тиче производа који имају *ознаку географског порекла (заштићено име порекла)* и где *произвођачи сертифицију производњу*, а то су *футошки свеж и кисели купус* из футошког атара и *фрушкогорски липов мед* са подручја Фрушке горе, може се истаћи⁵⁸:

- Од укупне количине произведеног футошког купуса 15% се преради, а остало се пласира као свеж производ, доминантно на домаћем тржишту. Канали пласмана су различити, од легалних до оних у сивој зони, а појава која карактерише овај сегмент јесте тешка злоупотреба имена футошки купус. Што се тиче пласмана киселог футошког купуса, извоз учествује са 20%, а домаће тржиште са 80%. Канали којима се врши извоз су у вези са дијаспором или преко посредника, а на домаћем тржишту пласира се преко трговинских ланаца;
- Интересовање купаца, посебно иностраних, за фрушкогорски липов мед са подручја Фрушке горе са заштићеним именом порекла је велико и Друштво пчелара "Јован Живановић", Нови Сад настоји да кроз Програм подстицања задруга који реализује Кабинет министра без портфеља задуженог за регионални развој и рад јавних предузећа оснује пчеларску задругу на Фрушкој гори, где би се у јединственом простору паковао и пласирао овај мед.

Раст конкурентности пољопривреде снажно је зависан од формирања ефикасног тржишног ланца, од чијег развоја и унапређења зависи и стварање услова за равноправнији приступ тржиштима (роба, капитала и информација) свих произвођача, а једно од приоритетних подручја деловања пољопривредне политике Србије јесте „Развој тржишних ланаца и логистичке подршке сектору пољопривреде“ (Сл. гласник РС, 85/14). Неке од активности које могу учинити ефикаснијим тржишни ланац пољопривредних производа на подручју Града Новог Сада су следеће⁵⁹:

- јачање мотивације, посебно код ситних пољопривредних произвођача за разним облицима удруживања, како би ојачали своју преговарачку позицију у односу на откупљиваче и прерађиваче, обезбедили већу сигурност пласмана, испунили

⁵⁸ Подаци удружења "Футошки купус" из Футога и Друштва пчелара "Јован Живановић" из Новог Сада.

⁵⁹ Неке од предложених активности су у надлежности Републике, а на неке могу утицати пољопривредни произвођачи и Градска управа Града Новог Сада.

захтеве тржишта у погледу услова, обима и квалитета понуде, а посебно сложене захтеве модерних трговинских ланаца;

- подршка удружењима произвођача у процесима прераде, маркетинга, брендирања пољопривредних производа (додавање нове, више вредности), имплементације стандарда квалитета и слично, као и оснаживање капацитета задруга, како би постале финансијски, тржишни и саветодавни сервис задругара;
- покретање одговарајућих манифестација на локалном тржишту (гастрономске, туристичке, пољопривредне), где би се развијали и промовисали специфични локални производи по којима је Нови Сад препознатљив;
- подршка оснивању прерадних капацитета у сектору МСПП и промовисање кратких ланаца снабдевања (пласман домаћих производа на локалном тржишту, уз мали број посредника);
- ефикасније активности Владе Србије на плану јачања и заштите конкуренције на тржишту откупа и прераде пољопривредних производа;
- смањење присуства сиве економије.

6.11. Политика квалитета пољопривредних производа

Квалитет и безбедност хране имају пресудан утицај на конкурентност пољопривредног и прехранбеног сектора на домаћем и светском тржишту и представљају темељ добре пословне репутације произвођача, прерађивача и малопродајних ланаца, посебно оних који управљају ланцима снабдевања храном и развијају сопствене робне марке. Препреке у виду успореног тока информација и инкомпатибилности локалних стандарда и оперативних процедура отежавају интегрисање међународних ланаца снабдевања (Houlihan, 1985) те у условима глобализације набавке (global sourcing) *стандардизација и сертификација* производа добијају посебан значај (Roth et al., 2008).

У сектору пољопривреде и прехранбене индустрије Србије примењује се низ јавних и приватних стандарда, обавезних и добровољних, који покривају различите фазе ланца снабдевања (производња, прерада, дистрибуција) и нивое комуникације (са пословним партнерима или са потрошачима).

Јавни стандарди су успостављени међународним, ЕУ и националним прописима и могу бити обавезни, попут основних стандарда безбедности хране или добровољни, попут стандарда који прате производњу органских производа и производа заштићеног географског порекла. У оквиру предприступних обавеза врши се усклађивање домаћег законодавства са правним тековинама ЕУ у областима безбедности хране, политике квалитета и органске производње⁶⁰. Анализа опасности и критичних контролних тачака (Hazard Analysis and Critical Control Points – *НАССР*) обезбеђује следљивост производа и гарантује потрошачима безбедност хране. Закон о безбедности хране (Сл. гласник РС, 41/2009) прописује обавезу увођења овог стандарда пословним субјектима у прехранбеном ланцу (осим на нивоу примарне производње). Поседовање *GOST-R* сертификата је услов за пласман пољопривредних и прехранбених производа на руско тржиште (ТИК RF, 2017).

⁶⁰ Усклађивање законодавства у области безбедности хране је у току (законодавни систем Републике Србије онемогућава потпуно усаглашавање са ЕУ прописима у овој области). Потпуно усклађивање националног законодавства са правним тековинама ЕУ у области квалитета пољопривредних и прехранбених производа предвиђено је до краја 2018. године, а у области органске производње до уласка Србије у ЕУ (КЕИ, 2014).

Према подацима за 2015. годину, Србија је имала 334 *сертификована органска произвођача* (око 2.000 укључујући кооперанте), (Симић, 2017). Органски произвођачи на територији Града Новог Сада имају повољне природне услове за производњу и добре изгледе за пласман својих производа у непосредном окружењу. Највећа потражња за органским производима је у већим градовима услед веће куповне моћи становништва, а највећи број продавница и пијаца са понудом органских производа налази се у Београду и Новом Саду (Симић, 2017). Српски пољопривредници немају могућности сертификације интегралне производње, попут пољопривредника из земаља у окружењу, које су усвојиле правилнике о интегралној производњи (Subić et al., 2016).

Међународну заштиту имена порекла посредством Лисабонског аранжмана о заштити ознака порекла и њиховом међународном регистрању (Сл. лист СРЈ – Међународни уговори, 6/1998) уживају само три српска пољопривредна производа: хомољски мед, вино Бермет и лесковачки домаћи ајвар (WIPO, 2017). Према подацима из 2016. године, у *националном регистру ознака географског порекла* налазе се два овлашћена корисника ознака географског порекла пољопривредних производа са подручја Града Новог Сада: удружење произвођача и прерађивача "Футошки купус" из Футога, са заштићеним именом порекла футошког свежег и киселог купуса из футошког атара и друштво пчелара "Јован Живановић" из Новог Сада са заштићеним именом порекла фрушкогорског липовог меда са подручја Фрушке горе (ЗИС, 2016).

Српски квалитет је јавни добровољни стандард квалитета успостављен 2016. године (Сл. гласник РС, 90/2016). Национална ознака вишег квалитета је намењена пољопривредним и прехранбеним производима у секторима производње и прераде млека, меса, воћа, поврћа, житарица, уљарица, грожђа и меда (осим јаких алкохолних пића, вина и ароматизованих производа од вина) и гарантује квалитет производа специфичних карактеристика, пре свега произведених од сировина искључиво са територије Републике Србије и доказано вишег квалитета у односу на производе исте категорије на тржишту⁶¹.

Значај *приватних стандарда* тржишних ланаца, невладиних институција и институција за стандардизацију, инспекцију и сертификацију расте, првенствено услед настојања прерађивача и трговаца да смање ризике губитка поверења потрошача. Значајан број прерађивача, посебно добављача глобалних малопродајних ланаца, је сертификован за HACCP и ISO (9001, 22000), а извозници и за BRC и IFS стандарде (SEEDDEV, 2014). Од произвођача и прерађивача пољопривредних производа глобални малопродајни ланци најчешће захтевају сертификате о примени следећих добровољних приватних стандарда⁶²:

- GlobalG.A.P. – глобалног стандарда добре пољопривредне праксе

Сертификат GLOBALG.A.P. IFA Standard V5 (2015) гарантује пословним партнерима у ланцу снабдевања да је храна која долази са фарми здравствено безбедна, произведена одрживим производним методама, уз минималан утицај на животну средину и уз одговоран приступ сигурности радника и добробити животиња, у складу са захтевима потрошача за безбедним и квалитетним производима произведеним на еколошки подобан и здрав начин (GlobalG.A.P., 2017).

⁶¹ У мају 2017. године, укупно осам производа од меса компанија "Carnex", "Топола" и "Златиборац" је стекло ознаку "Српски квалитет" (МПШВ, 2017).

⁶² Стандарди које Глобална иницијатива за безбедност хране (*Global Food Safety Initiative – GFSI*) признаје за компетентне системе управљања безбедношћу хране (*Benchmarked Standards*), (GFSI, 2017).

- FSSC 22000 – Шеме за сертификацију система управљања безбедношћу/квалитетом хране

FSSC 22000 V4.1 (2017)⁶³ интегрише захтеве система управљања безбедношћу/квалитетом хране ISO 22000/9001, захтеве секторски специфичних предусловних програма (Prerequisite Program Requirements – PRP) и додатне захтеве Шеме којима се контролишу и минимизирају опасности по безбедност хране⁶⁴ у сточарској производњи, прехранбеној индустрији, производњи биохемикалија и амбалаже за прехранбену индустрију, производњи сточне хране, транспорту и складиштењу, кетерингу и veleпродаји и малопродаји прехранбених производа (FSSC 22000, 2017).

- BRC – глобалног стандарда за безбедност хране

Глобални стандард за безбедност хране Британског малопродајног конзорцијума (British Retail Consortium – BRC) развијен је у циљу примене добре произвођачке праксе у руковању примарним производима биљног порекла, преради хране, производњи биохемикалија и амбалаже и пружању услуга складиштења и транспорта. *BRC Global Standard for Food Safety Issue V7* (2015) је фокусиран на етикетирање и паковање – области у којима најчешће настају разлози за повлачење производа, транспарентност и следљивост у ланцу снабдевања, као и на јачање отпорности система на преваре (BRC, 2015).

- IFS – међународног стандарда за храну

Сертификат IFS Food Standard V6 (2012) обезбеђује потврду о испуњавању захтева у погледу безбедности и квалитета производа и процеса компанијама које се баве руковањем примарним производима биљног порекла, прерадом хране, укључујући примарну обраду меса, производњом биохемикалија и складиштењем и дистрибуцијом прехранбених производа. Стандард је посебно важан за произвођаче прехранбених производа са приватном робном марком јер садржи велики број захтева везаних за усаглашавање са спецификацијама потрошача (IFS, 2017).

Поред смањења ризика нарушавања безбедности и квалитета производа, добровољни приватни стандарди уводе се и у циљу диференцирања производа на тржишту ради задовољења специфичних захтева одређених категорија купаца (системи квалитета хране према *Halal* и *Kosher* стандардима).

У усклађивању прописа са ЕУ, везаних за стандардизацију и сертификацију пољопривредних производа, држава очекује подршку из фондова ЕУ (КЕИ, 2014). У оквиру националног и покрајинског програма подршке руралном развоју предвиђени су подстицаји регистрованим пољопривредним газдинствима за унапређење руралне економије кроз увођење и сертификацију система квалитета хране (према ISO 22000⁶⁵, FSSC 22000, BRC, IFS, GOST-R, Global G.A.P, Halal и Kosher стандардима), органских производа, производа са ознаком географског порекла и производа са ознаком "српски квалитет" (Сл. гласник РС, 8/2017, 67/2017; 41/2017; Сл. лист АПВ, 69/2016, 29/2017). Програмом подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја на територији Града Новог Сада (Сл. лист Града Новог Сада, 14/2017) предвиђена су средства за суфинансирање трошкова сертификације органских производа и производа са ознаком географског порекла.

⁶³ У примени од 01. јануара 2018. године.

⁶⁴ Модул везан за квалитет у оквиру FSSC 22000 је опционог карактера.

⁶⁵ ISO 22000:2005 је базиран на ISO 9001 и HACCP, применљив је на све субјекте у ланцу и међународно признат (ISO, 2017), али не и од GFSI (GFSI, 2017).

7. СТАЊЕ РАЗВИЈЕНОСТИ РУРАЛНИХ ПОДРУЧЈА

7.1. Оцена стања развијености руралне економије Града

Град Нови Сад као урбани и економски центар Војводине у великој мери зависи од развоја пољопривреде. Подаци о бруто додатој вредности Јужнобачке области указују на то да пољопривреда заједно са шумарством и рибарством учествује са око 4,3% укупне бруто додате вредности. Значај пољопривреде може се уочити када се погледају подаци о вредности извоза пољопривредних производа, те када се погледа списак предузећа регистрованих у граду Новом Саду од којих највећа управо послују у сектору пољопривреде. Уз то, треба имати у виду делатности које се на пољопривреду ослањају као што су прерађивачка индустрија и трговина, које учествују са око 30% укупне бруто додате вредности.

Стање руралне економије града најбоље се може проценити уз помоћ индикатора који приказују структуру БДП, односно учешће оних делова БДП који потичу из сектора пољопривреде. Осим тога, битно је анализирати и број газдинстава које се баве пољопривредном производњом, индикаторе тржишта рада као и приходе запослених у сектору пољопривреде. Имајући у виду да званична статистика не прати БДП и његову структуру на нивоу општина и градова, оцена стања развијености руралне економије Града Новог Сада анализирана је ослањајући се на податке о изворима прихода газдинстава, броју газдинстава КПЗ према економској величини, наводњавању КПЗ, радној снази ПГ према економској величини, врсти обраде КПЗ и запослености у сектору пољопривреде.

Лош показатељ развијености руралне економије Града Новог Сада је значајна површина обрадивог земљишта која се не користи. Око 20% расположивог пољопривредног земљишта се не користи. Од укупног броја газдинстава према попису из 2012. године највећи број њих бави се примарном пољопривредном производњом што указује на то да се у руралним срединама слабо користе могућности за стварање вредности из споредних пољопривредних делатности као што је рурални туризам, те да је рурална економија слабо диверзификована. Ако посматрамо газдинства према изворима прихода, највећи број газдинстава приходе на територији града Новог Сада остварује из непољопривредних активности. Од газдинстава који се баве пољопривредном производњом 45% газдинстава КПЗ има економску вредност до 2.000 ЕУР што је на нивоу просека Републике.

Када је у питању инфраструктура, (не)развијености руралне економије огледа се у чињеници да се веома мали проценат коришћеног пољопривредног земљишта наводњава. Град Нови Сад је у том погледу у нешто бољој позицији у односу на остатак земље. Наводњава се око 5,8% хектара коришћеног земљишта, што значајно више у односу на регион Војводине 3,6% као и два пута већи удео у односу на просек земље (2,9%).

Подаци РЗС показују да је број запослених у сектору пољопривреде, шумарства и рибарства у Граду Новом Саду релативно стабилан и у 2015. године износио је 1.626. Једна од карактеристика руралне економије града је и рурално сиромаштво. Према подацима РЗС највећи проценат пољопривредне радне снаге у граду Новом Саду (38,1%) је сконцентрисан на пољопривредном газдинствима најниже економске величине, што је више и у поређењу са регионом Војводине (32,5%) као и у односу на просек републике (37,5%).

У граду Новом Саду, као и региону Војводине и Републике Србије највећи део коришћеног пољопривредног земљишта обрађује се традиционално. Овај начин обраде изискује много времена, радне снаге и механизације, што се директно одражава на

трошкове производње. На основу свега наведеног Град Нови Сад недовољно искориштава пољопривредне потенцијале. Економска моћ газдинстава која се баве пољопривредом је ниска. Пољопривредна производња се одвија на малим газдинствима, њихова финансијска способност за обнављањем и повећањем производње је недовољна.

Табела 27. Индикатори развијености руралне економије града Новог Сада

Индикатор	Град Нови Сад	Регион Војводине	Република Србија
<i>Газдинства према изворима прихода</i>			
Пољопривредна	6,5%	17,8%	35,7%
Непољопривредна	82,8%	65,1%	12,4%
Мешовита	9,4%	15,3%	48,0%
Без прихода	1,3%	1,8%	4,0%
<i>Број газдинстава коришћеног пољопривредног земљишта према економској величини</i>			
вредност у еврима 0-2000	45,1%	38,9%	45,1%
вредност у еврима 2000-4000	17,7%	18,5%	22,5%
вредност у еврима 4000-8000	16,6%	16,4%	18,2%
вредност у еврима 8000-15000	10,0%	11,0%	8,5%
вредност у еврима 15000-25000	4,8%	6,1%	2,9%
вредност у еврима 25000-50000	3,6%	5,2%	1,8%
вредност у еврима 50000-	2,2%	3,8%	1,1%
<i>Наводњавање коришћеног пољопривредног земљишта</i>			
број газдинстава	25,6%	20,1%	29,0%
површина, ha	5,8%	3,6%	2,9%
<i>Радна снага према економској величини газдинства</i>			
вредност у еврима 0-2000	38,1%	32,5%	37,5%
вредност у еврима 2000-4000	16,5%	17,0%	22,6%
вредност у еврима 4000-8000	16,3%	16,2%	20,7%
вредност у еврима 8000-15000	10,6%	11,8%	10,7%
вредност у еврима 15000-25000	5,4%	7,0%	3,8%
вредност у еврима 25000-50000	3,9%	6,3%	2,2%
вредност у еврима 50000-	9,2%	9,2%	2,5%
<i>Врсте обраде коришћеног пољопривредног земљишта</i>			
Традиционална обрада	95,3%	95,9%	97,1%
Заштитна обрада	10,5%	21,0%	10,3%
Без обраде	1,3%	2,0%	2,8%

Извор: Републички завод за статистику

7.2. Диверсификација руралне економије

Карактеристика руралних подручја Републике Србије је недовољно диверзификована економија која је зависна од примарног пољопривредног сектора и експлоатације природних ресурса. Као главни проблеми руралних подручја могу се издвојити (Сл. гласник РС, 30/2016):

- висока зависност од примарне пољопривредне производње;
- неразвијен терцијарни сектор привреде;

- недостатак могућности за запошљавање локалног становништва;
- неразвијена локална инфраструктура.

Последично, ово узрокује негативне трендове:

- смањење атрактивности и квалитета руралних подручја за живот и рад мештана;
- смањење броја запослених;
- негативне демографске трендове које карактеришу миграције становништва у урбане градске центре (првенствено млађе сеоске популације) и убрзан процес старења локалног становништва.

С обзиром да ови процеси нису иманентни само за Србију, као начин за њихово превазилажење и решавање, ЕУ је током деведесетих година у свом концепту заједничке аграрне политике, познатом под акронимом САР (*Common Agricultural Policy*), сугерисала механизме „мултифункционалне пољопривреде“ којима се примарна пољопривредна производња унапређује другим профитабилним активностима које могу да се одвијају на газдинствима и у руралним подручјима. Приступ је у пракси показао позитивне резултате, односно доказао да се може позитивно утицати на промену присутних негативних трендова. Уједно он је омогућио развој различитих идеја којима се унапређује рурална непољопривредна економија, односно пружио је допринос развоју *других профитабилних активности*. Концепт се показао као веома подесан за имплементацију на пољопривредним газдинствима са малим земљишним поседом, сточним фондом, физичком имовином, итд.

Према дефиницијама и објашњењима појмова датим у „*Попису пољопривреде*“ 2012 године (књига 2, стр. 201) *друге активности у вези са газдинством које доносе приход*⁶⁶ могу се груписати на: рурални туризам, народну радиност, прераду пољопривредних производа за продају (осим прераде грожђа ради производње вина у случају да је количина прерађеног грожђа искључиво или углавном из сопствене производње и сл.), рад ван газдинства (пољопривредни и непољопривредни рад по уговору, нпр. рад сопственим комбајном) и слично.

С обзиром да наведени негативни трендови лоше утичу на целокупну привреду земље од суштинског је значаја колико су активности руралног становништва диверсификоване, а првенствено у правцу непољопривредних активности које су у вези са газдинством и обављају се на газдинству. Према Методолошком упутству датом у *Попису пољопривреде* из 2012 године (РЗС 2012, године, стр. 201) у ове активности спадају:

- *Прерада примарних пољопривредних производа за продају* (производи од млека, меса, воћа, поврћа, и сл.), без обзира на то да ли су сировине произведене на газдинству или су купљене како би се вршила њихова прерада⁶⁷;
- *Рурални туризам* у свим појавним облицима – агро, еко, агро-еко, еко-органски (UN FAO 2004), и сл. Важно је да се гостима обезбеди смештај и исхрана уз надокнаду, при чему се користе ресурси пољопривредног газдинства, села или руралног подручја, шире посматрано;

⁶⁶ Друге активности у вези са газдинством које доносе приход су активности које нису пољопривредне активности на газдинству, а имају економски утицај на газдинство и за које се користе ресурси газдинства (земљишне површине, пољопривредне зграде, машине, опрема, радна снага или пољопривредни производи и сл.) и могу да се обављају на газдинству.

⁶⁷ Производња вина је друга активност у вези са газдинством која доноси приход само уколико је прерађена већа количина купљеног грожђа него грожђа из сопствене производње газдинства (Попис пољопривреде 2012, Методолошко упутство).

- *Народна радиност, стари занати и алати и сл.* Велики број активности и старих заната који су нажалост током времена заборављени (кукичење, плетење, ткање, израда различитих врста сувенира, и сл.) пружа могућност за унапређење локалног предузетништва и повећање запослености локалног становништва;
- *Обрада дрвета* (сеча шума и производња огревног дрвета и/или дрвне грађе) и активности у шумарству;
- *Узгој рибе за продају* и слично.

Према подацима *Пописа пољопривреде* из 2012 године, од 5.173 пољопривредних газдинстава на територији Града Новог Сада (Нови Сад, Петроварадин) свега 344 газдинстава је обављало „*другу профитабилну активност*“ (која није пољопривредна) што чини свега 6% од укупног броја, при чему је број ових газдинстава са учешћем ових прихода у укупним приходима од 50% и више, само 60 газдинстава или 1,16% од укупног броја пољопривредних газдинстава.

7.2.1. Прерада пољопривредних производа

Подаци пописа пољопривреде 2012. године указују да се прерадом пољопривредних производа на територији Новог Сада бави 266 пољопривредних газдинстава, од чега:⁶⁸

- *Прерадом меса* се бави укупно 30 пољопривредних газдинстава. У насељима највише регистрованих је у Кисачу 12, док је у Петроварадину регистровано 8 газдинстава;
- *Прерадом млека* бави се 107 пољопривредних газдинстава. Од насеља најбоље резултате бележе насеља Кач са 10, Кисач 12 и Ковиљ са 22 газдинства. У Петроварадину је регистровано укупно 40 газдинстава;
- *Прерадом воћа и поврћа* бави се укупно 128 газдинстава, највише у насељима Будисава 6, Ветерник 6, Каћ 5, Нови Сад 8, Руменка 5, Степановићево 9, Футог 5 и Ченеј са далеко највише регистрованих 76 газдинстава. У Петроварадину је регистровано 34 газдинстава;
- *Прерадом других пољопривредних производа* бави се 13 газдинстава. Регистрованих је у Новом Саду 7, док је у Петроварадину 6.

На основу података добијених од Регионалне Привредне Коморе (РПК) Јужнобачког округа у 2017. години на територији града Новог Сада регистровано је укупно 110 малих, и средњих предузећа (МСП) која обављају активности везане за сектор „*других профитабилних активности*“. Према овом извору *прерадом меса* бави се укупно 18 МСП са укупно 469 запослених. *Прерадом млека* бави се укупно 5 МСП са укупно 32 запослена, док се *прерадом воћа и поврћа* бави 6 МСП са укупно 73 запослена (детаљан преглед ових предузећа дат је у Анексу стратегије – Табела 8.).

7.2.2. Рурални туризам и остали видови туризма у руралним насељима

Стање у сектору руралног туризма и у свим његовим појавним облицима је до сада анализирано у више стратешких докумената (нпр. Стратегија развоја туризма Републике Србије 2006. године, Мастер план одрживог развоја руралног туризма у Републици Србији 2011. године, Стратегија развоја туризма Републике Србије 2016. године, итд.).

На основу увида у поменуте документе и усвојене програме (нпр. документ ИПАРД II програм у Републици Србији 2014-2020 године, Сл. гласник РС, 30/2016) лако се може утврдити велики значај и улога који туризам има за укупан привредни развој земље, као и развој руралних подручја.

⁶⁸ Попис пољопривреде 2012 године, РЗС, web. link: http://popispoljoprivrede.stat.rs/?page_id=6221

Рурални туризам се у Србији развијао од седамдесетих година двадесетог века различитим интензитетом и динамиком. На територији Новог Сада убрзан развој почиње да се бележи од 2004 године. Наиме, тада су у близини Коридора Х изграђена два типска салаша („Салаш 137“ и „Салаш 84“) који су имали за циљ да промовишу локално богато рурално наслеђе туристима који су били на пропутавању ка „Олимпијској Атини“. Убрзо је локално становништво увидело предности које доноси бављење руралним туризмом и почиње његова убрзана експанзија. Тако је 2012. године, према подацима *Пописа пољопривреде*, на територији Новог Сада било регистровано 5 сеоских газдинстава која се баве туристичком делатношћу. Овај број треба схватити условно, јер одређени број газдинстава се бави туризмом у тзв. „сивој зони“ што представља проблем за пореске органе. На основу података добијених од Туристичке организације Новог Сада (ТОНС) у 2017. години број регистрованих субјеката је далеко већи. ТОНС располаже подацима само за оне субјекте који су желели да се оглашавају и који су потписали „Декларацију о оглашавању“ по Члану 11. *Закона о оглашавању* (Сл. гласник РС, 6/2016). Реч је о смештајним објектима руралног туризма који желе да буду промовисани преко ТОНС и њихових промотивних средстава, као и они објекти који су категорисани одговарајућим регистрима, а које по *Закону о туризму*, ТОНС јавно промовише. Реч је о укупно 41 смештајна објекта (табела са смештајним објектима руралног туризма на територији Новог Сада дата је у Анексу стратегије – Табела 7.).

Као највећа тржишта за понуду руралног туризма се издвајају највећи урбани центри - градови Нови Сад и Београд, а потом и остали већи урбани центри АП Војводине. Користи које Нови Сад има од развоја руралног туризма и повезаних видова су бројне: стварање услова за отварање нових радних места, запошљавање жена и младих, могућност пласмана пољопривредно-прехранбених и других производа туристима, ревитализација села и руралних подручја, јачање свести локалног становништва на очувању, односно вредностима руралних подручја итд.

Манифестациони туризам, односно туризам догађаја је комплементаран са руралним туризмом. Нови Сад и његова околина имају богато културно-историјско наслеђе, развијену примарну пољопривредну производњу и мултиетничност који доприносе развоју великог броја различитих догађаја/манифестација који обогаћују боравак туриста у руралним подручјима. На основу података добијених од ТОНС у 2017 години постоји велики број оваквих манифестација. Списак и време одржавања приказани су у Табели 28.

Туризам хране и вински туризам. Подручје Новог Сада и његова околина имају веома повољне услове за развој овог вида туризма. Став је базиран на традицији богате Војвођанске кухиње и богатом фрушкогорском виногорју које се налази у непосредној близини града.

Такође, ваља споменути и близину Сремских Карловаца који имају дугу традицију узгоја винове лозе (тако се нпр. «Карловачки бермет» служио на Бечком двору као посебан специјалитет још у 18. веку). Као локације на којима могу да се конзумирају пољопривредни прехранбени производи и њихови специјалитети издвајају се објекти са аутентичном архитектуром (салаши, чарде, уређена сеоска домаћинства, итд.).

Свеже домаће производе туристи могу да купе на зеленим пијацама од којих су најпознатије Футошка, Лиманска, Рибља. Најпознатији пољопривредно-прехранбени производи могу наћи код произвођача у приградским насељима (Футог, Бегеч, Ковиљ, Руменка итд.). Туристи показују посебан интерес за органске произведене пољопривредне производе.

Табела 28. Манифестације везане за рурални туризам на територији Новог Сада (фестивали, етно-фестивали, спортске манифестације и сл.)

Рб.	Назив манифестације	Време и место одржавања
1.	Руменачка пихтијада	март – април, Руменка
2.	Сајам пчеларства	април, Нови Сад
3.	Планинарски маратон	април, Фрушка гора - Поповица
4.	Ђурђевдански уранак	мај, Буковац
5.	Ковиљска ракијада	јун, Ковиљ
6.	Дечији фолклорни фестивал „Златна брана“,	јун, Кисач
7.	Дунавска регата „Воде Војводине“	јун
8.	Интернационални фестивал игре и музике „Зов равнице“	Јун, Шtrand – Нови Сад
9.	Футошко лето	јун, Футог
10.	Бициклом крај вода Војводине	Јун
11.	Фестивал меда	Септембар, Нови Сад
12.	Футошка купусијада	Октобар, Футог
13.	Чварак фест	Новембар, Каћ
14.	Златна тамбурица	Новембар-децембар, Нови Сад
15.	Фестивал народне ношње, накита и облавља „Бисерна грана“	Октобар, Футог
16.	ТИД регата	Јул, Шtrand

Извор: Публикација «Нови Сад за понети», Туристичка организација Нови Сад, link: http://www.novisad.travel/Publikacije/ns_za_poneti_2017/Novi%20Sad%20za%20poneti%202017%20Srpski.pdf (на дан 20.09.2017 године)

Ловни туризам на подручју АП Војводине има дугу традицију и локална ловачка удружења (ЛУ) негују брижљив однос према флори и фауни. ЛУ "Нови Сад" газдује ловиштем "Неопланта", укупне површине 43.473 ха од чега ловне површине обухватају 42.186 ха. Удружење има 1.067 активних чланова. Стално гајене врсте дивљачи су срна, зец, фазан и пољска јаребица. Ловиште располаже следећим ловним објектима: 32 стабилне чеке, 2 чеке на дрвету, 92 хранилишта за срне, 98 солишта, 102 појилишта, 138 хранилишта за фазане и пољске јаребице и 7 прихватишта за фазанчиће укупне површине 2 ха. ЛУ има 5 ловачких домова корисне површине 856 м², 2 ловачке куће корисне површине 146 м², 15 ха земље и 2,5 ха вишегодишњих ремиза. Ловни туризам је развијен како код домаћих, тако и код иностраних туриста из Аустрије, Немачке, Италије, Француске. Туристи показују појачан интерес за пролећни лов срндаћа, летњи лов препелице, грлице, гугутке, голуба гривњаша и јесењи лов патке глуваре.

Поред ловишта "Неопланта", ЛУ "Нови Сад" газдује и ловиштем "Горњи Срем" укупне површине 10.067 ха, од чега ловне површине обухватају 7.679 ха. Удружење има 123 активна члана. Стално гајене врсте дивљачи у ловишту су срна, дивља свиња, зец, фазан и пољска јаребица. Ловиште има следеће ловне објекте: 5 стабилних чека, 14 хранилишта за срне, 20 солишта, 15 појилишта, 65 хранилишта за фазане и пољске јаребице и 5 прихватишта за фазанчиће укупне површине 1,8 ха. Удружење поседује 5

ловачких домова корисне површине 446 m², ловачку кућу површине 86 m², 3 ha земље и 2 ha вишегодишњих ремиза. Стручна служба има ловочувара. Ловни туризам на овом ловишту није развијен иако постоје планови за његов развој.⁶⁹

7.2.3. Народна радиност и стари занати

Народна радиност у АП Војводини има дугу традицију. Сваки крај се може похвалити карактеристичним производима који су настали као дела руку локалних житеља. Основне карактеристике народне радиности су:

- у највећој мери њоме се бави женски део руралне популације;
- некада се производило искључиво за сопствене потребе, а ретко за тржиште;
- у производе народне радиности се најчешће уграђују природни (органски произведени) материјали.

Из тих разлога данас се често каже да је народна радиност привилегија локалних житеља који у њене производе улажу свој таленат, време, умешност. Оно што погодује богатству народне радиности на подручју Новог Сада је мултиетнички састав локалног становништва. Наиме, свака од присутних локалних заједница је током времена, у складу са својим културно-историјским наслеђем и традицијом, развила карактеристичне предмете народне радиности. Ипак, и поред постојања повољних услова за њен развој, према подацима *Пописа пољопривреде* из 2012 године само 9 газдинстава се бавио овом делатношћу (од тога 5 у Новом Саду и 4 у Петроварадину). Званични подаци о газдинствима која се баве народном радиношћу у 2017 години не постоје. Међутим, ваља истаћи да бројна удружења жена чувају традицију народне радиности, односно ручног рада (везење, кукичење, традиционално плетење, плетење корпи и намештаја од прућа, израда сувенира од различитих врста материјала, играчака и др.), као и прављења хране по домаћој, традиционалној рецептури. Реч је о следећим удружењима⁷⁰:

- Актив жена Фрушка гора у Лединцима;
- "Друштво кисачких жена", Кисач;
- Удружење жена "Арвачка" у Будисави;
- Група за вез, неговање традиције и израде веза "Маргарета" у Руменци;
- Удружење жена "Лазарица 1389" у Степановићеву;
- Удружење жена "Каћанка" из Каћа.

Стари занати. Префикс "стари" говори да је реч о занатима који се веома ретко или готово уопште не користе у комерцијалне сврхе. Међутим, потреба за занатима проистиче из:

- из жеље да се унапреди локално предузетништво;
- смањи локална незапосленост;
- да се развије рурални туризам и
- да се очува културно-историјско и материјално наслеђе.

Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова, као носилац обуке за стручно оспособљавање незапослених лица са евиденције НСЗ на територији АП Војводине, у области старих заната, уметничког занатства и домаће радиности те извршене председленије полазника, почео је обуку заинтересованих 2008. године за област занатства. У првој години обуке учествовало је укупно 81

⁶⁹ Подаци добијени од Ловачког савеза Србије

⁷⁰ Информациони центар "Жене и рурални развој", web link: <http://zir.rs/baza-podataka/> (на дан 19.09.2017 године)

незапослених лица са целокупне територије АП Војводине, а из Новог Сада учествовало је 29 полазника курса. У 2011. години сертификате је добило 40 полазника курса, итд. Практична обука се изводи код мајстора – занатлија и траје 160 часова. Теоријски део обуке траје 40 часова. Носиоци едукативних активности су Техничка школа “Јован Вукановић”, Удружења самосталних занатлија Новог Сада и Покрајинска служба за запошљавање – филијала Нови Сад. Када су у питању стари занати за које се полазници обучавају, реч је о следећим занатима: златари, јувелири, кожна галантерија, израда сувенира од дрвета, израда сувенира од глине - керамичари, казанице, књиговесци и рестаурација књига, гравери, израда уметничког веза, ткање дамаста и платна, израда предмета од кованог гвожђа, ковачи, сарачи, столари, обућари, израда сенила за лампе, рестаурација фијакера, бербери, ужари, каменоресци, дрводеље, рестаурација стилског намештаја, часовничари, уметнички оштрач, израда кајева за камин пећи, ткање на разбоју одевних предмета, сликање на свили, израда предмета од трске.⁷¹

Идеја је да се процес ишчежавања традиционалних заната на овај начин заустави, да се покрене предузетнички дух локалног становништва, смањи незапосленост, а затим да се обогати укупна туристичка понуда и повећа тражња за производима ове делатности. Такође, ово је од великог значаја за очување богате нематеријалне културне баштине и један од основа за развој руралне туристичке понуде. У том смислу пример Новог Сада може да буде позитиван за друге општине и градове како у АП Војводини, тако и у Републици Србији.

7.2.4. Активности у шумарству и обрада дрвета

На основу података *Пописа пољопривреде 2012* године на територији Новог Сада активностима у шумарству се бавило свега 8 газдинстава, од тога 4 у Новом Саду и 4 у Петроварадину. Међутим, подаци добијени од РПК Јужно-бачког округа у 2017. години показују да је на територији града регистровано 61 МСП које се бави обрадом и прерадом дрвета са укупно 1.150 запослених. Прерада дрвета и његова обрада у сектору МСП је данас просторно заступљена на читавој територији Новог Сада и поред ниског учешћа шумског земљишта у укупно расположивом земљишту (Табела са подацима везаним за ову област дата је у Анексу – Табела 8.).

7.2.5. Узгој рибе за продају

Подручје Новог Сада лоцирано уз реку Дунав пружа идеалне услове за развој инфраструктуре погодне за *узгој рибе за продају*. Међутим, на основу увида у податке *Пописа пољопривреде 2012* године може се видети да није било регистрованих газдинстава која се баве овом делатношћу, односно да је њихов број био мањи од 5 па подаци нису доступни. Подаци добијени од РПК Јужнобачког округа у 2017. години указују да је регистровано свега 6 МСП у овој области, од чега се два баве комерцијалним уловом рибе (табела са добијеним подацима за МСП дата у анексу стратегије – Табела 8.). Чињеница да област узгоја рибе за продају није развијена се може сматрати слабошћу. Ово првенствено из разлога што је подручје Новог Сада лоцирано на реци Дунав. Међутим, у исто време оваква локација представља и шансу која се мора дугорочно искористити о којој се у будућности мора водити рачуна.

⁷¹ Удружење самосталних занатлија Нови Сад web: www.udruzenjepreduzetnikans.com/HTML/Stari%20Zanati%20-%20Izvestaj%20jul%202009.html и Град Нови Сад, web: www.novisad.rs/stari-zanati-nova-shansa

На основу анализе претходних података може се закључити да диверсификација економских активности у руралним подручјима на територији Новог Сада није довољно развијена. Изузетак, представља сектор руралног туризма који од 2004. до данас показује позитивну тенденцију раста (нарочито у периоду од 2011. године). Ово је врло важно, имајући у виду да туризам својим синергијским карактером повезује велики број привредних и ванпривредних делатности (грађевинарство, трговину, саобраћај, пољопривреду, културу итд.) и дугорочно оставља позитивне мултипликоване ефекте на локалну привреду и заједницу шире гледано. Он представља један од инструмената којима може позитивно да се утиче на отклањање присутних негативних трендова у руралним подручјима. Остали наведени проблеми умањују предузетнички дух пољопривредника и привредника, ограничавају нове инвестиције, а често пословање усмеравају у зону тзв. „сиве економије“. Као проблеми који су условили неразвијеност диверсификованих економских активности у руралним подручјима могу се навести:

- Инвестиционе способности пољопривредника су могу оценити као незадовољавајуће, што се огледа у:
 - недостатку сопствених финансијских средстава;
 - неповољним условима коришћења екстерних извора финансирања (банкарски кредити са високим каматним стопама, неповољни услови обезбеђења, неповољни рокови отплате итд.);
 - неулагањем у обнову физичке имовине за развој капацитета за прераду пољопривредних производа, маркетинг, као и за сертификацију система квалитета и безбедности хране.
- Присутан је нестимулативан пословни амбијент за пословање реалног сектора, посебно сектора МСП и предузетника, који се огледа у: нестимулативној пореској политици, политици запошљавања, политици финансирања, фискалној политици везаној за сектор МСП;
- Глобализација тржишта и растућа концентрација тржишта, посебно малопродаје пољопривредно-прехранбених производа (присутност хипермаркета; развој мултинационалних компанија са снажним брендовима производа);
- Растући захтеви тражње у погледу брендирања производа, здравствене безбедности и друго;
- Умрежавање и менаџмент малих произвођача је на незадовољавајућем нивоу;
- Неефикасан правни систем (неефикасност трговинских судова, лоша политика заштите власничких права, одступања од законских оквира у пракси, итд.).

7.3. Удео малих пољопривредних газдинстава и рурално сиромаштво

Сиромаштво се разуме као важна димензија социјалне искључености, а оно се дефинише као *недовољност ресурса* (у односу на просечне ресурсе примерене датом друштву) због које су појединци, породице и групе искључени из свакодневних животних образаца и активности (Townsend, 1979, стр. 32). У складу са тим, Савет ЕУ идентификује као сиромашне оне појединце или породице „чији су ресурси (добра, новчани приходи и услуге из јавних и приватних извора) толико мали да их искључују из минимума прихватљивог начина живота у држави чланици у којој живе“ (Council of EU, 1975).

Социјална искљученост се на овај начин разуме као прекид социјалних веза и мрежа солидарности који су кључни предуслови за квалитетан живот појединаца и група, као и за интеграцију читаве друштвене заједнице.

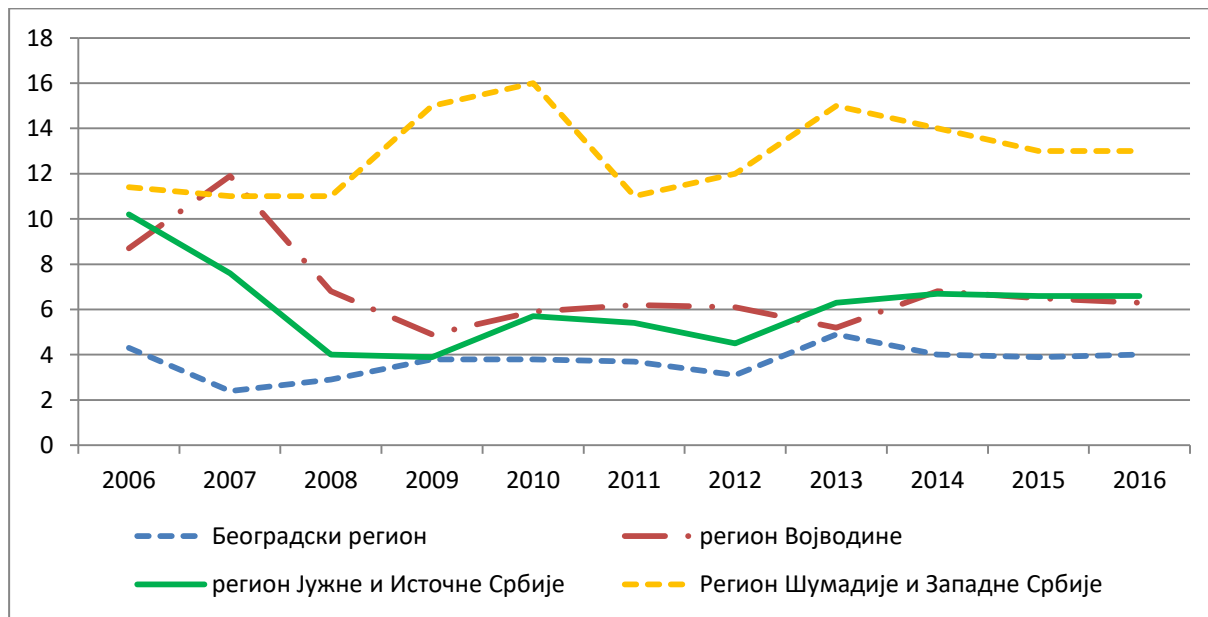
Списак недовољно развијених општина у Републици Србији за период од 1995. до 2005. године, односно за период од 2007. до 2012. године презентован је у:

- донетим Законима (Закон о недовољно развијеним подручјима Републике Србије за период до 2005. године, Сл. Гласник РС, 53/95, члан 3 и 4., Закон о регионалном развоју, Сл. гласник РС, 51/2009, 30/2010 и 89/2015), и
- донетим и усвојеним Стратегијама (Стратегија за смањење сиромаштва у Србији, 2003, и Стратегија регионалног развоја од 2007. до 2012. године, Сл. гласник РС, 55/05 и 71/05 исправка)⁷².

Ни у једном од усвојених докумената територија града Новог Сада није уврштена у неразвијена подручја Републике Србије. Напротив, са подручјем Београда, она спада у изразито најразвијеније делове земље. У Београду и Новом Саду, односно Јужнобачком округу према подацима РЗС је запослено 833.000 становника што чини 41,6% укупно запослених у Србији у 2007 години, итд.

Према последњем истраживању спроведеном од стране тима Владе Републике Србије за период од 2006 до 2016 године објављеном у публикацији „Сиромаштво у Републици Србији 2006 – 2016“ године нису дати подаци по градовима, већ је сиромаштво анализирано по регионима. У поменутом документу *линија апсолутног сиромаштва* дефинисана је као потрошња неопходна за задовољавање основних животних потреба на минималном нивоу и чине је компоненте: линија хране или линија екстремног сиромаштва и остали издаци домаћинства (као што су нпр. издаци за одећу и обућу, становање, здравље, образовање, транспорт, комуникације, рекреацију и културу и други). Дефинисана линија апсолутног сиромаштва израчуната је 2006. године и увећава се за износ инфлације (мерене индексом потрошачких цена) за сваку годину (Слика 13.).

Слика 13. Стопа сиромаштва према регионима у Републици Србији

Извор: „Сиромаштво у Републици Србији 2006 – 2016“, Влада Републике Србије, стр. 9.

У Табели 29. Дати су индикатори сиромаштва за подручје АП Војводине у периоду 2010 до 2016 године.

⁷² Стратегији за смањење сиромаштва у Србији из 2003 године, Влада Републике Србије, web. link: www.mogucasrbija.rs/files/20120401120121Strategija%20za%20SS%20-%20Rezime%20i%20matrice%20Socijalna%20politika.pdf (25.09.2017 године)

Табела 29. Апсолутно сиромаштво у АП Војводини за период 2010-2016 године

Критеријум	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Стопа Сиромаштва	5,9	6,2	6,1	5,2	6,8	6,5	6,3
Број становника	2.023.920	1.919.840	2.040.488	1.926.447	1.910.649	1.830.032	1.747.144
Број сиромашних	118.853	118.233	124.438	100.175	129.946	118.961	110.746

Извор: „Сиромаштво у Републици Србији 2006 – 2016“, Влада Републике Србије, стр. 10.

7.3.1. Социјална искљученост у руралним подручјима АП Војводине

Укљученост руралне популације у друштвене токове и процесе развоја је од кључног значаја с обзиром да рурална подручја чине 85% територије Србије и учествују у бруто домаћем производу (БДП) са 41% (Богданов, 2007: 31), а становници руралних подручја чине око 43 % укупне популације Србије (Попис 2011 године, РЗС).

С обзиром да подаци о социјалној искључености у руралним подручјима на територији града Новог Сада за сада нису доступни, јер како је претходно изнето, територија Новог Сада спада у најразвијеније подручје Републике и нису вршена статистичка истраживања, у даљем тексту коришћени су подаци који ову проблематику илуструју за ниво АП Војводине за коју постоје релевантни показатељи.

Сиромаштво и материјална депривација су високо заступљени у руралним подручјима Србије. Са финансијским сиромаштвом се суочава 38,4% становништва, док се са материјалном депривацијом суочава 35,0%.⁷³ Рурално сиромаштво Србије према индикацији финансијског сиромаштва и типу домаћинства по регионима приказано је у Табели 30.

Табела 30. Рурално становништво Србије и посматраних региона према распрострањености индикације финансијског сиромаштва по типу домаћинства (према делатности), у %.

Регион	Домаћинство по типу делатности								
	Непољопривредно			Мешовито			Пољопривредно		
	Нема	Има		Нема	Има		Нема	Има	
АП Војводина	66,7	33,3	100	62,7	37,3	100	49,4	50,6	100
Централна Србија	70,4	29,6	100	63,8	36,2	100	37,3	62,7	100
Западна Србија	73,5	26,5	100	80,0	20,0	100	42,2	57,8	100
Југоисточна Србија	60,3	39,7	100	68,8	31,2	100	46,6	53,4	100
СРБИЈА	66,9	33,1	100	69,4	30,6	100	43,3	56,7	100

Извор: Социјална искљученост у руралним областима Србије, UNDP, Сектор за инклузивни развој стр. 47.

⁷³ Социјална искљученост у руралним областима Србије, Група аутора, UNDP Србија, Сектор за инклузивни развој, стр. 10.

Сprovedена истраживања презентована у истом извору везана за подручје АП Војводине упућују на следеће чињенице:

- На нивоу Србије, регион Војводине има најмањи проценат становништва које се суочава са бар једном димензијом сиромаштва (финансијским или материјалном депривацијом у насељу);
- У АП Војводини 56% сеоских домаћинстава је суочено са бар једном формом сиромаштва, док је у осталим регионима тај проценат далеко већи и креће се у интервалу 63-64%.
- Војводина има најмањи проценат становништва суочен са депривацијом у насељу. Он износи 1,7%, док је у на пр., у региону Западне Србије он највећи и износи 12,5%;
- Највећи проценат сиромашних међу великим газдинствима је у АП Војводини, која је пољопривредно најинтензивнији регион;
- Најмање диверсификоване приходе имају газдинства у АП Војводини, која су снажније од осталих ослоњена на пољопривредни приход и самим тим више зависна од положаја пољопривреде;
- Сиромаштво је значајно повезано са карактеристикама запослености сеоског становништва. Учешће сиромашних најниже је међу запосленима у непољопривредним делатностима (24%), а највише међу незапосленима (54%);
- Образовне карактеристике руралне популације су неповољне, а шансе за унапређење људских ресурса у овом аспекту ограничене низом препрека;
- Приступ руралне популације услугама социјалне заштите је изразито слаб.

Табела 31. Рурално становништво Србије и посматраних региона по индикацији финансијског сиромаштва, индексу материјалне депривације и депривације у насељу

Регион	Финансијско сиромаштво у %			Индекс материјалне депривације у %			Индекс депривације у насељу		
	Нема	Има	Укупно	Без	Виши	Укупно	Нема	Има	Укупно
АП Војводина	61,7	38,3	100	65,0	26,1	100	94,2	5,8	100
Централна Србија	60,4	39,6	100	65,0	28,3	100	83,5	16,5	100
Западна Србија	66,6	33,4	100	68,1	22,1	100	59,8	40,2	100
Југоисточна Србија	58,8	41,2	100	62,1	22,4	100	80,1	19,9	100
СРБИЈА	61,6	38,4	100	65,0	25,0	100	79,9	20,1	100

Извор: Социјална искљученост у руралним областима Србије, UNDP, Сектор за инклузивни развој, стр. 44

У Табели 32. приказана је рурална популација АП Војводине према заступљености конзистентног сиромаштва у %.

Табела 32. Рурална популација АП Војводине према заступљености конзистентног сиромаштва, у %.

ИНДИКАТОР	%
Без показатеља сиромаштва и депривације	44
Само финансијско сиромаштво	17,8
Само материјална депривација	17,5
Само депривација у насељу	1,7
Депривирани на једној димензији	37,0
Финансијски сиромашни и материјално депривирани	14,2
Финансијски сиромашни и депривирани у насељу	1,9
Материјално депривирани и депривирани у насељу	0,4
Депривирани на две димензије	16,5
Депривирани на све три димензије	2,4
Конзистентно сиромаштво – ужа дефиниција	16,6
Конзистентно сиромаштво	18,9

Извор: Социјална искљученост у руралним областима Србије, UNDP, Сектор за инклузивни развој, стр. 46.

Становништво из појединих типова сеоских домаћинства је изложено већим ризицима од сиромаштва и социјалне искључености:⁷⁴

- Становништво из пољопривредних домаћинстава има највиши проценат финансијског сиромаштва и висок проценат материјалне депривације.
- Становништво из непољопривредних домаћинстава, такође, суочава се са вишим ризиком материјалне депривације.
- Особе које живе у самачким домаћинствима су изложена већем ризику у свим димензијама (финансијско сиромаштво, материјална депривација и депривација у насељу).
- Особе из једнородитељских домаћинства суочавају се са вишим степеном материјалне депривације.
- Особе које живе у старачким домаћинствима немају посебно висок ризик од финансијског сиромаштва, али су са највишим процентом материјално депривираних и депривираних у насељу, што рефлектује чињеницу да су најгоре опремљена насеља уједно и популационо најмање витална.
- Особе из домаћинства са децом показују нешто виши ризик од финансијског сиромаштва али не и материјалне депривације или депривације у насељу.
- Деца до 14 година спадају у старосну групу која се у највећем проценту суочава и са финансијским сиромаштвом и са материјалном депривацијом. Скоро свако друго дете суочава се са тешкоћама у задовољавању специфичних потреба. У највећем ризику су деца у једнородитељским породицама, потом у тзв. „нуклеарним“, док су у најмањем ризику деца у проширеним и вишепородичним домаћинствима, у којима деца на селу живе најчешће.

⁷⁴ Исто, стр. 11.

- Необразована популација је највише угрожена по свим димензијама сиромаштва.
- Пољопривредници и помажући чланови највише се суочавају са финансијским сиромаштвом и депривацијом у насељу, а ПКВ и НКВ радници са материјалном депривацијом.

7.4. Организације цивилног друштва

Цивилно друштво представљају организације грађана, који својим деловањем и акцијама настоје да у своју заједницу (место, град, општину, државу) унесу квалитативну промену, заштите интересе одређене групе грађана или друштва у целини, врше надзор над радом институција и сл. Организације цивилног друштва нису део структуре власти, већ су добровољни облици организовања грађана, а чине их: удружења грађана, фондације, задужбине, синдикати, струковна удружења, неформалне групе и слично⁷⁵.

У Србији удруживање регулише *Закон о удружењима* (Сл. гласник РС, 51/2009 и 99/2011 - др. закони), који прецизира, између осталог, да је удружење добровољна, невладина и недобитна организација, заснована на слободи удруживања више физичких или правних лица, да га могу основати најмање три оснивача и сл.

На подручју Новог Сада, сектор цивилног друштва је развијен, а бројне организације цивилног друштва реализују различите активности у областима пољопривреде, руралног развоја, руралног туризма, културе, екологије и другим областима.

У бази података Еколошког покрета Оцака⁷⁶, евидентира се чак 423 еколошких удружења, покрета, друштава, савеза, фондација, научних, стручних и других организација, при чему овај број укључује све организације цивилног друштва које у свом статуту имају као један од циљева заштиту животне средине или еколошки и/или одрживи развој. Прегледом ових организација према њиховом називу, може се учити да је велики број у области екологије и заштите животне средине, али и у областима: регионалног развоја, културе, едукације, хуманитарног рада, обновљивих извора енергије, руралног туризма и руралног развоја, социјалног развоја, заштите права националних мањина, омладинског и/или женског стваралаштва и предузетништва, проучавања и заштите животиња и слично. Већина ових удружења своје активности обавља кроз: организовање трибина, радионица, едукација; учешће на сајмовима и изложбама; организовање студијских путовања; продајних изложба и берзи и слично.

Према подацима Градске управе за привреду, Одсека за пољопривреду, на подручју града Новог Сада раде следећа удружења пољопривредника: Удружење грађана „Еко фармер“ Ковиљ, Удружење произвођача и прерађивача футошког купуса „Футошки купус“ Футог, Удружење пољопривредника „100П+“ Нови Сад, „Удружење пољопривредника Србије“ Ченеј, „Клуб пољопривредника“ Кисач, „Друштво пољопривредника“ Каћ, Удружење сточара „Дунав“ Ковиљ и Друштво пчелара „Јован Живановић“ Нови Сад (Сл. лист Града Новог Сада, 14/17).

Слика 14. Лого и грб Удружења „Футошки купус“

⁷⁵ Канцеларија за сарадњу са цивилним друштвом, линк: <http://civilnodrustvo.gov.rs/info-servis/civilno-drustvo/civilno-drustvo.367.html>

⁷⁶ База података еколошких удружења, покрета, друштава, савеза, фондација, научних, стручних и других организација у Републици Србији, десето издање, Еколошки покрет Оцака, www.epodzaci.org/images/stories/docs/baze/baza_opstine_X.pdf

Од набројаних удружења, као што је раније већ наведено, два су *овлашћени корисници ознака географског порекла* пољопривредних производа: (1) Удружење произвођача и прерађивача "Футошки купус" из Футога, са заштићеним именом порекла *футошког свежег и киселог купуса* из футошког атара и (2) Друштво пчелара "Јован Живановић" из Новог Сада са заштићеним именом порекла *Фрушкогорски липов мед* са подручја Фрушке горе, а кратак опис ових удружења даје се у наставку⁷⁷.

(1) *Удружење произвођача и прерађивача футошког купуса и футошког киселог купуса "Футошки купус"*, Футог - Регистровано је 2007. године и чине га око 150 произвођача купуса и 6 прерађивача купуса. Настало је из потребе да се заштити један традиционални производ, какав је футошки купус, који представља идентитет и наслеђе места Футог и унапреди његова производња. Према подацима чланова Удружења, футошки купус, као аутохтона сортна популација, кроз векове уназад, била је филозофија живота становника Футога, а на производњу купуса „наслањала“ се економија, политика, култура, саобраћајне комуникације и много тога. Удружење покушава да кроз своје активности сачува те вредности и да промовише важност традиције и наслеђа чувањем здраве животне средине, здраве исхране и других вредности, које чине идентитет места Футог. Активности Удружења су бројне (реализују се најчешће уз добру комуникацију са свим институцијама, почев од локалне заједнице до републичких органа и институција):

- Заокружили су институционалну заштиту футошког свежег и киселог купуса, као производа са географском заштитом имена порекла и сертификованом производњом (право коришћења ове ознаке данас има око 40-так пољопривредних произвођача који сертифицију производњу футошког купуса и један прерађивач, који има сертификовану производњу футошког киселог купуса). Географско подручје на ком се производи футошки купус са регистрованом именом порекла обухвата око 5.000 ha и подручје градског насеља Футог, као и мали део ветерничког и бегчког атара. Данас настоје да створе подршку да се футошки купус развије и призна као национални бренд;
- Поред организовања манифестације "ФОРА" (Футошка омладинска радна акција) и суорганизације манифестације "Футошка купусијада" (заједно са месном заједницом Футог, КЦ Футог и Пољопривредном школом у Футогу), активно учествују и пружају подршку свим другим сличним манифестацијама;
- Учествују као излагачи на бројним сајмовима у земљи, чланови су интернационалног „Покрета споре хране“ (енг. „Slow Food Movement“), посредством кога су учествовали на сајамским приредбама у Штутгарту и Торину; чланови су националне „Асоцијације пољопривредника“ и активно учествују у њеном раду; иницијатори су и оснивачи националног Савеза традиционалних производа Србије "Оригинал Србија" и слично.

(2) *Друштво пчелара "Јован Живановић", Нови Сад*, регистровано је 1973. године, броји око 400 чланица (од којих преко 200 има регистровано породично пољопривредно газдинство) и има око 12.000 обележених кошница. Друштво је успешно реализовало бројне пројекте, а посебно: (а) регистравање ознаке географског порекла: име

Слика 15. Фрушкогорски липов мед

⁷⁷ Подаци добијени са званичних сајтова удружења (<http://www.futoskikupus.org>; <http://www.pcelarins.org.rs/ns/>) и анкетирањем представника удружења.

порекла – фрушкогорски липов мед (период 2010-2011; тренутно сертификовану производњу овог меда има 17 произвођача, чланица Друштва); (б) „Река меда“ (период 2013-2015; активности финансирала ЕУ и Аустријска развојна Агенција); (в) „Липов мед за одрживи развој Дунавског микрорегиона“ (период 2013-2015, активности финансирала ЕУ и Аустријска развојна Агенција у оквиру програма Социо-економски развој дунавске регије у Србији; носилац пројекта био је град Нови Сад). Иначе, на подручју Новог Сада успешно ради и Савез пчеларских организација Војводине, као и кластер „Панонска пчела“.

Последњи подаци о активностима удружења која своје циљеве остварују у области пољопривреде и руралног развоја, јесу одобрени пројекти за суфинансирање активности током 2017. године, по Јавном конкурс за суфинансирање пројеката удружења који је расписало МПЗЖС. Од укупно 43 одобрена пројеката (у два круга), 6 пројеката реализоваће удружења са подручја Новог Сада⁷⁸:

1. Удружење „Агропрофит“ (пројекат: „Добар дан домаћине – лист Газдинство у подстицању промена руралне економије и очувању природних ресурса“);
2. Клуб 100 П Плус (пројекат: „Едукација, информисање и стручно усавршавање пољопривредника“);
3. Војвођански кластер органске пољопривреде (пројекат: „Органске фарме у Војводини“);
4. Удружење „Лука знања“ (пројекат: „Органска пољопривреда за Вас“);
5. „Инфо центар за рурални развој Агросмарт“ (пројекат: „ЕУ пут успешне пољопривреде и руралног развоја“);
6. Удружење произвођача и прерађивача алтернативних биљних врста „Конопља“ (пројекат: „Повратак индустријске конопље на српска поља – шанса за будућност“).

Текуће активности удружења која своје циљеве остварују у области заштите животне средине могу се видети, између осталог, и на основу Одлуке Министарства заштите животне средине о суфинансирању следећих пројеката по Јавном конкурс за доделу средстава за подршку пројектима цивилног друштва у области заштите животне средине у 2017. Наиме, по овом позиву, 64 пројектне пријаве испуњавају услове за суфинансирање активности, од којих је 11 из Новог Сада (24 удружења конкурисало је по овом позиву, али није обезбедило суфинансирање)⁷⁹:

1. Друштво за заштиту и проучавање птица Србије (пројекат „Орао би да живи морао“);
2. Друштво за заштиту флоре и фауне Дунава и дунавског приобаља Војводине „Forland lok“ (пројекат: „Повезивање пашњака реконструкцијом зеленог прелаза за овце и говеда“);
3. Војвођанска зелена иницијатива (пројекат: Документарни ТВ серијал „Зелена патрола на делу“);
4. Друштво за заштиту и проучавање риба (пројекат: „Школа хидробиологије – Планктон је у школи“);
5. Новосадски еколошки центар (пројекат: „Еко клуб/школска еко мрежа“);
6. Новосадска новинарска школа (пројекат „П+П =Е“);

⁷⁸ Одлуке о избору пројеката и додели финансијских средстава за подршку пројектима за развој пољопривреде и руралних подручја које реализују удружења у 2017. години на линку МПШВ:

<http://www.minpolj.gov.rs/javni-konkurs-za-sufinansiranje-projekata-udruzenja-u-oblasti-poljoprivrede-i-ruralnog-razvoja-a-koji-su-od-javnog-interesa-2017/>

⁷⁹ Листа вредновања и рангирања пројеката цивилног друштва у области заштите животне средине у 2017. години досупна на линку: www.ekologija.gov.rs/wp-content/uploads/konkursi/PREDLOG_LISTE_VREDNOVANJA_I_RANGIRANJA_PROJEKATA.pdf

7. Удружење грађана „Агрофутура“ (пројекат: „Природа је нешто много битно-морамо је заштитити под хитно“);
8. Удружење за савремено образовање и васпитање деце СОИВ (пројекат: Еко радионица);
9. Едукативни грађански центар Нови Сад (пројекат: „Зелена Европа – зелена Србија“);
10. Удружење „Верујем у Нови Сад“ (пројекат: „Зелено предузетништво и еколошки одговорно пословање“);
11. Удружење новинара „Еко вест“ (пројекат: „Јачај свест – животна средина је прва вест“).

Бројна удружења у области пољопривреде, руралног развоја, руралног туризма, културе, традиције, женског предузетништва, екологије, заштите животне средине и другим областима, која су регистрована на подручју Новог Сада, обезбеђују финансирање или суфинансирање својих активности и из других доступних извора, као што су фондови Покрајине, ЕУ и слично.

8. ИНФРАСТРУКТУРНА УРЕЂЕНОСТ РУРАЛНИХ ПОДРУЧЈА

8.1. Водопривредна инфраструктура: водоснабдевање, канализациона мрежа и пречишћавање отпадних вода

Водоснабдевање - ЈКП „Водовод и канализација“ Нови Сад је јавно предузеће у државној својини, основано 22. децембра 1989. године од стране комуналне радне организације, ООУР „Водовод и канализација“ Нови Сад и Скупштине Града Новог Сада. Основна делатност предузећа је сакупљање, пречишћавање и дистрибуција воде, снабдевање Града хигијенски и бактериолошки исправном водом за пиће као и прикупљање и одвођење отпадних вода са урбаног и канализаног подручја Новог Сада. Грађани се овом предузећу могу обратити због нестанка воде, слабог притиска у водоводној мрежи, квалитета воде, разних кварова на водоводној и канализационој мрежи и слично.

Подземна вода је основни ресурс за снабдевање водом новосадског водоводног система. Приобални појас Дунава у ближој околини Новог Сада је релативно богат шљунковито-песковитим слојевима. Ови слојеви леже на дубини 20-30 m и имају добар контакт са Дунавом, што омогућава врло добро прихрањивање из правца реке. Погодни су за изградњу водозавхвата типа бунара са хоризонталним дренажним (рени бунари).

На постројење за прераду воде, сирова вода стиже са три изворишта: *Штранд*, *Петроварадинска ада* и *Ратно острво*. Сва три изворишта налазе се у грађевинском подручју Града. У зависности од тренутних хидролошких прилика укупан капацитет изворишта је максимално 1.500 l/s.

Суштински гледано, водоводни систем Новог Сада се састоји од две различите целине и то: *бачки водоводни систем* који има све карактеристике класичног водоводног система у равници, и *сремски водоводни систем* који има карактеристике брдско-планинског система са висинским зонама и неколико нивоа препумпавања. Ова два система готово да раде независно. Бачки систем се снабдева водом углавном из црпне станице НПС Штранд и мањим делом из ПС Штранд. За бачку страну водоводног система једини резервоар чисте воде је на постројењу Штранд запремине $2 \times 10.000 \text{ m}^3$ који служи као базни резервоар целог дистрибуционог система из којег пумпне станице узимају воду и потискују је у систем. У случају било каквих радова на резервоару град остаје без воде.

Сремски водоводни систем се снабдева водом из ПС Лиман, која ноћу пумпа воду у резервоар Институт и ПС Штранд која воду пумпа у резервоар Транцамент. На сремској страни постоји укупно 12 резервоара укупне запремине 25.800 m^3 .

Осим ове основне поделе, сремски систем се може поделити у неколико висинских зона које се снабдевају водом путем система пумпних станица и резервоара.

Дистрибуциона мрежа водоводног система је добро развијена, са неколико моћних прстенова у граду и радијалним крацима према приградским насељима. Од око 1.200 km цевовода, колико данас има у водоводном систему, 900 је улична мрежа, а остало су прикључни цевоводи. Минималан пречник цеви је 100 mm, а максимални, на магистралним водовима 900 mm.

Када се говори о губицима воде у систему обично се говори о разлици између количине воде упућене у систем и фактурисане количине воде. У овој разлици садржано је: цурење из мреже, потрошња на нерегистрованим прикључцима, потрошња

при испирању мреже, губици при хаваријама, нефактурисана потрошња и друго. Данас можемо рећи да су укупни губици на водоводном систему Новог Сада око 30%.

Покривеност Града Новог Сада водоводном мрежом је око 95%. Једино насеље које није повезано на дистрибутивни систем водоснабдевања Града Новог Сада је насеље Бегеч. Бегеч има изграђен сопствени водоводни систем, који се снабдева водом из једног артешког бунара и једног субартешког бунара, дубине од око 300 m. Будући да квалитет воде из бунара у постојећем систему насеља Бегеч није адекватан као трајно решење, сва досадашња анализа и техничка документација чији је предмет снабдевање водом насеља Бегеч, предлагали су повезивање насеља Бегеч на водоводни систем Новог Сада.

У току је припрема реализације изградње главног доводника Нови Сад-Бегеч. Након реализације ове фазе инвестиције, реализоваће се водоводна мрежа постојећег система снабдевања водом насеља Бегеч уз оптимално коришћење постојеће инфраструктуре као што су основни објекти и водоводна мрежа постојећег система снабдевања водом насеља Бегеч. Техничка документација је у завршној фази израде.

Водоснабдевање Града Новог Сада је углавном заокружено за дужи временски период. У дугорочном плану је изградња изворишта инфилтрационог типа Ратно острво у залеђу постојећег изворишта, које би имало капацитет да подмири потребе не само Града Новог Сада, већ и шире околине. Изградња овог изворишта представља велику инвестицију, обзиром да обухвата и третман површинске воде из Дунава која се налива у инфилтрациона поља, и значајно заузимање земљишта.

У подручјима са дивљом градњом углавном је изграђена илегална (дивља) водоводна мрежа, која ће се временом легализовати (уз одређене реконструкције) и постати део система водовода. Магистрална и примарна водоводна мрежа су углавном заокружене и њихово даље ширење није планирано, осим на правцима и ограниченим подручјима на којима се планира нова изградња.

Канализациона мрежа - Данашњи канализациони систем територије Града Новог Сада чине канализациони систем града Новог Сада и неизграђени и планирани систем канализације употребљених вода приградских насеља. Канализациони систем града Новог Сада је подељен на градска подручја и то: *северно градско подручје*, *централно градско подручје* и *јужно градско подручје*. Представља заједнички, општи систем канализације, који јединственим системом одводи истовремено употребљене отпадне воде домаћинства и индустрије и падавине.

Северно градско подручје обухвата канализацију употребљених вода домаћинства и индустрије простора северно од канала ДТД, припадајуће радне зоне Север 1 и Север 4. Овом канализационом систему привремено је прикључен доводни колектор отпадних вода из правца насеља Каћ и Будисава. Отпадне воде овако прикупљене се испуштају у реку Дунав, низводно од последњег бунара на изворишту ратно острво. Одвођење атмосферских вода са северног градског подручја је путем отворене каналске мреже.

Централно градско подручје је највећи канализациони систем града Новог Сада. Због своје површине и дужине главних колектора слива, концептуално је подељен на три градска слива и то: северни градски слив, јужни градски слив и слив ЦС Сајлово. Слив ЦС Сајлово је слив искључиво атмосферских вода и мелиоративног канала Сајлово, који је највећим делом зацељен. Северни и јужни градски слив изграђени су као општи или заједнички систем канализационе мреже. Северни градски слив гравитира ка главној црпној станици ГЦ2, која за време водостаја +240 cm, отпадне и атмосферске воде препумпава у Дунав. Јужни градски слив по припадајућој површини

је највећи. На западном делу града прикључене су на главни колектор јужног слива отпадне воде насеља Ветерник и Футог. Отпадне воде јужног градског слива гравитирају ка главној црпној станици јужног слива ГЦ1 која за време водостаја +240 цм, отпадне и кишне воде препумпава у Дунав.

Јужно градско подручје обухвата градска насеља Петроварадин и Сремску Каменицу. У градском насељу Петроварадин је већим делом изведена канализација по општем систему. Отпадне и атмосферске воде се изливају у Дунав низводно од изворишта Петроварадинска ада. На канализациону мрежу Петроварадина прикључен је из правца локалитета зграде телевизије потисно гравитациони колектор отпадних вода градског насеља Сремска Каменица. Из Сремске Каменице се одводе искључиво отпадне употребљене воде домаћинства и индустрије. На канализациони систем Петроварадина из правца Буковачког пута доведене су отпадне воде насеља Буковца.

Укупна дужина канализационе мреже (без прикључака) је око 720 km. Покривеност Града Новог Сада канализационом мрежом је 85% директним потрошачким прикључцима на јавну мрежу. Осталих 15% су покривени пражњењем септичких јама.

Последњих година у току су активности на изградњи и сукцесивном пуштању у функцију канализационе мреже у приградским насељима Ковил, Руменка и Степановићево са припадајућим локалним постројењима за пречишћавање отпадних вода.

Пречишћавање отпадних вода - Недавном доградњом постројења за прераду воде „Штранд“ озонизацијом и филтерима са активним угљем, капацитета 1.500 l/s, задовољене су тренутне потребе за прераду питке воде доброг квалитета, као и потребе за дужи временски период. У средњорочном плану је изградња новог постројења за прераду питке воде „Петроварадинска ада“ капацитета 200 l/s, које би требало да повећа сигурност, односно поузданост водоснабдевања Града, а нарочито у периодима реконструкције, или санације постојећег система прераде на Штранду, чија основна прерада - аерација и филтрација на брзим пешчаним филтерима није озбиљније реконструисана више од две деценије.

У протеклом временском периоду је дошло до коначног опредељења око концепта пречишћавања отпадних вода приградских насеља. Усвојен је сепаратни систем канализације отпадних вода. Планирано је да се употребљене отпадне воде гравитационим системима цевовода и црпних станица доводе до припадајућег локалног постројења за пречишћавање отпадних вода. Тако су у периоду протеклих годину дана пуштена у рад три локална постројења за пречишћавање отпадних вода и то у насељима: Ковил, Руменка и Степановићево. Сва остала приградска насеља започела су одређене активности на изради техничке документације.

Пречишћавање отпадних вода Новог Сада и општине Петроварадин предвиђа се на централном постројењу за пречишћавање отпадних вода са локацијом постројења на месту улива Роковог потока у Дунав (сремски део Града). Овде треба напоменути да отпадне воде централног и северног градског подручја (са бачке стране) треба пребацити до локације централног постројења за пречишћавање отпадних вода што подразумева изградњу цевовода испод корита Дунава или пумпањем и проласком цевовода преко моста на Дунаву. Пројектовани капацитет централног градског пречистача у првој фази износи 400.000 ЕС, са могућношћу доградње до коначне фазе 500.000 ЕС.

8.2. Наводњавање и одводњавање

Хидротехнички системи имају стратешки значај за развој читаве Републике Србије, АП Војводине, и наравно подручја Града Новог Сада, у коме пољопривреда и индустрија заузимају веома значајно место.

У технологији пољопривредне производње *наводњавање* као мера може да изазове ланчане промене у читавом агроиндустријском комплексу, а самим тим и у читавој привреди једног подручја. Наводњавање је врло значајно у савременој биљној производњи и када се исправно примењује остварује се напреднији узгој пољопривредних култура са сигурним, високим, квалитетним и економски оправданим приносима. Поред примене у циљу влажења земљишта, наводњавање се примењује и у сврху фертиригације, борбе против мраза, фитосанитарне заштите, десалинизације земљишта (испирање соли) и друго. На жалост, примена наводњавања у нашој земљи и даље доста заостаје у односу на остале земље у свету. Наводњавање се примењује спорадично и у много мањој мери у односу на реалне потребе, а и могућности за његову примену.

Према подацима пописа пољопривреде, укупно наводњавано земљиште на подручју Града Новог Сада износи 2.072 ха које примењује 517 пољопривредних газдинстава као једну од мера у својој пољопривредној производњи. Наводњавање се примењује на 1.829 ха под ораницама и баштама, на 178 ха под воћњацима, на 5 ха под виноградима, на 1 ха под ливадама и пашњацима и 58 ха су остали стални засади на којима се наводњавање примењује (Табела 33.).

Табела 33. Наводњавано земљиште према категоријама коришћења у пољопривредној производњи 2011/2012

Територија	Наводњавано земљиште		Оранице и баште		Воћњаци		Виногради		Ливаде и пашњаци		Остали стални засади	
	ПГ	Укупно (ха)	ПГ	Укупно (ха)	ПГ	Укупно (ха)	ПГ	Укупно (ха)	ПГ	Укупно (ха)	ПГ	Укупно (ха)
Република Србија	71.947	99.773	57.999	84.858	17.940	13.344	780	215	856	602	658	754
Србија-север	9.389	64.360	7.178	57.487	2.511	6.487	302	97	29	35	101	253
Јужнобачка област	1.842	22.563	1.498	21.517	373	954	24	11	6	13	24	68
Град Нови Сад	517	2.072	426	1.829	88	178	7	5	2	1	15	58
Нови Сад	484	2.051	414	1.826	69	168	6	5	2	1	11	51
Петроварадин	33	21	12	4	19	10	1	0	-	-	4	8

Извор: Попис пољопривреде 2012., Књига I.

Према врстама усева, према истом извору података, на подручју Града Новог Сада наводњава се 314 ха под житом и кукурузом за силажу што чини 1,7% од укупне површине, 159 ха под шећерном репом, што чини 25,9% од укупне површине, 2 ха под сунцокретом, што чини 1,1% од укупне површине, 789 ха под поврћем, бостаном и јагодама, што чини 88% од укупне површине, и 566 ха под осталим усевима на ораницама и баштама што чини 4,5% укупних површина под овим усевима (Табела 34.).

Најчешћи начини наводњавања који се примењују су површинско наводњавање са 25,7%, орошавање или вештачка киша са 46,9% и наводњавање капањем са 27,5%.

Као извор воде за наводњавање на подручју Града Новог Сада у највећем проценту користе се подземне воде на газдинству (68,9%), затим површинске воде ван газдинства (23,4%), површинске воде на газдинству (2,6%), вода из водовода (2,3%), и остали извори воде за наводњавање се користе са 2,8% (Табела 35.).

Табела 34. Наводњавања површина ораница и башти према врстама усева

Територија	Жита и кукуруз за силажу		Шећерна репа		Сунцокрет		Поврће, бостан и јагоде (на отвореном)		Остали усеви на ораницама и баштама	
	ха	% од укупне површине под усеvom	ха	% од укупне површине под усеvom	ха	% од укупне површине под усеvom	ха	% од укупне површине под усеvom	ха	% од укупне површине под усеvom
Република Србија	36.154	2,1	9.191	13,3	672	0,4	19.865	63,8	18.976	4,1
Србија-север	24.456	2,3	9.190	13,3	617	0,4	10.685	65,5	12.538	5,1
Јужнобачка област	8.353	5,6	3.309	20,8	22	0,2	4.418	78,9	5415	5,7
Град Нови Сад	314	1,7	159	25,9	2	1,1	789	88,0	566	4,5
Нови Сад	314	1,7	159	25,9	2	1,2	788	88,8	564	4,6
Петроварадин	-	-	-	-	-	-	1	12,4	2	1,0

Извор: Попис пољопривреде 2012., Књига I

Табела 37. Начини наводњавања и главни извори воде за наводњавање

Територија	Начин наводњавања			Главни извор воде за наводњавање				
	Површински (%)	Орошавањем (%)	Кап по кап (%)	Подземне воде на газдинству (%)	Површинске воде на газдинству (%)	Површинске воде ван газдинства (%)	Вода из водовода (%)	Остали извори (%)
Република Србија	60,6	12,2	27,2	51,6	6,7	31,0	6,5	4,2
Србија-север	43,8	22,7	33,5	44,2	6,3	38,6	5,8	5,0
Јужнобачка област	37,7	33,1	29,2	56,2	5,7	30,9	3,5	3,6
Град Нови Сад	25,7	46,8	27,5	68,9	2,6	23,4	2,3	2,8
Нови Сад	23,8	49,4	26,8	69,9	1,9	24,3	1,8	2,5
Петроварадин	53,3	8,9	37,8	61,9	10,2	14,4	7,6	5,9

Извор: Попис пољопривреде 2012., Књига I

Покрајински секретаријат за пољопривреду, водопривреду и шумарство уручио је ове године 145 уговора за доделу бесповратних средстава за суфинансирање набавке опреме за наводњавање и изградњу експлоатационих бунара у АП Војводини. Укупна вредност тих инвестиција износи 98 милиона динара, од чега је из покрајинског буџета обезбеђен 61 милион динара, односно 62,3% средстава. Реализацијом тих инвестиција у Војводини ће под системима за наводњавање бити нових 385 ха ораница. Већи део, односно 288 ха ораница, наводњаваће се водом из бунара, а 97 ха водом из канала. Највеће интересовање је за набавку система за наводњавање у повртарству, па је укупна вредност те инвестиције

54 милиона динара. У нове системе за наводњавање у воћарству инвестирано је укупно 28,3 милиона динара, а у ратарству 15,7 милиона динара.

Са потписаним уговорима, 621 пољопривредник широм Војводине остварио је право на бесповратна средства за набавку нових система за наводњавање у 2017. години. Те инвестиције вредне су укупно 433,7 милиона динара, од чега је Покрајина обезбедила средства у износу од 262,4 милиона динара. Тиме је обезбеђено наводњавање нових 2.685 ha војвођанских ореница⁸⁰.

Одводњавање пољопривредних површина је регулисано хидротехничким системима, којима је покривено 85% територије АП Војводине. Од тога, Бачка обухвата 42,9%, Банат 40,0%, а Срем 17,1%. Петнаест водопривредних организација управља са 15 подручја на којима се налази 285 система за одводњавање. Карактеристично за одводњавање генерално је застарелост опреме и лоше одржавање система, што у великој мери смањује њихово функционисање. Може се дати оцена да је угроженост подземним и површинским водама велика у значајном делу АП Војводине, нарочито у кишним периодима и да овој мери треба посветити значајну пажњу у циљу повећање њене функционалности и ефикасности. Проблем заштите од поплава се решава и изградњом брана и акумулације. Изграђено је 17 вишенаменских акумулација у ранијем периоду (Програм развоја АП Војводине за период 2016-2020).

Територија Града Новог Сада налази се на два водна подручја:

- водно подручје „Бачка и Банат“, које обухвата територију Града на левој обали Дунава;
- водно подручје „Срем“, које обухвата територију Града на десној обали Дунава.

Град може бити угрожен поплавама од вода I и II реда. На подручју Града за воде I реда проглашена је река Дунав, и Канал Нови Сад-Савино Село (Хс ДТД). Категорији вода II реда на територији Града припадају фрушкогорски потоци који се простиру на северној падини Фрушке горе. За управљање водама I реда надлежно је Јавно водопривредно предузеће „Воде Војводине“ Нови Сад, а на водама II реда одбрану од поплава организује и спроводи Град.

Фрушкогорски потоци који чине хидрографску мрежу Града Новог Сада, су бујични токови са свим њиховим одликама. Да би се спречила појава изливања потока и поплаве настале њиховим изливањем, вршена је регулација појединих токова у више наврата. За време високих водостаја Дунава успоставља се привремена одбрана насеља на десној обали реке, изградњом надвишења обала потока изнад коте успора Дунава.

У циљу спречавања настајања поплава, затим смањења штета насталих од поплава и ублажавања последица изазваних водама II реда, предвиђа се низ мера за заштиту од поплава. У ове мере спадају:

- *превентивне мере* које се предузимају ради спречавања настајања поплава и превентивног ублажавања последица њиховог деловања;
- *оперативне мере (пре и у току поплаве)* које представљају активности које се спроводе у времену непосредне опасности од изливања вода II реда и за време изливања вода II реда; и

⁸⁰ www.vojvodina.gov.rs/sr

- мере за ублажавање и отклањање последица изазваних поплавама (интервентне мере) представљају заправо активности на санацији, реконструкцији и поновној изградњи објеката оштећених поплавама изазваним водама II реда.

У смислу одбране од поплава, сви мелиорациони системи на територији Града подељени су на четири техничке деонице:

1. „Футог“,
2. „Темерин-Степановићево“,
3. „Каћ-Нови Сад“, и
4. „Срем“.

Мрежу канала чине системи за одводњавање који скупљају вишак површинских и подземних вода и одводе до крајњег реципијента. Атмосферске воде у насељеним местима најчешће се упуштају у мелиорационе канале или се инфилтрирају у подземне воде, док се један део ових вода одводи и директно упушта у Дунав.

8.3. Саобраћајна инфраструктура

Опремљеност функционалном и капацитетом задовољавајућом саобраћајном инфраструктуром је један од кључних предуслова квалитетне интеграције неке територијалне јединице у регионалне развојне токове. Са аспекта просторне позиције унутар ширег региона, град Нови Сад располаже задовољавајућим саобраћајно-комуникативним и стратешким положајем, који условљава експлоатацију скоро свих видова саобраћаја (друмског, железничког и водног, а условно и ваздушног).

Друмски саобраћај - Мрежу друмских саобраћајница на територији Новог Сада сачињавају државни путни правци, општински категорисани и некатегорисани путеви и улице у насељеним местима.

Државних путеви I реда су носиоци друмског саобраћаја на националном нивоу. Међусобно повезују територију државе са мрежом европских саобраћајница и суседним државама, као и привредно значајна насеља унутар државе. Територију Града пресеца државни пут IA реда: A1 (међународни пут E-75), са трасом државна граница са Мађарском (Хоргош) - Нови Сад - Београд - Ниш - државна граница са Македонијом (Прешево); и државни путеви IB реда: бр. 12 (Суботица - Сомбор - Бачка Паланка - Нови Сад - Зрењанин - државна граница са Румунијом (Српска Црња)) и бр. 21 (Нови Сад - Ириг - Рума - Шабац - Ваљево - Пожега - Ивањица - Сјеница).

Државни путеви II реда су основне споне подручја и центара унутар појединих привредних и геополитичких заједница. Територијом Града пролазе следећи државни путеви II A реда: бр. 100 (Суботица - Бачка Топола - Србобран - Нови Сад - Инђија - Београд), бр. 102 (Кањижа - Сента - Бечеј - Темерин - државни пут 100), бр. 111 (Озаци - Ратково - Бачки Петровац - Руменка - Нови Сад), бр. 113 (Фекетићу - Врбас - Змајево - Руменка), бр. 119 (државна граница са Хрватском (Фештин) - Беочин - Сремска Каменица), бр. 129 (Каћ - Тител - Ковачница - државна граница са Румунијом (Јаша Томић)) и бр. 114 (Бачко Градите - Жабал - Шајкаш - државни пут A1).

Мрежа локалних путева (категорисаних и некатегорисаних) међусобно повезује насеља, или насеља са одређеним локалитетима унутар територије Новог Сада, при чему је од примарног значаја око 102 km категорисаних општинских путева (Табела 36.).

Табела 36. Упоредна структура и густина путне мреже територијалних јединица (у km, km/km²)

Територија	Укупно	Савремени коловози	Државни путеви I реда		Државни путеви II реда		Општински путеви		Површина територије	Густина путне мреже
			Свега	Савремени коловози	Свега	Савремени коловози	Свега	Савремени коловози		
Република Србија	44.995	29.745	4.804	4.764	10.951	10.088	29.240	14.894	88.499	0,51
Регион Војводине	5.954	5.448	1.315	1.315	1.950	1.946	2.689	2.187	21.614	0,27
Јужнобачка област	1.237	1.205	247	247	500	500	491	458	4.026	0,31
Град Нови Сад	273	273	61	61	110	110	102	102	699	0,39

Извор: Општине и региони у Републици Србији - 2016., РЗС, 2017.

Унутар административне територије Града постоје оправдане потребе за проналажењем најповољнијих решења око проширења постојеће путне мреже, и то у правцу што бољег међусобног повезивања насеља, односно насеља са градским центром.

Према Закону о јавним путевима, о изградњи, одржавању, заштити, експлоатацији, развоју и управљању државним путевима I и II реда у Републици се стара *ЈП Путеви Србије*. Управљање општинским путевима и улицама у насељеним местима је у надлежности органа локалне самоуправе, а она је додељена *ЈКП Пут Нови Сад*. Стање путне мреже је генерално задовољавајуће, иако одређени путни правци нису усклађени са повећањем броја и носивошћу возила, те су оптерећени са лошијим стањем коловозног застора, техничким условима саобраћајница ван захтеваног норматива, оштећеном или неадекватном хоризонталном и вертикалном сигнализацијом, мањком пешачких и бициклистичких стаза, и осталим. Лимитирајући фактор интензивнијег инвестиционог одржавања и изградње саобраћајница је најчешће препознат у недостатку материјалних средстава локалне самоуправе и Републике.

Квалитет јавног превоза (аутобуског), са аспекта покривености свих насеља на територији Града (53 линије у градском и 38 линија у приградском саобраћају), броја и дисперзије аутобуских стајалишта (313 градских и 509 приградских стајалишта) и броја дневних полазака је, сходно концентрацији и потребама локалног становништва, на задовољавајућем нивоу. Јавни саобраћај је организован од стране Јавног градског саобраћајног предузећа Нови Сад.

Железнички, водни и ваздушни саобраћај - Железница је од великог значаја за град Нови Сад. Основу система железнице чине следећи елементи: а) Крак магистралне пруге Е-85 Београд - Нови Сад - Суботица (својеврсна веза са Европом); б) Регионални пружни правац Тител - Римски Шанчеви - Богојево; ц) Локални пружни правац Петроварадин - Беочин; д) железничка чворишта (станице) у функцији превоза путника и терета: Нови Сад, Сремска Каменица и Петроварадин; е) железничка стајалишта: Каћ, Будисава, Степановићево, Кисач, Ветерник, Футог и Лединци.

Стање и квалитет пружних праваца је прилично неуједначен, али на релативно задовољавајућем нивоу. Приоритетни захтеви су усмерени на реконструкцију и модернизацију (побољшање њихових техничко-експлоатационих карактеристика) постојећег магистралног, регионалног и локалног пружног правца, наставак изградње примарног железничког чвора (обухвата ранжирну, теретну и путничку станицу са

пратећим садржајима), завршетак изградње двоколосечног моста преко Дунава, изградњу индустријских колосека унутар радних зона Исток и Север ради унапређења веза крајњих корисника са главном железничком станицом, стављање железнице у функцију јавног превоза (унапређење конекције приградских насеља са административним центром) и остало.

Из угла мултимодалности саобраћаја, до 2020. године је планиран завршетак изградње новог робно-транспортног центра у Новом Саду који ће у великој мери допринети развоју свих расположивих привредних потенцијала.

Са аспекта водног саобраћаја, град Нови Сад се примарно ослања на пловни пут Дунава (коридор VII) и каналску мрежу Д-Т-Д (канал Нови Сад – Савино Село и Велики канал (Мали Бачки канал)). Инфраструктурне елементе од важности за овај вид саобраћаја представљају: међународна лука у Новом Саду (прихват робе и терета); неколико путничких пристана; мање марине за прихват малих и спортских пловила; и остало. Примарни захтеви су усмерени ка функционалном унапређењу (задовољавање захтева мултимодалности) и осавремењавању лучког пристаништа, које би омогућило задовољавајућу манипулацију над свим врстама роба; модернизацију постојећих и изградњу нових путничких пристаништа (терминала); изградња градске марине (у функцији наутичког туризма); и остало.

Са аспекта ваздушног саобраћаја, расположиве алтернативе за град Нови Сад су примарно међународни путничко-теретни аеродром Никола Тесла у Београду, спортско-привредни аеродром у Ченеју (у функцији пољопривредне авијације), и евентуално војни аеродром у Батајници, уколико би у скоријој будућности добио пренамену и за цивилни саобраћај.

8.4. Енергетска инфраструктура

Енергетски систем Новог Сада базиран је на два велика централизоване система: систем снабдевања електричном енергијом (електроенергетски систем) и систем снабдевања топлотном енергијом, који у себи садржи два система-топлификациони и гасификациони.

Електроенергетски систем - Нови Сад се снабдева електричном енергијом из јединственог електроенергетског система Србије, путем хидро и термоелектрана и преносних трансформаторских станица напонских нивоа 400/220/110 kV и 110/35(20) kV које даље преносе електричну енергију до дистрибутивних трансформаторских станица и потрошача. Снабдевање електричном енергијом је поуздано и квалитетно у постојећим условима.

Најважнији објекат за снабдевање је трансформаторска станица (ТС) 400/220/110 kV "Нови Сад 3" која је лоцирана на левој страни пута Нови Сад - Бачки Јарак. Ова ТС је надземним далеководима 110 kV повезана са седам преносних ТС напонског нивоа 110/35(20) kV. На територији Новог Сада налази се и седам дистрибутивних ТС нивоа 35/10(20) kV које су са ТС 110/35 kV повезане углавном надземним 35 kV далеководима.

Средњенапонска (10 и 20 kV) мрежа и дистрибутивна нисконапонска мрежа (0.4 kV) су на градском подручју изграђене скоро у целини као подземне (кабловска), а у насељима надземно са краћим кабловским деоницама или одцепима. Својим техничким карактеристикама, средњенапонска и нисконапонска мрежа одговарају захтевима за континуитетом и сигурношћу снабдевања потрошача електричном енергијом. Дистрибутивне ТС 10/0.4 и 20/0.4 kV су најчешће грађене као монтажнобетонске, од префабрикованих бетонских елемената. У местима у околини Новог Сада (викенд зоне и зоне породичног становања) велики је број стубних ТС монтиран на челично-решеткастим

порталима и стубовима. На територији града (углавном на ободима) налазе се 400 kV, 220 kV, 110 kV и 35 kV далеководи. Сви далеководи имају своју зону заштите, у којој је посебним условима забрањена изградња објеката и садња средњег и високог растиња и воћки. Међутим, неконтролисаноградњом објеката испод далековода на многим местима су прекршени технички прописи о минимално дозвољеном сигурносном одстојању и висини између објеката и проводника, што је довело до угрожавања постојећих далековода и одустајања од планиране трасе за изградњу новог далековода. Сви електроенергетски објекти на подручју града не утичу негативно на квалитет животне средине.

У саставу електроенергетског система налази се и Термоелектрана-топлана (ТЕ-ТО) „Нови Сад”, инсталисаног капацитета годишње производње електричне енергије око 1.500.000 MWh. Карактеристика је брз улазак у рад када је то најпотребније и испорука вршне електричне енергије.⁸¹ Повезана је директно на 110 kV далеководни систем града и представља најзначајнији енергетски објекат на територији Новог Сада.

Снабдевање топлотном енергијом - На територији ЈЛС Нови Сад за грејање се користи топлотна енергија коју обезбеђује ЈКП „Новосадска топлана” и систем за дистрибуцију гаса коју обезбеђује ДП „Нови Сад-ГАС”. Основна делатност ЈКП „Новосадска топлана” је производња и испорука топлотне енергије за грејање и припрему топле потрошне воде. Изградњом топлотног извора „Запад”, делатност је проширена и на производњу и испоруку електричне енергије која се продаје Електропривреди Србије у статусу повлашћеног произвођача. Технички систем „Новосадске топлане” чини 6 топлотних извора (укупне снаге 671,3 MW), главна разделна станица (ГРС), вреловодна мрежа од 220,1 km и 3.832 кућне подстанице у зградама. Основни енергент који се користи је природни гас. Техничко-технолошку целину система чини и „ТЕ-ТО Нови Сад” (инсталисана снага расположива за грејање Града износи 332 MW у основним измењивачима и 160 MW у вршним измењивачима) која је са системом повезана преко ГРС.

На систем испоруке топлотне енергије ЈКП „Новосадска топлана” на дан 31.12.2015. године било је прикључено 94.800 стамбених јединица, од којих 29.359 користи и топлотну енергију за припрему топле потрошне воде, као и 7.901 пословних корисника, од којих 3.262 користи и топлотну енергију за припрему топле потрошне воде (Агенција за енергетику Града Новог Сада). Оптимална управљивост, максимална поузданост и ефикасност уз минималне губитке енергије постигнута је потпуном аутоматизацијом топлана и надзором из једног диспечерског центра.

Предузеће „Нови Сад - Гас” ДП на територији ЈЛС Града Новог Сада врши дистрибуцију, одржавање и контролу више од 2.000 km гасне мреже, 60 станица, око 60.000 изграђених прикључака и око 57.000 активних потрошача с кућним мерно-регулационим сетовима и са исто толико унутрашњих гасних инсталација. Током 2015. и 2016. године већи део изграђених стамбених зграда на територији града изабрао је као енергент природни гас уместо топлотне енергије из градске топлане (Агенција за енергетику Града Новог Сада). У наредном периоду гасификациони систем ће бити преовлађујући систем снабдевања топлотном енергијом у деловима Града са породичним становањем, радним зонама и свим насељима ЈЛС Нови Сад.

Обновљиви извори енергије - На читавом подручју Града Новог Сада тренутно нема системске употребе ОИЕ нити егзактних података о њиховој употреби. У мањој мери је заступљено коришћење енергије биомасе (углавном огревно дрво), док је коришћење осталих енергетских ресурса (соларна енергија, енергија ветра, геотермална енергија)

⁸¹ www.panonske.rs/ograci/te-to-novi-sad

спорадично, са потрошњом која је занемарљива у односу на укупну енергетску потрошњу на подручју града.

Просторним планом Републике Србије планира се изградња хидроелектране код насеља Ветерник. Уколико се изгради хидроелектрана, у том случају ће хидроенергија у ОИЕ учествовати са 57%. Укупан потенцијал ОИЕ на подручју ЈЛС у односу на укупне енергетске потребе Града приказан је у Табели 37., при чему анализа не третира енергетску потрошњу у транспорту, већ само градске потребе за електричном и топлотном енергијом.

Табела 37. Потенцијал ОИЕ у односу на укупне енергетске потребе Града Новог Сада

Потребе и потенцијали Града	Тое*	%
Потребе града	451.418,6	
Укупан потенцијал ОИЕ (са великом ХЕ)	178.710,7	39,6
Укупан потенцијал ОИЕ(без велике ХЕ)	81.238,3	18,0

* Тое – Тона еквивалентне нафте

Извор: Програм енергетске ефикасности ЈЛС Нови Сад (2016). Агенција за енергетику Града Новог Сада, Град Нови Сад.

Енергетски менаџмент у Новом Саду - Агенција за енергетику Града Новог Сада (АЕНС) је основана 2005. године, ради обављања развојних, стручних и регулаторних послова у области енергетике који су у надлежности града, као и послова у области енергетике које Република повери граду. У плану је да до краја 2017. године Град Нови Сад именује првог енергетског менаџера.

Енергетска политика Града Новог Сада приказује јасну опредељеност одређеног субјекта везано за производњу и потрошњу енергије, рационалну употребу енергије, повећање енергетске ефикасности, расподелу енергије и друго. У том смислу Град Нови Сад је: 1) развио и применио скуп мера и активности како би се спречило или смањило стварање отпада и других штетних утицаја на животну средину и тиме свеукупно загађење свело на најмању могућу меру; 2) унапредио систем прикупљања података о енергетским потрошњама објеката и јавних предузећа под надлежношћу Града; 3) реализовао образовне, информативне и стручно усмерене обуке из области енергетике и заштите животне средине за све запослене и за грађане Града; 4) систематски управља активностима како би се остварио и промовисао сталан напредак, постављањем циљева у области енергетике и заштите животне средине; 5) по потреби на годишњем нивоу редеофинисао и допуњавао Енергетску политику и упоређивао остварене резултате на унутрашњем нивоу.

8.5. Телекомуникациона инфраструктура

Достигнути ниво животног стандарда неке локалне заједнице осликава се и кроз израз дисперзије, капацитета, технолошке савремености и поузданости инсталираних елемената телекомуникационе инфраструктуре.

Фиксна телефонија - Функционисање највећег дела инсталација и уређаја фиксне телефоније на територији града Новог Сада је у рукама предузећа *Телеком Србија а.д.* (у мањем обиму присутни су још и *Орион телеком д.о.о.*, *СББ* и *Теленор д.о.о.*). Сви елементи мреже фиксне телефоније (објекти и телефонске централе, спојни путеви, примарна и секундарна мрежа и остало), као и панел пружених услуга, својим квалитетом и капацитетом

(Табела 38.)⁸² превасходно задовољавају потребе крајњих корисника у свим насељеним местима на територији Града. На територији Града је инсталирано 87 централа (све су дигиталне), а не постоје двојнички прикључци (КЛЕР, 2010).

Табела 38. Упоредни преглед елемената густине ТТ мреже за посматрана подручја

Територија	Број становника	Број телефонских претплатника	Густина ТТ мреже
Република Србија	7.095.383	2.455.315	34,6
Регион Војводине	1.891.701	645.330	34,1
Јужнобачка област	616.722	220.453	35,7
Град Нови Сад	350.930	134.581	38,3

Извор: Општине и региони у Републици Србији – 2016, РЗС, 2017.

Мобилна телефонија - Комплетну територију града Новог Сада покрива сигнал сва три оператора мобилне телефоније присутна на националном нивоу (*Телеком Србије а.д.*, *Теленор д.о.о.*, *Вип мобиле д.о.о.*), обезбеђен кроз функционисање 153 инсталиране базне станице. Иако је јачина доступног сигнала у свим насељеним местима Града генерално задовољавајућа, у складу са захтевима корисника оператори су у ситуацији да константно унапређују (увођење технолошки напреднијих система мобилне телефоније) и јачају инфраструктурне капацитете (примарно базне станице), те шире своју сервисну понуду.

Поште - Иако је асортиман и квалитет услуга које пружа *ЈП Поште Србије* на територији града Новог Сада у складу са захтевима корисника, интензитет притиска локалног становништва на једну поштанску испоставу (знатно више од покрајинског и републичког просека) доводи у питање оптималност укупног броја расположивих испостава и њихов просторни распоред (Табела 39.).

Табела 39. Поштанске испоставе

Територија	Број становника	Поште	Број становника по једној пошти
Република Србија	7.095.383	1.510	4.699
Регион Војводине	1.891.701	515	3.673
Јужнобачка област	616.722	120	5.139
Град Нови Сад	350.930	55	6.380

Извор: Општине и региони у Републици Србији – 2016, РЗС, 2017.

Интернет и КДС мрежа - На територији Новог Сада послује неколико предузећа (*Орион телеком*, *Коперникус*, *СББ*, *Телеком Србије*, *Теленор* и остали) која нуде услуге везане за функционисање кабловског дистрибутивног система (пренос и дистрибуцију радио и ТВ сигнала) и интернета (у понуди су најчешће услуге Dail up, ADSL, Wireless и кабловског интернета). Сви оператори су опредељени за даље унапређење и ширење постојеће мреже ка свим заинтересованим корисницима са територије Града.

На територији Града функционише неколико ТВ (Радио телевизија Војводине, Новосадска ТВ, ТВ Мост, Канал 9, ТВ Јесењин, РТВ Дуга и остале) и радио (РТВ, Радио Нови Сад, Радио Беседа, Радио 021 и остали) емисионих станица.

⁸² Вредност показатеља густине ТТ мреже (броја телефонских прикључака на 100 становника) за територију Града Новог Сада је изнад републичког и покрајинског просека.

Такође, на територији града у функцији су и WEB портал за Е-управу градске управе Новог Сада, те WEB портал за Е-управу Министарства унутрашњих послова (ПУ Нови Сад).

Са аспекта унапређења рада на информатичкој писмености локалног становништва, примарно на ужој територији насељеног места Нови Сад регистровано је неколико школа рачунара са палетом основних и напредних курсева програмирања.

8.6. Управљање отпадом

Као и у већини градова у Србији и на територији града Новог Сада неадекватно управљање отпадом представља један од великих еколошких проблема. Свакодневно се стварају велике количине отпада из домаћинстава и са јавних површина (комунални отпад), отпад из пољопривредне производње (животињски отпад, жетвени остаци, пластична амбалажа од пестицида и минералних ђубрива итд.) као и отпадних материја које воде порекло од индустријских активности.

Сакупљање комуналног и пољопривредног отпада са територије Града Новог Сада врши ЈКП „Чистоћа“ Нови Сад, при чему је покривеност сакупљања комуналног отпада од стране комуналне службе 100%. Међутим, и поред тога, стално се стварају *дивље депоније (локална сметлишта)*, поготову у сеоским насељима⁸³. Одлагање свог сакупљеног комуналног отпада врши се на *делимично санираној градској депонији*, која је ограђена и налази се у северном делу грађевинског подручја Новог Сада, северно од аутопута Е-75⁸⁴. Депонија је удаљена око 700 метара од почетка насељеног дела града и око 6 km од центра Новог Сада. Градска депонија је у употреби од 1963. године до данас и сав отпад, осим опасног и индустријског отпада, који се сакупи на територији Града и околних насеља, одлаже се на ову депонију. На депонији се редовно врши прекривање отпада инертним материјалом, сабијање отпада компактором и слично. Цео комплекс депоније простире се на 56 ha, од чега тело депоније заузима око 22 ha. На градској депонији, од јесени 2002. године налази се и *постројење за сепарацију и балирање отпада* у којем радници издвајају корисне сировине, које се након балирања пласирају на тржиште секундарних сировина. Радници који сортирају отпад, издвајају следеће сировине: папир, картон, ПЕТ амбалажу, PVC фолију, пластику, стаклене боце, алуминијум, гвожђе, челик, акумулаторе и гуме. Примарна селекција отпада не постоји, као ни рециклажни центар. На овом подручју послује више предузећа која се баве откупом рециклабилних материјала и рециклажом. Иако је постојећа депонија делимично санирана планира се њено затварање и изградња нове регионалне депоније на коју ће се доносити и одлагати отпад из Града Новог Сада и околних општина. Постојећа депонија ће се након затварања рекултивисати а нова депонија биће изграђена у близини старе.

⁸³ Дивље депоније запремине до 5 m³ углавном су лоциране на местима за постављање посуда за одлагање отпада поред којих грађани углавном одлажу свој крупан отпад, инертни отпад и други отпад који не може да стане у контејнер. Поред малих дивљих депонија постоје и велике дивље депоније запремине до неколико хиљада кубних метара, на којима грађани константно одлажу свој отпад.

⁸⁴ Санација сметлишта је спроведена 2002. године, од стране ЈП „Завод за изградњу града“, Нови Сад, када су извршени радови који су омогућили примену минималних мера заштите животне средине. Наредне године постављена је ограда и капија са рампом, како би простор био контролисан и како би се спречио улазак људи и животиња. Такође, изграђен је и ободни канал као баријера, али и место за одвођење површинских вода околног тла и депоније. Направљени су сервисни путеви за безбедно кретање возила која довозе отпад, а примењена је и дегазација. Постављен је низ вертикалних бунара, односно дегазатора, за евакуацију депонијског гаса, који је потенцијални изазивач пожара на депонији. На основу резултата мониторинга депонијског гаса доноси се одлуке о мерама одржавања система за дегазацију. На депонији су извршене научно-истраживачке активности по питању енергетског потенцијала депонијског гаса а резултати су показали да иако постоји енергетски потенцијал овог гаса, до сада није било финансијских средстава да се исти и искористи, тако да гас и даље одлази у атмосферу.

Пољопривредни отпад сакупља се и одлаже на депонију са малог броја пољопривредних газдинстава на територији града Новог Сада, при чему се највише сакупља амбалажа средстава за заштиту биља и гума. Један део отпада пореклом из пољопривреде сакупља комунална служба и то: искоришћена уља (машинско, моторно, хидраулично итд.), пластика, гуме, амбалажа средстава за заштиту биља, амбалажа ветеринарских производа и остало, а један део отпада сакупљају сами чланови пољопривредног газдинства и односе на депонију. Не треба изгубити из вида да пољопривредни отпад осим биоразградиве компоненте садржи и део који спада у категорију опасног отпада, који се мора на правилан начин сакупити и одложити (остаци од средстава за заштиту биља, истрошена уља итд.). Ипак, упркос овој чињеници, велики део пољопривредног отпада одлаже се на дивље депоније. Начини за адекватно управљање отпадом из пољопривреде обухватају:

- адекватно складиштење стајњака и осоке и њихово искоришћавање за повећање плодности земљишта (*органско ђубриво*),
- рационална употреба средстава за заштиту биља и безбедно складиштење и одлагање амбалаже утروшених пестицида (опасан отпад),
- безбедно складиштење минералних ђубрива и одлагање амбалаже након употребе,
- употреба остатака из примарне производње и прераде за производњу “зелене” енергије (*енергија биомасе*),
- безбедно одлагање животињских остатака.

Иако се на територији града Новог Сада врши посебно сакупљање баштенског отпада, организованих облика третмана отпада као што је *компостирање* нема. Корисници у индивидуалном облику становања, пре свега у сеоским подручјима спроводе компостирање на нивоу домаћинстава.

Систем управљања посебним токовима отпада није успостављен (*медицински, фармацевтски, електронски, индустријски, опасан и др.*).

У циљу решавања проблема управљања отпадом године донет је *Локални план управљања отпадом на територији града Новог Сада (2010)*, као и *Регионални план управљања отпадом за Град Нови Сад и општине Бачка Паланка, Бачки Петровац, Беоцин, Жабаљ, Србобран, Темерин и Врбас (2012)*, којим су дати могући начини решавања овог проблема. Као решење предлаже се изградња регионалне санитарне депоније, увођење селекције отпада, побољшавање капацитета рада градског предузећа за сакупљање отпада и сл. а највећа препрека реализацији предложених активности представља недостатак финансијских средстава.

Поред решавања питања везаних за изградњу регионалне санитарне депоније, кључ решавања питања отпада на територији Града Новог Сада, посебно у сеоским насељима, јесте *одговорнији однос становништва у поступању са отпадом*, у циљу спречавања формирања дивљих депонија, као и боља организација сакупљања отпада из ових насеља. Иако се повремено врши едукација локалног становништва о важности адекватног одлагања отпада из домаћинстава, то је недовољно, те се на плану подизања нивоа свести становништва мора још радити.

9. ДРУШТВЕНА ИНФРАСТРУКТУРА И СОЦИЈАЛНИ РАЗВОЈ У РУРАЛНИМ ПОДРУЧЈИМА

9.1. Васпитање и образовање

Предшколско васпитање и образовање. На територији Новог Сада налази се 79 самосталних објеката (вртића) у осам предшколских установа, од којих се шест налази на урбаним деловима града, а по једна у Петроварадину и Ветернику.

Евидентно је да на територији Новог Сада живи већи број Мађара и Словака, па је за њихове потребе у десет објеката оформљено билингвално предшколско васпитање и образовање деце.

С обзиром да Сремски Карловци немају предшколску установу, на основу Одлуке о мрежи установа које обављају делатност предшколског васпитања и образовања, предшколска установа „Ризница“ Петроварадин обавља делатност предшколског васпитања и образовања и у објекту у Сремским Карловцима (Сл. лист Града Новог Сада, 28, 2017).

Предшколске установе у Новом Саду су релативно добро распрострањене и прилагођене потребама националних мањина, посебно на урбаним деловима града. У руралним деловима Новог Сада активне само две предшколске установе и у плану је отварање нових.

Основно образовање. На територији Новог Сада налазе се 34 основне школе, од којих се 19 налази у урбаном делу Новог Сада, а 15 у приградским насељима. Поједине школе имају издвојена одељења у засебним објектима.

У урбаном делу Новог Сада налази се једна школа за основно образовање и васпитање одраслих у једном објекту, и гимназија са два огледна одељења основношколског узраста за ученике обдарене за математику.

За децу ометену у развоју оформљено је укупно једанаест школа за основно образовање и васпитање. У урбаном делу града налази се основна школа за децу ометену у развоју „Милан Петровић“, док су издвојена одељења према потреби деце ометене у развоју оформљена у предграђима: Шангају, Ковиљу, Каћу, Кисачу, Ветернику, Беочину, Бачком Јарку, Шајкашу и два објекта у Сремским Карловцима.

Град Нови Сад располаже и са две музичке школе за основно музичко образовање од првог до четвртог разреда: О.Ш. „Јосип Славенски“ и О.Ш. „Исидор Бајић“ у склопу које је и једна балетска школа. На периферији Новог Сада налазе се издвојена одељења музичке школе у Футогу.

Мрежа школа које обављају основно образовање је релативно добро прилагођена потребама становништва и у руралним деловима града. С обзиром да су поједине школе старе и по неколико деценија, за одређене објекте у плану је санација кухиња и физкултурних сала, посебно у предграђима Новог Сада (Сл. лист Града Новог Сада, 53, 2015).

Средње образовање. У Новом Саду налази се шеснаест установа за средње образовање. Тачније, четири гимназије, осам средњих школа различитих профила, једна музичка средња школа, балетска средња школа и специјална средња школа за децу са посебним потребама.

Мрежа средњих школа је релативно добро развијена и омогућава школовање ученицима и из руралних делова Града. У неколико средњих школа оформљена су и одељења за припадника националне мањине и омогућено је праћење наставе на мађарском

језику. Међутим, поједине школе старе су више од стотину година, што захтева додатна инвестирања од стране Града.

Високо образовање. Град Нови Сад располаже са једним универзитетом, који је основан давне 1960. и данас има преко 50.000 студената на више од 400 студијских програма. Седиште Универзитета је у Новом Саду. Међутим, поједини факултети и институти налазе се у четири града у северном делу Србије. У Новом Саду има укупно четрнаест факултета међу којима су Пољопривредни факултет, Економски факултет, Филозофски факултет, Правни факултет, Факултет техничких наука и др. Универзитет у Новом Саду омогућава својим студентима здравствену заштиту, смештај и исхрану која је на високом нивоу.

Услуга високог образовања доступна је и младима из руралних делова Града, као и онима из урбаних, захваљујући доброј саобраћајној инфраструктури и релативно малој удаљености факултета од руралних и периурбаних делова Града.

9.2. Здравствена и социјална заштита

Здравствено-социјални систем Новог Сада је релативно добро развијен. У Граду постоје четири здравствене установе:

1. Дом Здравља „Нови Сад“, који здравствену заштиту обавља у 33 објеката;
2. Завод за хитну медицинску помоћ;
3. Завод за здравствену заштиту студената;
4. Завод за здравствену заштиту радника.

Поред наведених објеката, здравствену помоћ пружају и Клинички центар Војводина, Специјална болница за реуматске болести Нови Сад, Институт за здравствену заштиту деце и омладине Војводине - Нови Сад, Институт за онкологију Војводине - Сремска Каменица, Клиника за стоматологију Војводине - Нови Сад, Завод за трансфузију крви Војводине - Нови Сад, Завод за антирабичну заштиту Нови Сад и Институт за јавно здравље Војводине - Нови Сад.

Систем здравствене заштите грађана добро је развијен и прилагођен становницима у руралним и периурбаним деловима Града, са тенденцијом Града и Републике да се здравствени објекти и услуге у области здравства даље унапређују, посебно за становнике руралних и удаљених места.

Социјална заштита. На територији града Новог Сада послује установа „Центар за социјални рад“, која се бави социјалном заштитом грађана у урбаним и руралним деловима Града.

Број корисника услуга које пружа „Центар за социјални рад“ у 2016. години је износио 26.925 корисника, од чега 19.572 (72,6%) представљају корисници из претходних година. То су, у већини случајева, трајни или вишегодишњи корисници социјалне и породично-правне заштите (старатељство, новчана социјална помоћ, додатак и увећани додатак за помоћ и негу другог лица, смештај у установе социјалне заштите, породични смештај и слично). Број корисника услуга које пружа Центар се континуирано повећава из године у годину.

„Центар за социјални рад града Новог Сада“ има: прихватилиште "Сигурна дечија кућа"; Дневни боравак за децу и омладину са поремећајем у друштвеном понашању; Службу саветовалишта за брак и породицу; Прихватилиште са прихватном станицом „Сигурна женска кућа“ и Свратиште за децу улице; два објекта за смештај избеглих,

прогнаних и расељених лица; обезбеђује привремено становање деце и омладине без родитељског старања у становима којима располаже Град и слично.

На територији Града, од установа и служби које пружају социјалну заштиту грађанима, налазе се и:

- Геронтолошки центар „Нови Сад“, са три дома (Ново насеље, Лиман и Футог), РЈ Прихватилиштем и Прихватном станицом – дневни боравак за бескућнике, РЈ клубова за стара и одрасла лица (16 клубова), РЈ помоћ у кући и нега и РЈ Дневни боравак за одрасла и старија лица;
- СОС Дечје село "Др Милорад Павловић", Сремска Каменица;
- Дом Ветерник са дневним боравком за децу и младе са интелектуалним инвалидитетом;
- Установа за основно и средње образовање „Милан Петровић“ Нови Сад, са предшколским, основношколским и средњошколским програмом, Дневним боравком, Радним центром, Сервисним центром, Едукативним кампом и Услужним центром;
- Центар за породични смештај и усвојење;
- Црвени крст Града Новог Сада - Градска организација.

На основу добијених информација из Центра за социјални рад града Новог Сада и помоћнице градоначелника, може се закључити да је систем социјалне заштите добро развијен и у руралним и периурбаним деловима Града. Исте врсте услуга по садржини, обиму и квалитету које се пружају грађанима који живе у центру Града, пружају се и грађанима који живе у предграђима и околним местима. Ово важи како за кориснике Центра за социјални рад тако и за кориснике других наведених установа.

Поред хуманитарних организација и удружења које финансирају Град и Покрајина, Центар активно сарађује и са многим носиоцима хуманитарних активности, као што су невладине организације и удружења, разне домаће и иностране фондације и сл.

9.3. Спорт

Град Нови Сад у складу са пословањем јавног предузећа „Спортски и пословни центар Војводина“ настоји да шири спортску културу међу својим грађанима. У оквиру „Спортског и пословног центра Војводина“ има 10 спортских објеката: Велика дворана, Млада дворана, Ледена дворана, Дворана за рвање, Стонотениска дворана, Џудо дворана, Бокс дворана, затворени и отворени базен, куглана и спортски центар „Сајмиште“. За потребе становништва отворено је још неколико спортских објеката. Према истраживањима, од олимпијских спортова у Новом Саду је највише присутан фудбал, па кошарка и одбојка, док од неолимпијских спортова фитнес, карате и шах. Међутим, подаци показују да се од 55.400 деце (узраста од 5 до 19 година) само 3.495 активно бави спортом (Програм развоја спорта на територији Града Новог Сада за период од 2016. до 2018.).

Спортски објекти и активности су релативно добро доступне и грађанима у руралним срединама Града Новог Сада. Град настоји да повећа број спортских активности, у циљу унапређења квалитета живота и развоја друштвених односа, посебно код деце. Као ограничење развоја спорта наводи се недостатак информисаности и незаинтересованости родитеља о спортским активностима у урбаним и руралним деловима града, као и недостатак новца за нова улагања у спортске објекте и опрему.

9.4. Култура

Град Нови Сад располаже са многобројним културним установама, као што су Музеј Града Новог Сада, Градска библиотека у Новом Саду, Историјски архив Града Новог Сада,

Завода за заштиту споменика културе Града Новог Сада, Новосадско позориште – *Újvidéki színház*, Позориште младих, Стеријино позорје, Културни центар Новог Сада, Установе за израду таписерија Ателје 61, установа за културу и образовање Културни центар „Младост”, Футог и установа за културу и образовање Културни центар Кисач.

Поред културних установа Града присутне су и културне установе покрајине Војводине, међу којима су: Српско народно позориште, Музеј Војводине, Музеј савремене уметности Војводине, Позоришни музеј Војводине, Галерија ликовне уметности – поклон збирка Рајка Мамузића, Спомен-збирка Павла Бељанског, Завод за културу Војводине, Студентски културни центар Нови Сад, Издавачки завод „Форум”, Војвођански симфонијски оркестар, Покрајински завод за заштиту споменика културе и Архив Војводине. Док од републичких културних установа на територији Новог Сада налазе се: Матица српска, Галерија Матице српске и Библиотека Матице српске.

Већ дуги низ година у Граду се организују бројни међународни културно-уметнички фестивали, од којих су најпопуларнији: Стеријино позорје, Змајеве деље игре, фестивали *EXIT*, *Cinema City*, Фестивал уличних свирача, Новосадске музичке свечаности НОМУС и Новосадски џез фестивал.

У руралним деловима града дуги низ година се организују културне-уметничке манифестације од стране културних центара, месних заједница, образовних установа (основних школа) као и под покровитељство породичних газдинстава (Стратегија културног развоја Града Новог Сада за период од 2016. до 2026, Сл. лист Града Новог Сада, 53, 2016).

За потребе националних мањина на територији Новог Сада основан је Центар за стваралаштво. У њему се налазе седишта пет националних савета националних мањина: ашкалијске, египатске, румунске, словачке и грчке, као и Завод за културу војвођанских Русина и Завод за културу војвођанских Словака.

За развој културе на територији Новог Сада задужено је и преко двадесет културно уметничких друштава.

У појединим руралним деловима Града постоје домови културе, од којих је већина напуштена, што указује на слабу заступљеност културно-уметничких активности и манифестација, као и потребу да се ови објекти реновирају, реконструишу и ставе у функцију становништва. Највећи број манифестација се организује у периурбаним деловима Града као што су Футог, Кисач, Каћ, Ковиљ, Будисава и Руменка, док у осталим деловима Града домови културе су ван функције.

10. ИНВЕСТИЦИЈЕ И ФИНАНСИРАЊЕ ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНОГ РАЗВОЈА У ПРЕТХОДНОМ ПЕРИОДУ

10.1. Инвестиције у области пољопривреде и руралног развоја

Посматрајући инвестиције у нова основна средства правних лица у делатности „Пољопривреда, шумарство и рибарство“ као и њихово учешће у инвестицијама у периоду 2013-2015. година, може се закључити да су оне ниже на нивоу Града Новог Сада (0,4%-1,5%) у односу на Републику Србију (2,4%-3,5%) а посебно у односу на Регион Војводине (7,3%-8,8%). У периоду 2013-2015. година присутан је тренд смањења учешћа инвестиција у пољопривреди, шумарству и рибарству у укупним инвестицијама како на нивоу Републике Србије тако и у Региону Војводине као и у Граду Новом Саду. На крају 2015. године укупне инвестиције у пољопривреди, шумарству и рибарству на нивоу Града Новог Сада износиле су 195.508 хиљада дин. што чини 0,4% укупних инвестиција у основне фондове.

Табела 40. Учесће остварених инвестиција у нове основне фондове у делатности „Пољопривреда, шумарство и рибарство“ у инвестицијама у периоду 2013-2015. година (у хиљ. дин.)

Територија	2013.			2014.			2015.		
	Укупно	Пољоп., шумар. и рибар.	Учесће (%)	Укупно	Пољоп., шумар. и рибар.	Учесће (%)	Укупно	Пољоп., шумар. и рибар.	Учесће (%)
Република Србија ¹	501.512.800	13.874.777	2,8	479.145.452	16.627.813	3,5	507.111.200	12.194.859	2,4
АП Војводина ¹	134.560.400	10.714.021	8,0	139.651.546	12.263.826	8,8	128.807.056	9.401.731	7,3
Град Нови Сад	39.101.519	569.806	1,5	63.514.036	415.404	0,7	53.606.800	195.508	0,4
Нови Сад	38.444.601	556.765	1,4	63.123.207	407.984	0,6	53.035.313	192.097	0,4
Петроварадин	656.918	13.041	2,0	390.829	7.420	1,9	571.487	3.411	0,6

¹Подаци се односе на сва правна лица

Извор: РЗС, Општине и региони у РС, 2013., 2014, 2015.

Статистички подаци показују да просечна вредност инвестиција у периоду 2013-2015. године по регистрованом газдинству у делатности Пољопривреде, шумарства и рибарства у нове основне фондове износи 76.100 динара за Град Нови Сад, што је знатно више у односу на Републички просек од 22.500 динара и нешто ниже у односу на просек Војводине 73.100 динара. У периоду од 2010. године град Нови Сад заједно са донаторима успешно је реализовао неколико инвестиција у области пољопривреде. На основу података Градских управа Града Новог Сада, у наставку се наводе неке од већих инвестиција у овој области:

- Липов мед за одрживи развој дунавског микрорегиона. Носилац пројекта: Град Нови Сад. Донатор: *Европска унија и Аустријска развојна агенција*. Вредност пројекта: 222.659 ЕУР. Вредност донације: 171.915 ЕУР.
- ИПА – CROSSWATER. Носилац пројекта: *ЈП Завод за изградњу града, Нови Сад*. Донатор: *Европска комисија*. Вредност пројекта: 382.600 ЕУР, . Вредност донације: 382.600 ЕУР.
- Санација и рекултивација сточног гробља у Каћу. Носилац пројекта: *Град Нови Сад*, Донатор: *Фонд за заштиту животне средине*, Вредност пројекта: 26.446.307,03 РСД. Вредност донације: 23.197.635,43 РСД.

- Десет пројеката из области уређења атарских путева. Носилац пројекта: *Месне заједнице*. Донатор: Уз финансијску подршку града Новог Сада, *Покрајински секретаријат за пољопривреду, шумарство и водопривреду*. Вредност пројекта: 14.500.000 РСД. Вредност донације: 14.500.000 РСД.⁸⁵
- Шест пројеката из области уређења канала за одводњавање. Носилац пројекта: *Месне заједнице*. Донатор: Уз финансијску подршку града Новог Сада, *Покрајински секретаријат за пољопривреду, шумарство и водопривреду*. Вредност пројекта: 9.730.000 РСД. Вредност донације: 9.730.000 РСД.

Град Нови Сад и у наредном периоду планира да настави улагања у области пољопривреде и руралног развоја. Један од највећих планираних пројеката је изградња Велетржнице која ће свако допринети побољшању економског стања пољопривредних произвођача. За одржавање постојеће каналске мреже на пољопривредном земљишту предвиђена су средства од 125 мил. РСД. Поред тога, планира се изградња нове школске зграде Пољопривредне школе са домом ученика, Футог као и унапређење пословног окружења за развој агробизниса Града Новог Сада. Предвиђена су и друга улагања у области пољопривреде, пре свега за унапређење конкурентности произвођача пољопривредних производа, развој органске производње и достизање стандарда квалитета.

10.2. Подршка из аграрног буџета Републике и АП Војводине

Подршка из аграрног буџета Републике - Финансирање регионалног развоја и механизми подстицања недовољно развијених општина одвија се путем директних и индиректних мера који се реализују преко министарстава, фондова, националних и покрајинских институција и међународних развојних партнера (Програм развоја АП Војводине 2014-2020).

Финансирање пољопривреде и руралног развоја из аграрног буџета врши се под окриљем Закона о пољопривреди и руралном развоју (Сл. гласник РС, 41/2009, 10/2013 – др. закон и 101/2016) и Закона о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју (Сл. гласник РС, 10/2013, 142/2014, 103/2015 и 101/2016). На годишњем нивоу доносе се и Уредбе о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју које су у сагласности са претходно поменутиим Закономима. Члан 3. Закона о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју дефинише следеће врсте подстицаја (Табела 41.).

Табела 41. Врсте подстицаја

Директна плаћања	Подстицаји мерама руралног развоја	Посебни подстицаји	Кредитна подршка
премија за млеко; новчани подстицаји за производњу; регреси.	за инвестиције за унапређење конкурентности и достизање стандарда квалитета; за одрживи рурални развој; за унапређење руралне економије; за припрему и спровођење локалних стратегија руралног развоја; за подршку саветодавним и стручним пословима.	за маркетинг -информационе системе; за развој и функционисање система рачуноводствених података на ПГ; за спровођење научно – истраживачких, развојних и иновативних пројеката.	Олакшан приступ коришћењу кредита, а подршка се огледа у субвенционисању каматне стопе.

Извор: Закон о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју.

⁸⁵ http://www.novisad.rs/sites/default/files/attachment/projekti_cyr.pdf , стр. 7

Закон о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју (сходно Члану 5.) наглашава да право на подстицаје остварују ПГ (предузећа и предузетници) и ППГ која су претходно уписана у Регистар ПГ, као и ЈЛС, друга лица и организације. Поменути Закон ограничава исплату за производно-везане подстицаје пољопривредницима који у власништву и/или закупу имају преко 20 ha обрадиве површине, док државно земљиште узето у закуп не подлеже субвенционисању (Члан 19.).

Анализом годишњих Уредби о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју (2015-2017.) закључује се да доминантно учешће у структури укупне подршке заузимају директна плаћања са тенденцијом опадања (са 90,7% у 2015. на 82,3% у 2017.), док вредности издвојених подстицаја за мере руралног развоја бележе благи пораст (са 4,2% у 2015. на 12,5% у 2017.). У структури планираних подстицаја новину представљају ИПАРД средства која су први пут предвиђена у 2018. год. уз учешће од 1,1%.

С обзиром да је подручје града Новог Сада ратарско-сточарски крај, а предели на сремско-фрушкогорској страни класификовани су као воћарско-виноградарски крај, пољопривредни произвођачи из републичког аграрног буџета могу да рачунају на следеће подстицаје⁸⁶:

- *за директна плаћања*: подстицаји за биљну производњу; регрес за ђубриво; подстицаји за држање квалитетних приплодних грла, као и грла за тов; премија за млеко; регрес за трошкове складиштења у јавним складиштима (до 40% трошкова складиштења);
- *за мере руралног развоја*: подизање нових вишегодишњих засада; набавка квалитетних приплодних грла; регрес за премију осигурања за усеве, плодове, вишегодишње засаде, расаднике и животиње; подстицаји за органску биљну и сточарску производњу;
- *на кредитну подршку* за биљну и сточарску производњу.

Уредба о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2017. у односу на 2016. год. садржи и неке новине: опредељена су бесповратна средства за куповину трактора, креиран је програм за младе пољопривреднике, издвојена су средства за мере ИПАРД-а, значајно су повећана средства за подршку приплодним грлима.

Подаци Управе за аграрна плаћања (Табела 42.) показују да током 2017. године (стање на дан 15.08.2017.) од укупно 4.745 *активних* ПГ на подручју Новог Сада њих 4.629, односно 97,6%, припада категорији породичних ПГ. Структура поднетих захтева за подстицаје (за конвенционалну и органску производњу) показује доминантно учешће подстицаја за биљну производњу са тенденцијом пораста (са 33,9% у 2015. на 58,2% у 2017.), следи регрес за дизел гориво (30,8% у 2015.) који се од 2016. више не исплаћује, а потом и регрес за ђубриво који такође бележи пораст (са 26,9% у 2015. на 38,7% у 2017.).

Податке о коришћењу подстицајних средстава за пољопривреду, рурални развој и субвенционисане кредите пружа и Попис пољопривреде 2012. Према овом извору у периоду 2010-2012. год. подстицајна средства у Новом Саду користило је 790 ПГ (15,3% од укупно пописаних ПГ) и налазе се испод републичког просека (28,5%). Закључује се да су ПГ Новог Сада више окренута подстицајима која исплаћује аграрни буџет АПВ него Републике.

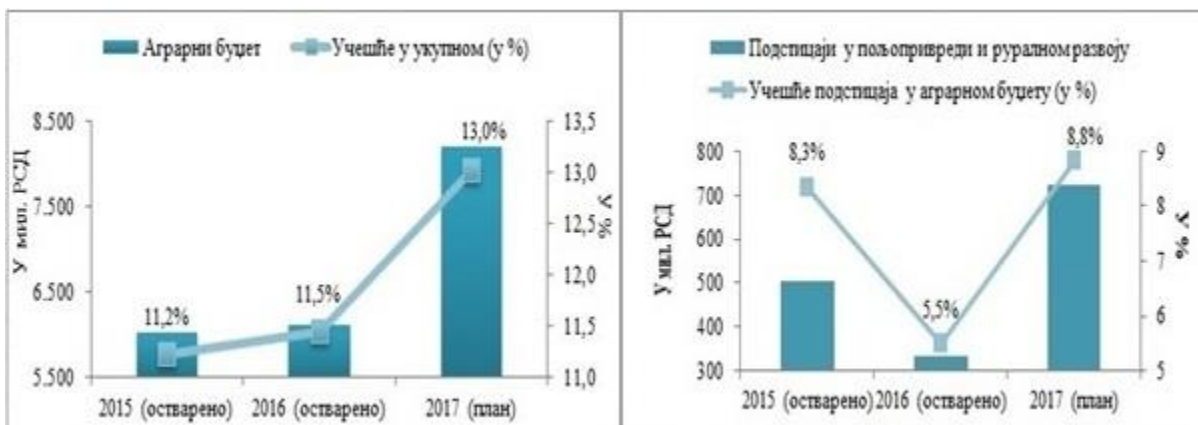
⁸⁶ Уредба о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2017. години (Сл. гласник РС, 8/17).

Табела 42. Број поднетих захтева за подстицаје од стране ПГ на територији Новог Сада (2015-2017. година)

Мера	2015.	2016.	2017. (захтеви у раду)
Основни подстицаји за биљну производњу (конвенционална и органска)	3.274	3.379	2.999
Регрес за дизел гориво (конвенционална и органска)	2.978	0	0
Регрес за ђубриво (конвенционална и органска)	2.595	2.155	1.994
Осигурање (биљна и сточарска)	283	318	0
Примарна производња (биљна и животиње)	64	121	
Механизација и набавка грла	0	0	2
Прерада млека и меса	1	4	
Млеко	40	38	28
Подстицаји за квалитетна приплодна грла стоке	397	451	108
Остало	30	33	21
Укупно	9.662	6.499	5.152

Извор: Интерни подаци Управе за аграрна плаћања, стање на дан 15.08.2017. године.

Слика 16. Учесће аграрног буџета у укупном (лево) и учешће подстицаја у аграрном буџету АПВ (десно) у периоду 2015-2017 (у %)

Извор: Покрајинска скупштинска одлука о завршном рачуну буџета АПВ за 2015 и 2016. год.; Покрајинска скупштинска одлука о ребалансу буџета АПВ за 2017. год.

Подршка из аграрног буџета АП Војводине - Финансијска подршка пољопривреди града Новог Сада, осим из републичког, може бити реализована и из буџета АПВ. Ово је тачно дефинисано Чланом 13 Закона о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју (Сл. гласник РС, 10/2013, 142/2014, 103/2015 и 101/2016), при чему АПВ мора у свом буџету да обезбеди предвиђена средства. На подручју АПВ формиран је Покрајински секретаријат за пољопривреду, водопривреду и шумарство⁸⁷ који функционише у саставу републичког ресорног министарства. У аграрни буџет АПВ сливају се средства која потичу од: (а) закупа пољопривредног земљишта; (б) водних, шумских и ловних накнада; (в) из буџета АПВ. Учесће аграрног буџета у укупном

⁸⁷ Покрајински секретаријат, осим сегмента пољопривредне производње, планира средства буџетском фонду за воде, шуме и развој ловства.

буџету АПВ бележи стални раст који се креће од 11,2% у 2015. до 13% у 2017. год.⁸⁸ (Слика 16.).

Учешће исплаћених подстицаја у укупном аграрном буџету у 2016. (5,5%) мање је за 2,8 процентна поена у односу на 2015. год. (8,3%), док је план да се у 2017. реализовани подстицаји повећају за 3,3 процентна поена (уз учешће од 8,8%) у односу на 2016. годину.

Покрајински секретаријат за пољопривреду расписује многобројне конкурсе који покривају све сегменте пољопривредне производње, а закључно са 09.08.2017. год. расписани су следећи⁸⁹:

- за суфинансирање трошкова контроле и сертификације органске производње, као и хране са ознаком географског порекла;
- за суфинансирање инвестиција у опрему за хладњаче, машине, опрему за прераду уљарица и сушаре за ароматично, зачинско и лековито биље;
- за суфинансирање набавке опреме за наводњавање и изградњу експлоатационих бунара, као и за одводњавање пољопривредног земљишта;
- за опремање сточарских фарми и инвестирање у пчеларство;
- за суфинансирање набавке опреме за заштиту од временских непогода и елемената потребних за подизање воћарских и виноградарских засада;
- финансирање развоја ловства;
- за увођење ЕУ стандарда у објекте у којима се врши производња и прерада меса, млека, воћа, поврћа, грожђа;
- за подизање нових рибњака и реконструкцију постојећих.

10.3. Буџетска подршка на нивоу града Новог Сада

Сходно Члану 13. Закона о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју (Сл. гласник РС, 10/2013, 142/2014, 103/2015 и 101/2016) органима АП и ЈЛС дата је могућност да утврђују мере подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја на својој територији, при чему средства морају бити обезбеђена у њиховим буџетима. Међутим, Члан 13. поменутог Закона истиче да АП и ЈЛС не могу да утврђују подстицаје за директна плаћања, изузев регреса за трошкове складиштења у јавним складиштима и за вештачко осемењавање. Суштина политике подршке пољопривредницима са републичког и локалног нивоа јесте да се избегне двоструко финансирање. У оквиру *мера руралног развоја*, ЈЛС је дато право да конкуришу за следеће подстицаје:

- подстицаји за унапређење руралне економије (руралне инфраструктуре и обуке у области руралног развоја);
- подстицаји за припрему и спровођење локалних стратегија руралног развоја.
- Град Нови Сад сваке године доноси Програм подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја⁹⁰, а на основу претходно добијене сагласности од стране МПШВ. Одсек за пољопривреду који је у саставу

⁸⁸ Од укупног буџета којим располаже овај секретаријат само 2% одлази на трошкове функционисања администрације (http://www.psp.vojvodina.gov.rs/dokumenta/PS_poljoprivreda_2014.pdf).

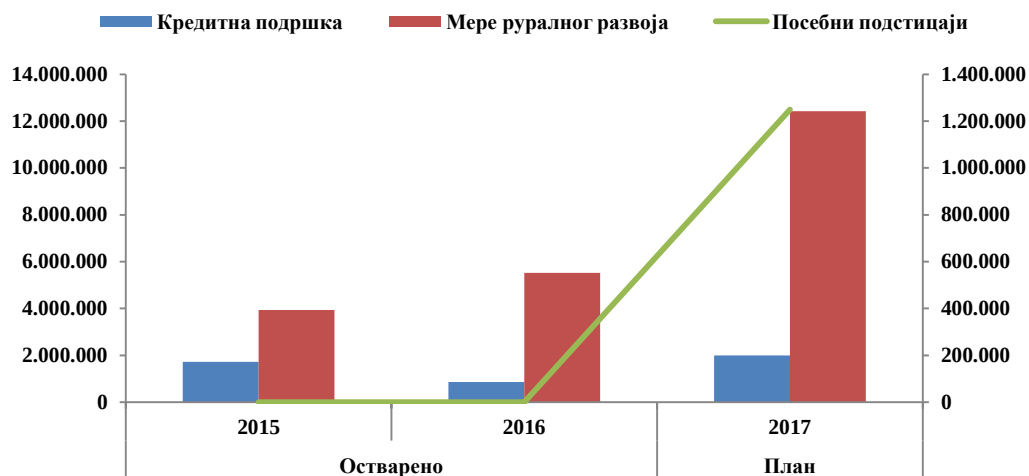
⁸⁹ <http://www.psp.vojvodina.gov.rs/VestiCyr.aspx?kat=s&page=1>

⁹⁰ Образац за дефинисање и утврђивање мера исказаних у Програму подршке прописује МПШВ у виду Правилника о обрасцу и садржини програма подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја и обрасцу извештаја о спровођењу мера пољопривредне политике и политике руралног развоја (Сл. гласник РС, 110/16).

Градске управе за привреду града Новог Сада утврђује мере подршке како би задовољили потребе ратарско-сточарске производње која се одвија на ширем подручју града, али и за воћарско-виноградарску производњу која је заступљена на подручју сремско-фрушкогорских крајева.

Потенцијални корисници мера подршке су регистровани пољопривредни произвођачи, задруге, удружења, сеоске месне заједнице и остала правна лица која су регистрована за делатност пољопривреде. Информисање о донетом Програму мера подршке врши се објављивањем Јавног позива, обавештавањем преко сеоских месних канцеларија, посредством подручних ПСС, као и путем локалних средстава информисања. Реализација Програма мера подршке доприноси смањењу производних трошкова произвођача са циљем побољшања квалитета живота у руралним подручјима, повећања продуктивности и ефикасности ПГ, као и подстицању удруживања.

Слика 17. Средства буџета града Новог Сада за реализацију Програма подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја (2015-2017. год., у дин.)

Извор: За 2015. и 2016. год. Извештај о спроведеним мерама пољопривредне политике и политике руралног развоја; за 2017 год. Програм подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја на територији града Новог Сада.

У 2015. години највише средстава исплаћено је за кредитну подршку у износу од 1,7 мил. дин. по основу 61 поднетог захтева. Нешто мање средстава исплаћено је за трансфер знања и развој саветодавства (мера руралног развоја) у износу 1,5 мил. дин. по основу 20 поднетих захтева. Најмање поднетих захтева (укупно 2) било је за меру „Економске активности у смислу додавања вредности пољопривредним производима као и увођење и сертификација система безбедности и квалитета хране, органских производа и производа са ознаком географског порекла“, а исплаћено је скоро 399 хиљ. дин.

Током 2016. године од укупно 71 поднетог захтева скоро половина (31 захтев) односила се на кредитну подршку при чему је исплаћено 860,7 хиљ. дин. У оквиру подршке органској производњи (садни и семенски материјал, контрола и сертификација) по основу 16 захтева исплаћено је око 1,4 мил. дин, док је за трансфер

знања и развој саветодавства исплаћено скоро 2,1 мил. дин. по основу 15 примљених захтева⁹¹.

У 2017. години предвиђена су средства за посебне подстицаје у вредности од 1,2 мил. дин., док је за кредитну подршку издвојено 2 мил. дин., а за рурални развој 12,4 мил. дин.

У државној својини на подручју Града је 5.796,4 ha пољопривредног земљишта, од чега се у закуп даје 3.118,0 ha, односно око 53,8% (Годишњи програм заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта на територији града Новог Сада за 2017. годину). Средства од закупа имају прецизне намене при чему је највише опредељено уређењу пољопривредног земљишта уз учешће од око 80,3% (одводњавање пољопривредног земљишта, уређење атарских путева, уређење и опремање противградне и пољочуварске службе).

Одлуком о буџету града Новог Сада (Сл. лист Града Новог Сада, 80/2016) и Одлуком о изменама и допунама одлуке о буџету града Новог Сада за 2017. годину (Сл. лист Града Новог Сада, 31/2017) за програм 5 „Развој пољопривреде“ планирана су средства у износу од 117.403.244 дин. за следеће намене:

- подршка за спровођење пољопривредне политике у локалној заједници – 94.481.244 дин.;
- подршка мерама руралног развоја према Програму подршке – 15.670.000 дин.;
- услуге противпожарне заштите – 1.752.000 дин.;
- развој и унапређење пољопривреде – 5.500.000 дин.

10.4. Остали извори финансирања

Банкарски кредити - Подаци Пописа пољопривреде 2012. показују да је у Новом Саду кредит пословне банке за финансирање пољопривредне производње користило око 4,4% ПГ што је изнад републичког просека (око 2,9%). Разлози за овако ниско учешће банкарских кредита од стране пољопривредника су вишеструки: неповољни рокови отплате, високе каматне стопе, неповољни услови обезбеђења кредита и сл.

Ради повећања интересовања аграрних произвођача за кредитним средствима пословних банака Град континуирано субвенционира камату за пољопривредне кредите. Средства су опредељена у оквиру Програма подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја и у 2017. год. планирано је 2 мил. дин.

Фондови - АП Војводина значајна је и по постојању већег броја фондова који аграрним произвођачима пружају могућност задуживања у сврху развоја пољопривредне производње и прераде. Да би се конкурисало за одређена средства, неопходно је да ПГ имају седиште на територији Покрајине. Значајни су следећи фондови: (а) *Покрајински фонд за развој пољопривреде*, (б) *Гаранцијски фонд АПВ*, (в) *Развојни фонд АПВ*, (г) *Развојна агенција Војводине (бивши Фонд за подршку инвестиција у АПВ)* и (д) *Управа за капитална улагања АПВ*. Међу поменутим фондовима изузетак чини Гаранцијски фонд АПВ који не финансира пољопривреду већ обезбеђује гаранције тражиоцима кредита (на захтев корисника кредита) на основу

⁹¹ Извор: Градска управа за привреду Нови Сад (2016): „Извештај о спровођењу мера пољопривредне политике и политике руралног развоја на територији града Новог Сада за 2016. годину“, 2017.

којих могу да приступе банкарском тржишту под повољнијим условима (Одлука о оснивању Гаранцијског фонда АПВ).

Донације - За АП Војводину и Град Нови Сад посебно су значајна донирана средства која су привучена кроз предлоге пројеката у оквиру Програма прекограничне сарадње⁹² са Мађарском, Румунијом, Хрватском и БиХ. Може се слободно рећи да је и ресор пољопривреде успео да привуче значајна средства, а његова имплементација може допринети већој спољнотрговинској размени пољопривредних производа са поменутиим земљама.

⁹² Програм прекограничне сарадње представља другу ИПА компоненту претприступне помоћи из фонда ЕУ.

11. SWOT АНАЛИЗА ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНОГ РАЗВОЈА ГРАДА НОВОГ САДА

1. Општи подаци	
Насељска мрежа	
Предности	Слабости
- Нови Сад је градски центар највишег степена урбанизације у Републици Србији - Стратешки добра позиција града на важним друмским, железничким и водним коридорима	- Неопходност високих улагања за урбани развој - Недовољна промоција природних ресурса
Шансе	Опасности
- Плански развој кроз задржавање оптималне структура градских насеља - Афирмацији природних и културних вредности;	Велика неуједначеност густине насељености на нивоу града
Демографске карактеристике	
Предности	Слабости
- Позитивни имиграциони салдо града - Старосна структура становништва повољнија је у односу на ниво Републике	- Миграција становништва из сеоских у градске средине - Неповољна образовна структура у руралним деловима
Шансе	Опасности
- Креирање стимулативне популационе и образовне политике - Подизање нивоа и квалитета образовне структуре становништва	- Јачање тренда негативног наталитета - Повећање учешћа старог становништва

2. Макроекономски индикатори	
Предности	Слабости
- Позитивни извозни трендови - Постојање великих пољопривредних друштава на територији Града	- Ниска стопа учешћа пољопривреде у БДП у односу на остатак Војводине - Мали број привредних друштава у пољопривреди;
Шансе	Опасности
- Пристап Европским фондовима за развој пољопривреде и рурални развој - Укључивање младе радне снаге у пољопривредне активности;	- Велика осетљивост сектора пољопривреде на макроекономска кретања - Јака инострана конкуренција у сектору прераде и промета пољопривредних добара

3. Природни услови, ресурси и заштита животне средине	
Рељеф	
Предности	Слабости
Квалитетно плодно земљиште типа чернозем	Изложеност обрадивог плодног земљишта интензивној пољопривредној производњи
Шансе	Опасности
Развој повртарства, воћарства и виноградарства на Фрушкој гори	Еолска и хидро ерозија земљишта у приобаљу Дунава
Климатски индикатори и хидрографија	
Предности	Слабости
- Повољни климатски услови за пољопривредну производњу - Природни и вештачки водотокови и хидролошки и хидротехнички објекти	Велики број бујичних потока
Шансе	Опасности
Интензивније коришћење каналске мреже за потребе пољопривреде	- Јачање температурних екстрема - Повећање неравномерности падавина током године
Земљишни ресурси	
Предности	Слабости
Земљиште добре катастарске структуре, погодно за интензивну, конвенционалну, интегралну и органску ратарско-повртарску, воћарску и виноградарску производњу	- Смањење површине под поврћем, крмним биљем и виноградима - Нерешени имовинско-правни односи и неажурно одржавање катастра непокретности.
Шансе	Опасности
- Већа проценат искоришћености расположивог пољопривредног земљишта - Развој тржишта земљишта и укрупњавање поседа.	- Неконтролисана пренамена пољопривредног земљишта у непољопривредне сврхе - Интензиван раст цене пољопривредног земљишта
Шумарство и лов	
Предности	Слабости
- Очувани шумски екосистеми ритских области стављени под заштиту - Повољне природне предиспозиције за развој ловне дивљачи у шумама и резерватима природе	Експлоатација шума је интензивнија у односу на пошумљавање

Шансе	Опасности
- Спровођење и усаглашавање планова и програма заштите постојећих и пошумљавање нових површина на подручју града Новог Сада, уз координацију свих локалних заједница - Спровођење мера заштите и узгој крупне и ситне дивљачи	- Прекомерна неконтролисана сеча шума погодује развој процеса еолске и хидро ерозије земљишта што доводи до огољавања терена - Угрожавање природних станишта дивљачи урбаним активностима, сеча шума и нарушавање равнотеже ритских екосистема
Минерални ресурси и ОИЕ; Заштита животне средине и отпад	
Предности	Слабости
- Постојање геотермалних извора - Добар квалитет воде за пиће	- Велики број дивљих депонија - Низак садржај хумуса у обрадивом земљишту
Шансе	Опасности
- Искоришћавање енергије биомасе, сунца, геотермалних извора, ветра, воде - Развој органске пољопривреде	- Губитак биодиверзитета у заштићеним подручјима кроз слабу примену закона - Неконтролисана примена минералних ђубрива и средстава за заштиту пољопривредних култура

4. Радна снага у пољопривреди и трансфер знања и иновација	
Предности	Слабости
Повољнија старосна и образовна структура управника на породичним пољопривредним газдинствима у односу на просек Србије	- Слаба заинтересованост младих за примену иновативних техника и технологија производње - Недовољно ефикасан трансфер знања, информација и иновација ка пољопривредним произвођачима
Шансе	Опасности
- Боља искоришћеност развијене мреже институција за трансфер знања и информација у пољопривреди - Унапређење рада стручних служби на преносу знања	Губитак интересовања младих за образовањем у пољопривреди и бављењем пољопривредом

5. Тржишни субјекти у пољопривредној производњи	
Пољопривредна предузећа	
Предности	Слабости
- Раст броја пољопривредно-прехрамбених предузећа - Снажна сировинска основа за развој прехрамбене индустрије	- Неуспешне приватизације, које су праћене недовољним улагањима, смањењем производње и/или гашењем предузећа - Споро освајање нових тржишта, технологије и/или нових производа
Шансе	Опасности
- Хоризонтална и вертикална интеграција постојећих привредних друштава - Оријентација на производне програме који су економски ефикасни и иновативни	- Недовољно увођење технолошких иновација у процес производње и прераде - Јака инострана конкуренција
Земљорадничке задруге	
Предности	Слабости
- Присуство већег броја земљорадничких задруга, које успешно послују у области ратарске производње - Препознатљивост задруге у Бегечу по производњи, приносу и извозу поврћа, посебно шаргарепе, и активностима (уз подршку Градске управе града Новог Сада) у области заштите имена порекла за бегечку шаргарепу	- Недостатак или мали број земљорадничких задруга које су: (а) специјализоване за повртарску, воћарску и/или сточарску производњу; (б) располажу задружном имовином (земљиштем, силосима, објектима, опремом) и/или (в) баве се прерадом пољопривредних производа - Недовољна тржишна и технолошка знања земљорадничких задруга и неефикасан трансфер знања, информација и иновација ка пољопривредним произвођачима (задругарима и/или кооперантима)
Шансе	Опасности
- Подршка задругама кроз програме и мере које реализује Кабинет министра без портфеља задуженог за регионални развој и рад јавних предузећа - Коришћења ИПАРД фондова	Недовољна средства Града, Покрајине и Републике за финансирање пројеката земљорадничких задруга у области унапређења пољопривредне производње, прераде и маркетинга пољопривредних производа и руралног развоја

6. Производња и тржиште пољопривредних производа	
Обим и структура пољопривредне производње и ратарство	
Предности	Слабости
- Раст производње индустријског биља, пре свега соје - Препознатљивост неких пољопривредних производа на тржишту (Футошки купус, Бегечка шаргарепа, Фрушкогорски липов мед)	- Екстензивна пољопривредна производња - Лоша пољопривредна пракса на малим газдинствима
Шансе	Опасности
- Укрупњавање малих газдинстава - Примена расположивих инструмената за управљање ризицима	- Пад конкурентности на међународном тржишту ратарских производа - Смање субвенција
Производња поврћа	
Предности	Слабости
- Изузетни агроеколошки услови за производњу поврћа - Дугогодишње искуство у производњи поврћа	- Недовољна заступљеност повртарства и поред повољних услова за производњу - Мали број произвођача има имплементирани и сертифицирани стандарди безбедности и квалитета у производњи
Шансе	Опасности
- Примена нових енергетски ефикасних технологија у пластеничкој производњи - Обезбеђивање подршке произвођачима у процесу имплементације и сертификације стандарда безбедности и квалитета производ	- Повећан увоз из Турске, Македоније и Албаније - Недовољна улагања у развој и иновирање технологије производње
Воћарско-виноградарска производња	
Предности	Слабости
- Добри агроеколошки услови за производњу воћа и грозђа - Доминантно присуство плантажних воћњака	- Недовољна заступљеност воћарства и виноградарства и поред повољних услова за производњу - Висока зависност од производње јабука
Шансе	Опасности
- Побољшан избор сортимената прилагођених агротехнолошким условима - Олакшана набавка модерне механизације	- Јака инострана конкуренција (увоз воћа карактерише добар квалитет и ниска цена) - Недостатак иницијативе да се произвођачи удруже
Сточарство	
Предности	Слабости
- Добар генетски материјал говеда - Повољни услови за развој пчеларства	- Недовољно развијена сточарска производња - Недефинисан одгајивачки циљ

Шансе	Опасности
- Формирање специјализованих удружења фармера - Стимулисање пољопривредника за узгој стоке квалитетнијих раса и аутохтоних врста говеда и оваца	Спорост у успостављању стандарда
Органска пољопривреда	
Предности	Слабости
Богатство и очуваност природних ресурса	- Екстремно мали удео површине под органском производњом у укупно коришћеном пољопривредном земљишту - Слаба заступљеност органског сточарства
Шансе	Опасности
- Раст капацитета светског тржишта органске хране - Усаглашавање домаћих прописа са легислативом ЕУ, као и већа могућност извоза	Повећање ценовне неконкурентности на тржишту
Механизација, опрема, складишни и дорадни капацитети	
Предности	Слабости
- Већа расположивост прикључних машина и опреме у односу на просек Србије - Повољна територијална распоређеност складишних простора	- Застарелост технолошког парка - Недовољна сарадња пољопривредника за заједничко коришћење механизације - Мали број расположивих хладњача у граду - Застарелост постојећих капацитета
Шансе	Опасности
- Развој машинских прстенова - Коришћење ИПАРД-а и националног програма - Јачање прехранбене индустрије	Неразвијеност финансијског тржишта и тржишта пољопривредних кредита је препрека већим инвестицијама у овој области
Прерада пољопривредних производа	
Предности	Слабости
- Доступност сировина из домаће производње - Брз раст приватног сектора	- Технолошка застарелост - Велико тржишно учешће иностраних конкурената
Шансе	Опасности
- Повећана оријентација на извоз - Вертикална интеграција	Либерализација тржишта и смањење царинских и осталих баријера у Србији

Тржишни ланац	
Предности	Слабости
Велики број тржишно оријентисаних пољопривредних произвођача и регистрованих откупљивача и откупних места за откуп пољопривредних производа и домаћих животиња од пољопривредних произвођача	Висока концентрација капитала у области трговине пољопривредним производима и прерађивачком сектору, чиме се ограничава или нарушава конкуренција на тржишту пољопривредних производа, посебно ратарских култура
Шансе	Опасности
- Бесцарински пласман пољопривредних производа по споразумима о слободној трговини са: ЕУ, ЦЕФТА, Руском Федерацијом, Белорусијом и Казахстаном, Турском, ЕФТА и САД - Близина прерађивачких, складишних и дистрибутивних капацитета, као и трговинских предузећа и великих трговинских ланаца	- Тржишни ланац је кратак (нема додавања вредности производима кроз прераду, маркетинг и брендирање производа) - Недовољне активности Комисије за заштиту конкуренције на тржишту пољопривредних производа
Политика квалитета	
Предности	Слабости
Значајан број прерађивача, посебно добављача глобалних малопродајних ланаца, је сертифициован за HACCP и ISO (9001, 22000), а извозници и за BRC и IFS стандарде	Мали број примарних пољопривредних произвођача са сертификатима за GlobalG.A.P., органску производњу и производе са ознаком географског порекла
Шансе	Опасности
- Усаглашавање са ЕУ стандардима - Интензивирање промоције високог квалитета у производњи	- Губитак тржишта услед непоштовања стандарда безбедности и квалитета производа - Растући захтеви потрошача у погледу безбедности и квалитета хране и очувања животне средине, сигурности радника и добробити животиња

7. Стање развијености руралних подручја	
Предности	Слабости
- Развијена народна радиност - Богато културно-историјско наслеђе, мултиетничност и велики број различитих туристичких атракција - Низак проценат становништва суочен са депривацијом - Развијен сектор цивилног друштва: велики број организација цивилног друштва и бројни реализовани пројекти у областима пољопривреде, руралног туризма, екологије и другим областима - Постојање три удружења овлашћених носиоца и корисника ознака географског порекла пољопривредних производа	- Недовољно развијен сектор МСП у области развоја руралне економије - Неразвијена диверсификација на газдинствима - Образовне и родне карактеристике руралне популације су неповољне, а шансе за унапређење људских ресурса у овом аспекту ограничене низом препрека - Недовољан развој локалних акционих група (ЛАГ)
Шансе	Опасности
- Развој диверсификованих економских активности за остваривање додатних прихода - Интензивирање формалног учешћа жена у руралном развоју, заштити културног наслеђа и промоцији старих заната - Већа искоришћеност јавних средстава за ЛЕАДЕР приступ - Обавеза успостављања удружења и организација пољопривредних произвођача у оквиру једне линије производње у процесу ЕУ интеграција	- Растући захтеви тражње у погледу здравствене безбедности - Недостатак финансија за инвестиционо одржавање - Убрзан процес старења сеоске популације - Недовољна средстава Града, Покрајине и Републике за финансирање пројеката организација цивилног друштва која своје циљеве остварују у областима пољопривреде, руралног развоја, одрживог развоја и слично

8. Инфраструктурна уређеност руралних подручја	
Водопривредна инфраструктура: водовод и канализација	
Предности	Слабости
- Покривеност водоводном мрежом је око 95% - Покривеност канализационом мрежом је 85%	- Зависност града од једног резервоара воде - Губици у водоводном систему су 30%
Шансе	Опасности
- Изградња главног доводника Нови Сад-Бегеч - Изградња изворишта инфилтрационог типа „Ратно острво“ у залеђу постојећег изворишта	Недостатак средстава за поштовање стандарда ЕУ кроз поглавље 27
Одводњавање, наводњавање	
Предности	Слабости
- Велики број система канала - Добар хидролошки потенцијал подручја - Присуство прве издани на малој дубини од површине земљишта	- Застарелост опреме и лоше одржавање система (једног дела) - Недовољна искоришћеност потенцијала за примену наводњавања
Шансе	Опасности
- Спровођење превентивних мера и мера за ублажавање од последица поплава - Комасација земљишта	- Плављење пољопривредног земљишта у периодима високог нивоа подземних вода и великих количина атмосферских падавина - Оскудност воде у периодима интензивних потреба за наводњавањем
Саобраћај, енергетика и телекомуникације	
Предности:	Слабости:
- Квалитетан рад јавних предузећа из области саобраћаја и енергетике - Добра покривеност и квалитет доступног јавног превоза, ИТ, поштанских и услуга испоруке електричне енергије	- Инфраструктурни развој не прати у довољној мери развој Града - Мањак отресишта, бициклистичких и пешачких стаза
Шансе:	Опасности:
- Развој туризма и руралне привреде са аспекта интензивнијег коришћења саобраћајне инфраструктуре - Планска изградња отресишта и атарских путева	Даље погоршавање квалитета друмске, железничке и лучке инфраструктуре (луке и пристана)

9. Друштвена инфраструктура и социјални развој у руралним подручјима	
Предности	Слабости
- Мрежа школа је добро развијена и омогућава школовање ученицима и из руралних делова Града - Мала удаљеност факултета од руралних и периурбаних делова Града - Добро развијен систем здравства и социјалне заштите у граду - Интензивна културна активност	- Мали број предшколских установа у руралним деловима Новог Сада - Неадекватно одржавање домова за културу у предграђима Града Новог Сада
Шансе	Опасности
- Обнова објеката културе - Повећање броја спортских активности - Нови Сад град културе	Недовољна спортска активност грађана, а посебно деце у руралним деловима Града нарушава квалитет живота

10. Инвестирање	
Предности	Слабости
- Постојање великог броја програма подстицаја - Повољан третман инвеститора - Континуиран раст подстицаја града	- Низак ниво инвестиција у области пољопривреде и руралног развоја - Мали број пројеката из области пољопривреде и руралног развоја
Шансе	Опасности
- Повећано коришћење националних и ЕУ фондова за инвестиције; - Инвестиције у технолошки напредне пројекте	- Отежан приступ пољопривредним кредитима (висока каматна стопа, неповољни рокови отплате) - Недовољно информисање инвеститора о расположивим пројектима

-

ДРУГИ ДЕО: АКЦИОНИ ПЛАН ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ СТРАТЕГИЈЕ ПОЉОПРИВРЕДНОГ И РУРАЛНОГ РАЗВОЈА ГРАДА НОВОГ САДА ДО 2022. ГОДИНЕ

Да би се сектор пољопривреде и прерађивачко-прехрамбене индустрије развијао и био одржив, како економски тако у смислу очувања и унапређења животне средине, потребно је постићи синергију свих мера и активности међународног, владиног и невладиног, односно цивилног сектора. Потребно је искористити све потенцијале и кроз комплементарност расположивих мера и активности постићи равномеран развој пољопривреде, развој и унапређење услова и живота рада у руралним подручјима.

Многи градови и локалне самоуправе у Републици Србији спроводе истоветне мере које спроводе и Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде (у даљем тексту МПШВ) или Покрајински секретаријат за пољопривреду, шумарство и водопривреду (у даљем тексту: ПСПШВ). На тај начин долази до преклапања мера и активности и у суштини се не добија жељени ефекат. Град Нови Сад (у даљем тексту: Град), кроз мере и акције проистекле из ове стратегије развоја пољопривреде и руралног развоја, треба да омогући пољопривредним газдинствима и осталим релевантним актерима да максимално искористе све расположиве подстицајне мере, а да се посебним мерама покрију специфичности које се јављају на територији Града.

Стратешки циљеви развоја пољопривреде и руралних области Града морају бити усклађени са стратешким циљевима Републике Србије израженим кроз Стратегију пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014-2024 („Службени гласник РС“ бр. 85/2014). Законски оквир за креирање мера подстицаја је Закон о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју („Службени гласник РС“ бр. 10/2013, 142/2014, 103/2015 и 101/2016).

12. ВИЗИЈА РАЗВОЈА И СТРАТЕШКИ ЦИЉЕВИ

12.1. Визија пољопривреде и руралних подручја Града

Детаљном анализом постојећег стања пољопривреде и руралних подручја Града дошло се до развојне визије и циљева деловања Стратегије.

Визија пољопривреде и руралног развоја Града обухвата пројектовано стање које се жели постићи на крају спровођења ове Стратегије и, као таква, она предвиђа:

- Да у 2022. години пољопривреда Града буде сектор који је заснован на знању, савременим технологијама и стандардима, који домаћем и иностраном тржишту нуди здравствено безбедне производе, доброг квалитета, а произвођачима обезбеђује одржив и стабилан доходак;
- Да се природним ресурсима, животном средином и културним добрима руралних подручја управља у складу са принципима одрживог развоја.

Овако дефинисана визија развоја подразумева уважавање неколико кључних принципа:

- Одрживост пољопривредне производње- мултифункционална пољопривредна производња требало би да буде важна економска активност становништва у руралним подручјима која би требало да обезбеди: раст продуктивности и ефикасности сектора пољопривреде, одговорно управљање ресурсима уз њихово очување и унапређење као и достизање благостања руралног становништва. Тиме

би се створили услови за даљу егзистенцију у руралним подручјима са нарочитим акцентом на младе и жене у руралним подручјима.

- Уважавање различитости система производње и типова пољопривредних газдинстава који су настали услед утицаја географских, природних, социо-економских и других карактеристика руралних подручја.
- Модернизација органа градских власти које ће спроводити Стратегију у циљу оспособљавања за ефикасно и транспарентно управљање циклусом јавне политике у сектору пољопривреде и руралног развоја.
- Стабилност и конзистентност буџетских средстава које Град одређује зарад спровођења активности и мера насталих на основу ове Стратегије.

12.2. Стратешки циљеви

За наредни период следећи стратешки циљеви су постављени:

- 1) Раст пољопривредне производње и дохотка произвођача;
- 2) Раст конкурентности уз достизање стандарда квалитета и здравствене безбедности производа;
- 3) Одрживо управљање ресурсима и заштита животне средине од негативног утицаја интензивне пољопривредне производње;
- 4) Унапређење квалитета живота и рада у руралним подручјима Града;
- 5) Ефикасно управљање јавном политиком у области пољопривреде и руралног развоја.

Да би дошло до раста пољопривредне производње и дохотка произвођача, пољопривредна производња мора бити конкурентна. Конкурентност може бити ценовна, која се постиже ако се повећа продуктивност, смање трошкови производње и самим тим и цена коштања производа. Конкурентан се може бити и квалитетом када цена није примарно мерило купца при одлучивању већ управо квалитет производа. Да би постигли високе приносе производа високог квалитета мора се инвестирати у знање произвођача, уводити нове технологије, примењивати опрема и механизација која повећава продуктивност, али се такође, морају уважавати ветеринарски, фитосанитарни стандарди, стандарди заштите животне средине и добробити животиња.

Интензивна пољопривредна производња је један од највећих потенцијалних загађивача животне средине. Ресурси који се користе: земљиште, вода и ваздух могу бити у значајној мери угрожени ако се не приступи одрживом управљању ресурсима. Одржива пољопривреда може бити и интензивна производња ако се испоштује минимум стандарда у области заштите животне средине и ако се спроводи у складу са научним достигнућима у оквиру нових технологија. Пољопривредници могу добровољно да се оријентишу и на неке друге видове производње као што је органска, биодинамичка производња или да екстензивирају производњу кроз гајење аутохтоних сорти биљака или раса животиња на традиционалан начин. Такве врсте производње су “environmental friendly” саме по себи, али носе повећане трошкове и мању добит по јединици и из тог разлога их је потребно подржавати.

Пољопривреда јесте основна економска активност у руралним подручјима, али да би становници руралних подручја имали услове живота и рада, доста се пажње мора посветити унапређењу и других аспеката њиховог живота. Кроз унапређење руралне инфраструктуре, нарочито оног дела који није у надлежности покрајинских и републичких органа, може се значајно допринети побољшању квалитета живота на селима. Врло успешно се показао и процес “приближавања” села и градова, тј упознавање градског становништва са аспектима живота и рада на селу и зближавања

ове две групе кроз обезбеђење могућности директног маркетинга, одржавање разних манифестација и сл.

Да би се стратешки циљеви могли реализовати потребно је ефикасно и транспарентно управљање процесом јавне политике у области пољопривреде у оквиру органа власти Града. Циклуси у јавној политици подразумевају неколико фаза:

- Анализа стања руралних подручја и основних показатеља пољопривредне производње;
- Консултације са заинтересованим странама у процесу креирања јавне политике;
- Креирање и спровођење одабраних мера и активности;
- Праћење спровођења мера и активности и отклањање евентуалних потешкоћа при спровођењу;
- Евалуација ефеката спроведених мера и активности и извлачење поука за наредни циклус планирања политике у овој области.

Слика 17. Процес стратешког планирања пољопривреде и руралног развоја

13. МЕРЕ И АКТИВНОСТИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ СТРАТЕШКИХ ЦИЉЕВА

Да би дошло до реализације постављених стратешких циљева потребно је на нивоу Града примењивати одређене мере и активности. Мора се имати у виду да МПШВ и ПСПШВ примењују читав сет мера које становници руралних подручја Града могу да користе. Неадекватно је креирати исте или сличне мере, јер се на тај начин губи ефекат и средства одлазе релативно малом броју корисника, а при томе буџетска средства које Град опредељује за ове намене су недовољна да би резултати ових мера допринели остваривању постављених циљева.

Кроз мере и активности Града потребно је подићи капацитет за апсорпцију ових фондова, као и предстојећих предприступних фондова ЕУ за рурални развој - ИПАРД. На тај начин, кроз синергијско деловање, могуће је многоструко увећати ефекте ових постојећих мера и допринети остваривању постављених стратешких циљева.

Конципирање мера које ће се примењивати у периоду спровођења ове Стратегије, у сврху испуњавања постављених циљева, ће се обавити по угледу на концепт мера руралног развоја у ЕУ у програмском периоду 2014-2020. Наравно, имплементација се не може у потпуности спроводити по правилима ЕУ, али је тежња да то буде што приближније, јер ће се на тај начин поред реализације постављених циљева, и градска управа и потенцијални корисници постепено навикавати на начин имплементације политика у складу са правилима спровођења политике руралног развоја у ЕУ.

МЕРА 1. ПРЕНОШЕЊЕ ЗНАЊА И ИНФОРМАТИВНЕ АКТИВНОСТИ

Један од најважнијих фактора за раст производње и конкурентности на пољопривредним газдинствима је управо знање које пољопривредни произвођачи поседују, ниво њихове информисаности о новим технологијама, расположивим подстицајним средствима, као и подизање свести о значају очувања и унапређења животне средине.

Када се анализирају успешна пољопривредна газдинства долази се до закључка да су знање и информисаност управо кључни фактори који доводе до развоја одрживог пословања на газдинству, а самим тим и до пораста дохотка.

Технологија у пољопривреди се врло брзо развија и неопходно је константно праћење нових достигнућа, испитивање њихове ефикасности у нашим условима и увођење у свакодневну праксу рада пољопривредних газдинстава.

Основни узрок недовољног коришћења расположивих подстицаја за област пољопривреде и руралног развоја је управо недостатак информација пољопривредних произвођача. Приметно је да је апсорпција тих средстава многоструко већа, управо у оним локалним самоуправама које интензивно раде на перманентном едуковању и информисању руралног становништва.

ПОДМЕРА 1.1. Подстицаји за стручно оспособљавање и усавршавање нивоа знања и вештина пољопривредних произвођача

Образложење:

Град ће у оквиру Акционог плана за сваку годину, уз консултовање заинтересованих страна, припремити програм едукација, курсева, студијских путовања и других едукативних активности. На основу програма и конкурса вршиће се одабир,

на основу критеријума рангирања, најповољнијих понуђача за спровођење планираних активности.

Основни циљ ове подмере је подизање нивоа знања, општих и специфичних, пољопривредних произвођача у руралним подручјима Града са посебним акцентом на младе пољопривреднике и жене у руралним подручјима.

Активности:

- 1) Едукације пољопривредних произвођача о: новим технологијама у пољопривредној производњи, значају очувања и унапређења животне средине, диверсификацији руралне економије, расположивим подстицајима и начинима њиховог коришћења и др.;
- 2) Посебни курсеви оспособљавања и едукације за младе пољопривреднике и жене у руралним подручјима;
- 3) Организовање студијских стручних путовања за циљане групе пољопривредних произвођача у сврху упознавања са позитивним примерима добре праксе у земљи и иностранству;
- 4) Радионице у сврху развоја рада и пословања организација пољопривредних произвођача (земљорадничких задруга, удружења, асоцијација, пословних удружења, кластера и сл.).

Крајњи корисници:

- РПГ са територије Града;
- организације пољопривредних произвођача.

Имплементација ових активности ће се обављати преко:

- Јавне и приватне саветодавне службе;
- Средње школе пољопривредне и прехрамбене струке;
- Факултети и институти пољопривредне, прехрамбене или економске струке;
- Консултантске куће и компаније.

Прихватљиви трошкови:

- Трошкови закупа просторија и организовања презентација, радионица, курсева и других видова рада са пољопривредницима;
- Трошкови припреме и спровођења програма едукација;
- Израда пратећих штампаних материјала за едукације (брошуре, приручници, флајери и др);

Висина подстицаја:

- До 100% прихватљивих трошкова

Индикатори:

- Број пољопривредних произвођача који су учествовали у програмима едукације;
- Број различитих тема које су покривене едукацијама;
- Број различитих курсева за стручно оспособљавање пољопривредних произвођача;
- Број младих пољопривредника који су учествовали на курсевима за стручно оспособљавање пољопривредних произвођача;
- Број жена и организација жена које су учествовали на курсевима за стручно оспособљавање пољопривредних произвођача;
- Број пољопривредних произвођача који су учествовали на студијским путовањима;
- Број и врсте организованих и реализованих студијских путовања;

- Број организација пољопривредних произвођача које су учествовале на радионицама организованим у сврху развоја рада и пословања организација пољопривредних произвођача;
- Број радионица организованих у сврху развоја рада и пословања организација пољопривредних произвођача.

ПОДМЕРА 1.2 Подстицаји за информативне активности и активности спровођења демонстрационих огледа, манифестација и показних фарми

Образложење:

У било којој врсти пословних активности, па самим тим и у области пољопривреде и руралног развоја, немерљив је значај праве и правовремене информације. Пољопривредна газдинства су у непрекидној потреби да буду информисана о новим технологијама, достигнућима, променама домаће и међународне релевантне политике, подстицајним мерама, значају очувања и заштите животне средине итд.

Град ће кроз спровођење ових врста активности тежити да повећа ниво информисаности пољопривредних произвођача и тиме допринесе њиховој одрживости и развоју.

Град ће на основу годишњег акционог плана и планирања активности расписивати конкурс за спровођење ових активности и на основу критеријума рангирања, одабирати кориснике подстицајних средстава.

Активности:

- 1) Организовање демонстрационих, независних пољских огледа;
- 2) Организовање манифестација у сврху демонстрирања нових пракси, трендова и начина производње;
- 3) Успостављање показних огледних пољопривредних газдинстава зарад упознавања са могућностима и ефектима других и другачијих производних пракси и начина пословања;
- 4) Организовање инфо скупова, трибина и радионица у сврху упознавања са актуелним програмима подстицаја и подршке за пољопривреду и рурални развој;
- 5) Припрема, штампање и слање информатора за регистрована пољопривредна газдинства на територији Града.

Крајњи корисници:

- РПГ са територије Града;
- Организације пољопривредних произвођача са територије Града.

Имплементација ових активности ће се обављати преко:

- Јавне и приватне саветодавне службе;
- Средње школе пољопривредне и прехранбене струке;
- Факултети и институти пољопривредне, прехранбене или економске струке;
- Консултантске куће и компаније.

Прихватљиви трошкови:

- Трошкови организације, одржавања и промоције независних демонстрационих огледа и манифестација;
- Трошкови организације, одржавања и промоције показних пољопривредних газдинстава;
- Трошкови организовања, закупа простора у сврху одржавања инфо скупова, трибина и радионица;
- Трошкови припреме, штампања и слања информатора за РПГ.

Висина подстицаја:

- 1) 50-100% у зависности од активности

Индикатори:

- Број и врсте организованих демонстративних, независних пољских огледа;
- Број пољопривредних произвођача који су директно упознати са резултатима демонстративних пољских огледа;
- Број и врсте организованих манифестација;
- Број пољопривредних произвођача који су учествовали и посетили манифестације у сврху демонстрирања нових пракси, трендова и начина производње;
- Број показних, огледних пољопривредних газдинстава;
- Број организовање инфо скупова, трибина и радионица;
- Број одштампаних и подељених информатора.

МЕРА 2. СЛУЖБА ЗА СТРУЧНО ТЕХНИЧКИ СЕРВИС ПОЉОПРИВРЕДНИМ ГАЗДИНСТВИМА

Образложење:

Процедуре за остваривање права за подстицаје од стране републичких и покрајинских органа постају све сложеније. Потребно је прикупити потребну документацију, попуњавати обрасце и то за већину пољопривредника често представља велики проблем.

На тржишту рада постоји велик број незапослених младих стручњака пољопривредне струке, са високом стручном спремом, који би могли радити као техничка помоћ пољопривредним произвођачима.

Циљ је да се ангажује одређен број стручних људи, да се они обуче и да могу пружати стручно-техничку помоћ и информисати пољопривреднике о расположивим подстицајима, начинима за остваривање истих, као и при попуњавању потребних пријава и образаца.

У сврху спровођење ове мере Град треба да, у склопу простора сеоских месних заједница, обезбеди основне услове за рад ангажованих лица:

- Условни простор (засебну канцеларију или део одређене канцеларије са основним инвентаром, сто, столице, могућност прикључка на струјну мрежу);
- Контакт особу у оквиру месне заједнице која ће служити као контакт ангажованим лицима у сврху координације рада у простору месне заједнице.

Ангажована лица ће у директном контакту са заинтересованим пољопривредницима пружати информације о постојећим подстицајним средствима, начинима за остваривање подстицаја, помагати у попуњавању потребних формулара, помагати приликом адресирања и слања апликације и др. послове везане за стручно-техничку помоћ пољопривредницима везано за остваривање подстицаја.

Активности наведене у тачкама 1-3 би се спровеле у првој години спровођења ове Стратегије, а остале активности континуирано у току спровођења Стратегије.

Активности:

- 1) Одабир партнера који ће спроводити активности на успостављању и организовању рада службе за стручно-технички сервис пољопривредним произвођачима на територији Града (одабир правног лица које ће преузети обавезу ангажовања, обуке, праћења и евалуације рада ангажованих лица);
- 2) Образовање службе за стручно-технички сервис пољопривредним произвођачима на територији Града;
- 3) Одабир и упошљавање особа за обављање стручно-техничког сервиса пољопривредним произвођачима;
- 4) Стручна обука и усавршавање ангажованих лица;
- 5) Спровођење стручно-техничке помоћи РПГ у домену информисања, стручно-техничке помоћи, и попуњавања образаца у сврху аплицирања на подстицајна средства од стране Града, МПШВ, ПСПШВ и др. фондова доступних РПГ у току године.

Крајњи корисници:

- РПГ са територије Града;

- Организације пољопривредних произвођача са територије Града.

Имплементација ових активности ће се обављати на следећи начин:

- Град ће расписати конкурс за одабир партнерске организације које ће спроводити наведене активности;
- Склапањем уговора са изабраном партнерском организацијом, она преузима одговорност за спровођење предвиђених активности;
- Партнерска организација ће о својим активностима у склопу ове мере редовно на месечном нивоу извештавати Градску управу.

Прихватљиви трошкови:

- Трошкови бруто плата запослених лица;
- Трошкови обучавања и стручног усавршавања запослених лица;
- Трошкови координације рада стручно-техничког сервиса;
- Материјални и оперативни трошкови рада службе за стручно-технички сервис пољопривредним произвођачима.

Висина подстицаја:

- До 100% прихватљивих трошкова.

Индикатори:

- Успостављена служба за стручно-технички сервис пољопривредним произвођачима;
- Број запослених лица и њихове референце;
- Број и врсте спроведених обука за запослена лица;
- Број пољопривредних произвођача којима је пружена стручно-техничка помоћ.

МЕРА 3. ПОДСТИЦАЈИ ЗА СПРОВОЂЕЊЕ АКТИВНОСТИ У ЦИЉУ ПОДИЗАЊА КОНКУРЕНТНОСТИ КРОЗ УВОЂЕЊЕ И СЕРТИФИКАЦИЈУ СИСТЕМА КВАЛИТЕТА ХРАНЕ, ОРГАНСКИХ ПРОИЗВОДА И ПРОИЗВОДА СА ОЗНАКОМ ГЕОГРАФСКОГ ПОРЕКЛА, КАО И ЗА ПРОМОТИВНЕ АКТИВНОСТИ

ПОДМЕРА 3.1. Подстицаји за сертификацију система квалитета хране

Образложење:

Увођењем и сертификавањем система квалитета хране, органских производа и производа са ознаком географског порекла, ти производи добију додатну вредност и много бољи тржишни положај у односу на несертификоване производе. Ове ознаке крајњем купцу значе да је производ носилац неког додатног квалитета за који је он спреман да издвоји више средстава при куповини.

Сертификација је поступак контроле и оцењивања поступка производње и добијеног производа, што укључује израду елабората и лабораторијске анализе за проверу квалитета производа добијених методама органске производње, пољопривредних и прехрамбених производа са ознаком географског порекла и ознаком “српски квалитет” а које су извршене у овлашћеним лабораторијама као и издавање докумената којима се сертификаује доказани квалитет.

Активности које се подстичу:

- 1) Увођење и сертификавање СИСТЕМА УПРАВЉАЊА БЕЗБЕДНОШЋУ ХРАНЕ ПРЕМА ИСО 22000, ФССЦ 22000, БРЦ, ИФС и ГОСТ-П стандард;
- 2) Увођење и сертификавање добре пољопривредне праксе према ГЛОБАЛ ГАП стандарду;
- 3) Увођење и сертификавање квалитета хране према ХАЛАЛ стандарду;
- 4) Увођење и сертификавање квалитета хране према КОСХЕР стандарду;
- 5) Увођење и сертификавање квалитета хране за производе добијене методама органске производње;
- 6) Увођење и сертификавање ознаке географског порекла;
- 7) Увођење и сертификавање ознаке “српски квалитет”.

Корисници:

- РПГ за активности под бројем 2,5,6 и 7
- Удружење пољопривредника за активности под бројем 5 и 6
- Предузетници и правна лица.

Прихватљиви трошкови:

- Трошкови увођења и сертификације, али не и ресертификације, за наведене врсте активности;

Висина подстицаја:

- 60% од вредности прихватљивих трошкова за трошкове сертификације за наведене врсте активности.

Индикатор:

- Број корисника који су увели и сертифицивали различите врсте наведених система квалитета хране.

ПОДМЕРА 3.2. Подстицаји за активности информисања јавности и промовисања производа које спроводе произвођачи или организације произвођача на тржишту

Образложење:

Произвођачи, често, имају врло добре и квалитетне производе, али јавност и потрошачи нису информисани где и на који начин могу да купе одређене производе. Грађење тржишне препознатљивости производа је од великог значаја за повећање и стабилност продаје, а самим тим утиче и на раст дохотка пољопривредних газдинстава и њихове одрживости.

Из тог разлога ће Град путем конкурса детаљно дефинисати услове и критеријуме за остваривање права на ову врсту подстицаја, а акценат ће нарочито бити стављен на приближавање произвођача из сеоских средина купцима у граду или обрнуто приближавање купаца из градског језгра ка самим произвођачима на селима.

Активности које се подстичу:

- 1) Учествовање на домаћим и међународним сајамским манифестацијама;
- 2) Израда и ширење мултимедијалних (ТВ, интернет, радио итд.) информација о одређеној производњи и производима;
- 3) Израда веб страница у циљу промовисања одређених производњи и производа;
- 4) Спровођење одређених промотивних кампањи у сврху представљања села, одређених видова пољопривредне производње или производа у градским срединама;
- 5) Организовање и учешће на специјализованим зеленим пијацама у Граду.

Корисници:

- РПГ
- Удружења пољопривредника
- Предузетници и правна лица

Прихватљиви трошкови:

- Покривање трошкова закупа простора и путних трошкова у сврху представљања на домаћим и међународним сајамским манифестацијама;
- Трошкови израде и дистрибуције мултимедијалних материјала;
- Трошкови израде веб странице и одржавања у првих 12 месеци;
- Трошкови израде промотивних материјала (штампани материјали);
- Трошкови учешћа на специјализованим зеленим пијацама у Граду.

Висина подстицаја:

- 50-100%

Индикатори:

- Број корисника који су учествовали на сајамским манифестацијама;
- Број и називи сајамских манифестација на којима је обезбеђено учешће корисника ове мере;

- Број корисника који су израдили мултимедијалне материјале;
- Број корисника који су израдили и покренули веб странице;
- Број, врсте и адресе веб страница које су израђене и покренуте у склопу спровођења ове подмере;
- Број корисника који су израдили промотивне материјале;
- Број врста и називи промотивних материјала;
- Број корисника који су учествовали на специјализованим градским зеленим пијацама;
- Број, врсте и називи специјализованих градских зелених пијаца.

МЕРА 4. ОЧУВАЊЕ И УНАПРЕЂЕЊЕ ПРИРОДНИХ РЕСУРСА У ПОЉОПРИВРЕДИ НА ТЕРИТОРИЈИ ГРАДА

Образложење:

Пољопривредно земљиште је необновљиви ресурс, његово рационално коришћење и праћење стања његове плодности је од великог значаја у циљу очувања плодности. У производњи житарица, индустријског и крмног биља довољно је радити основну хемијску анализу земљишта у слоју земљишта 0-30cm, осим у случајевима гајења озимих усева где се ради Н-МИН метода (утврђивање лако приступачног азота пре кретања вегетације у пролеће а у сврху балансирања прихране азотним ђубривима). Н-МИН метода балансира и оптимизира исхрану биљака азотом и на тај начин се спречава испирање нитратних и нитритних форми азота у дубље слојеве и контаминација подземних вода.

Код вишегодишњих засада потребно је хемијску анализу урадити за више слојева земљишта 0-30, 30-60 и, евентуално, 60-90cm јер је њихов коренов систем знатно јачи и продире дубље. Неретко је потребно урадити и специфичне анализе на садржај појединих микроелемената или садржај лако приступачних форми макроелемената да би се избегли физиолошки поремећаји код биљака, губитак усева, приноса и квалитета.

Узорке могу узимати сами пољопривредни произвођачи по упутствима стручних лица или се могу користити услуге појединих компанија које поседују специјализована возила са опремом за аутоматско, механизовано узорковање.

Основни циљ ове мере је очување и праћење нивоа плодности пољопривредног земљишта.

Активности које се подстичу:

- 1) Анализа хемијског састава и контрола плодности пољопривредног земљишта.

Корисници:

- РПГ са територије Града

Прихватљиви трошкови:

- За катастарске парцеле где се гаје житарице, индустријско биље, ливаде и крмно биље-прихватљиви трошак је основна хемијска анализа земљишта, максимално једном у 4 године и то слоја 0-30cm;
- За катастарске парцеле где су у РПГ пријављене озиме културе, прихватљиви трошак је и обављање Н мин методе зарад балансирања прихране усева азотним ђубривима током пролећа;
- За катастарске парцеле где је пријављено гајење поврћа, воћа, винове лозе или хмеља, прихватљиви трошкови су поред основне хемијске анализе земљишта и анализе на садржај појединих микроелемената или лако приступачних форми макроелемента и то за слојеве 0-30, 30-60 и, евентуално, 60-90cm дубине.
- Уколико корисник плаћа механизовано узимање узорака специјализованим возилима у свим случајевима и то ће се убрајати у прихватљиви трошак.

Висина подстицаја:

- 100% од висине прихватљивих трошкова

Индикатори:

- Број узорака земљишта за које је урађена хемијска анализа по врстама анализа и по катастарским општинама;
- Број РПГ који су корисници подстицаја по овој мери.

МЕРА 5. ПОДРШКА ЗА РАЗВОЈ ПОЉОПРИВРЕДНИХ ГАЗДИНСТАВА МЛАДИХ ПОЉОПРИВРЕДНИКА И РАЗВОЈ АКТИВНОСТИ УДРУЖЕЊА СЕОСКИХ ЖЕНА

ПОДМЕРА 5.1. Подршка за развој пољопривредних газдинстава младих пољопривредника

Образложење:

Овом подмером ће се подстаћи пољопривредна газдинства са територије Града, чији су носиоци млађи од 40 година у моменту подношења захтева, за унапређење примарне пољопривредне производње или прераду производа у секторима који се према анализама МПШВ показују као сектори који су конкурентни на међународном тржишту.

Од потенцијалних корисника ових подстицаја ће се тражити да израде пројекат и бизнис план за идеју коју планирају да спроведу у оквиру активности које су прихватљиве. На основу пројекта, понуда добављача и осталих прихватљивих трошкова дефинисаће се укупан износ прихватљивих трошкова који корисници могу остварити. Кроз бизнис план потенцијални корисници треба да докажу економску одрживост пољопривредног газдинства у период од 5 година након реализације инвестиција.

Сви остали технички детаљи везани за спровођење ове подмере биће разрађени у годишњим акционим плановима и у конкурсима градске управе.

Активности које се подстичу:

- 1) Развој примарне пољопривредне производње у следећим секторима: повртарство, воћарство, виноградарство, производња овчијег или јунећег меса, пчеларство, гљиварство и гајење лековитог, зачинског и лековитог биља, као и за газдинства која се баве органском производњом;
- 2) Развој малих погона за прераду у наведеним секторима.

Корисници:

- Физичко лице, млађе од 40 година живота, носилац регистрованог пољопривредног газдинства - за активности под редним бројем 1)
- Предузетник или правно лице чији је оснивач, односно већински власник, лице млађе од 40 година живота, које је носилац регистрованог пољопривредног газдинства - за активности под редним бројем 2)

Прихватљиви трошкови:

- Инвестиције наведене у пројекту и бизнис плану које се односе на реализацију наведених активности (набавка нове опреме и механизације, реконструкција/доградња објеката у сврху испуњавања стандарда у области прераде пољопривредних производа);
- Израда пројекта и бизнис плана (до максимално 5% од вредности пројекта).

Висина подстицаја:

- 75% бесповратних средстава од вредности прихватљивих трошкова.

Индикатори:

- Број подржаних корисника укупно и по местима;

- Висина инвестиција које су спроведене у склопу спровођења ове мере.

ПОДМЕРА 5.2. Подршка активностима удружења сеоских жена

Образложење:

Постоје бројни примери где удружене сеоске жене спровођењем одређених економских активности доприносе стварању додатних прихода за своја домаћинства. Те активности могу бити стари занати, израда традиционалних производа и сл. Често су неопходна и одређена улагања у опрему и репроматеријал да би се ове активности унапредиле и развиле, па је Град препознао значај подстицања и помоћи овим и оваквим иницијативама.

Сви остали технички детаљи везани за спровођење ове подмере биће разрађени у годишњим акционим плановима и у конкурсима градске управе.

Активности које се подстичу:

- Активности удружења жена на селу у домену стварања додатних прихода за своја домаћинства.

Корисници:

- Удружења или задруге које окупљају жене са села где је минимално 50% чланова удружења/задруге носилац или члан регистрованог пољопривредног газдинства.

Прихватљиви трошкови:

- Трошкови за спровођење активности наведене у пројекту које се односе на реализацију наведених активности (набавка машина и опреме за спровођење пољопривредних активности, старих заната и осталих економских активности организација жена на селу).

Висина подстицаја:

- 75% бесповратних средстава од вредности прихватљивих трошкова дефинисаних у пројекту подносиоца захтева.

Индикатори:

- Број организација жена са територије Града које су подржане;
- Вредност и врсте инвестиција које су подржане у оквиру ове подмере.

МЕРА 6. РУРАЛНА ИНФРАСТРУКТУРА

Образложење:

Рурална инфраструктура је врло широк појам, међутим, а велики број активности у домену развоја ове инфраструктуре је у надлежности бројних јавних предузећа.

Циљ мере, у оквиру ове Стратегије, је да се побољша стање атарске инфраструктуре, а то је стање атарских путева и излаза на асфалтне путеве. Атараски путеви нису асфалтирани и врло често су девастирани услед деловања атмосферских падавина и проласка тешке механизације, то доводи до отежаног транспорта до парцела, транспорта производа, до честих ломова и кварова пољопривредне механизације. Непостојање отресишта приликом изласка са атарских путева на асфалтиране путеве доводи до изношења земље и блата чиме се у великој мери угрожава безбедност свих учесника у саобраћају. Управо из ових разлога акценат у овој мери ће бити стављен управо на ове активности.

Врло често удружења пољопривредника имају идеје, листе приоритета, али и жељу да са својом пољопривредном механизацијом учествују у поправци атарских путева, те ће се управо тежити да се приоритет да активностима које су настале у синергији деловања удружења пољопривредних произвођача и месних заједница.

Сви остали технички детаљи везани за спровођење ове мере биће разрађени у годишњим акционим плановима и у конкурсима градске управе.

Активности које се подстичу:

- Поправка и стабилизација атарских путева на територији Града;
- Израда отресишта на местима изласка атарских путева на асфалтиране путеве.

Корисници:

- Сеоске месне заједнице у сарадњи са удружењима пољопривредника праве пројекте и приоритете у процесу поправке стања атарских путева и отресишта, на основу тих пројеката, градска управа расписује јавну набавку за одабир извођача потребних радова, уколико пак није планирано да удружења пољопривредних произвођача, са својом пољопривредном механизацијом, обаве планиране радове.

Прихватљиви трошкови:

- Сви радови који су неопходни за унапређење стања атарских путева и изградњу отресишта, укључујући и трошкове геометара (премер и трасирање терена).

Висина подстицаја:

- 100% од вредности прихватљивих трошкова

Индикатори:

- Број км атарских путева који су санирани и реконструисани по катастарским општинама;
- Број и распоређеност урађених отресишта.

МЕРА 7. ОЧУВАЊЕ АГРОЕКОСИСТЕМА И БИОЛОШКОГ ДИВЕРЗИТЕТА

Образложење:

Интензивна пољопривредна производња је један од највећих потенцијалних загађивача животне средине, те је потребно популарисати и промовисати управо оне начине производње које, добровољним поштовањем одређених принципа пољопривредне производње, смањују угроженост животне средине. Ранијих година је пољопривреда, пре интензификације, била у много већем степену сагласја и синергије са природном средином. Гајене су углавном старе, аутохтоне расе домаћих животиња које су биле добро прилагођене скромним условима гајења, добро су искоришћавале природне ресурсе и нису угрожавале природни биодиверзитет на подручјима где су гајена. Пашњачки начин гајења је доводио до стварања врло специфичних агроекосистема. Некоришћењем тих пашњака они зарастају, долази до смене фитоценоза (промена састава биљних врста услед недостатка испаше), јављају се инвазивне биљне врсте, долази до нарушавања постојећег степско-пашњачког биодиверзитета. Последњих 10-ак година имамо ренесансу гајења старих и аутохтоних раса домаћих животиња, многе од тих раса су биле или још увек јесу врло угрожене јер постоји врло мали број животиња у чистој раси. Очување ових аутохтоних раса је битно због очувања биодиверзитета али и као културно-историјско благо Републике Србије.

МПШВ спроводи меру где одгајивачи ових старих аутохтоних раса добијају плаћања по грлу као подстицај за гајење ових раса. Али за одрживост ове производње то није довољно. Ова производња се мора промовисати али истовремено се мора промовисати и маркетиншки ојачати и продаја производа добијених из овакве производње.

Постојећи пашњаци су често у врло лошем стању и биће неопходне одређене активности зарад њиховог враћања у првобитну намену, као што су: уништавање инвазивних биљних врста, уклањање дивљих депонија и остале активности како би се ти пашњаци унапредили и могли бити искоришћавани за напасане стоке.

Сви остали технички детаљи везани за спровођење ове мере биће разрађени у годишњим акционим плановима и у конкурсима градске управе.

Активности које се подстичу:

- Унапређење квалитета сеоских пашњака;
- Популарисање гајења и промовисање производа из екстензивног гајења старих аутохтоних раса домаћих животиња.

Корисници:

- Удружења пољопривредних произвођача-предност ће имати пројекти са што већим бројем укључених заинтересованих страна (месне заједнице, удружења грађана која се баве заштитом и унапређењем животне средине, пољопривредна стручна и саветодавна служба, средње школе и факултети пољопривредне и прехранбене струке и др.).

Прихватљиви трошкови:

- Материјални трошкови активности које се спроводе на уређењу и привођењу првобитној намени сеоских пашњака на којима пољопривредни произвођачи спроводе испашу стоке, као што су: уништавање инвазивних биљних врста, уклањање дивљих

депонија и остале активности како би се ти пашњаци унапредили и могли бити искоришћавани за напасање стоке;

- Материјални трошкови везани за популаризацију гајења аутохтоних раса домаћих животиња, промотивне и маркетиншке активности у циљу унапређења технологије производње и продаје производа добијених гајењем ових раса домаћих животиња.

Висина подстицаја:

- 50-100% од прихватљивих материјалних трошкова

Индикатори:

- Број животиња по врстама и расама аутохтоних раса домаћих животиња;
- Катастарска парцела, положај и површине пашњака који су ревитализовани;
- Број корисника средстава за промовисање гајења и употребе производа добијених од аутохтоних раса домаћих животиња.

МЕРА 8. ОРГАНСКА ПРОИЗВОДЊА

Образложење:

Органска производња је све присутнија управо због потребе производње хране високог квалитета, као и потребе очувања и унапређења животне средине. Сертификовани органски производи постижу, из тог разлога, вишу цену и конкурентнији су на тржишту од производа из конвенционалне производње. Органска производња је интересантна управо малим и средњим пољопривредним произвођачима, јер је врло радно интензивна и захтева много више људског ангажовања, те је њена примена на великим површинама често лимитирана. Да би се сертификовала органска производња потребно је да произвођачи прођу тзв. период конверзије. У периоду конверзије се примењују сви принципи органске производње, као прелазни стадијум од конвенционалне ка органској производњи. За произвођаче је управо ово критичан период јер имају повећане трошкове услед подржавања принципа органске пољопривреде а производи им нису сертификовани и не могу се продавати као органски производи.

МПШВ подржава кроз своје мере плаћања за сертификовану органску производњу па је тежња градске управе да управо подржи произвођаче у овом периоду конверзије, кроз подстицаје како би што лакше пребродили тај ризичан период али под условом да та производња на крају периода конверзије буде заиста и сертификована као органска производња.

Сви остали технички детаљи везани за спровођење ове мере биће разрађени у годишњим акционим плановима и у конкурсима градске управе.

Активности које се подстичу:

- Подршка произвођачима у периоду конверзије од конвенционалне ка органској производњи у сврху покривање губитка прихода у периоду конверзије.

Корисници:

- РПГ са територије Града.

Прихватљиви трошкови:

- На основу површина које су пријављене у период конверзије даје се једнократно плаћање по хектару површине.

Висина подстицаја:

- Подстицаји су компензационо плаћање по јединици површине а висина подстицаја ће бити одређена у зависности од годишњег акционог плана и расположивих буџетских средстава за сваку годину.

Индикатори:

- Број РПГ који се налазе у периоду конверзије;
- Површина пољопривредног земљишта која се налази у периоду конверзије.

МЕРА 9. САРАДЊА ИЗМЕЂУ РАЗЛИЧИТИХ УЧЕСНИКА У ТРЖИШНОМ ЛАНЦУ ВРЕДНОСТИ У СЕКТОРИМА ПРОИЗВОДЊЕ И ПРЕРАДЕ ПОВРЋА, ВОЋА, ВИНОВЕ ЛОЗЕ, ЈУНЕЋЕГ И ЈАГЊЕЋЕГ МЕСА

Образложење:

У сваком сектору у тржишном ланцу вредности се налазе учесници од примарних произвођача до крајњег потрошача. Сарадња између учесника у тржишном ланцу вредности је слаба или скоро никаква. Имамо две врсте ове сарадње:

- хоризонтална сарадња - обухвата сарадњу на истом нивоу у оквиру тржишног ланца вредности. Ту спаде сарадња између произвођача и организација произвођача у оквиру неког сектора пољопривредне производње (нпр. произвођачи поврћа или још уже нпр. произвођачи шаргарепе) на одређеном локалитету.
- вертикална сарадња - обухвата сарадњу између учесника у тржишном ланцу вредности на различитим нивоима, нпр сарадња између произвођача и њихових организација са једне стране са прерађивачима, трговинским ланцима или извозницима, са друге стране.

Циљ успостављања ове сарадње је проналажење заједничких интереса, заједнички наступ, стратешко планирање, освајање нових тржишта и др.

Произвођачи на овај начин стичу поверење у остале учеснике у тржишном ланцу вредности и бивају активно укључени у планирање и промовисање својих производа на домаћем и страном тржишту. Прерађивачи, купци, трговински ланци, извозници на овај начин успостављају партнерски однос са произвођачима, а на тај начин стичу основ за формирање сигурне сировинске базе, од познатих произвођача, са контролисаном производњом и то у договореним количинама, квалитету и са договореном динамиком испоруке.

Од ове и овакве сарадње сви учесници у тржишном ланцу вредности могу имати користи, повећати своју конкурентност и смањити ризик пословања.

Сви остали технички детаљи везани за спровођење ове мере биће разрађени у годишњим акционим плановима и у конкурсима градске управе.

Активности које се подстичу:

- Организовање заједничких манифестација, семинара, радионица;
- Организовање студијских путовања;
- Успостављање и организовање кластера;
- Израда заједничких пропагандних материјала.

Корисници:

- Учесници у тржишном ланцу вредности (најмање са два различита нивоа) који ће аплицирати и заједнички поднети пројекат на конкурс градске управе.

Прихватљиви трошкови:

- Материјални трошкови који настају услед спровођења пројектом предвиђених заједничких активности .

Висина подстицаја:

- 50-100% од вредности прихватљивих трошкова

Индикатори:

- Број успостављених партнерства у домену хоризонталне, односно вертикалне сарадње различитих учесника у тржишном ланцу вредности;
- Број и место одржавања заједничких манифестација, семинара, радионица;
- Број основаних кластера у сектору пољопривреде.

МЕРА 10. УПРАВЉАЊЕ РИЗИЦИМА У ПОЉОПРИВРЕДИ

Образложење:

Сведоци смо све чешће појаве година са екстремним вредностима температуре, падавина и временских услова који угрожавају стабилност пољопривредне производње идохотка пољопривредних газдинстава.

Услед деловања тих екстремних временских услова током пољопривредне производње долази до драстичног смањења приноса и квалитета пољопривредних производа. Да би се смањио ризик у пољопривредној производњи, потребно је ту производњу осигурати од основних/посебних/специфичних ризика. Често је то, за пољопривреднике, додатни трошак који даље оптерећује њихов економски положај и смањује добит.

МПШВ субвенционише 40% од вредности плаћене премије за осигурање усева и животиња и та мера је доступна свим РПГ на територији Републике Србије.

МПШВ и осигуравајуће куће су у процесу изналажења новог производа који би служио као регионално осигурање приноса на газдинствима. Покривало би се осигурање умањења приноса пољопривредних газдинстава на одређеном локалитету у односу на вишегодишњи просечан принос.

План је да Град крене у подстицање осигурања по овом основу од 2019. године, тј. онда када овај производ буде спреман за тржиште од стране осигуравајућих кућа.

Сви остали технички детаљи везани за спровођење ове мере биће разрађени у годишњим акционим плановима и у конкурсима градске управе.

Активности које се подстичу:

- Субвенционисање осигурања просечног приноса на газдинствима, на одређеном локалитету, по EUROPA REA принципима.

Корисници:

- РПГ са територије Града

Прихватљиви трошкови:

- Премија осигурања по овом основу.

Висина подстицаја:

- 50%-75% од висине прихватљивих трошкова

Индикатори:

- Број РПГ које користи ову врсту осигурања;
- Површина земљишта која је покривена овом врстом осигурања, у укупном износу и по катастарским општинама.

МЕРА 11. LEADER ПРИСТУП У РУРАЛНОМ РАЗВОЈУ

Образложење:

LEADER приступ у програмирању и спровођењу мера руралног развоја је врло значајан јер препознаје специфичности одређених локалитета и даје најбољи одговор које мере и активности ће дати најбоље ефекте на датом локалитету.

Носиоци LEADER приступа су тзв. локалне акционе групе (ЛАГ) које чине јавно-приватна партнерства на локалу. Учесници у ЛАГ су представници владиног и невладиног сектора, пољопривредници, остали становници руралних подручја, представници из сфере бизниса и агробизниса. Кроз изналажење заједничких интереса и сагледавање свих специфичности неког локалитета ЛАГ креира стратегију руралног развоја за одређени локалитет. На основу ових стратегија се аплицира на разне изворе финансирања зарад спровођења циљева дефинисаних стратегијом.

Рад ЛАГ и сам LEADER приступ финансирају и ПСПШВ (више година уназад) и МПШВ (почев од 2018. године) у сврху финансирања израде локалних стратегија руралног развоја.

Улога Града је да подржи иницијативе које настају на територији града за формирање ЛАГ и његово функционисање у почетном периоду пословања, док се не успостави систем самоодрживости рада и функционисања ЛАГ.

Сви остали технички детаљи везани за спровођење ове мере биће разрађени у годишњим акционим плановима и у конкурсима градске управе.

Активности које се подстичу:

- Оснивање ЛАГ на територији Града;
- Закуп просторија за рад и функционисање ЛАГ
- Финансирање оперативних трошкова пословања ЛАГ
- Опремање простора најнеопходнијом канцеларијским инвентаром и опремом.

Корисници:

- Удружења грађана која су формирана по принципима LEADER приступа

Прихватљиви трошкови:

- Трошкови закупа просторија за рад ЛАГ;
- Оперативни трошкови функционисања ЛАГ (режијски трошкови, трошкови канцеларијског материјала и трошкови ангажованих стручних лица);
- Набавка нове опреме за основно функционално опремање просторија ЛАГ.

Висина подстицаја:

- 80% од вредности прихватљивих трошкова.

Индикатори:

- Број основаних ЛАГ;
- Број урађених локалних стратегија руралног развоја;
- Број ЛАГ који користе подстицаје од стране покрајинских и републичких органа.

Предлог расподеле средстава за реализацију мера АП за 2018. годину

№	НАЗИВ МЕРЕ	ПОДМЕРА	НОСИОЦИ АКТИВНОСТИ	КРАЉИИ КОРИСНИЦИ	БУЏЕТ 2018. (000 РСД)	БУЏЕТ 2018 ПО МЕРИ (000 РСД)	% ПО МЕРИ
1	Преношење знања и информативне активности	Подстицаји за стручно оспособљавање и усавршавање нивоа знања и вештина пољопривредних произвођача	Јавне и приватне саветодавне службе; средње школе пољопривредне и прехранбене струке; факултети и институти пољопривредне, прехранбене или економске струке и консултантске куће и компаније.	РПГ и организације пољопривредних произвођача	8.400	10.000	6,90%
		Подстицаји за информативне активности и активности спровођења демонстрационих огледа, манифестација и показних фарми.	Јавне и приватне саветодавне службе; средње школе пољопривредне и прехранбене струке; факултети и институти пољопривредне, прехранбене или економске струке и консултантске куће и компаније.	РПГ и организације пољопривредних произвођача	1.600		
2	Служба за стручно технички сервис пољопривредним газдинствима		Партнерска организација-приватне саветодавне службе и консултантске куће и компаније.	РПГ и организације пољопривредних произвођача	6.000	6.000	4,14%
3	Подстицаји за спровођење активности у циљу подизања конкурентности кроз увођење и сертификацију система квалитета хране, органских производа и производа са ознаком географског порекла као и за промотивне активности	Подстицаји за сертификацију система квалитета хране	РПГ и организације пољопривредних произвођача	РПГ и организације пољопривредних произвођача	4.000	5.000	3,45%
		Подстицаји за активности информисања јавности и промовисања производа које спроводе произвођачи или организације произвођача на тржишту	РПГ и организације пољопривредних произвођача	РПГ и организације пољопривредних произвођача	1.000		

Предлог расподеле средстава за реализацију мера АП за 2018. годину

№	НАЗИВ МЕРЕ	ПОДМЕРА	НОСИОЦИ АКТИВНОСТИ	КРАЉИ КОРИСНИЦИ	БУЏЕТ 2018. (000 РСД)	БУЏЕТ 2018 ПО МЕРИ (000 РСД)	% ПО МЕРИ
4	Очување и унапређење природних ресурса у пољопривреди на територији града		РПГ	РПГ	5.000	5.000	3,45%
5	Подршка за развој пољопривредних газдинстава младих пољопривредника и развој активности удружења сеоских жена	Подршка за развој пољопривредних газдинстава младих пољопривредника	РПГ	РПГ	36.000	41.000	28,28%
		Подршка активностима удружења сеоских жена	Удружења жена	Удружења жена	5.000		
6	Рурална инфраструктура		Сеоске месне заједнице + удружења пољопривредника	Сеоске месне заједнице + удружења пољопривредника	50.000	50.000	34,48%
7	Очување агроекосистема и биолошког диверзитета		Сеоске месне заједнице + удружења пољопривредника + остала НГО са територије Града	Сеоске месне заједнице + удружења пољопривредника + остала НГО са територије Града	5.000	5.000	3,45%
8	Органска производња		РПГ	РПГ	5.000	5.000	3,45%

Предлог расподеле средстава за реализацију мера АП за 2018. годину

№	НАЗИВ МЕРЕ	ПОДМЕРА	НОСИОЦИ АКТИВНОСТИ	КРАЉИИ КОРИСНИЦИ	БУЏЕТ 2018. (000 РСД)	БУЏЕТ 2018 ПО МЕРИ (000 РСД)	% ПО МЕРИ
9	Сарадња између различитих учесника у тржишном ланцу вредности у секторима производње и прераде поврћа, воћа, винове лозе, јунећег и јагњећег меса		РПГ+удружења пољопривредника+ правна лица и предузетници (прерађивачи, трговци, извозници)	РПГ+удружења пољопривредника+ правна лица и предузетници (прерађивачи, трговци, извозници)	15.000	15.000	10,34%
10	Управљање ризицима у пољопривреди		РПГ	РПГ			0,00%
11	Leader приступ у руралном развоју		Партнерства за локални рурални развој- ЛАГ која обухватају део територије Града	Партнерства за локални рурални развој - ЛАГ која обухватају део територије Града	3.000	3.000	2,07%
УКУПНО:						145.000	100,00%

Наведени предлог буџета по активностима се односи на календарску 2018. годину. За активност под бројем 10 – Управљање ризицима у пољопривреди - још увек не постоје законски оквири, односно они су у процесу дефинисања од стране Министарства пољопривреде и радне групе, те ће бити могуће имплементирати је почев од 2019 године.

Приоритет спровођења активности одређује њихов значај, и складу са тиме следеће активности се могу издвојити:

- Бр. 5 - Подршка за развој пољопривредних газдинстава младих пољопривредника и развој активности удружења сеоских жена
- Бр. 6 - Рурална инфраструктура
- Бр. 1 - Преношење знања и информативне активности
- Бр. 9 - Сарадња између различитих учесника у тржишном ланцу вредности у секторима производње и прераде поврћа, воћа, винове лозе, јунећег и јагњећег меса

Приоритете у реализацији активности и распоред буџета за период након 2018. године се треба припремати за у процесу припреме буџета града за сваку наредну годину.

14. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА СТРАТЕГИЈЕ

Имплементација значајног развојног и дугорочног документа, попут Стратегије развоја пољопривреде и руралног развоја града Новог Сада за период 2018-2022. године (у даљем тексту: Стратегија) представља веома сложен и одговоран задатак, јер подразумева учешће већег броја директних и индиректних субјеката, захтева координацију и синергију многобројних активности, њихову контролу и сл. Стратегију је потребно да усвоји Скупштина града Новог Сада, која има и кључну надлежност у процесу њене имплементације, а посредством Градске управе, у оквиру које је организован већи број организационих јединица, одељења и служби. Улога Скупштине града и Градске управе града Новог Сада у процесу имплементације Стратегије је вишеструка. Посредством доношења и реализације годишњих програма за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја за територију града Новог Сада⁹³, као и годишњих програма заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта на његовој територији, који морају бити усклађени са правцима развоја и циљевима датим у Стратегији, Град даје пуну подршку остваривању визије и дефинисаних циљева Стратегије.

Рад јавних и јавно комуналних предузећа чији је оснивач Скупштина града Новог Сада директно доприноси реализацији циљева Стратегије, односно њеној имплементацији. Наиме, уз финансијску и стручну помоћ са републичког нивоа, рад ових предузећа кроз инвестиције у изградњу, реконструкцију и модернизацију физичке инфраструктуре, попут комуналне и саобраћајне, али и социјалне инфраструктуре, као што су предшколско васпитање, образовање, здравствена заштита, култура, спорт, итд., доприноси унапређењу квалитета живота у руралним и пери-урбаним подручјима, односно вишем квалитету и већој доступности свих врста услуга становницима ових подручја. Градска управа, уз јачање административно-техничких и организационих капацитета, требало би да у процесу имплементације Стратегије мобилише све релевантне и заинтересоване стране за одређене развојне пројекте у домену развоја пољопривреде и руралних подручја, затим да сазива састанке, координира сарадњу и размену информација, података и неопходних докумената, пружа подршку у припреми бизнис планова и пројектне документације, као и другу врсту помоћи заинтересованим субјектима у планирању и реализацији развојних пројеката. Такође, Градска управа требало би да обезбеди синергију свих институција, јавних предузећа, као и развојних политика које имају додирних тачака са пољопривредним ресурсима и руралним подручјима.

Остваривање визије, као и стратешког циља и оперативних циљева развоја пољопривреде и руралног развоја града Новог Сада, зависи и од многобројних фактора, али и улоге различитих субјеката, привредно-политичких структура и органа у систему државне управе. Значајну улогу у имплементацији Стратегије требало би да имају конкретни економски субјекти као што су мала и средња предузећа и предузетници, породична пољопривредна газдинства, удружења пољопривредника, земљорадничке задруге и кластери, односно пољопривредни произвођачи који су инвестиционо опредељени да развијају сопствено пољопривредно газдинство и ефикасно користе

⁹³ Систем прописаних услова, документације и одобравања средстава из буџета Града Новог Сада за потребе реализовања пољопривредне политике и политике руралног развоја јасно је утврђен, примењује се у потпуности, као и систем надзора и контроле одобрених средстава, који се врши у складу са проценама, путем добијања информација са терена и сл., што све резултира строго наменским коришћењем буџетских средстава.

постојеће економске капацитете, људске ресурсе и природне потенцијале. Међу овим газдинствима, свакако, издвојиће се и она газдинства која ће проширивати развојну делатност заснивањем мањих прерађивачких капацитета, затим улагањем у развој руралног туризма, као и других услуга у руралним подручјима. Посебну улогу у реализацији Стратегије требало би да имају и инвеститори веће економске снаге (привредна друштва), које би требало идентификовати и анимирати. Они би могли да улажу у поједине облике примарне пољопривредне производње - ратарство (посебно, семенска и расадничка производња), повртарство и сточарство, затим у прерађивачке капацитете засноване на тој производњи, односно капацитете прехранбене индустрије. Могућност коришћења финансијских средстава из „IPARD II“ програма Републике Србије може дати подршку овим економским субјектима у будућим инвестиционим улагањима, а истовремено може подстаћи удруживање и укрупњавање произвођача кроз формирање нових задруга, малих и средњих предузећа, и сл.

Такође, програми и активности Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије и других министарстава и органа у систему државне управе, укључујући и Покрајински секретаријат за пољопривреду, водопривреду и шумарство, представљају значајну подршку у процесу имплементације Стратегије кроз диверсификацију пољопривредне активности, развој инфраструктуре руралних подручја, заштиту животне средине и сл. Изузетно су значајне активности Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде у контексту обезбеђивања предвидиве и стимулативне подршке развоју руралних подручја, као и институционалног уређења сектора пољопривреде и руралног развоја у складу са Заједничком пољопривредном политиком ЕУ. Наиме, у поступку припрема за чланство у ЕУ, наша земља има обавезу прилагођавања своје политике и законодавства комплексном европском моделу пољопривреде и руралног развоја, и у том контексту, велики број закона и прописа је већ усвојен, мада је њихова ефикасна примена још увек у раној фази. Основ за даља усклађивања биће законодавство ЕУ, уз наставак обуке и усавршавања администрације, предузетника, пољопривредника и свих других актера за имплементацију ове веома захтевне легислативе (Службени гласник РС, број 85/14). Подршку у процесу имплементације Стратегије требало би да пружи и пољопривредна саветодавна и стручна служба „Нови Сад“, уз регионалну развојну агенцију „Бачка“ из Новог Сада, затим јавна предузећа чији је оснивач Република Србије, друштвено одговорне компаније, организације цивилног друштва, али и научно-истраживачке институције.

Веома значајну улогу у процесу имплементације Стратегије требало би да има примена „LIDER“ приступа руралном развоју, кроз формирање локалних акционих група и других локалних партнерстава, везаних за промоцију локалних вредности и производа, унапређење квалитета живота руралног становништва и сл., и подршку „bottom-up“ развојним иницијативама, односно иницијативама за развој пољопривреде и руралних подручја које долазе од грађана, удружења, невладиних организација, предузетника, привредника, породичних пољопривредних газдинстава, задруга и других заинтересованих група. Имплементација Стратегије у значајној мери зависиће и од обезбеђене макроекономске и политичке стабилности у земљи, предвидиве подршке пољопривреди из националног буџета и поштовања владавине права, како би сви релевантни субјекти у сектору пољопривреде и руралним подручјима могли да остваре стабилан и конкурентан доходак у односу на друге области привреде и/или урбана подручја. За већину мера и активности у домену развоја пољопривреде и руралног развоја потребно је да пољопривредна газдинства, предузетници, задруге и други субјекти, као корисници финансијских средстава, поднесу одговарајући бизнис план или пројекат о економској оправданости, односно одрживости улагања. С тим у вези, на

макро, али и микро развојном нивоу неопходно је креирати одговарајући амбијент који ће бити предвидив с аспекта ефикасног и рационалног одлучивања, уз минималне ризике, и стимулативан за активирање различитих предузетничких иницијатива у области развоја пољопривреде и руралног развоја.

Имплементација Стратегије кроз „cost-benefit“ анализу, односно анализу утрошених финансијских средстава и остварених користи на терену од примене појединачних мера и активности, је од изузетног значаја за креирање одговарајућих годишњих програма подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја на нивоу града Новог Сада. Наиме, праћење ефеката примењених мера и активности резултира одлуком да ли да се са неком од њих настави у будућности или не. Оцена ефикасности имплементације Стратегије и употребе расположивих развојних ресурса, односно провера напретка у реализацији постављеног стратешког циља и оперативних циљева у Стратегији може се сагледати кроз остварена развојна достигнућа у домену повећања пољопривредне производње, диверсификације економске активности, унапређења инфраструктуре, побољшања квалитета животног стандарда становништва у руралним подручјима, заштите животне средине, очувања културно-историјског наслеђа, и сл.

АНЕКС

Табела 1. Број становника по насељеним местима града Новог Сада у периоду 1948-1971. година.

Насеље	1948	1953	1961	1971
<i>Град Нови Сад</i>	111.358	120.686	155.685	206.821
Нови Сад	101.585	109.752	141.289	188.087
<i>Градска</i>	69.407	76.818	103.448	144.774
<i>Остала</i>	32.178	32.934	37.841	43.313
Бегеч	2.277	2.329	2.392	2.608
Будисава	2.090	2.122	2.476	2.825
Ветерник	6.179	6.829	9.185	12.945
Каћ	4.406	4.478	5.640	6.701
Кисач	5.664	5.671	5.907	6.022
Ковиљ	5.368	5.436	5.448	5.290
Нови Сад	64.041	70.769	95.192	134.160
Руменка	1.951	2.028	2.546	2.906
Степановићево	1.965	1.916	2.169	2.188
Футог	5.366	6.049	8.256	10.614
Ченеј	2.278	2.125	2.078	1.828
Петроварадин	9.773	10.934	14.396	18.734
<i>Градска</i>	8.210	9.277	12.054	15.528
<i>Остала</i>	1.563	1.657	2.342	3.206
Буковац	865	859	1.329	2.012
Лединци	465	531	675	795
Петроварадин	5.719	6.428	8.408	10.477
Сремска Каменица	2.491	2.849	3.646	5.051
Стари Лединци	233	267	338	399

Извор: Попис становништва, домаћинстава и станова у Србији за одговарајуће године, РЗС Србије.

Табела 2. Површине под главним ратарским усеvима на подручју града Новог Сада

Насеље	Оранице и баште	Жита			Индустријско биље				Шећерна репа	Кромпир	Крмно биље			Махунарке	
		Укупно	Пшеница	Кукуруз	Укупно	Соја	Сунцокрет	Уљана репица			Укупно	Детелина	Луцерка	Укупно	Пасуљ
Град Нови Сад	33.327,4	18.733,2	6.525,68	11.959,74	11.492,6	10.924,3	175,96	360,8	612,96	387,8	660,6	223,1	380,3	174,3	53,7
Нови Сад	32.270,9	18.080,8	6.299,41	11.565,16	11.339,5	10.779,3	169,9	360,8	612,96	385,9	562,2	211,6	307,8	174,1	53,5
Бегеч	1.241,3	482,5	135,69	341,54	188,11	187,1	1,0	0	П	183,1	29,9	19,1	8,5	П	1,2
Будисава	1.430,0	653,2	180,48	460,12	745,06	745,1	0	0	П	П	10,7	0,4	10,1	П	0
Ветерник	683,9	384,9	211,74	171,76	244,45	244,5	0	0	П	6,3	17,5	10,4	6,1	П	0,0
Каћ	5.980,3	4.191,2	1.988,33	2.172,61	1.672,7	1.320,8	6,3	345,6	П	2,1	98,7	22,7	74,9	П	0,3
Кисач	5.595,6	2.911,3	314,57	2.582,76	2282,9	2.280,6	2,3	0	298,3	15,7	42,4	28,5	13,4	П	1,3
Ковиљ	4.923,3	2.645,5	877,87	1.724,92	2047,2	1.969,98	77,2	0	П	7,95	111,5	11,9	96,5	П	0,1
Нови Сад	1.514,9	921,9	376,33	539,57	385,1	385,1	0	0	П	П	24,5	8,09	15,5	П	2,6
Руменка	1.547,9	889,6	250,66	621,52	589,3	586,2	3,1	0	П	2,3	22,7	1,64	19,6	3,0	2,9
Степановићево	1.805,3	943,99	189,88	740,08	755,9	739,7	7,0	9,2	П	П	10,5	8,14	2,3	41,4	41,3
Футог	2.260,1	1.125,3	307,97	811,13	636,3	627,2	8,8	0	П	145,3	92,0	39,96	30,9	П	0
Ченеј	5.288,4	2.931,4	1.465,89	1.399,15	1.792,5	1.693,2	64,2	6,0	289,6	3,8	101,9	60,8	30,1	124,3	3,8
Петроварадин	1.056,50	652,3	226,27	394,58	153,2	144,95	6,1	0	П	1,9	98,4	11,4	72,5	0,2	0,2
Буковац	538,5	441,5	156,05	262,61	52,1	44,4	5,5	0	П	П	37,0	0,9	35,5	П	0,0
Лединци	81,97	62,3	13,21	47,01	1,98	1,98	0	0	П	П	13,4	0,2	12,5	П	0
Петроварадин	97,77	49,6	20,15	25,42	31,3	31,3	0	0	П	0,7	12,6	5,7	6,9	П	0,0
Сремска Каменица	319,03	88,2	32,67	53,26	67,3	66,7	0,6	0	П	0,8	31,2	3,5	14,5	П	0
Стари Лединци	19,25	10,8	4,19	6,28	0,6	0,6	0	0	П	0,3	4,2	1,1	3,1	0,2	0,2

Извор: Попис пољопривреде 2012, РЗС

Табела 3. Просторна дистрибуција пољопривредне механизације у Новом Саду, 2012. година

Територија	Једноосовинск и трактори	Двоосовинск и трактори	Универзални житни комбајни	Силажни комбајни	Остали комбајни
Град Нови Сад	532	3.781	300	29	19
Нови Сад	358	3.536	289	28	19
Бегеч	13	221	П	П	П
Будисава	18	161	21	П	П
Ветерник	26	97	7	П	П
Каћ	25	421	33	7	П
Кисач	37	719	72	П	11
Ковиљ	36	556	45	4	П
Нови Сад	61	172	13	П	П
Руменка	32	214	18	П	П
Степановићево	6	205	14	П	П
Футог	42	438	8	5	П
Ченеј	62	332	56	П	П
Петроварадин	174	245	11	П	П
Буковац	36	127	7	П	П
Лединци	30	33	П	П	П
Петроварадин	55	41	П	П	П
Ср. Каменица	42	31	П	П	П
Стари Лединци	11	13	П	П	П

Напомена: У складу са Законом о званичној статистици и заштити индивидуалних података, поједини подаци у табелама за насеља са три или мање од три газдинства су сакривени (приказани словом „П“);

Извор: Попис пољопривреде 2012, Пољопривредна механизација, ниво насеља;

Табела 4. Просторна дистрибуција пољопривредне механизације у Новом Саду, 2012. година

Територија	Берачи кукуруза	Плугови	Тањираче	Дрљаче	Сетвоспре- мачи	Ротофрезе
Град Нови Сад	547	3.094	1.115	1.607	1.700	201
Нови Сад	524	2.863	1.039	1.473	1.631	173
Бегеч	30	194	97	97	94	31
Будисава	26	119	51	36	78	4
Ветерник	5	80	46	39	35	4
Каћ	45	337	135	170	159	19
Кисач	186	557	101	330	365	12
Ковиљ	66	439	209	257	249	10
Нови Сад	18	144	55	66	62	39
Руменка	47	193	54	108	94	8
Степановићево	25	188	10	102	110	4
Футог	33	362	204	142	231	17
Ченеј	43	250	77	126	154	25
Петроварадин	23	231	76	134	69	28
Буковац	15	120	44	79	31	12
Лединци	5	39	6	19	17	1
Петроварадин	2	30	10	14	7	9
Ср. Каменица	1	31	15	15	12	4
Стари Лединци	0	11	1	7	2	2

Извор: Попис пољопривреде 2012, Пољопривредна механизација, ниво насеља;

Табела 5. Просторна дистрибуција пољопривредне механизације у Новом Саду, 2012. година

Територија	Растурачи минералног ђубрива	Растурачи стајњака	Сејалице	Прскалице	Приколице	Косилице
Град Нови Сад	1.532	108	1.216	1.800	3.803	485
Нови Сад	1.447	102	1.148	1.668	3.602	421
Бегеч	78	2	52	111	257	22
Будисава	75	2	59	73	128	6
Ветерник	37	4	27	38	95	24
Каћ	172	29	162	231	422	55
Кисач	314	9	236	335	738	42
Ковиљ	237	24	186	258	561	53
Нови Сад	57	4	55	64	132	103
Руменка	94	5	96	88	211	20
Степановићево	97	3	53	96	225	7
Футог	166	7	95	226	516	31
Ченеј	120	13	127	148	317	58
Петроварадин	85	6	68	132	201	64
Буковац	53	4	34	56	111	28
Лединци	14	0	15	19	28	6
Петроварадин	7	1	5	29	28	18
Ср. Каменица	10	1	11	25	22	10
Стари Лединци	1	0	3	3	12	2

Извор: Попис пољопривреде 2012, Пољопривредна механизација, ниво насеља;

Табела 6. Складишни и дорадни капацитети у пољопривреди Новог Сада, 2012. година

Складишни и дорадни капацитети	Укупан број	Властити капацитет	Коришћени капацитет
Кошеви за кукуруз	3.380	148.143 m ³	66.833 m ³
Амбари	206	23.006 m ³	8.948 m ³
Силоси	60	147.341 t	130.720 t
Сушаре	18	8.378 m ³	361 m ³
Објекти за силажу	29	15.022 m ³	13.110 m ³
Објекти за смештај пољопривредних машина и опреме	2.451	184.293 m ²	175.728 m ²
Хладњаче	29	22.905 m ³	22.590 m ³
Објекти за смештај говеда	893	10.212 број места	3.883 број места
Објекти за смештај свиња	5.362	77.743 број места	46.826 број места
Објекти за смештај кокошака носилца	2.140	553.522 број места	379.103 број места
Објекти за смештај остале стоке	746	103.488 број места	100.101 број места
Машине за калибрање, вакумирање и паковање	20	18	0

Извор: Попис пољопривреде из 2012. (књига 2).

Табела 7. Смештајни капацитети руралног туризма на територији Града Новог Сада

1. ХОСТЕЛ ПОДБАРА, Ђорђа Рајковића 28 (Г3)
2. ХОСТЕЛ СОВА, Илије Огњановића 26 (Г5)
3. ХОСТЕЛ 021, Павла Папа 6 (Ф5)
4. CITY HOSTEL, Радничка 21 (Г5)
5. HOSTEL & CAFFE BAR ROOKIES, Јеврејска 13 (Ф5)
6. ХОСТЕЛ ЦЕНТАР, Милована Видаковића 5 (Г4)
7. ХОСТЕЛ КУТАК, Јеврејска 22 (Ф5)
8. ХОСТЕЛ ТЕРАСА, Светозара Милетића 43 (Г4)
9. ПРЕНОЋИШТЕ ВИЛА ЕВАНЂЕЛИНА, Бранислава Букурова 2, Сремска Каменица (Х9)
10. ВИЛА БОР, Темерински пут 57а (Ф1)
11. РЕСТОРАН И ПРЕНОЋИШТЕ БЕЛА ЛАЂА 1, Кисачка 21 (Ф4)
12. СУР БЕЛА ЛАЂА 2, Златне Греде 15 (Г4)
13. JET SET ROOMS, Темерински пут 41 (Ф1)
14. ПРЕНОЋИШТЕ СТОЈИЋ Собе и апартмани, Партизанска 47 (Ф2)
15. ФАРМА 47, Међународни пут бб, ном1
16. ПРЕНОЋИШТЕ ТРИНТИ, Змај Јовина 10 (Г5)
17. СУР ГОСТИОНА "СПЛАВ - ДУНАВАЦ", Дунавска 000, Футог, ном1
18. РЕСТОРАН БУЛАЋ СА ПРЕНОЋИШТЕМ, Међународни пут 80, Ченеј, ном1
19. ВИЛА ЦЕЗАР, Јована Суботића 4 (Ф4)
20. ILE DE FRA SM - ILE DE FRANCE, Цара Душана 41 (Е6)
21. ХОСТЕЛ ЗЛАТНА ГРЕДА, Златне Греде 17 (Г4)
22. САЛАШ ДРЕВНА У НОВОМЕ САДУ, Подунавска 6 (Б9)
23. ХОСТЕЛ DOWNTOWN, Његошева 2 (Г4)
24. ХОСТЕЛ ВАРАД INN, Штросмајерова 16, Петроварадин (Х5)
25. ПРЕНОЋИШТЕ ЗМАЈЕВО ГНЕЗДО, Змајев трг 15, Сремска Каменица (Ф10)
26. ПРЕНОЋИШТЕ СУНЦЕ СД, Темерински пут 55а (Ф1)
27. НАСТАСЈА СОБЕ, Златне Греде 11 (Г4)
28. КОРДУН, Моше Пијаде 10а, Сремска Каменица (Г10)
29. ИЛИЦА, Лединачки пут 1, Сремска Каменица (Е10)
30. ПАЈИН САЛАШ, Међународни пут 325, Ченеј, ном1
31. САЛАШ 341 - "У СЕДЛУ", Ченеј, ном1
32. PRENOĆIŠTE PANORMA AQUALUX, Каменјер 5/41, ном1
33. КОНАК СЕНС, Славујева 31б, ном1
34. PANORAMA CITY, Футошка 1а (Ф5)
35. СМЕШТАЈ ЧОТ, Црвени Чот 6, ном1
36. BOUQUET WINE HOUSE, Дунавска 25 (Г4)
37. АПАРТМАНИ SONY, Јеврејска 18 (Ф5)
38. ПРЕНОЋИШТЕ КАМЕЊАР, Камењар И бр. 95 (А9)
39. АПАРТМАНИ SKY НЕБО, Гундулићева 19а (Г3)
40. НЕНО 021, Војводе Бојовића 8 (Ф4)
41. ХОСТЕЛ МИЛКАЗА, Темерински пут 99, ном1
42. THE TESLA ART HOSTEL, Шафарикова 7 (Ф5)

Табела 8. Листа МСП која се баве активностима везаним за диверсификацију економских активности руралних подручја на територији Града Новог Сада

Рб.	Назив предузећа	Насеље	Делатност	Бр. Запослених	Величина предузећа
1.	7 СИСТЕМ ДОО	СРЕМСКА КАМЕНИЦА 21208	Резање и обрада дрвета	1	Мало
2.	АДТ ДОО ЗА ТРГОВИНУ И УСЛУГЕ МЛАДЕНОВО	НОВИ САД 21000	Производња сокова од воћа и поврћа	1	Мало
3.	АЛАС EXPRESS ДОО У блокади	ВЕТЕРНИК 21203	Слатководне аквакултуре	0	Мало
4.	АЛФ ПРОМЕТ ДОО ЗА ПРОИЗВОДЊУ И ТРГОВИНУ	КАЋ 21241	Производња месних прерађевина	23	Мало
5.	АНГРО-IMPREX Д.О.О	НОВИ САД 21000	Резање и обрада дрвета	1	Мало
6.	АРХИТОП ПЛУС ДОО	ПЕТРОВАРАДИН 21132	Производња осталог намештаја	1	Мало
7.	АРЛЕТА-НС ДОО	ВЕТЕРНИК 21203	Производња сокова од воћа и поврћа	6	Мало
8.	АУРОРА ДОО	СРЕМСКА КАМЕНИЦА 21208	Прерада млека и производња сирева	0	Мало
9.	БАМБИ БРАС ДОО	НОВИ САД 21000	Производња осталих производа од дрвета, плуте, сламе и прућа	0	Мало
10.	ВЕКИ-СОМ ДОО У БЛОКАДИ	ФУТОГ 21410	Прерада и конзервисање меса	0	Мало
11.	БЕМАРК Д.О.О	НОВИ САД 21000	Прерада и конзервисање меса	16	Мало
12.	БГР & ДОЛОВИ ДОО	КОВИЉ 21243	Услужне делатности у вези са шумарством	8	Микро
13.	БИГ ТРАДЕ ДОО	НОВИ САД 21000	Прерада и конзервисање меса	179	Средње
14.	БУКОЛЕС ДОО	НОВИ САД 21000	Резање и обрада дрвета	0	Мало
15.	CHINA INDUSTRY GROUP ДОО	НОВИ САД 21000	Прерада чаја и кафе	0	Мало
16.	CINQUER WOOD ДОО	КИСАЧ 21211	Производња осталих производа од дрвета, плуте, сламе и прућа	0	Мало
17.	ДАНИГ ПРОИЗВОДНО ПРЕДУЗЕЋЕ, НОВИ САД у блокади	НОВИ САД 21000	Производња паркета	0	Мало
18.	DAPSI LINE ДОО	НОВИ САД 21000	Производња осталог намештаја	5	Мало
19.	ДИ КОРДУН ДОО	ВЕТЕРНИК 21203	Резање и обрада дрвета	1	Мало
20.	ДОЛИНА-L&V&Ѓ ДОО	КАЋ 21241	Слатководне аквакултуре	0	/
21.	DOO INTEGRO CO НОВИ САД	НОВИ САД 21000	Прерада чаја и кафе	14	Мало

22.	ДРВОПРОМ ДОО ПРОИЗВОДНО- ТРГОВИНСКО ПРЕДУЗЕЋЕ	НОВИ САД 21000	Производња осталих производа од дрвета, плуте, сламе и прућа	5	Мало
23.	ДРВОТЕРМ ДОО ПРЕДУЗЕЋЕ ЗА ПРОИЗВОДЊУ, ТРГОВИНУ И УСЛУЖНЕ ДЕЛАТНОСТИ	КАЋ 21241	Резање и обрада дрвета	3	Мало
24.	ЕКОМАРК ДОО	НОВИ САД 21000	Прерада чаја и кафе	1	Мало
25.	ЕКОПРОДУКТ ОПЛЕНАЦ ДОО	НОВИ САД 21000	Производња осталих производа од дрвета, плуте, сламе и прућа	3	Мало
26.	ЕНТЕР-МОНТ ДОО ЗА ПРОИЗВОДЊУ И ТРГОВИНУ	НОВИ САД 21000	Производња осталих производа од дрвета, плуте, сламе и прућа	3	Мало
27.	ЕНТЕРИЈЕР ЈАНКОВИЋ ДОО ЗА ПРОЈЕКТОВАЊЕ, ИЗРАДУ ЕНТЕРИЈЕРА И ГРАЂЕВИНСКЕ СТОЛАРИЈЕ	НОВИ САД 21000	Производња осталог намештаја	429	Средње
28.	EURO TECHNО ДОО	СРЕМСКА КАМЕНИЦА 21208	Производња осталог намештаја	5	Мало
29.	ЕУРОКАНТ ДОО	НОВИ САД 21000	Производња фурнира и плоча од дрвета	40	Мало
30.	EUROPERSPECTIVE TECHNICAL SERVICES ДОО	НОВИ САД 21000	Резање и обрада дрвета	1	Микро
31.	EXPORT LINE ДОО	НОВИ САД 21000	Резање и обрада дрвета	4	Мало
32.	EXPORT-MIX ДОО	НОВИ САД 21000	Резање и обрада дрвета	12	Мало
33.	FANTASY B&S CENTER ДОО	НОВИ САД 21000	Прерада и конзервисање меса	12	/
34.	FANTASY NEXT ДОО ДРУШТВО ЗА ПРЕРАДУ МЕСА	НОВИ САД 21000	Прерада и конзервисање меса	1	Мало
35.	ФАРАОН КАФА ДОО блокиран рачун	ФУТОГ 21410	Прерада чаја и кафе	0	/
36.	FEYDOM HC ДОО формално активно	НОВИ САД 21000	Производња осталог намештаја	0	Мало
37.	ГАМА РС ДОО	ФУТОГ 21410	Резање и обрада дрвета	31	Мало
38.	ГАРБО ДОО	НОВИ САД 21000	Производња осталог намештаја	10	Мало
39.	GREEN LIFE ДОО	НОВИ САД 21000	Прерада чаја и кафе	2	Микро
40.	INTERLIGNUM-NS ДОО ИНДУСТРИЈСКЕ МАШИНЕ	НОВИ САД 21000	Производња осталих производа од дрвета, плуте, сламе и прућа	1	Мало
41.	ЈАКОСАТ ДОО	НОВИ САД 21000	Производња осталог намештаја	1	Мало
42.	ЈАКОСАТ GmbH НОВИ САД	НОВИ САД 21000	Производња осталог намештаја	1	Мало

43	ЈАСПИС НАМЕШТАЈ ДОО	НОВИ САД 21000	Производња осталог намештаја	1	Мало
44	JERINA PARK GROUP ДОО	НОВИ САД 21000	Резање и обрада дрвета	5	Мало
45	КАФА ДОБРО ЈУТРО ДОО	НОВИ САД 21000	Прерада чаја и кафе	5	/
46	КЕДАР ДОО	НОВИ САД 21000	Производња осталог намештаја	3	Микро
47	КОЈЧИЋ ДОО	НОВИ САД 21000	Прерада и конзервисање меса	19	Мало
48	КРАГУЉАЦ ДОО	ПЕТРОВАРАДИН 21131	Производња осталих производа од дрвета, плуте, сламе и прућа	1	Мало
49	КРАУН ДОО	НОВИ САД 21000	Прерада млека и производња сирева	1	Мало
50	LBB-FRIGO ДОО блокиран рачун	НОВИ САД 21000	Прерада и конзервисање рибе, љускара и мекушаца	0	/
51	ЛЕВЕЛО ЕНТЕРИЈЕРИ ДОО П.Ј. Н.САД КЛИЗНИ ПЛАКАРИ И ВРАТА	НОВИ САД 21000	Производња осталог намештаја	10	Мало
52	MACVAL TEA ДОО	НОВИ САД 21000	Прерада чаја и кафе	33	Мало
53	МАКИС ДОО	НОВИ САД 21000	Производња осталог намештаја	7	Мало
54	MEBL COMERC ДОО	НОВИ САД 21000	Производња осталог намештаја	2	Мало
55	МИЦА МЛЕКАРИЦА ДОО блокиран рачун	НОВИ САД 21000	Прерада млека и производња сирева	12	Мало
56	MIL-MIR & CO. ДОО у блокади	НОВИ САД 21000	Прерада и конзервисање меса	2	Мало
57	MILK REPUBLIC ДОО	НОВИ САД 21000	Прерада млека и производња сирева	1	Мало
58	МЛЕКАРА ЕКОСОРП ДОО	НОВИ САД 21000	Прерада млека и производња сирева	17	Мало
59	ММК ДОО ЗА СПОЉНУ И УНУТРАШЊУ ТРГОВИНУ,ПРОИЗВОДЊУ, УГОСТИТЕЉСТВО И ТУРИЗАМ	НОВИ САД 21000	Прерада цаја и кафе	6	Мало
60	МОССА СО ДОО блокиран рачун	НОВИ САД 21000	Прерада цаја и кафе	0	Мало
61	МОДЕРНА ДОО	НОВИ САД 21000	Производња осталих производа од дрвета, плуте, сламе и пруца	1	Микро
62	НА-МА ДОО	ВЕТЕРНИК 21203	Прерада цаја и кафе	1	Мало
63	НАМЕШТАЈ НИКОЛАЈЕВ ПЛУС СЗР	НОВИ САД 21000	Производња осталог намештаја	10	Микро
64	НЕВАДА СЗР	НОВИ САД 21000	Производња осталог намештаја	3	Мало
65	НИКАМ FOOD 2015 ДОО блокиран	НОВИ САД 21000	Прерада и конзервисање меса	1	Мало
66	ORGANIC-DBMN ДОО	ПЕТРОВАРАДИН 21131	Производња месних прерадевина	1	Мало

67	PALLAS CONCEPT ДОО	НОВИ САД 21000	Производња осталих производа од дрвета, плуте, сламе и прућа	5	Мало
68	ПРИВРЕДНО ДРУШТВО ЕУРОРЕЗ ДОО НОВИ САД	НОВИ САД 21000	Резање и обрада дрвета	0	/
69	PROART СТУДИО НС ДОО	СРЕМСКА КАМЕНИЦА 21208	Производња осталог намештаја	0	/
70	ПРВА ЈУГОСЛОВЕНСКА РИБАРСКА ЗАДРУГА МОШОРИН	НОВИ САД 21000	Слатководне аквакултуре	0	Мало
71	RAMSTEAK ДОО	КИСАЧ 21211	Прерада и конзервисање меса	1	Мало
72	РАНДЕЛ ДОО	НОВИ САД 21000	Производња осталог намештаја	2	Мало
73	РАВНИ БУЉИМ ДОО	КОВИЉ 21243	Резање и обрада дрвета	38	Мало
74	РБК ДОО	НОВИ САД 21000	Производња месних прерадевина	4	Мало
75	РИБЊАЧАРСТВО ДОО	СРЕМСКА КАМЕНИЦА 21208	Слатководне аквакултуре	9	Мало
76	РИБОЛОВАЧКИ САВЕЗ ВОЈВОДИНЕ ДОО	НОВИ САД 21000	Слатководни риболов	0	Мало
77	RIVER S GUARD ДОО	НОВИ САД 21000	Слатководни риболов	1	Мало
78	САГА ДОО НАМЕШТАЈ И КЛИЗНА ВРАТА П.Ј. Н.САД	НОВИ САД 21000	Производња осталог намештаја	10	Мало
79	ŠAKAN COMERCE ДОО	НОВИ САД 21000	Прерада и конзервисање меса	49	Мало
80	SAMBA ADILINE Д.О.О НЕ РАДЕ	НОВИ САД 21000	Прерада цаја и кафе	0	/
81	САН ТОРИНИ ДОО НАМЕШТАЈ П.Ј. Н.САД	НОВИ САД 21000	Производња осталог намештаја	22	Мало
82	САВКОМ ДОО ПЕТРОВАРАДИН	ПЕТРОВАРАДИН 21132	Резање и обрада дрвета	10	Мало
83	СЕМИЗ ДОО	ВЕТЕРНИК 21203	Услужне делатности у вези са шумарством	4	Мало
84	ШИМРАК ДОО	НОВИ САД 21000	Резање и обрада дрвета	1	Мало
85	ШИПАД-СРБОБРАН АД у стечају	НОВИ САД 21000	Производња осталог намештаја	10	Мало
86	СТИЛО ДОО	НОВИ САД 21000	Производња осталог намештаја	7	Мало
87	ШТРАНД ДОО	НОВИ САД 21000	Прерада и конзервисање меса	145	Мало
88	STUBEX ДОО	НОВИ САД 21000	Резање и обрада дрвета	1	Мало
89	СТУДЕНА ГОРА ДОО	СРЕМСКА КАМЕНИЦА 21208	Прерада и конзервисање меса	4	Мало
90	СУТЈЕСКА ОД	НОВИ САД 21000	Резање и обрада дрвета	1	Мало

91	СЗР АВАЖУР DESIGN КАЛАФАТ НИХАД ПРЕДУЗЕТНИК НОВИ САД	НОВИ САД 21000	Производња осталих производа од дрвета, плуте, сламе и прућа	0	/
92	ТАПЕТАРИЈА КЕЛЕ ДОО	НОВИ САД 21000	Производња осталог намештаја	1	Мало
93	ТЕНЕН-ПИЛЕ ДОО	ЧЕНЕЈ 21233	Прерада и конзервисање живинског меса	1	Мало
94	TETRA ROSSO ДОО	НОВИ САД 21000	Производња осталог намештаја	4	Мало
95	ТОН СРБ ДОО	НОВИ САД 21000	Производња осталих производа од дрвета, плуте, сламе и прућа	0	Мало
96	TOP EXCLUSIVE ДОО	НОВИ САД 21000	Производња осталог намештаја	1	Мало
97	ТОПА ДОО	НОВИ САД 21000	Резање и обрада дрвета	1	Мало
98	КОЛБИС ДОО у стечају	НОВИ САД 21000	Прерада и конзервисање меса	1	Средње
99	UNISPROMET ДОО	НОВИ САД 21000	Резање и обрада дрвета	7	Мало
100	URBANWORKSHOP GROUP ДОО	ВЕТЕРНИК 21203	Производња осталих производа од дрвета, плуте, сламе и прућа	22	Мало
101	VAROTECH ДОО БРИКЕТИ	НОВИ САД 21000	Производња осталих производа од дрвета, плуте, сламе и прућа	10	Мало
102	ВАШ ПРОСТОР ДОО	БУКОВАЦ 21209	Производња осталог намештаја	11	Мало
103	VEKA - VALMET ДОО	ЧЕНЕЈ 21233	Услуге делатности у вези са шумарством	5	Мало
104	VID FURNITURE ДОО НАМЕШТАЈ	НОВИ САД 21000	Производња осталог намештаја	4	Микро
105	ВИЈАДУКТ ПЛУС ДОО не раде 2 год.	НОВИ САД 21000	Производња фурнира и плоча од дрвета	0	/
106	VITAFIT ДОО	НОВИ САД 21000	Производња сокова од воћа и поврћа	1	Микро
107	ВИТОРОГ ПРОМЕТ ДОО ЗА ПРОИЗВОДЊУ И ТРГОВИНУ,EXPORT- IMPORT НОВИ САД	НОВИ САД 21000	Производња осталог намештаја	379	Средње
108	ВУЛИН ИНЖЕЊЕРИНГ ДОО	КАЋ 21241	Производња осталог намештаја	1	Мало
109	WOODENPUZZLENAME ДОО	НОВИ САД 21000	Производња осталих производа од дрвета, плуте, сламе и прућа	1	Мало
110	ЗТР BABY BEEF МИРКО ДРАЧА ПРЕДУЗЕТНИК, НОВИ САД	НОВИ САД 21000	Прерада и конзервисање меса	10	Микро

Извор: Регионална Привредна Комора Јужнобачког округа

Ову Стратегију објавити у „Службеном листу Града Новог Сада“

РЕПУБЛИКА СРБИЈА

ПРЕДСЕДНИК

АУТОНОМНА ПОКРАЈИНА ВОЈВОДИНА

Здравко Јелушић

ГРАД НОВИ САД

СКУПШТИНА ГРАДА НОВОГ САДА

Број:

Датум:

Нови Сад

РЕФЕРЕНЦЕ

1. Акциони план развоја органске и контролисане производње у пољопривреди на територији града Новог Сада, Службени лист Града Новог Сада, 17/2014
2. Анкета о радној снази 2016., Републички завод за статистику, <http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=26>
3. База података Еколошког покрета Оџака, База података еколошких удружења, покрета, друштава, савеза, фондација, научних, стручних и других организација у Републици Србији, десето издање, Еколошки покрет Оџака, доступно на: www.epodzaci.org/images/stories/docs/baze/baza_opstine_X.pdf
4. Богданов, Н., Богуновић, А. (2015). *Приручник за програмирање буџетске подршке пољопривреди и руралном развоју у јединицама локалне самоуправе*. Стална конференција градова и општина, Београд;
5. Божић, И., Ћирковић, С., Екмечић, М., Дедијер, В. (1972). *Историја Југославије*, Просвета, Београд.
6. British Retail Consortium – BRC. (2015). *BRC publish revised global standard for food safety*. Press Release, 7 January 2015, (доступно на: www.brcglobalstandards.com/media/28653/brc-publish-revised-global-standard-for-food-safety.pdf).
7. Butler, L., Maronek, D. M. (Eds). (2002). *Urban and Agricultural Communities: Opportunities for Common Ground*. Task Force Report, No. 138. Ames, Iowa: Council for Agricultural Science and Technology (CAST).
8. Цвијановић, Д., Субић, Ј., Параушић, В. (2014). *Пољопривредна газдинства према економској величини и типу производње у Републици Србији*, Попис пољопривреде 2012. у Републици Србији. РЗС, Београд 2014;
9. Council of the European Union (1975) „Council Decision of 19 December 1984 on Specific Community Action to Combat Poverty“, 85/8/EEC, OJEC, L 2, Brussels.
10. *Демографска статистика у Републици Србији, 2011. година*, Републички завод за статистику.
11. Дирекција за националне референтне лабораторије, односно Група за органску производњу
12. Друштво пчелара "Јован Живановић" Нови Сад, линк www.pcelarins.org.rs/ns/
13. Ђевић, М., Димитријевић, А., Блажин, Д., Блажин, С. (2008). *Possibilities of using fruit processing residues as burning material*. *Časopis za procesnu tehniku i energetiku u poljoprivredi/ПТЕР*, 12(3);
14. Ђокић Д., Терзић Д., Миленковић Ј., Динић Б., Анђелковић Б., Станисављевић Р., Бараћ С. (2013): *Значај и стање семенарства крмних биљака у пољопривреди Републике Србије*, Селекција и Семенарство, Вол. XIX, бр. 2, стр. 11-25
15. Економски рачуни пољопривреде у Републици Србији 2007-2014.
16. *Елаборат о заштити ознаке географског порекла за производ фрушкогорски липов мед*, Природно-математички факултет, Универзитет у Новом Саду, 2011. година.
17. *Елаборат: Развој тржишта биомасе у Војводини*, Факултет техничких наука, Покрајински центар за енергетску ефикасност, Нови Сад, 2010. година;
18. *Енергетски биланс Републике Србије за 2017. Годину*, Службени гласник РС, 110/2016.
19. FAO, EBRD, Агрикултура (2014): *Додати вредност производима*, студија.
20. FSSC 22000. (2017). *Food Safety System Certification 22000. Part I: Scheme Overview*. Version 4.1: July 2017. Gorinchem, The Netherlands, (доступно на: www.fssc22000.com/documents/graphics/version-4-1-downloads/part-i-scheme-overview-v4.1.pdf)
21. Фестивали меда Нови Сад, доступно на: www.pcelarins.org.rs/ns/festivali-meda-novi-sad/

22. Фурман, Т., Николић, Р., Томић, М., Савин, Л. (2006). *Биодизел, шанса и обавеза пољопривреде*. Зборник радова Института за ратарство и повртарство, 42(1);
23. Гавриловић, С. (1981). *Срби у Хабсбуршкој монархији од краја 18 до средине 19 века*, Историја Српског народа, СКЗ, Београд.
24. Генерални план града Новог Сада до 2021. Године, Службени лист Града Новог Сада, 39/06, www.nsurbanizam.rs/sites/default/files/1462-Preciscen%20tekst.pdf
25. Global Food Safety Initiative – GFSI. (2017). *Recognised Certification Programmes*, (доступно на: www.mygfsi.com/certification/recognised-certification-programmes.html).
26. Global G.A.P. (2017). *Cultivating the Future of the Planet*, (доступно на: www.globalgap.org/uk_en/what-we-do/globalg.a.p.-certification/globalg.a.p./).
27. *Годишњи извештај о утврђивању параметара еколошког и хемијског статуса површинских вода на територији града Новог Сада у 2014. години*, Градска управа уа заштиту животне средине
28. *Годишњи програм заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта на територији Града Новог Сада за 2017. годину*. Службени лист Града Новог Сада, 18/2017.
29. Голубовић, З. (1991). *Рација у јужној Бачкој 1942. године* (Вол. 2). Историјски музеј Војводине, Нови Сад.
30. Град Нови Сад (2015): *Извештај о спровођењу мера пољопривредне политике и политике руралног развоја на територији града Новог Сада за 2015. годину*;
31. Град Нови Сад (2016): *Извештај о спровођењу мера пољопривредне политике и политике руралног развоја на територији града Новог Сада за 2016. годину*;
32. *Градске општине Новог Сада*, <https://skupstina.novisad.rs/opstine/> (датум приступ 20.09.2017).
33. Група аутора, 1987, 101
34. Houlihan, J. B. (1985). International Supply Chain Management, *International Journal of Physical Distribution and Materials Management*, 15(1), 22-38.
35. Hurni, H. (1997). Concepts of Sustainable Land Management. *ITC Journal*, 1997-3/4, 210-215.
36. *Извештај о стању земљишта у Републици Србији* (2009), приредило: Министарство животне средине и просторног планирања, Агенција за заштиту животне средине
37. *Индустријска производња на подручју Регионалне привредне коморе Нови Сад за период децембар 2016. године*, <http://rpkins.com/potencijali-privredni-podaci/>
38. Институт за прехранбене технологије (2007): Елаборат о начину производње и специфичним карактеристикама производа *Футошки свежи и кисели купус*, Опис географског подручја и технолошки елаборат о начину производње и специфичним карактеристикама производа *Футошки свежи и кисели купус*, www.futuskikupus.org/images/radovi/Futoski%20kupus%20elaborat.pdf
39. Интервју са представницима земљорадничких задруга и удружења на подручју града Новог Сада (телефонска и интернет анкета обављена током септембра 2017. године). Интерни подаци Института за економику пољопривреде, Београд;
40. Интерна документација ЈКП Водовод и канализација Нови Сад
41. Информација о стању сточарске производње у АП Војводини, Привредна комора Војводине, Нови Сад, мај 2014.
42. Информациони центар "Жене и рурални развој", web link: <http://zir.rs/baza-podataka/> (на дан 19.09.2017 године)
43. International Featured Standards – IFS (2017). *IFS Food*, (доступно на: www.ifs-certification.com/index.php/en/standards/251-ifs-food-en).
44. International Organization for Standardization – ISO. (2017). *ISO 22000:2005*, (доступно на: www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:22000:ed-1:v1:en).
45. *ИПАРД програм за Републику Србију 2014-2020*, Службени гласник РС, 30/2016;

46. Jefferson Institute (2010). *Могућност производње и коришћења биодизела у Србији*, јануар 2010;
47. Канцеларија за локални економски развој Нови Сад, Број активних привредних друштава према величин и делатности
48. Канцеларија за локални економски развој Нови Сад, Списак најзначајнијих привредних друштава у сектору пољопривреде
49. Канцеларија за сарадњу са цивиним друштвом, линк: <http://civilnodrustvo.gov.rs/info-servis/civilno-drustvo/civilno-drustvo.367.html>
50. Кесеровић, З. (2011): *Воћарство – шанса пољопривреде*, www.ains.rs/predavanja/AINS-VOCARSTVO%20SANSa%20POLJOPRIVREDE.htm датум приступа, 19.09.2017.
51. Кесеровић, З., Магазин, Н., Курјаков, А., Дорић, М., Гошић, Ј. (2014): *Пољопривреда у Републици Србији – Воћарство*, Републички завод за статистику, Република Србија.
52. КЛЕР НС (2010): Профил заједнице, КЛЕР, Канцеларија за локални економски развој, Нови Сад, п.152.
53. Канцеларија за европске интеграције – КЕИ. (2014). *Национални програм за усвајање правних тековина ЕУ*, (доступно на: [www.seio.gov.rs/upload/ documents/nacionalna_dokumenta/npa/npa_2014_2018.pdf](http://www.seio.gov.rs/upload/documents/nacionalna_dokumenta/npa/npa_2014_2018.pdf)).
54. Листа вредновања и рангирања пројекта цивилног друштва у области заштите животне средине у 2017. години, досупно на: www.ekologija.gov.rs/wp-content/uploads/konkursi/PREDLOG_LISTE_VREDNOVANJA_I_RANGIRANJA_PROJEKATA.pdf
55. Ловачки савез Србије, web site: <http://ekolss.com/>
56. Милковић, В. (2003), *Петроварадин и Срем - мистерија прошлости*, Нови Сад.
57. Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде – МПШВ. (2017). Српски квалитет, (доступно на: www.minpolj.gov.rs/srpski-kvalitet/).
58. Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије, Управа за аграрна плаћања;
59. Министарство финансија, Макроекономски и фискални подаци
60. Миросављевић, Ј. (1998). Нови Сад – атлас улица, Нови Сад.
61. Митровић, А. (1984). *Србија у првом светском рату*, СКЗ, Београд.
62. *Могућности коришћења енергетског потенцијала геотермалних вода у Војводини*, Факултет техничких наука, Институт за енергетику, процесну технику и заштиту околине Нови Сад, 2005.година;
63. Мониторинг квалитета воде јавних купалишта на територији Града Новог Сада у 2010. Години
64. Мониторинг квалитета воде јавних купалишта на територији Града Новог Сада у 2011. Години
65. Мониторинг квалитета воде јавних купалишта на територији Града Новог Сада у 2012. Години
66. Мониторинг квалитета воде јавних купалишта на територији Града Новог Сада у 2013. Години
67. Надлежности скупштине града <https://skupstina.novisad.rs/skupstina-grada/> (датум приступа 20.09.2017).
68. Национална инвентура шума Републике Србије,(2009)
69. *Национални програм за прихватање правних тековина ЕУ* (Канцеларија за европске интеграције, новембар 2016);
70. НБС, Основни макроекономски индикатори
71. Новаковић, Д., Ђевић, М. (2000). *Orchards and vineyards pruning residues like energy source*. Časopis za procesnu tehniku i energetiku u poljoprivredi / PTEP, 4(1-2);

72. Одлука о буџету града Новог Сада за 2017. Годину, Службени лист Града Новог Сада, 80/2016.
73. Одлука о оснивању Гаранцијског фонда АПВ. Службени лист АП Војводине, 17/2003 и 3/2006.
74. Оперативни план за одбрану од поплава на територији Града Новог Сада за воде III реда у унутрашње воде за 2017. Годину, Службени лист Града Новог Сада, 13, година XXXVI, 13/17.
75. Оперативни план за одбрану од поплава на територији града Новог Сада за воде II реда и унутрашње воде за 2015. Годину, Службени лист Града Новог Сада, 28/ 2015.
76. Одлука о мрежи основних школа, Службени лист Града Новог Сада, 53, 2015, <https://skupstina.novisad.rs/wp-content/uploads/2016/12/sl-53.pdf>
77. Одлука о мрежи установа које обављају делатност предшколског васпитања и образовања на територији Града Новог Сада, Службени лист Града Новог Сада, 28, 2017., <https://skupstina.novisad.rs/wp-content/uploads/2017/06/sl-28-2017.pdf>
78. Одлуке о избору пројеката и додели финансијских средстава за подршку пројектима за развој пољопривреде и руралних подручја које реализују удружења у 2017. години, линк МПШВ: www.minpolj.gov.rs/javni-konkurs-za-sufinansiranje-projekata-udruzenja-u-oblasti-poljoprivrede-i-ruralnog-razvoja-a-koji-su-od-javnog-interesa-2017/
79. Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету града Новог Сада за 2017. Годину, Службени лист града Новог Сада, 31/2017.
80. ОЗЗ Бегечки повртари пример успешног пословања, 17 јул 2014; линк: www.topsrbija.com/index.php?option=com_content&view=article&id=4784:ozz-begeki-povrtari-primer-uspenog-poslovanja&catid=306:predstavljamo&Itemid=561
81. Окрени Нови Лист (часопис бр. 8), Град Нови Сад, Градска управа за заштиту животне средине
82. Петрановић, Б. (1992). *Србија у Другом светском рату 1939-1945*. Београд.
83. *План квалитета ваздуха у Новом Саду* (2016). Пољопривредни факултет у Новом Саду
84. *План развоја Јужнобачког шумског подручја, за период од 2016. до 2025. године* (у поступку доношења), 2017.
85. Подаци Управе за аграрна плаћања о Броју захтева за подстицаје од стране ПГ на подручју Града Новог Сада.
86. *Покрајинска скупштинска одлука о завршном рачуну буџета АПВ за 2016. Годину*, Службени лист АП Војводине, 29/2017,
87. *Покрајинска скупштинска одлука о завршном рачуну буџета АПВ за 2015. Годину*, Службени лист АП Војводине, 43/2016.
88. *Покрајинска скупштинска одлука о ребалансу буџета АП Војводине за 2017. Годину*, Службени лист АП Војводине, 29/2017.
89. Покрајинска влада, Програм развоја АП Војводине 2014-2020, www.srp.vojvodina.gov.rs/index.php/projekti/program-razvoja-ap-vojvodine-2014-2020-sa-akcionim-planom/?lang=sr, датум приступа 14.09.2017.
90. Покрајински секретаријат за пољопривреду, водопривреду и шумарство, www.psp.vojvodina.gov.rs/dokumenta/PS_poljoprivreda_2014.pdf, датум приступа 21.08.2017.
91. Покрајински секретаријат за пољопривреду, водопривреду и шумарство, Конкурси секретаријата, www.psp.vojvodina.gov.rs/VestiCyr.aspx?kat=s&page=1, датум приступа 21.08.2017.
92. Покрајински секретаријат за пољопривреду, интерна документација
93. Пољопривредна стручна служба Станица Нови Сад, интерна документација

94. Попис пољопривреде 2012, (ниво насеља) Пољопривреда у Републици Србији, II, Београд 2013, Републички Завод за Статистику, Београд 2014 http://popispoljoprivrede.stat.rs/?page_id=6221, 25.12.2015.
95. Попис пољопривреде 2012, Вођарство, Републички завод за статистику, Београд, јун 2014.
96. Попис пољопривреде 2012, Пољопривредна механизација, ниво насеља, Републички завод за статистику, Република Србија.
97. Попис пољопривреде 2012, Пољопривредни објекти, ниво насеља, Републички завод за статистику, Република Србија.
98. Попис пољопривреде 2012. године у Републици Србији. *Методолошко упутство*. РЗС, Београд, 2012.
99. Попис пољопривреде 2012. године у Републици Србији. Пољопривреда у Републици Србији. Књига I, РЗС, Београд, 2013.
100. Попис пољопривреде 2012. године у Републици Србији. Пољопривреда у Републици Србији. Књига II, РЗС, Београд, 2013.
101. Попис пољопривреде 2012. *Пописни подаци за ниво насеља*, http://popispoljoprivrede.stat.rs/?page_id=6221, РЗС, Београд
102. Попис становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији. РЗС, Београд, http://popis2011.stat.rs/?page_id=2162
103. Поповић, В., Сарић, Р., Јовановић. М. (2013). *Одржива пољопривреда и рурални развој у Подунављу – концепцијска полазишта*. У Цвијановић, Д., Поповић, В., Субић, Ј., Параушић В. (уред.). *Стање и могућности развоја одрживе пољопривреде и руралног развоја у Подунављу*, стр. 7-36. Београд, ИЕП.
104. Поповић, Д. Ј. (1990). *Срби у Војводини*. Матица српска, Нови Сад.
105. *Правилник о обрасцу и садржини програма подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја и обрасцу извештаја о спровођењу мера пољопривредне политике и политике руралног развоја*. Службени гласник РС, 110/16.
106. *Правилник о подстицајима за спровођење активности у циљу подизања конкурентности кроз увођење и сертификацију система квалитета хране, органских производа и производа са ознаком географског порекла*, Службени гласник РС, 41/2017.
107. *Правилник о рејонизацији виноградарских географских производних подручја Србије*. Службени гласник РС, 45/2015.
108. *Правилник о обрасцу и садржини Програма подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја*, Службени гласник РС, 24/2015; 111/2015 и 110/2016);
109. *Правилник о параметрима еколошког и хемијског статуса површинских вода и параметрима хемијског и квантитативног статуса подземних вода*, Службени гласник РС, 74/2011.
110. *Приручник за примену LEADER приступа за развој руралних заједница*, Регионална развојна агенција „Браничево-Подунавље“, фебруар 2017
111. *Програм енергетске ефикасности ЈЛС Нови Сад* (2016). Агенција за енергетику Града Новог Сада, Град Нови Сад.
112. *Програм заштите животне средине Града Новог Сада за период 2015-2024. Године*, Службени лист Града Новог Сада, 22/15.
113. *Програм контроле квалитета ваздуха на територији града Новог Сада у 2017. и 2018. Години*, Службени лист града Новог Сада, 61/2016.
114. *Програм подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја на територији града Новог Сада за 2017. годину*, Скупштина Града Новог Сада, XVII седница од 23. марта 2017. Год., доступно на: <http://privredans.com/dev/wp-content/uploads/2016/12/PROGRAM-PODRSKE-ZA-SPROVODJENJE->

[POLJOPRIVREDNE-POLITIKE-I-POLITIKE-RURALNOG-RAZVOJA-NA-TERITORIJI-GRADA-NOVOG-SADA-ZA-2017.-ГОДИНУ.pdf](#)

115. Програм подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја на територији града Новог Сада за 2016. годину, Службени лист Града Новог Сада, 8/16;
116. Програм подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја на територији града Новог Сада за 2015. годину, Службени лист Града Новог Сада, 11/15
117. Програм подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја на територији града Новог Сада за 2017. годину, Службени лист Града Новог Сада, 14/17.
118. Програм подршке спровођењу мера равномерног регионалног развоја Републике Србије кроз учешће државе у економско-финансијским подстицајима за оснивање нових задруга и инвестиционе пројекте постојећих задруга у 2017. години, нарочито у Нишавском, Топличком, Пиротском, Јабланичком и Пчињском управном округу“. Кабинет министра без портфеља задуженог за регионални развој и рад јавних предузећа;
119. Програм праћења квалитета површинских вода на територији града Новог Сада за 2016. и 2017. Годину, Службени лист Града Новог Сада, 4/2016.
120. Програм развоја АП Војводине 2014–2020, доступно на: www.region.vojvodina.gov.rs/upload/Program_razvoja_AP_Vojvodine_2014_2020_3891.pdf
121. Програм развоја спорта на територији Града Новог Сада за период од 2016. до 2018., доступно на: www.sio.novisad.rs/program-razvo-sporta-na-teritori-i-grada-novog-sada-za-period-od-2016-do-2018-godine
122. Програм мера подршке за спровођење пољопривредне политике за развој села на територији АП Војводине у 2017. Години, Службени лист АП Војводине, 69/2016, 29/2017.
123. Просторни план Града Новог Сада, Службени лист Града Новог Сада, 11/2012.
124. Публикација «Нови Сад за понети», Туристичка организација Нови Сад, link: www.novisad.travel/Publikacije/ns_za_poneti_2017/Novi%20Sad%20za%20poneti%202017%20Srpski.pdf (на дан 20.09.2017 године)
125. Радивојевић, Д. (2014): Пољопривредна механизација, опрема и објекти, Попис пољопривреде 2012. у Републици Србији, РЗС, Београд 2014.
126. Регионална привредна комора Јужнобачког управног округа;
127. Регионална привредна комора Нови Сад, Индустијска производња на подручју РПК Нови Сад за период јануар – децембар 2012,2013,2014,2015, 2016, година
128. Регионална привредна комора Нови Сад, Информација о спољнотрговинској робној размени за период јануар – децембар 2012, 2013, 2014, 2015, 2016 година
129. Регионални план управљања отпадом за Град Нови Сад и општине Бачка Паланка, Бачки Петровац, Беочин, Жабаљ, Србобран Темерин и Врбас, Службени лист Града Новог Сада, 26/12 и службена гласила свих наведених општина;
130. Регионални просторни план Аутономне Покрајне Војводине до 2020. године, Покрајински секретаријат за урбанизам, градитељство и заштиту животне средине, Нови Сад, децембар, 2011.
131. Регистар откупљивача и откупних места где се врши откуп пољопривредних производа и домаћих животиња од пољопривредних произвођача за 2017. годину, база Министарства трговне, туризма и телекомуникација, <http://mtt.gov.rs/download/Registar20170804.pdf>

132. Regulation (EU) No 1305/2013 of the European Parliament and of the Council on support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) and repealing Council Regulation (EC) No 1698/2005;
133. Републички геодетски завод (2017). *Извештај о стању на тржишту непокретности за 2016. годину*. Сектор за стручни и инспекцијски надзор. Одсек масовне процене вредности непокретности. Београд, мај, 2017.
134. РЗС, *Општине у Србији, 2004-2010*. Београд.
135. РЗС, *Општине и региони у Републици Србији, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, година*.
136. РЗС, *Попис пољопривреде 2012, ниво насеља, остали подаци о газдинству*.
137. РЗС, *Статистички годишњак Републике Србије за 2016. годину*
138. Roth, A. V., Tsay, A. A., Pullman, M. E., Gray, J. V. (2008). Unraveling the food supply chain: strategic insights from China and the 2007 Recalls, *Journal of Supply Chain Management*, 44(1), 22-39.
139. Scialabba, N. E., and Williamson, D., (2004): „*The Scope of Organic Agriculture, Sustainable Forest Management and Ecoforestry in Protected Area Management*“, working paper No. 18, p. 16-17, UNFAO - Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome, 2004. web site: <http://ftp.fao.org/docrep/fao/007/y5558e/y5558e00.pdf>
140. SEDEV. (2014). *Dodati vrednost proizvoda*. Studija: FAO, EBRD, Agrikultura.
141. Сејдиновић, Н. (2003). *Од палеолита до данас, Петроварадинска тврђава археолошко налазиште*, Време, број 659, 21 август 2003, www.vreme.com/cms/view.php?id=348571 (датум приступа 20.09.2017).
142. Семенченко, В. В., Мојовић, Л. В., Петровић, С. Д., Оцић, О. Ј. (2011). *Recent trends in bio-ethanol production*. *Hemijska industrija*, 65(2);
143. Simić, I. (2017). *Organska poljoprivreda u Srbiji 2017*. Београд: Nacionalno udruženje za razvoj organske proizvodnje Serbia Organica.
144. *Сиромаштво у Републици Србији 2006 – 2016*, Влада Републике Србије,
145. Службени гласник РС, 30/2016
146. *Споразум о стабилизацији и придруживању између Европских заједница и њихових држава чланица, са једне стране, и Републике Србије, са друге стране*, Службени гласник РС – Међународни уговори, 83/2008, 12/2014.
147. *Статут Града Новог Сада*. Службени лист Гарда Новог Сада, Година XXVII, 43 од 22 октобра 2008,
148. *Стратегија мера и активности за повећање квалитета услуга у области геопросторних података и уписа права на непокретностима у званичној државној евиденцији – реформски пут Републичког геодетског завода до 2020. године*. Службени гласник РС, 8/2017.
149. *Стратегија одрживог развоја града Новог Сада*, Службени лист града Новог Сада, 64/2015,
150. *Стратегија водоснабдевања и заштите вода у АП Војводини*, Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Департман за хемију, Нови Сад, 2009. Година
151. Стратегија културног развоја Града Новог Сада за период од 2016. до 2026, Службени лист Града Новог Сада, 53/2016., <https://skupstina.novisad.rs/wp-content/uploads/2016/12/sl-53-1.pdf>
152. *Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014-2020. године*, Службени гласник РС, 85/14.
153. *Стратегији за смањење сиромаштва у Србији из 2003 године*, Влада Републике Србије, web. link: www.mogucasrbija.rs/files/20120401120121Strategija%20za%20SS%20-%20Rezime%20i%20matrice%20Socijalna%20politika.pdf (25.09.2017 године)
154. *Социјална искљученост у руралним областима Србије*, UNDP Србија, Сектор за инклузивни развој

155. Србуловић, Ђ. М. (2000). *Кратка историја Новог Сада*. Прометеј, Нови Сад.
156. *Студија енергетике Града Новог Сада*, ЈП „Урбанизам“, Завод за урбанизам, Нови Сад, 2009. година;
157. *Студија заштите животне средине на подручју Новог Сада* (2009). ЈП „Урбанизам“ Завод за урбанизам, Нови Сад.
158. *Студија о обновљивим изворима енергије на подручју Града Новог Сада* (2014). ЈП „Завод за урбанизам“ Нови Сад.
159. Stoner, Friman, Gilbert (2000). Menadžment, Želnid, Beograd;
160. Subić, J., Popović, V., Jeločnik, M. (2016). Priorities of sustainable development of agriculture and rural areas within the region of eastern Serbia. In A. Kowalski, M. Wigier, B. Wieliczko (Eds.). *Economy versus the environment – competitiveness or complementarity* (pp. 173-191). Warszawa, Poland: Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy.
161. Свићевић, Љ, (2009) *Територијална димензија сиромаштва*, Политика.
162. Tassinari, P., Torreggiani, D., Benni, S. (2007). Agriculture and Development Processes: Critical Aspects, Potential and Multilevel Analysis of Periurban Landscapes. Part I. *E-Journal - CIGR*, 2007, 9, 1-14.
163. Townsend, P. (1979) *Poverty in the United Kingdom*, Harmondsworth: Pengu.
164. Trgovinsko-industrijska komora Ruske Federacije – TIK RF. (2017). Vrste sertifikata u sistemu GOST R, (доступно на: www.tikrf.org/sertifikati/vrste-sertifikata-u-sistemu-gost-r/#).
165. Тим за приступачност Града Новог Сада (2012): Стратегија приступачности Града Новог Сада, Центар Живети усправно, Нови Сад.
166. Томић, Ј. Н. (1990). *Срби у Великој сеоби*, Београд, Просвета.
167. *Уредба о означавању пољопривредних и прехрамбених производа националном ознаком вишег квалитета "Српски квалитет"*, Службени гласник РС, 90/2016.
168. *Уредба о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2017. Години*, Службени гласник РС, 8/2017, 67/2017.
169. *Уредба о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2015. години*. Службени гласник РС, 19/15.
170. *Уредба о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2016. години*. Службени гласник РС, 8/16.
171. *Уредба о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2013. години*, Службени гласник РС, 20/13
172. *Уредба о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2014. години*, Службени гласник РС, 137/14
173. *Устав Републике Србије*, Службени гласник РС, 98/2006.
174. *Уредба о структури, методологији израде, начину усклађивања развојних документа, начину спровођења јавне расправе, као и начину и роковима излагања на јавни увид развојних документа регионалног развоја*, Службени гласник РС, 15/2011;
175. *Уредба о категоризацији државних путева*, Службени гласник РС, 105/2013 и 119/2013.
176. *Уредба о условима замониторинг и захтевима квалитета ваздуха*, Службени гласник РС, 11/2010, 75/2010 и 63/2013.
177. UNDP/UNEP (2012). *Studija o dostignućima i persektivama na putu ka zelenoj ekonomiji i održivom rastu u Srbiji*. Nacionalni izveštaj za Svetsku konferenciju o održivom razvoju „Rio+20”, Rio de Janeiro, 20–22. jun 2012.
178. Удружење произвођача и прерађивача "Футошки купус", Футог, линк: www.futoskikupus.org
179. Удружење самосталних занатлија Нови Сад web link: www.udruzenjepreduzetnikans.com/HTML/Stari%20Zanati%20-%20Izvestaj%20jul%202009.html (на дан 19.09.2017 год.)

180. Управа за аграрна плаћања (2017). *Подаци о броју регистрованих пољопривредних газдинстава и броју поднетих захтева за подстицаје*. Интерни подаци Управе за аграрна плаћања, стање на дан 15.08.2017;
181. *Утврђивање и праћење здравствене исправности воде за пиће из јавног водовода на територији Града Новог Сада и насеља током 2016. године*, Институт за јавно здравље Војводине
182. Вељић, А. (2007), *Рација - заборављен геноцид*, Београд.
183. Владимир, К. (2015): *Снабдевање града Новог Сада електричном и топлотном енергијом из расположивих обновљивих извора енергије*, дипломски - мастер рад, Факултет техничких наука, Универзитет у Новом Саду;
184. World Intellectual Property Organization – WIPO (2017). *Search Appellations of Origin (Lisbon Express)*, (доступно на: www.wipo.int/ipdl/en/lisbon/search-struct.jsp).
185. Завод за интелектуалну својину – ЗИС (2016). *Ознаке географског порекла*, (доступно на: www.zis.gov.rs/prava-is/oznake-geografskog-porekla/e-registar-opn.1158.html).
186. *Закон о безбедности хране*, Службени гласник РС, 41/2009..
187. *Закон о јавним путевима*, Службени гласник РС, 101/2005, 123/2007, 101/2011, 93/2012 и 104/2013.
188. *Закон о оглашавању*, Службени гласник РС, 6/2016;
189. *Закон о Просторном плану Републике Србије од 2010. до 2020. године*. Службени гласник РС, 88/2010.
190. *Закон о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју*, Службени гласник РС, 10/2013, 142/2014, 103/2015 и 101/2016.
191. *Закон о пољопривреди и руралном развоју*, Службени гласник РС, 41/2009, 10/2013 – др. закон и 101/2016.
192. *Закон о пољопривредном земљишту*, Службени гласник РС, 62/2006, 65/2008 - др. закон, 41/2009 и 112/2015, 80/2017.
193. *Закон о потврђивању Лисабонског аранжмана о заштити ознака порекла и њиховом међународном регистрацији*. Службени лист СРЈ – Међународни уговори, 6/1998.
194. *Закон о враћању утрина и паињака селима на коришћење*. Службени гласник РС, 16/1992.
195. *Закон о удружењима*, Службени гласник РС, 51/2009 и 99/2011 - др. закони;
196. *Закон о задругама*, Службени гласник РС, 112/2015;
197. *Закон о заштити ваздуха*, Службени гласник Републике Србије, 36/2009 и 10/2013)
198. *Заштитена подручја на територији Града Новог Сада*, Град Нови Сад, Градска управа за заштиту животне средине
199. ЗИГ (2009): *Саобраћајна студија Града Новог Сада са динамиком уређења саобраћаја-НОСТРАМ*, књига основна, ЈП Завод за изградњу града, Нови Сад.
200. Ђурчин, Б., Слана (2002), *Слана Бара некад и сад*, Нови Сад.

Интернет извори:

201. <http://juznobacki.okrug.gov.rs/sr/index.php>
202. <http://nstoplana.rs/tehnicki-sistem/>, приступано 25.09.2017.
203. <http://polj.uns.ac.rs/>
204. <https://sites.google.com/site/novisad791993/fizicko-geografske-karakteristike/reljef>, датум приступа 12.09.2017.
205. www.slideshare.net/MarkoMeseldzija/novi-sad-68821194, датум приступа 16.09.2017.
206. www.hidmet.gov.rs/podaci/hidro_pov_godisnjaci/2016.pdf
207. www.lovackisavezvojvodine.com/

208. www.polj.savetodavstvo.vojvodina.gov.rs/~svetodavstvo/content/poljoprivredn-stru%C4%8Dna-slu%C5%BEba-novi-sad
209. www.poljosko.edu.rs/
210. www.rda-backa.rs/
211. www.vojvodina.gov.rs/sr
212. www.novisadinvest.rs/
213. www.novisad.rs/
214. www.novisad.rs/lat/geografski-podaci, датум присућа 15.09.2017.
215. www.novisad.rs/stari-zanati-nova-shansa (на дан 19.09.2017 год.)
216. www.pcelarins.org.rs/ns/kraljice-meda/
217. www.paunpress.com/user/tur.php?id=989, датум присућа 15.09.2017.
218. www.panonske.rs/ogranci/te-to-novi-sad, приступано 25.09.2017.
219. www.npfruskagora.co.rs/pages/geografija.htm, датум присућа, 20.09.2017.

Извршилац:

ИНСТИТУТ ЕКОНОМСКИХ НАУКА БЕОГРАД, Змај Јовина бр. 12, 11000 Београд

ИНСТИТУТ ЗА ЕКОНОМИКУ ПОЉОПРИВРЕДЕ БЕОГРАД, Волгина бр. 15, 11060 Београд

CMS CONSULTING MANAGEMENT SERVICES, НОВИ САД, Веселина Маслеше бр. 24, 21000 Нови Сад

Руководилац пројекта: Проф. др Јонел Субић, виши научни сарадник

Руководилац истраживачког тима: Др Јован Зубовић, виши научни сарадник

Секретар пројекта: Др Биљана Грујић, истраживач сарадник

Истраживачки тим:

ИНСТИТУТ ЕКОНОМСКИХ НАУКА

1. Др Јован Зубовић
2. Др Душко Бодрож
3. Др Михајло Ђукић
4. Мр Дејана Павловић
5. Мр Петар Митић

ИНСТИТУТ ЗА ЕКОНОМИКУ ПОЉОПРИВРЕДЕ

6. Др Јонел Субић
7. Др Весна Параушић
8. Др Весна Поповић
9. Др Наташа Кљајић
10. Др Бранко Михаиловић
11. Др Антон Пушарић
12. Др Предраг Вуковић
13. Др Зоран Симоновић
14. Др Борис Кузман
15. Др Светлана Рољевић
16. Др Биљана Грујић

17. *Др Радојица Сарић*
18. *Др Марко Јелочник*
19. *Мр Славица Арсић*
20. *Мр Бојана Бекић*
21. *Мр Нада Мијајловић*
22. *Мр Лана Настић*
23. *Мр Велибор Потребих*

CMS CONSULTING MANAGEMENT SERVICES

24. *Мр Радмила Вучинић*